

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANA BİLİM DALI

TÜRK-İSLAM EDEBİYATI BİLİM DALI

MECMÛ' A-İ HAKKÎ

(İNCELEME- METİN)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mustafa ÇONOĞLU

BURSA – 2019

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANA BİLİM DALI

TÜRK-İSLAM EDEBİYATI BİLİM DALI

ESKİ TÜRK EDEBİYATI

MECMÛ‘A-İ HAKKÎ

(İNCELEME- METİN)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mustafa ÇONOĞLU

Danışman:

Dr. Öğr. Üyesi Murat YURTSEVER

BURSA - 2019

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Türk-İslam Edebiyatı Bilim Dalı'nda 701422012 numaralı Mustafa ÇONOĞLU'nun hazırladığı "Mecmû'a-i Hakkî (İnceleme-Metin)" konulu Yüksek Lisans Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 18./01./2018 günü 09:30 - 11:00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının başarılı (başarılı/başarısız) olduğuna oybirliği (oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu

Başkanı)

Dr.Öğr.Üyesi M.Murat YURTSEVER
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Prof. Dr. Bilal KEMİKLİ
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye
Dr. Öğr. Üyesi Abdullah Erdem TAŞ
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi

18/01/2019

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA

Tarih:18/09/2018

Tez Başlığı / Konusu: MECMÜ'A-İ HAKKÎ (İNCELEME-METİN)

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam xi+217 sayfalık kısmına ilişkin, 13/09/2018 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 9 'dur.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

18/09/2018

Adı Soyadı: Mustafa ÇONOĞLU
Öğrenci No: 701422012
Anabilim Dalı: İslam Tarihi ve Sanatları
Programı: Yüksek Lisans
Statüsü: Y.Lisans Doktora

Dr. Öğr. Üyesi Murat YURTSEVER

18/09/2018

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Mecmû‘a-i Hakkî (İnceleme-Metin)” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza
18.09.2018

Adı Soyadı: Mustafa ÇONOĞLU

Öğrenci No: 701422012

Anabilim Dalı: İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı

Programı: Türk-İslam Edebiyatı Bilim Dalı

Statüsü: Yüksek Lisans

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Mustafa ÇONOĞLU
Üniversite : Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : İslam Tarihi ve Sanatları
Bilim Dalı : Türk-İslam Edebiyatı
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : X + 379
Mezuniyet Tarihi : 2019
Tez Danışmanı : Dr. Öğr. Üyesi M. Murat YURTSEVER

MECMÛ‘A-İ HAKKÎ (İNCELEME-METİN)

Çalışmada Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar “E. H. 1790” numarada kayıtlı İsmail Hakkı Bursevî’ye ait 1121 tarihinde ikmâl edilmiş müellif nüshası mecmua, *Mecmû‘a-i Hakkî* adıyla, çeviriyazıyla günümüz alfabesine aktarılmıştır.

Eserin değerlendirilebilmesi için devrin şartları, müellifin hayatı, edebî yönü ve eserleri yapılan pek çok çalışmada genişçe ele alındığından bu çalışmada ana hatlarıyla sunulmuştur. Farklı nesir örnekleri yanında nazım şekilleri ve türleri bakımından oldukça zengin bir muhtevaya sahip *Mecmû‘a-i Hakkî*’nin dış ve iç yapısı incelenmiş, mecmualar içindeki yeri tayin edilmeye çalışılmıştır. Mecmuaların Sistematik Tasnifi Projesi (MESTAP) doğrultusunda mecmuanın şekil ve muhteva hususiyetleri MESTAP tablolarına sistemli şekilde aktarılmıştır.

Bursevî’nin bazı zatlara ithaf ettiği sayısı on dördü bulan tuhfeleri gibi, bu mecmuanın da “Seyyid Abdürrahim Tayyib Çelebi” adında bir zata ithaf edilen “tuhfe” tarzında bir eser olduğu kanaatindeyiz. Mecmuadaki pek çok metnin yanında tarih manzumeleri, dinî hayata dair yer, zaman ve kişilerle ilgili şiirler devrin sosyo-kültürel hayatı ve müellifin bakış açısı hakkında somut ipuçları sunmaktadır. Yine mecmuada Bursevî’nin bazı hat çalışmalarıyla beraber meşhur *Mi‘râciye* adlı eserinin de bir nüshası bulunmaktadır. Mecmuadaki sarf ve nahive dair risâle sayılabilecek uzun bir bölüm, müellifin dilbilimi çalışmalarına ışık tutan bir sözlük niteliğindedir. Hepsinden önemlisi her bir edebî eserin incelenmesinin edebiyat tarihimizde mühim bir boşluğu dolduracağı muhakkaktır.

Anahtar Sözcükler: İsmail Hakkı Bursevî, Mecmû‘a, Osmanlı şiiri, Sözlük

ABSTRACT

Name and Surname : Mustafa ÇONOĞLU
University : Bursa Uludag University
Institution : Social Science Institution
Field : Islamic History and Arts
Branch : Turkish-Islamic Literature
Degree Awarded : Master
Page Number : X + 379
Degree Date : 2019
Supervisor : Dr. Öğr. Üyesi M. Murat YURTSEVER

MECMÛ‘A-İ HAKKÎ (EXAMINATION-TEXT)

In this study, author’s copy of the majmua (manuscript with mixed content) titled *Mecmû‘a-i Hakkî* by İsmail Hakkı Bursevî, completed in 1121 and registered with the number “E.H 1790” at Topkapı Palace Museum Library Turkish Manuscripts, has been transcribed into contemporary alphabet through transcription.

In order to evaluate the work, the conditions of the period, the life of the author, his literary aspect and his works have been outlined by drawing on many previous studies. External and internal structure of *Mecmû‘a-i Hakkî*, which has a rich content in terms of different prose examples and verse forms and genres, has been examined to determine its importance among the other majmuas of the period. In line with the Systematic Classification of Majmuas Project (MESTAP), the shape and content properties of the majmua have been transferred to the MESTAP tables systematically.

Like the fourteen tuhfâs (inscribed literary work) Bursevî dedicated to some people, we believe that this majmua was also written in the tuhfâ style dedicated to a person named “Seyyid Abdürrahim Tayyib Çelebi”. In addition to many texts in the majmua, historical poems and poems about place, time and people concerned with religious life present concrete clues about the socio-cultural life of the age and the author’s point of view. Moreover, the majmua contains some of Bursevî’s calligraphy works as well as a copy of his famous work *Mi‘râciye*. A long section of the grammar and syntax in the majmua is like a dictionary that sheds light on the linguistic studies of the author. Above all, we are sure that the examination of each literary work will fill an important gap in our history of literature.

Keywords: İsmail Hakkı Bursevî, Majmua, Ottoman poetry, Dictionary

ÖN SÖZ

Mecmualar Türk edebiyatının önemli kaynaklarıdır. Edebiyat tarihimizin tam olarak aydınlatılması, sanatçılarımızın kimliğinin daha kapsamlı olarak ortaya çıkarılmasında mecmuaların diğer eserler kadar önemli olduğu bir gerçektir.

Bu çalışmada XVII. ve XVIII. yüzyıllarda yaşayan, devrinin ve Bursa'nın en velûd müelliflerinden İsmail Hakkı Bursevî'ye ait müellif nüshası mecmua, çeviriyazı ile günümüz alfabesine aktarılmıştır.

Çalışmanın girişinde Türk edebiyatının gelişimi, dini düşüncenin, tasavvuf ve tarikatların edebiyata etkileri, dinî-tasavvufî Türk edebiyatının özellikleri ve mecmuanın bu gelenekteki yeri üzerinde durulmuştur.

Birinci bölümde müellifin yaşadığı devrin siyasi ve kültürel atmosferi değerlendirilmiş, Bursevî'nin hayatı ve edebî yönü ana hatlarıyla yansıtılarak eserleri sıralanmıştır.

İkinci bölümde mecmualar hakkında genel bir değerlendirmeden sonra eserin mecmualar içindeki yeri tayin edilmeye ve mecmuaya has özellikler tespit edilmeye çalışılmıştır. *Mecmû'a-i Hakkî*'nin nüsha tavsifi yapılmış, dış ve iç yapısı incelenerek eserle ilgili hususiyetler tespit edilmiştir. Metnin kurulmasında izlenen yöntem bu bölümde ele alınmıştır. Edebiyatımızdaki mecmuaların “sistemli bir veri bankası”nı oluşturmayı amaçlayan Mecmuaların Sistematik Tasnifi Projesi (MESTAP) faydalı görüldüğünden projeye başvuru yapılmıştır. *Mecmû'a-i Hakkî* sisteme kaydedildikten sonra MESTAP tablolarına uygun olarak tekrar değerlendirilmiştir. Bu sayede mecmua çalışmalarında görülen farklı veya eksik uygulamalara sapılmadan, tablo standartlarına göre eserin şekil ve muhteva özellikleri sistemli bir şekilde tespit edilmeye çalışılmıştır. Tabloda verilenlere ilave olarak şekil ve muhtevaya dair diğer hususiyetler ilgili alt bölümlerde açıklanmıştır.

Mecmuanın transkripsiyonlu metni üçüncü bölümde verilmiştir. Kaynakların ardından mecmua sayfalarından örneklerin yer aldığı eklerle tezimiz tamamlanmıştır.

Tez çalışmamın her aşamasında desteklerini esirgemeyen; bilgi ve usûl konusunda çokça istifâde ettiğim tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi M. Murat Yurtsever hocama, ders ve tez döneminde bize yol gösteren Prof. Dr. Bilal Kemikli hocama teşekkür ederim. Ayrıca incelediğimiz eserde yer alan Arapça metinlerin Türkçeye aktarılmasında yardımcı olan Öğr. Gör. Tuncay Tan ve meslektaşım Şükrü Dinçer'e, Farsça metinlerin Türkçeye aktarılmasında katkı sunan Arş. Gör. Serhat Gültaş'a, metnin tashihinde katkılarından dolayı Arş. Gör. Olcay Kocatürk'e, hadis kaynaklarına ulaşmamda yardımcı olan Arş. Gör. Mutlu Gül'e, tez hazırlama esnasında maddi veya manevi desteklerini esirgemeyen aileme, arkadaşlarıma ve öğrencilerime teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
ÖN SÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	ix
ÇEVİRİYAZI/TRANSKRİPSİYON ALFABESİ.....	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İSMAİL HAKKI BURSEVÎ VE DÖNEMİ

I. XVII. VE XVIII. YÜZYILDA OSMANLI SİYASİ VE KÜLTÜREL HAYATINA GENEL BAKIŞ.....	6
A. Siyasi Olaylar:	6
B. Devrin Kültür-Sanat Hayatı ve Bursevî:	9
1. Mimari ve Mecmû‘a-i Hakkî ’ye yansıyanlar:.....	9
2. XVII. ve XVIII. asırlarda Osmanlılarda musikî:	11
3. Hat sanatı ve Bursevî:	12
4. Bursevî’nin döneminde edebî hayat:.....	12
II. İSMAİL HAKKI BURSEVÎ	15
A. Hayatı:	15
1. Bursevî’nin hayatının anlatıldığı kaynaklar:.....	15
2. Bursevî’nin hayatı:	17
B. Edebî Yönü:.....	20
C. Eserleri:	21
1. Edebi eserleri:	21
a. Şiir:	21
b. Şiir ve tasavvufî manzum eser şerhleri:	22
2. Diğer eserleri:.....	22
3. Kayıp eserleri:	26
4. Bursevî’ye ait olduğu şüpheli ve yanlışlıkla isnâd edilen eserler:	26

İKİNCİ BÖLÜM

İNCELEME

I. MECMUALAR HAKKINDA GENEL DEĞERLENDİRME.....	28
II. MECMÛ‘A-İ HAKKÎ‘YE DAİR BAZI TESPİTLER.....	31
III. MECMÛ‘A-İ HAKKÎ‘NİN İNCELENMESİ.....	35
A. Nüsha Tavsifi:	35
B. Dış Yapısı	37
1. Eserin nazım özellikleri:	37
a. Nazım biçimleri:.....	37
b. Nazım türleri:	39
2. Eserin ahenk özellikleri:.....	41
a. Vezin:	41
b. Redif ve kafîye:	42
3. Eserin nesir özellikleri:	44
C. İç Yapısı	44
1. Dil ve üslup:	44
2. Muhteva:	46
3. Metnin kurulmasında izlenen yöntem:.....	54
D. Mecmû‘a-i Hakkî‘ye Ait MESTAP Tabloları.....	57
1. MESTAP Manzum Bölümler Tablosu.....	57
2. MESTAP Mensur Bölümler Tablosu.....	81

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METİN

I. [MECMÛ‘A-İ HAKKÎ]......	85
SONUÇ	358
KAYNAKLAR	360
EKLER	365

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen madde/makale
a.s.	: Aleyhisselâm
a.yer	: Aynı yer
AY	: Arapça Yazmalar
b.	: Bin (Oğlu)
b.	: Baskı/Basım
BYEBEK	: Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi
bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyânet Vakfı İslam Ansiklopedisi
E. H.	: Emanet Hazinesi Kitaplığı
ed.	: Editör
h.	: Hicrî
haz.	: Hazırlayan
H.z.	: Hazreti
İÜ	: İstanbul Üniversitesi
Ktp.	: Kütüphanesi
MESTAP	: Mecmuaların Sistematik Tasnifi Projesi
m.	: Milâdî
mm	: Milimetre
neş.	: Neşriyat
no	: Numara
ö.	: Ölüm tarihi
r.a.	: Radyallâhu anh
s.	: Sayfa
s.a.v.	: Sallalâhu aleyhi vesellem
ss.	: Sayfadan sayfaya
t.y.	: Basım tarihi yok
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	: Tahkik eden
trc.	: Tercüme
TY	: Türkçe Yazmalar
Ü.	: Üniversite
v.b.	: Ve benzerleri
v.d.	: Ve diğerleri
vr.	: Varak
vs.	: Vesâire
y.y.	: Basım yeri yok
yay.	: Yayınları/Yayıncılık/Yayınevi

ÇEVİRİYAZI/TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

ا (ā)	a, ā	ص	ş
ا (ā)	a, e, ı, i, u, ü	ض	ž, đ
ب	b, p	ط	ṭ
پ	p	ظ	ẓ
ت	t	ع	‘
ث	ṯ	غ	ğ
ج	c, ç	ف	f
چ	ç	ق	q
ح	ḥ	ك	k, g, (ñ)
خ	ḫ	ك	ñ
د	d	ل	l
ذ	z, d	م	m
ر	r	ن	n
ز	z	و	v, u, ū, ü, o, ö
ژ	j	ه	h, a, e
س	s	لا	la, lā
ش	ş	ی	y, ı, i, ī
		ء	’

GİRİŞ

Edebiyat, insana dair her şeyin dil kalıbına dökülerek estetik tarzda aktarıldığı sanat dalıdır. Sözlü veya yazılı, manzum veya mensur biçimde insanı ifade eden edebiyat sanatı; başta tarih, sosyoloji, psikoloji ve coğrafya olmak üzere pek çok bilim dalına kaynaklık eder.

Edebî eserler sanat eseri olmasının yanında toplum hayatıyla ilgisi ve milli kültürün izlerini taşıması bakımından yazıldıkları zamanı yansıtan birer belge hükmündedir.¹

Türk milletinin asırlardır yaşadığı serüvenin izlerini edebiyat ve edebiyat tarihi üzerinden sürmek mümkündür. Edebiyat tarihinin temel kaynağı ilk önce sanatçı ve eseridir. Bu alanda çağlar arasındaki boşlukları doldurmak, zincirin halkalarını tamamlamak edebî eserlerimizin tespiti ve incelenmesi ile mümkündür.

Edebî eser deyimini edebiyat tarihi çerçevesinde daha kapsamlı düşünmek gerekir. Bir divan, bir hamse, bir tezkire, bir mecmua, bir tarih hatta tasavvuf veya kimyaya dair bir eser dahi edebiyat tarihinin çalışma alanına girer.²

Türk-İslâm Edebiyatı alanında çalışma konumuz olan mecmuanın din-tasavvuf-edebiyat ilişkisi açısından değerlendirilmesi, bu gelenek içindeki yerinin tespitine katkı sunacaktır.

Sanatın ve edebiyatın doğuşu uzmanlar tarafından dinî ayinlere bağlanır.³ Din-edebiyat ilişkisi Türk edebiyatı üzerinden de takip edilebilmektedir. İslâmiyet öncesi Sözlü Edebiyat Dönemi'nde yuğ, şölen ve sığır törenlerinde söylenen sözlü ürünler bazı dinî motifler barındırır. Yazılı ilk eserimiz Göktürk Kitâbeleri'ne Türk hakanı, "*Tanrı gibi Tanrı'da olmuş, Türk Bilge Kağan, bu zamanda oturdum... Tanrı yardım ettiği için, özüm olduğu için kağan oturdum.*" yazdırır.⁴

Gök Tanrı inancına sahip Göktürklerin ardından kurulan Uygur Devleti'ne ait dinî metinler Budizm ve Maniheizm içeriklidir.

¹ Agâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, 5. b., C. I, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2008, ss. 3-4.

² Levend, a.g.e., s. 4.

³ M. Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2011, s. 93.

⁴ Ali Öztürk, *Ötüken Türk Kitabeleri*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1996, ss. 58-59.

Destandan halk hikâyesine geçişin örneği kabul edilen, yazıya geçirildiği sonraki dönemlerde muhtevasına İslâmî unsurlar da karışan IX. yüzyıla ait Dede Korkut Hikâyeleri'nde Deli Dumrul,

“Yücelerden yücesin

Kimse bilmez nicesin

Güzel Tanrı

Çok cahiller seni gökte arar yerde ister

Sen bizzat müminlerin gönlündesin

Dâim duran cebbar Tanrı”⁵ diye yakarır.

Türklerin tarih boyunca benimsediği dinler arasında kültür ve medeniyetinde en büyük değişimi sağlayan İslâm dinidir. Türklerin İslâm'ı kabulü edebiyatını da derinden etkiler. Arap ve Fars edebiyatı üzerinden yeni bir kavram dünyası, yeni konular, aruz ölçüsü, yeni nazım şekil ve neveleri tanınır; Türk edebiyatında büyük bir değişim meydana gelir.

Türkler İslâm diniyle çok erken tarihlerde tanışır.⁶ Anadolu'ya da 1071 Malazgirt zaferinden çok önce ayak basarlar. İslâm orduları, 651 yılında Erzurum'a kadar gelir. Hz. Ömer devrinde Anadolu'nun güneyinin bir bölümü fethedilir; Tarsus, Malatya ve Erzurum hattının güneyindeki bölge İslâm'la tanışır.⁷ İlk Türk-İslâm devleti ise Karahanlılar kabul edilir.

İslâmiyet Etkisinde Gelişen Türk Edebiyatı Dönemi'nin ilk olgun eseri Karahanlılar dönemine ait Kutadgu Bilig'de sarayın bilge hashâcibi Balasagunlu Yusuf,

“Küvençim avınçım sevinçim kamuğ

Sevinçin içine turur ay Uluğ”⁸ der.

Divânü Lügati't-Türk, Atabetü'l-Hakâyık ve Divân-ı Hikmet İslâmî Dönem'e geçişin diğer üç önemli eseridir. Bu eserlerde şekil, tür, ölçü ve muhteva bakımından milli ve İslâmî unsurlar bir aradadır.

X. ve XIII. asır arasında Anadolu sahasında Haçlı seferleri ve Moğol istilâsı gibi iki büyük olay cereyan eder. 1071'de Anadolu'nun süratle fethi, Hristiyanlar tarafından kutsal kabul edilen İznik'in 1075'te fethedilerek Selçuklu Devleti'nin başkenti

⁵ Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, 15.b., İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1995, s. 121.

⁶ Muhammed Hamidullah'a göre Ammar bin Yasir'in annesi ilk kadın şehid Sümeyye bir Türk'tür. Mustafa Kara, *Türk Tasavvuf Tarihi Araştırmaları*, 2.b., İstanbul: Dergah Yayınları, 2010, ss. 14-15.

⁷ a. yer

⁸ Bilal Kemikli, *Türk İslam Edebiyatı Giriş*, 2.b., Bursa: Emin Yayınları, 2011, ss. 42-43.

yapılması Hristiyan dünyasını rahatsız eder. 1096'da düzenledikleri ilk seferle Haçlılar bu şehri geri alırlar. XIII. yüzyılın en büyük istilâ ve katliâmı olan Moğol istilâsı ise insanların Orta Doğu ve Anadolu'ya sığınmalarına sebep olur.⁹

Nihayet Anadolu mayasını¹⁰ çalacak olan Hoca Ahmet Yesevî'nin,

“Muhabbetin burâkına binip yürüyen,

Öyle âşık tarikatte cevlan kılan,

Sır şarabını içip ezelde ruhu kanan,

Aşk bâğında neva kılıp yürür olur.” dediği hikmetleri¹¹ ile beraber dervişleri de Türkistan'dan Anadolu'ya yürüyenler arasındadır.¹²

Moğol zulmünden kaçan Müslümanlar, Selçuklu fetihleri ile Balkanlara doğru sığınma yeri arayan Rumların boşalttığı ıssız toprakları şenlendirir. Anadolu, Malazgirt zaferinden sonra gerçekleşen ilk göç dalgasına Moğol hareketi ile ikinci kez şahit olur.

Moğol istilâsı ve Haçlı seferleri gibi ters istikametlerden gelen Putperest ve Hristiyan akınları farklı sıkıntılara yol açar. Müslüman, Hristiyan ve Putperestlerin savaş alanı manzarasındaki Anadolu'ya İslâm kültürüyle birlikte tasavvufî düşünce ve yaşama biçimi de gelir. İslâm kültür ve medeniyetinin önemli unsurlarından biri de tasavvufur. Yüzlerce tarifi yapılan tasavvuf; ilim, fikir, felsefe ve sanat hayatı ile iç içedir.¹³

Ahmet Yesevî'nin kurucusu olduğu dinî-tasavvufî Türk edebiyatı eserleri başta olmak üzere, XI. yüzyıl ve sonrasındaki yaklaşık bin yıllık süreçte Türk milletinin dinî telakkîleri pek çok edebî eserine yansır. Çalışmamıza konu olan mecmuada da İslâm inancı ve tasavvufî neşve edebiyatın temel dinamiği durumundadır.

Tasavvuf ve tekke düşüncesinin tarikatlar adıyla mektepleşmesi ve kurumlaşması XII. ve XIV. asrı içine alan zaman dilimine rastlar. Bugün İslâm dünyasında yaygın olan tarikatların kurucularının büyük çoğunluğu bu asırlarda yaşamışlardır.¹⁴ Tarikatlar da tıpkı mezhepler gibi kurucu şahsiyetlerin vefatından sonra yavaş yavaş şekillenir. Tarikatlar Selçuklu döneminde şekillenmeye başlar.

⁹ Kara, a.g.e., s. 15.

¹⁰ Anadolu mayası hakkında değerlendirme için bkz.: Yalçın Koç, *Anadolu Mayası*, 4.b., Ankara: Cedit Neşriyat, 2014.

¹¹ Ahmet Yesevî, *Dîvân-ı Hikmet'ten Seçmeler*, haz. Kemal Eraslan, 4.b., Ankara: Kültür Bakanlığı, 2000, s. 257.

¹² M. Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, 13.b., Ankara: Akçağ Yayınları, 2013, s. 134.

¹³ Kara, a.g.e., s. 15.

¹⁴ Kara, a.g.e., s. 46.

Bazı tarikatlar Anadolu dışında kurulup sonraki yıllarda Anadolu'ya gelir; bazıları da Anadolu'da kurularak sonradan İslâm ülkelerine doğru yayılır. Buna göre Anadolu dışında kurulup Anadolu'ya gelen tarikatlar şunlardır: Kâzerûniyye, Kâdiriyye, Rifâiyye, Sa'diyye, Nakşibendiyye, Halvetiyye, Zeyniyye. Anadolu dışında kurulup Anadolu'ya gelemeyen tarikatlar ise şunlardır: Yeseviyye, Medyeniyye, Kübreviyye, Suhreverdiyye, Çeştiyye, Şâzeliyye, Bedeviyye, Desûkiyye.

Kâzerûniyye ve Zeyniyye XVI. asırdan itibaren tarih sahnesinden çekilmeye başlar. Şâzeliyye ve Bedeviyye sonraki yüzyıllarda Anadolu'ya gelir fakat İstanbul haricine pek çıkamaz. Anadolu; Yesevî, Kübrevî ve Suhreverdî dervişlerinden birçoğunu tanır da bu tarikatlar Anadolu sahasında müessese olarak tutunamazlar. Anadolu'da kurulan tarikatlar ise Bektaşiyye, Mevleviyye ve Bayramiyye'dir.¹⁵

Bayramiyye, Somuncu Baba diye bilinen Hamideddîn-i Aksarayî'nin (ö.1412) müridi Hacı Bayram Velî tarafından kurulmuştur. Hayatının son yıllarını Bursa'da geçiren Hızır Dede (ö.1580) onun müridlerindedir. Hızır Dede Üftâde'yi, Üftâde Aziz Mahmud Hüdâyî'yi yetiştirmiş, böylece Bayramiyye'nin bir kolu Celvetiyye kurulmuştur.¹⁶ İsmail Hakkı Bursevî, Celvetiyye'nin otuz ikinci ve son şeyhidir.¹⁷

Yüzyıllar içinde şekillenen tasavvufî ekoller beraberinde bir edebî birikimi de vücuda getirir. Dinî-tasavvufî Türk edebiyatı veya tekke edebiyatı olarak adlandırılan bu gelenekte sanatın amacı bilgi vermek, öğretmek ve düşündürmektir. Halk şiiri ve divan şiirinden nazım şekillerinin kullanıldığı bu gelenekte nazım birimi olarak beyit, bent veya dörtlük kullanılır. Şiirlerde ritim, aruz ve hece ölçüsü ile sağlanır. Gazel, mesnevi ve koşma en çok kullanılan nazım şekilleridir.

Tekke edebiyatı, millî ölçü ve ahenk ile ortak İslâmî kültür içinde gelişen nazım şekli, türü ve ölçüsünü pek çok edebî üründe harmanlamış bir gelenektir.¹⁸

Tarikat müessesesi etrafında şekillenen dinî edebiyatın kaynağı Kur'an ve hadis yanında bunlara dayanan tefsir, fıkıh ve kelâmdır. Bu kaynaklardan esinlenen dinî eserler şunlardır: tevhid, münâcât, Esmâ-i Hüsnâ şerhleri ve muammâları, na't, Mi'râciye, mevlid, siyer, hilye ve şemâil, kırk, yüz ve bin hadis çevirileri, çeharyâra övgü, Hz. Ali'ye ve on iki imama övgü, Kasîde-i Bürde ve Bür'e çevirileri, iman ve

¹⁵ Kara, a.g.e., ss. 13-16.

¹⁶ Kara, a.g.e., s. 28.

¹⁷ Ali Namlı, "İsmail Hakkı Bursevî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001, C. XXIII, s. 103.

¹⁸ Bilal Kemikli, *Dost İlinden Gelen Ses*, İstanbul: Kitabevi Yayınları, ss. 24-25.

itikatla ilgili eserler, mersiye, maktel, enbiyâ kıssaları, mev'ıza, mu'cizeler ve dinî kasîdelerin çevirileri ve yorumları.

Tasavvufî eserler ise başlıca şu bölümlere ayrılabilir:

a) Tasavvufî terimleri açıklayan eserler;

b) Tasavvufî, tarikatların esaslarını, âdâb ve erkânını anlatan öğretici nitelikteki eserler;

c) Evliya tezkireleri, tabakât ve menâkıb kitapları;

d) Tasavvufî neşve içinde yazılmış ilâhîler, nefes, nutuk, devriye¹⁹ ve şathiye türündeki tekke şiirleri.

XIII. yüzyılda Hoca Ahmet Yesevî ile başlayıp divan ve halk edebiyatı ile beraber varlığını sürdüren dinî-tasavvufî Türk edebiyatı, sosyal değişmelerin hızlandığı, siyasi-ideolojik kutuplaşmaların olduğu XIX. yüzyıldan itibaren zayıflar.²⁰

Osmanlı Devleti'nin XIX. yüzyılda Batı medeniyeti dairesini resmî olarak benimsemesi Türk edebiyatında ikinci büyük değişimi meydana getirir. Türk edebiyatı, edebî eserler ışığında; İslâmiyet Öncesi Türk Edebiyatı Dönemi, İslâmiyet Etkisinde Gelişen Türk Edebiyatı Dönemi ve Batı Etkisinde Gelişen Türk Edebiyatı Dönemi olarak üçe ayrılmıştır.

Türk edebiyatı Çağatay, Azerî ve Osmanlı sahası olmak üzere üç büyük coğrafi ve kültürel sahada eserler vermiştir. Orta Asya'dan batıya ve Anadolu'ya yönelen Türkler burada Türkçenin Batı kolunu meydana getirir. Batı Türkçesi sırasıyla Eski Anadolu Türkçesi, Osmanlı Türkçesi ve Çağdaş Türkçe olarak üç evreye ayrılır.

Üzerinde çalıştığımız mecmua, İslâmiyet Etkisinde Gelişen Türk Edebiyatı Dönemi'nde, Batı Türkçesinin ikinci evresinde, H.1121/ M.1709 yılında yazılmıştır.

Osmanlı sahasında yazılan, İsmail Hakkı Bursevî'ye (1653-1725) ait mecmuanın anlaşılmasında müellifin yaşadığı devrin, eseri şekillendiren atmosferin genel hatlarıyla değerlendirilmesi yararlı olacaktır.

¹⁹ Levend, a.g.e., s. 121.

²⁰ Kemikli, *Dost İlinden Gelen Ses*, s. 25.

BİRİNCİ BÖLÜM

İSMAİL HAKKI BURSEVÎ VE DÖNEMİ

I. XVII. VE XVIII. YÜZYILDA OSMANLI SİYASİ VE KÜLTÜREL HAYATINA GENEL BAKIŞ

A. Siyasi Olaylar:

Osmanlı Devleti için XVII. yüzyıl siyasi açıdan bir “duraklama devri”dir. Asrın ikinci yarısında bazı yerler ele geçirilmekle beraber, devletin asıl gayreti genellikle mevcut toprakların muhafazası hususuna yönelmiştir. Pek çok iç isyan, çocuk padişahlar, bir kısmı yeteneksiz vezir ve idareciler, saray kadınlarının, saray ve ocak ağalarının baskıları, pek uzun süren savaşlar hep bu asırda görülür.²¹

Osmanlı Devleti’nde XVII. yüzyılın ilk yarısı sosyal bir buhran sonucu ortaya çıkan, devlet teşkilâtında bozulma ve otoritenin zayıflaması ile giderek büyüyen Celâlî İsyanlarını bastırmakla geçer. Sultan IV. Murat’ın idareyi bizzat ele aldığı dönem ve onun sağladığı disiplinin etkisiyle Sultan İbrahim dönemi nisbeten sakin geçer.²² IV. Mehmed, babası Sultan İbrahim’in âsiler tarafından tahttan indirilmesi üzerine 1648’de yedi yaşında iken padişah olur.²³

En genç padişah olan IV. Mehmed’in saltanatının Köprülü Mehmed Paşa’nın sadrazamlığına kadar olan ilk sekiz yıllık devresinde Anadolu yine karışıklıklar içine düşerek birçok yerde mahallî âsiler ortaya çıkar. IV. Mehmed’in annesi Valide Hatice Turhan Sultan’ın öngörüsü ile Köprülü Mehmed Paşa’nın devletin selâmeti için pazarlıkla sadârete getirildiği 1656 yılı, devlet otoritesinin yeniden sağlanmaya başlandığı tarih kabul edilir. Devlet idaresinde ön safta yer alan Köprülülerin vezâreti döneminde siyasi ve askerî disiplin sağlandıktan sonra Avrupa’daki bazı topraklar geri alınır.²⁴ Bu ilerlemeler Osmanlı gazâ gücünü yeniden hızlandırır, 1683’teki II. Viyana kuşatması ile de doruk noktasına ulaşır. Ancak başarısızlıkla sonuçlanan bu kuşatma ve

²¹ Mustafa Cezar, *Mufasssal Osmanlı Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2011, C. IV, s. 2308.

²² Mücteba İlgürel, “Celâlî İsyanları”, *DİA*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993, C. VII, ss. 254-256.

²³ Cezar, a.g.e, ss. 2000-2002.

²⁴ Mücteba İlgürel, “Köprülü Fâzıl Ahmed Paşa”, *DİA*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002, C. XXVI, ss. 260-263.; Cezar, a.g.e, s. 2005.

sonrası Osmanlılar için tam bir felâket olur.²⁵ Osmanlılar bu uzun mücadeleler sırasında ilk defa karşılarında geniş bir cephe bulur. 1687’de tahta geçen II. Süleyman’ın dönemi iç karışıklıklarla mücadele ve kaybedilen yerlerin çoğunun Köprülü Fazıl Mustafa Paşa tarafından geri alınması şeklinde geçer.²⁶ II. Ahmet’in 1691’de başlayan ve kısa süren padişahlık döneminde de başarısızlıklar devam eder.²⁷

1695’te tahta geçen II. Mustafa ordusunun başında bizzat sefere çıkan son padişaktır. II. Mustafa, 1695 ve 1696 yıllarında Avusturya üzerine iki defa sefer düzenler. Ordunun manevî gücünü desteklemek maksadıyla İsmail Hakkı Bursevî de bu seferlere iştirak eder.²⁸ Osmanlı ordusu Avusturya’ya karşı Macaristan’da bazı başarılar elde eder. Zaferin etkisiyle Avusturya’nın barış teklifini kabul etmeyen II. Mustafa 1697’de üçüncü ve sonuncu Avusturya seferine çıkar fakat yenilen taraf Osmanlı ordusu olur.²⁹ Osmanlı Devleti, Kutsal İttifak devletleri Venedik, Avusturya, Rusya, Lehistan ve Malta ile topyekün olarak batı sınırlarında cereyan eden ve on altı yıl süren bu savaşlarda önemli ölçüde sarsılır.³⁰ Kutsal İttifak devletleriyle yaptığı savaşları kaybedince barış antlaşmasına razı olur.

1699’daki Karlofça Antlaşması, Osmanlıların 1526’dan bu yana mücadele verip genişlettikleri sınır bölgelerinin elden çıkması ile sonuçlanır.³¹ 1700’de Ruslarla imzalanan İstanbul Antlaşması ile Ruslar Karadeniz’e inme politikasında ilk adımı atar. Bu iki antlaşmayla Osmanlı Devleti Gerileme Dönemi’ne girer, Avrupalılar savunmadan karşı saldırıya geçer.³² Savaşlardaki başarısızlıklar ve kaybedilen topraklar nedeniyle genel bir memnuniyetsizlik meydana gelir. Çıkan ayaklanmalar neticesinde 1703’te Edirne Vakası ile II. Mustafa tahttan indirilerek III. Ahmed tahta çıkarılır.³³

Karlofça’nın rövanşını alma fikri Osmanlı devlet adamlarının zihninden asla silinmez. Rusların kuzeyden hareketlenmesi, Osmanlı sınırlarındaki ağır tahrikleri ve

²⁵ Feridun Emecen, “Osmanlılar: Siyasi Tarih”, *DİA*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007, C. XXXIII, s. 495.

²⁶ Abdülkadir Özcan, “Süleyman II”, *DİA*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010, C. XXXVIII, ss. 75-79.

²⁷ Mücteba İlgürel, “Ahmed II”, *DİA*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1989, C. II, s. 34.

²⁸ Namlı, a.g.m., s. 102.

²⁹ Bilgehan Pamuk vd., *Osmanlı Tarihi El Kitabı*, ed. Tufan Gündüz, 3.b., Ankara: Grafiker Yayınları, 2013, ss. 336-337.

³⁰ Emecen, a.g.m., ss. 495-496; Pamuk vd., a.g.e., s. 338.

³¹ Emecen, a.g.m., s. 495.

³² Pamuk vd., a.g.e., ss. 340-341.

³³ Pamuk vd., a.g.e., s. 343; Emecen, a.g.m., ss. 495-496.

Lehistan meselesi Osmanlıları yeni bir sefere sürükler. Baltacı Mehmed Paşa 1711’de Rusları durdurur, Prut Zaferi’ni kazanır. Ardından Venedik ve Avusturya ile savaşlar yapılır. Venediklilere karşı başarı kazanılır, kaybedilen Mora yarımadası ve bazı Ege adaları geri alınır. Osmanlılara yeni ümitler veren bu hızlı zafer neticesinde kaybedilen Macar topraklarını geri alma, hatta Roma’yı ele geçirme niyeti gündeme gelir. 1716’da Avusturya’nın ilan ettiği savaş Osmanlı aleyhine döner, Belgrad Kalesi kaybedilir. 1718 Pasarofça Antlaşması ile Temeşvar bölgesi, Küçük Eflak ve Belgrad Avusturya’ya bırakılır. Böylece XVI. yüzyıldan beri elde tutulan ve parça parça elden çıkan Macaristan tamamen kaybedilir.

Osmanlılar bu devrede, her şeyin artık savaşla kazanılamayacağını ve diplomasiyi önemini anlamaya başlarlar.³⁴ Osmanlı erkânı ilk defa savaştan çok barışı kurmak amacıyla Avrupa siyasetiyle yakından ilgilenmeye başlar. Pasarofça sonrası Damat İbrahim Paşa sadâretinde Avrupa’ya gönderilen elçiler yalnızca diplomatik ve ticari görüşmeler yapmazlar; Avrupa diplomasisi, kültürü, sanatı, sanayisi, tarımıyla birlikte askerî ve teknolojik gücü hakkında bilgi edinmeye ve bunu rapor halinde sunmaya başlarlar.³⁵ Batı kültür ve medeniyetine ilgi artar. 1718’den 1730’a kadar nisbeten müreffeh bir dönem yaşanır. Sonradan “Lâle Devri” denen bu dönemde teknik bazı ilerlemeler kaydedilir.³⁶

XVII. yüzyılda idari ve sosyal hayat gerilediği halde kültür, sanat ve edebiyat hayatı alıştığı yükselişe devam eder. Geçen klasik asırda atılan temellerin ve varılan seviyenin sağlamlığından Osmanlı medeniyeti idari, askerî, ekonomik ve sosyal bir gerileme devresine girildiğini hissetmez.³⁷

³⁴ Emecen, a.g.m., s. 496.

³⁵ Pamuk vd., a.g.e., ss. 340-341

³⁶ Emecen, a.g.m., s. 496.

³⁷ Nihad Sâmi Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, C. II, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2004, s. 64; Gencay Zavotçu, *Eski Türk Edebiyatı: Yüzyıllara Göre Nazım ve Nesir*, Ankara: Aydın Kitabevi, 2005, s. 128.

B. Devrin Kùltür-Sanat Hayatı ve Bursevî:

1. Mimari ve *Mecmû'a-i Hakkî* 'ye yansıyanlar:

Mimaride ve süsleme sanatlarında XVII. yüzyılın başlarında Sultan Ahmed Camisi; yüzyılın ikinci yarısında ise Yeni Cami, Bağdad ve Revan köşkleri birer şaheser olarak yükselir.³⁸

Klasik mimarinin etkisi XVII. yüzyılın ortalarına kadar sürer. Yeni Cami, diğere adıyla Valide Sultan Camisi klasik tarzda inşa edilir. Şehrin en hareketli ticari merkezi Eminönü'nde yer alan mabed, valide sultanlar tarafından yaptırılan camiler arasında büyüklüğü ve yeri itibarıyla en seçkinidir. Valide sultanların en etkilileri Yeni Cami'nin yapımına katkıda bulunan üç kadındır. 1598'de Safiye Sultan'ın başlattığı inşaatın ikinci bânîsi Kösem Mahpeyker Sultan'dır. Onun ölümü üzerine gelini Hatice Turhan Sultan inşaatı büyük bir hızla yeniden başlatarak 1663'te Yeni Cami'yi tamamlar ve yanına ünlü Mısır Çarşısı'nı yaptırır. Yeni Cami büyüklüğü, külliyesi ve yapılarının uyumu ile dikkati çekerken valide sultanların güçlerini, bânîliklerini ve kendilerini hayır işlerine adayışlarını da yansıtır.³⁹

Klasik Osmanlı mimarisinin son ve Lâle Devri'nin en önemli örneği olan Yeni Valide Camisi'ni ise, III. Ahmed'in annesi Gülnüş Emetullah Sultan yaptırır.⁴⁰ İsmail Hakkı Bursevî çalıştığımız bu mecmuasında eserin inşasıyla ilgili ebced hesabıyla şu tarihi düşürmüştür:

Tārīḥ-i Cāmi' -i Cedīd-i Vālide Sulṭān:

Çü elif dāḥil olup rāst didüm tārīḥin

*“Cāmi' -i Vālide Sulṭān ola Beyt-i Ma' mūr” 1121*⁴¹

Bursevî'nin, mecmuayı yazdığı yıllarda inşası tamamlanan başka mimari eserlere de tarih düşürdüğünü görüyoruz. III. Ahmet döneminde yapılan, İstanbul'da

³⁸ Banarlı, a.g.e., s. 650.

³⁹ Esin Atıl, “Osmanlı Sanatı ve Mimarîsi”, *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, C. II., ed. Ekmeleddin İhsanoğlu, İstanbul: İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi(IRCICA), 1998, ss. 468-469.

⁴⁰ “Diğere valide sultan külliyelerinden ayırt edilebilmesi için bu isimle anılan külliye, Üsküdar'da XVIII. yüzyılın başlarında inşa edilmiştir. Üsküdar İskele Meydanı'nın sol tarafında yer almaktadır. Cami, sıbyan mektebi, imaret, türbe, hazire, sebil, çeşmeler, abdest muslukları, helâlar, su haznesi, gusülhâne, meşruta, dükkânlar ve hünkâr kasrından meydana gelen külliyenin inşasına 23 Şâban 1120 (7 Kasım 1708) tarihinde başlanmış, 15 Muharrem 1123'te (5 Mart 1711) ibadete açılan camiden sonra diğere yapıların inşasına devam edilmiştir. Caminin inşa kitâbesi 1122 (1710) tarihini taşır.” Tülay Sezgin Orman, “Yeni Vālide Külliyesi”, *DİA*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2013, C. XLIII, s. 433; Reşat Ekrem Koçu, *Osmanlı Tarihinin Panoraması*, İstanbul: Ak Kitabevi, 1964, s. 170.

⁴¹ İsmail Hakkı Bursevî, *Mecmû'a-i Hakkî*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, TY, No. E. H.1790, vr. 127b.

klasik Osmanlı üslûbunun son temsilcilerinden olan Çorlulu Ali Paşa Külliyesi'nin inşâsı için de mecmuada şu tarih vardır:⁴²

Āşaf-ı Hân-ı Aḥmed-i Cem-cāh

‘Ali Paşa-yı mu‘allā-der-gāh

...

Didi Ḥaḫḫī bi-ḥarf-i cevher-dār

“Tekyede gel idelüm zikrullāh” 1120⁴³

Yine külliyenin imârethanesi için şu mısra ile tarih düşürür:

Tārīḥ-i ‘imâret-i ‘Alī Paşa el-Vezī⁴⁴ vehüve tārīḥu nâdir:

“Ta‘āmünā mebzülün limen ekele”

Hükümdarlık dönemlerinin hatırasını yaşatacak yapılara bir katkıda bulunamayan sultanlar ise bu dönemde Topkapı Sarayı'nın Boğaz'a, Haliç'e ve Marmara'ya hâkim bir noktasına son derece ahenkli ve süslü Bağdat ve Revan köşkerini yaptırırlar.

Yüzyılın ikinci yarısında üretilen eserlerde kalite orjinallik ve miktar yönünden görülen gerileme III. Ahmet'in saltanat döneminde tersine döner. Sultan'ın maiyetiyle birlikte 1718'de Edirne'den İstanbul'a dönmesiyle başlayan ve 1730 Patrona Halil İsyanı ile son bulan Lâle Devri, Osmanlı sanatının ikinci klasik dönemidir.

Nisbeten bir barış dönemi olan Lâle Devri'nde Viyana ve Paris'te kurulan elçilikler sanat geleneklerinin alışverişini sağlar. Avrupa'da Türk tarzı moda olur, rokoko temaları Osmanlı süslemesine girmeye başlar. Boğaz ve Haliç kıyılarında inşâ edilen yalılar, Haliç kıyısındaki Aynalıkavak Kasrı, şehrin meydanlarını süsleyen bir grup çeşmenin yanında Topkapı Sarayı önündeki III. Ahmet Çesmesi sarayın mimar ve süsleme sanatçılarınca tasarlanarak yapılır. III. Ahmet, biri Yeni Cami muvakkithânesi

⁴² a.yer

⁴³ Çorlulu Ali Paşa Külliyesi 1707-1709 yılları arasında kurulmuştur. Cami, tekke, medrese (dârülhadis), kütüphane, hazîre ve meşrutalardan oluşan külliyenin ilk önce aynı zamanda tekkenin tevhidhânesi olarak kullanıldığı anlaşılan camisi, bir yıl sonra da diğer bölümleri inşa edilmiştir. M. Baha Tanman, “Çorlulu Ali Paşa Külliyesi”, *DİA*, C. VIII, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1993, ss. 371-373; Koçu, a.g.e., ss. 168-169.

⁴⁴ Tanman, a.g.m, ss. 371-373.

karşısında⁴⁵ diğeri 1718’de Topkapı Sarayı üçüncü avlusuna, içinde geniş bir yazma koleksiyonu bulunan iki kütüphane binası da yaptırır.⁴⁶

2. XVII. ve XVIII. asırlarda Osmanlılarda musikî:

Osmanlı musikîsi II. Murad’dan sonra ikinci parlak dönemini XVII. yüzyıldaki IV. Murad ile IV. Mehmed çağlarında yaşar. Köprülüler Devri de denilen devletin nispeten dirayetli olduğu bu dönemde musikîde ekol sayılabilecek bir dönem yaşanır.

Hüseyinî ve segâh makamlarını çok seven bir bestekâr olan IV. Murad, büyük ilim adamlarının yanında Solakzâde, Âmâ Kadri, Benli Hasan Ağa; neyzen ve çengî Yusuf Dede, Derviş Ömer ve Koca Osman Ağa gibi büyük bestekârlara çevresini açar. Bağdad ve Revan seferlerinden dönüşte en ünlüleri Şeştârî Murad Ağa olan değerli Âzerî musikîcileri İstanbul’a getirerek himaye eder.⁴⁷

IV. Mehmed döneminde Hâfız Post, Buhûrîzâde Mustafa Itrî gibi Türk klasik musikîsini zirveye ulaştıran dehâlar ortaya çıkar.⁴⁸ Taşçızâde Recep Çelebi, büyük dinî eserler bestekârı Şîruganî, Seyyid Nuh, Yahya Nazîm gibi büyük bestekârlarla musikî bilgini Ali Ufkî Bey sultanın çevresini oluşturan diğeri önemli isimlerdir. Asıl adı Alberto Bobowsky olan Leh mühtedisi Ali Ufkî’nin, o çağın Batı notasını ters yöne çevirerek yazdığı *Mecmû‘a-i Sâz ü Söz*’de 15. yüzyıldan kendi çağına kadar gelen pek çok Osmanlı musikîsi eserini toplaması bakımından özel bir yeri vardır. II Ahmed’in Enderûn’unda yetişen, III. Ahmed’in Boğdan voyvodalığına tayin ettiği Romen prensi Dimitri Kantemir ise *Edvâr*’ında, geliştirdiği ebced nota yazısıyla üç yüz elli saz eserini yazıp unutulmaktan kurtarır. IV. Mehmed dönemi aynı zamanda medrese-tarikat çatışmasında Kadızâdelilerin Mevlevî semâını ve diğeri mûsikîli ayinleri on sekiz sene yasaklatmayı başardıkları bir devirdir. Lâle Devri’ne gelindiğinde Galata Mevlevîhânesi postnişini büyük dini eserler bestekârı Kutbünnâyî Osman Dede yetişir. Devrin yaşama sevincini şiirde Nedim temsil ettiği gibi musikîde de Mustafa Çavuş temsil eder.⁴⁹

⁴⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, 6. b., Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, C. V, s. 327.

⁴⁶ Atıl, a.g.m., ss. 469-471.

⁴⁷ Çinuçen Tanrıkorur, “Osmanlı Mûsikîsi”, *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, C. II, ed. Ekmeleddin İhsanoğlu, İstanbul: İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi(IRCICA), 1998, s. 507.

⁴⁸ Banarlı, a.g.e., s. 650.

⁴⁹ Tanrıkorur, a.g.m., s. 508.

Bursevî de yaşadığı devirde musikîden uzak kalmaz. Şiirlerinden bir kısmını, Hüdâyî'nin bazı ilâhîlerini besteler. Bestelenen bazı ilâhîleri dergâhlarda okunur. Sonraki dönemlerde ilâhî ve güfteleri farklı musikîşinaslar tarafından bestelenmeye devam eder.⁵⁰

3. Hat sanatı ve Bursevî:

Hat sanatında bu devirde aklâm-ı sittede çığır açmış meşhur hattat Hafız Osman (ö.1698) yetişir. Derviş Ali'nin talebesi olan Hafız Osman; Suyolcuzâde Mustafa Efendi'den yazı, Hattat Şeyh Hamidullah'ın talebesi Nefeszâde İsmail Efendi'den de yazının inceliklerini öğrenir.⁵¹ Hafız Osman; Sultan II. Mustafa, Sultan III. Ahmed, İbrahim Rodosîzade,⁵² Bursa Ulu Cami imamı ve Orhan Camii hatibi İbrahim b. Mustafa (Kürtzade)⁵³ ile İsmail Hakkı Bursevî⁵⁴ gibi birçok çok ismin hüsn-i hat hocasıdır. Hat silsilesi, Hafız Osman'ın pek çok öğrencisi vesilesiyle günümüze kadar iki koldan intikal etmiştir.⁵⁵

4. Bursevî'nin döneminde edebî hayat:

Edebiyat alanında XVII. asırda en parlak inkişaf Âşık edebiyatı vadisinde olur; Âşık Ömer, Gevherî, Kâtibî, Kuloğlu, Âşık, Âşık Hasan, Gâzî, Üsküdarî, Demircioğlu, Seyyâhî ve Kayıkçı Kul Mustafa gibi bir kısmı geniş tesirli çok sayıda saz şairi görülür.

XVII. asırda dinî- tasavvufî Türk edebiyatı Türk musikîsi ve raksın eşlik ettiği ilâhîlerin tekkelerden yayıldığı bir ortamda gelişir. Yunus tarzı hece ile söylenen ilâhîler bu asırdan başlayarak Mevlevîler arasında da itibar kazanır. Bu yüzyılda tekkelerin sayısı gittikçe artar.⁵⁶

⁵⁰ Ali Namlı, *İsmâil Hakkı Bursevî Hayatı, Eserleri, Tarikat Anlayışı*, İstanbul: İnsan Yayınları, 2001, s. 164.

⁵¹ Uzunçarşılı, a.g.e, C. IV, s. 558.

⁵² Muhittin Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 1999, s. 121.

⁵³ Şevket Rado, *Türk Hattatları*, İstanbul: Yayın Matbacılık, t.y., s. 138; Müstakimzâde Süleyman Sadettin, *Tuhfe-i Hattâtîn*, İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2014, s. 43.

⁵⁴ Namlı, a.g.e., s. 39.

⁵⁵ Serin, a.g.e., s. 43.

⁵⁶ Abdurrahman Güzel, *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı*, 3.b., Ankara: Akçağ Yayınları, 2006, ss. 94-95.

Asrın başında İstanbul'da Celvetiyye'nin kurucusu Aziz Mahmud Hüdâyî, sonunda ise Bursa'da Niyâzî-i Mısrî gibi şair tasavvuf büyükleri yetişir.⁵⁷ Osmanlılarda Ehl-i Sünnet çerçevesine sadık en dikkate değer bu iki temsilcisinin vahdet-i vücud nazariyesiyle şekillenen yüksek tasavvufî geleneğini İsmail Hakkı Bursevî'nin sürdürdüğü söylenebilir. Yazıldığı dönemden günümüze kadar çok zikredilen tutulan Ruhû'l-Beyân adlı tasavvufî tefsiri Bursevî'nin vahdet-i vücud anlayışının en iyi belgesidir.⁵⁸

XVII. asır dinî- tasavvufî Türk edebiyatının diğer bazı şairleri ise şunlardır: Âdem Dede, Zelîlî, Adlî, Zâkirî, Lâmekânî Hüseyin Derviş Osman, Ahîzâde Hüseyin, Şeyhî, Fakir Ednâ, Kul Budalâ, Kul Mustafa, Abdülahad Nuri, Akkirmanlı Nakşî, Oğlanlar Şeyhi İbrahim, Zâkirzâde Abdullah Bîçâre, Câhidî, Sarı Abdullah, Elmalılı Sinan Ümmî, Gedâ Muslu, Yeşil Abdal, Dedemoğlu, Kul Hasan, Derviş Mehmed, Caferoğlu, Kul Nesimî, Ümmisinzâde Hasan, Divitçizâde Mehmet Tâlib, Derviş Himmetî, Sun'ullah Gaybî, Abdülkerim Fethî, Şeyh Mehmed Nazmî, Abdülhay, Himmetzâde, Abdullah Abdî, Hasan Kenzî, Abdurrahman Vâlî, İbrahim Nakşî.⁵⁹

XVIII. yüzyılda dinî-tasavvufî Türk edebiyatı genel bir duraklama ve gerileme hayatı içindedir. Kendi sahası içinde Şeyh Galip hariç eskisi kadar güzel eser verenler görülmez. Sûfî şairler İstanbul, Bursa, İzmir gibi illerdeki tarikat çevrelerinde Yunus geleneğini devam ettirirler. Tekrarlanan ilâhîler zaman zaman güzel, âhenkli ve samimi olsa da çoğunlukla her tür söyleyiş sanatından uzaktır. Vezin ve kafiye aksaklıkları içinde genellikle kültürsüz söyleyişlerdir. İlâhî cönklerini dolduran manzumelerde Yunus Emre ve takipçilerinin şiirleri vardır. Halk cönklerinde Pir Sultan Abdal tesiri ile Bektaşî-Alevî nefeslerinin zenginliği dikkati çeker. Bu yüzyılda Bursa'da İsmail Hakkı Bursevî, Edirne'de Gülşenî Dergâhı şeyhi Sezâî, Keşanlı Şeyh Zâtî, Üsküdarlı Şeyh Zekâî gibi sûfî şairlerin yanında en tanınmış, hayatları ve eserleri etrafında menkıbeler oluşmuş iki önemli mutasavvıf Diyarbakırlı Ahmed Mürşidî ve Erzurumlu İbrahim Hakkı'dır. Mehmed Nasûhî, Mahvî, Mahmud, Hasan Senâî, Mustafa Azbî, Mustafa Nüzûlî, Neccarzâde Şeyh Rıza, Celâleddin-i Uşşâkî, Mehmed Salih Sahvî, Kul Şükrü, Şîrî, Şâhî, Derûn Abdal, Derviş Ahmed, Gurbî, Kasım Dede, Ahmed Mürşidî, Üsküdarlı

⁵⁷ Banarlı, a.g.e., ss. 651-653.

⁵⁸ Ahmet Yaşar Ocak, "Düşünce Hayatı", *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, C. II, ed. Ekmeleddin İhsanoğlu, İstanbul: İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA), 1998, s.192.

⁵⁹ Güzel, a.g.e., s. 95.

Hâşim, Tekirdağlı Mehmed Fahreddin Fahrî, Selâmî, Şeyh Halil Kaygulu asrın diğer bazı sûfî şairleridir.⁶⁰

Bursevî'nin yaşadığı dönemde klasik Türk şiiri teknik, ahenk ve zariflik bakımından olgunluk çağına ulaşmış çağdaş İran şiirini geride bırakır. Kaside alanında Nef'î (ö.1635), rubâide Azmîzâde Hâletî, gazelde Şeyhülislâm Yahya (1561-1644), Şeyhülislâm Bahâî (1601-1653), Nâilî (ö.1666) ve Neşâtî (ö. 1674) gibi büyük isimler yetişir. Mesneviye yeni konular getiren Nevîzâde Atâî (1583-1635) ve asrın ikinci yarısında hikemî tarzıyla çığır açan Nâbî (1672-1712) devrin zirve isimleridir. Bu şairlerin yanında Sâbit, Fehîm, Nâdirî, Râmî Mehmed Paşa, Fasîh, Riyâzî, Vecdî, Sabrî gibi birçok isim klasik Türk şiirine yön veren şairlerdir. Devrin hükümdarlarından I. Ahmed (Bahtî), II. Osman (Fâris), IV. Murad (Murâdî) ve IV. Mehmed (Vefâî) şiirler söylemişler, aynı zamanda âlim ve şairleri himâye etmişlerdir.⁶¹

Nesir alanında Veysî ve Nergisî sanatlı nesrin en önemli iki temsilcisidir. Devrin önemli ilim adamı Kâtip Çelebi'nin coğrafya, tarih ve bibliyografya alanındaki eserleri, Peçevî, Nâimâ ve Koçi Bey'in tarihleri, Evliyâ Çelebi'nin *Seyahatnâme*'si, Riyâzî ve Fâizî'nin tezkîreleri dönemin unutulmaz mensur eserleridir.⁶²

XVIII. asırda dilin ve edebiyatın merkezi İstanbul olmakla beraber, Edirne, Bursa gibi uzak beldelerde ve birçok Balkan şehirlerinde divan edebiyatı olarak da halk edebiyatı olarak da edebi hayat canlı ve hareketlidir. Sosyal hayatın akisleri ise her iki edebiyatta da hissedilir dereceyi bulur.⁶³ Devrinin büyük hattat ustası Hattat Osman'dan yazı meşk ederek bu Türk sanatını iyi öğrenen Sultan III. Ahmed (Ahmedî ve Necîb) (1673-1736) hem hattat hem de şairdir. Lâle Devri'nin canlı şairi Nedîm (1681-1730) şarkı ve murabba türünün en parlak ismidir. Seyyid Vehbî, Neylî, Sâlim, Nazîm, Nevres, Ali İzzet Paşa, Osmanzâde Tâ'ib⁶⁴, Kâmî ve Râsih⁶⁵ Bursevî'yle aynı dönemde yaşamış diğer önemli şairlerdir.

Mutasavvıf, müellif, müfessir, şârih ve şair kimliğinin yanında hat ve mûsikî sanatlarıyla da ilgilenen, devrin siyasi ve kültürel hayatı içerisinde önemli bir simâ olan

⁶⁰ a.yer

⁶¹ Banarlı, a.g.e., ss. 651-653.

⁶² Banarlı, a.g.e., ss. 679-683.

⁶³ Banarlı, a.g.e., ss. 750-765.

⁶⁴ Zavotçu, a.g.e., ss. 167-179.

⁶⁵ Banarlı, a.g.e., ss. 679-683.

müellifin hayatını ve sanatını genel hatlarıyla tanımak eserin anlaşılmasına katkı sunacaktır.

II. İSMAİL HAKKI BURSEVÎ

A. Hayatı:

1. Bursevî'nin hayatının anlatıldığı kaynaklar:

İsmail Hakkı'ya dair çalışmalar *Tamâmü'l-Feyz* ve *Silsilenâme-i Celvetî* başta olmak üzere varidat ve şerhlerine dair eserleri, mecmuaları ile diğer bazı eserlerinde kendisinin verdiği bilgilere dayanır.⁶⁶

İsmail Hakkı'nın kendi muasırlarının kaleme aldığı *Safâyî Tezkîresi* ve *Sâlim Tezkîresi*'nde kısaca hayatı, bazı eserleri ve şiirlerinden örnekler yer almaktadır.⁶⁷ Bu tezkirelerin zeyli Fatîn Davut'un *Hâtimetü'l-eş'âr*'ında ve *Sâlim Tezkîresi*'ne zeyil olarak hazırlanan fakat tamamlanamayan Hüseyin Râmiz'in *Adâb-ı Zuraîfâ*'sında da İsmail Hakkı'ya yer verilmiştir.⁶⁸

İsmâil Belîğ'in *Nuhbetü'l-âsâr li-zeyli Zübdeti'l-eş'âr*⁶⁹, Şeyhî Mehmed Efendi'nin *Vakâiyü'l-fuzalâ*⁷⁰ eserlerinde Bursevî hakkında bilgiler vardır. Fındıklılı İsmet Efendi'nin *Tekmiletü's-Şakâik fi hakkı ehli'l-hakâik*⁷¹ adlı eserinde Bursevî'nin muasırı zatların ve bazı halifelerinin biyografileri bulunmaktadır.

Hüseyin Ayvansarayî'nin *Hadikatü'l-Cevâmî*'sinde⁷² ve Bursa İsmail Hakkı Dergâhının son şeyhi Mehmed Şemseddin Efendi'nin Bursa dergâhlarıyla ilgili eseri *Yadigâr- Şemsî*'de⁷³ Bursevî'nin hayatı ve eserlerinin birer listesi mevcuttur.

Bursalı Mehmed Tahir, *Mevlânâ eş-Şeyh İsmâil Hakkı el- Celvetî* isimli dokuz sayfalık risalesinde İsmail Hakkı'nın hayatı ve eserleri hakkında bilgi verir.⁷⁴ *Osmanlı*

⁶⁶ Namlı, "İsmail Hakkı Bursevî", *DİA*, C. XXIII, s.102.

⁶⁷ Mustafa Safâyî, *Tezkire-i Safâyî*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, No. 2549, vr. 65b-66a; Sâlim Efendi, *Tezkîre*, İstanbul, 1315, s. 227-229; Adnan İnce, *Sâlim Tezkîresi*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi, 1977.

⁶⁸ Fatîn Davud, *Hâtimetü'l-eş'âr*, İstanbul, 1271, s. 62-63; Sadık Erdem, *Râmiz ve Adâb-ı Zuraîfâ'sı*, Ankara, 1994, s. 81.

⁶⁹ İsmâil Belîğ, *Nuhbetü'l-âsâr li-zeyli Zübdeti'l-eş'âr*, haz. Abdülkerim Abdülkadiroğlu, Ankara, 1985, s. 87, vr. 16a-b.

⁷⁰ Şeyhî Mehmed Efendi, *Vakâiyü'l-fuzalâ*, haz. Abdülkadir Özcan, (*Şakâik-i Nu'maniyye ve Zeyilleri* içinde), C. III-IV, İstanbul, 1989.

⁷¹ Fındıklılı İsmet Efendi, *Tekmiletü's-Şakâik fi hakkı ehli'l-hakâik*, haz. Abdülkerim Abdülkadiroğlu, (*Şakâik-i Nu'maniyye ve Zeyilleri* içinde) C. V, İstanbul, 1989.

⁷² Hüseyin Ayvansarayî, *Hadikatü'l-Cevâmî*, C. II, İstanbul, 1281, ss. 206-208,

⁷³ Mehmed Şemseddin, *Yadigâr- Şemsî (Bursa Dergâhları)*, haz. Mustafa Kara- Kadir Atlansoy, Bursa, 1997, ss.175-199.

Müellifleri eserinde de eserlerinin bir listesini yaparak önemli eserlerini tanıtmış ve hayatını özetlemiştir.⁷⁵

Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ-yı Ebrâr Şerh-i Esmâr-ı Esrâr* adlı eserinde Celvetiyye ile ilgili kısımda İsmail Hakkı'nın hayatı, eserleri, halifeleri ve Bursa'daki dergâhında postnişîn olan zatlar hakkında bilgiler vermiştir.⁷⁶ Hüseyin Vassâf, daha sonra İsmail Hakkı Bursevî hakkında pek çok kaynaktan yararlanarak *Kemâlnâme-i Hakkî* adıyla müstakil bir eser kaleme almıştır.⁷⁷

Mehmed Ali Aynî'nin *Türk Azizleri I, İsmâil Hakkı* adlı eseri yine müstakil bir çalışma olarak önemlidir.⁷⁸

Muhammed el- Kevserî, *Makâlâtü'l-Kevserî* adlı eserinde “*Ruhu'l-beyân fi tefsîri'l Kur'ân*” başlığı altında İsmail Hakkı'nın hayatı ve eserleri hakkında bilgiler vererek Osman Fazlı Efendi, Aziz Mahmûd Hüdâyî ve Celvetiyye'yi tanıtır.⁷⁹

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi* eserinde XVIII. yüzyıl ilim ve fikir adamları arasında Bursevî'yi de sayarak hayatı ve bazı eserleri hakkında bilgiler verir.⁸⁰

Mustafa Kara'nın *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler* eserinin ikinci cildinde hayatı, eserleri, mürşidi, fikirleri, tekkesi ve postnişînleri hakkında bilgi verilmiştir.⁸¹

Müellifin hayatı ve eserleri hakkında başta Ali Namlı, Murat Yurtsever ve Sâkıp Yıldız'ın çalışmaları⁸² olmak üzere pek çok akademik çalışma yapılmıştır.⁸³ Çalışmamızın esasını müellifin eseri teşkil ettiğinden burada kısaca hayatı ve eserleri hakkında Ali Namlı ve M. Murat Yurtsever'in çalışmalarından yola çıkarak bilgi vermeyi uygun bulduk.

⁷⁴ Bkz.:Bursalı Mehmed Tahir, *Mevlânâ eş-Şeyh İsmâil Hakkı el-Celvetî*, İstanbul, 1329.

⁷⁵ Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. I, İstanbul, 1333, ss. 28-32-

⁷⁶ Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ-yı Ebrâr Şerh-i Esmâr-ı Esrâr*, C. III, Süleymaniye Ktp., Yazma Başışlar, No. 2307, vr. 37-63.

⁷⁷ Bkz.: Hüseyin Vassâf, *Kemâlnâme-i Hakkî*, haz. M. Murat Yurtsever, Bursa: Arasta Yayınları, 2000.

⁷⁸ Bkz.: Mehmed Ali Aynî, *Türk Azizleri I, İsmâil Hakkı*, İstanbul: Marifet Basımevi, 1944.

⁷⁹ Muhammed Zâhid el- Kevserî, *Makâlâtü'l-Kevserî*, Kahire: Matbaatü'l-Envâr, t.y., ss. 482-486.

⁸⁰ Uzunçarşılı, a.g.e, C. III, s. 588-589.

⁸¹ Mustafa Kara, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*, Bursa, 1993, ss.143-172.

⁸² Bkz.: Namlı, a.g.e.; Murat Yurtsever, *İsmâil Hakkı Bursevî Divan*, Bursa: Arasta Yayınları, 2000;

Sâkıp Yıldız, *L'Exegete Turc İsmâil Hakkı Burûsawî, Sa Vie, Ses Oeuvres et La Methode dans son Tafsir Rûh al-Bayân*, Paris, L'Universite de Sorbonne, 1972.

⁸³ <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> (27.01.2018) ;

<http://ktp.isam.org.tr/?url=makaleilh/findrecords.php> (27.01.2018); Bursevî hakkında tâlî ve doğrudan yapılan kitap, tez ve makale çalışmalarının listesi için ayrıca bkz.: Zübeyir Akçe, *İsmâil Hakkı Bursevî'nin Tuhfe-i Recebiyye Adlı Eseri (İnceleme-Metin)*, (Doktora Tezi), Şanlıurfa: Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008, ss. 2-10.

2. Bursevî'nin hayatı:

Bugünkü Bulgaristan sınırları içinde bulunan Aydos'ta 1063 Zilkade ayında (Ekim 1653) doğan İsmail Hakkı, Rumeli'de geçirdiği tahsil ve irşad yıllarının ardından Bursa'ya gelip yerleşmiş 1137/1725'te burada vefat etmiştir.⁸⁴

Aydos'da doğduğu için Aydosî⁸⁵, uzun süre Bursa'da yaşadığı ve orada vefât ettiği için Bursevî, bir süre Üsküdar'da ikametinden dolayı Üsküdârî, Celvetiyye tarikatına mensup olduğu için Celvetî ve Şeyh nisbeleriyle anılırsa da⁸⁶ kendisi mahlasının "Hakkî" olduğunu, manasını ve bu mahlası seçme sebebini ifade etmiş,⁸⁷ şiirlerinde bu mahlası kullanmıştır. Hakkî, XVII. ve XVIII. yüzyıl Osmanlı edebiyatının manzum ve mensur 100'den fazla eser vermiş⁸⁸ sûfi şairidir.

İstanbul'un Aksaray semtinde doğup büyüyen babası Mustafa Efendi, İsmail Hakkı'nın doğumundan bir yıl evvel büyük Aksaray yangınında mal ve emlakını kaybedince akrabalarının bulunduğu Aydos'a gidip yerleşmiş, son beş-altı yıllık ömrünü ziraat işleriyle uğraşarak tamamlamıştır.⁸⁹ Daha önce İstanbul'da tasavvufî çevrelerle irtibatı olduğu anlaşılan Mustafa Efendi, Aydos'ta da bu ilgisini sürdürerek Zâkirzâde Abdullah Efendi'nin halifesi sıfatıyla o sıralarda Aydos'ta irşad faaliyetinde bulunan Celvetî şeyhi Atpazarlı Osman Fazlı Efendi ile yakınlık kurmuştur.⁹⁰ İsmail Hakkı, Osman Fazlı Efendi ile babası vasıtasıyla henüz üç yaşında iken karşılaşmıştır.⁹¹ Annesini yedi yaşındayken kaybeden İsmail Hakkı'yı büyükannesi yetiştirmiştir.

İsmail Hakkı'nın 1659'da başlayan tahsilinin ilk beş yılı Aydos'ta Arapça derslerini aldığı Şeyh Ahmet Efendi'nin yanında geçmiştir. Daha sonra Osman Fazlı Efendi'nin Aydos'a uğrayan Edirne halifesi Seyyid Abdülbâki Efendi ile birlikte Edirne'ye giden İsmail Hakkı yedi yıllık tahsil dönemini onun yanında geçirmiştir. Burada hüsn-i hatla meşgul olmuş,⁹² hıfzını ikmal etmiş, tasavvufî ve şer'î ilimlerle dair düzenli bir müfredat takip etmiştir.⁹³

⁸⁴ Yurtsever, *İsmâil Hakkı Bursevî Divan*, s. 3.

⁸⁵ İsmâil Hakkı Bursevî, *Kitâbu'n-Netîce 1*, haz. Ali Namlı, İmdat Yavaş, İstanbul: İnsan Yayınları, 1997, s. 16.

⁸⁶ Namlı, "İsmail Hakkı Bursevî", *DİA*, C. XXIII, s.102.

⁸⁷ Bursevî, *Mecmû'a-i Hakkî*, vr. 37b.

⁸⁸ Yurtsever, a.g.e., s. 3.

⁸⁹ Namlı, "İsmail Hakkı Bursevî", *DİA*, C. XXIII, s. 102; Yurtsever, a.g.e., s. 4.

⁹⁰ Namlı, a.g.m., s.102.

⁹¹ Yurtsever, a.g.e., s. 4.

⁹² Namlı, a.g.m., s. 102.

⁹³ Yurtsever, a.g.e., s. 4.

Tahsilini tamamlayınca İstanbul'da bulunan Osman Fazlı Efendi'nin yanına giden İsmail Hakkı, 1083 Rebiülevvelinde (Temmuz 1672) bu şeyhe intisap etmiştir. Kendisinden kelâm, ferâiz ve fıkıhla ilgili dersler okumuş; diğer bazı hocalardan tecvid, musikî ve Farsça dersleri almıştır. Hâfız Osman'dan hüsn-i hat meşk etmiş, meşhur şairlerin Farsça divanlarını ve ayrıca bazı eserleri incelemiştir.⁹⁴ İstanbul'da hem şeyhi hem de hocası olan Atpazarlı Osman Fazlı Efendi'nin yanında geçirdiği bu üç yıllık sürede tahsilini ve sülûkünü tamamlayıp 1085/1674'te icazet alarak Celvetiye şeyhi olarak irşada başlamıştır.

İrşad göreviyle 1675'te ilk tayin olduğu Üsküp'te altı yıl kalmış ve şeyhi Mustafa Uşşâkî'nin kızı Ayşe Hanım'la burada evlenmiştir. 1681'den itibaren Köprülü'de on dört ay kalmış, 1682'den 1685'e kadar da halkın daveti üzerine tayin edildiği Usturumca'da irşada devam etmiştir.

İsmail Hakkı, Rumeli'deki on yıllık irşad faaliyeti süresince çok sıkıntılı günler geçirdiğini eserlerinde ifade etmiştir. Masivaya dalan halkın, ilme ve ilim adamına karşı gösterdiği kayıtsızlıktan şikâyet etmiş, dini nasihat ve telkinlere karşı takındığı tavırdan üzüntü duymuştur. Ancak üzüntüsünün asıl kaynağı bu yörelerin halkıyla sağlam bir diyalogun kurulamayışdır. Bunda İsmail Hakkı'nın müsamahasız ve mücadeleci bir mizaca sahip olmasının etkisi büyüktür.⁹⁵

Ustrumca'da kaldığı dönemde, Sultan IV. Mehmed'e nasihatte bulunmak üzere Edirne'de bulunan Osman Fazlı Efendi tarafından Edirne'ye çağrılmıştır. Şeyhinin evinde üç aya yakın bir süre misafir kalmış ve onun gözetiminde *Fusûsu'l-Hikem*'i okuma imkânı bulmuştur. Osman Fazlı, Bursa halifesi Sun'ullah Efendi'nin vefatı üzerine İsmail Hakkı'yı Mayıs 1685'te Bursa'ya halife olarak tayin etmiştir. Şeyhinin tavsiyesine uyarak Ulucami'de ve diğer bazı camilerde vaaz vermeye, Temmuz 1685'ten itibaren vaazlarında Kur'ân-ı Kerîm'i Fâtiha'dan başlayarak tefsir etmeye başlamış, vaazda söylediklerine tasavvufî yorumlar ekleyip şiirler zikretmiş ve Arapça tefsirini kaleme almaya başlamıştır. Bu şekilde meydana getirdiği *Rûhu'l-Beyân* adlı tefsirini 1705'te tamamlamış; bu arada başka eserler de kaleme almıştır.⁹⁶

⁹⁴ Namlı, "İsmail Hakkı Bursevî", *DİA*, C. XXIII, s. 102.

⁹⁵ Yurtsever, *İsmail Hakkı Bursevî Divan*, s. 4.

⁹⁶ Namlı, a.g.m., ss.102-103.

Rumeli’de irşad tecrübesi kazandığı, meşakkatle ve kötü intibalarla dolu senelerin ardından gelip yerleştiği Bursa’da geçen yıllar, İsmail Hakkı’nın en verimli yıllarıdır. İrşad faaliyetlerinin verimi ve tasavvufi olgunluğu bu dönemde artmıştır.

Hayatının son kırk yılını yaşadığı Bursa’daki ilk iki yıl oturacak ev bulamama, geçim sıkıntısı, hastalıklar, kızı Hatice’nin vebadan vefat etmesi gibi mahrumiyet, zahmet ve sıkıntılar içerisinde geçmiştir. İsmail Hakkı, bütün bu zorluk ve yoksulluğa rağmen gayretinden bir şey kaybetmemiş, Osman Fazlı Efendi’den vekâlet alarak geldiği Bursa’da ilk günden vefatına kadar görevlerini eksiksiz yerine getirmiş; eser telifi, vaazlar ve tasavvufi sohbetlerle dolu bir ömür geçirmiştir.⁹⁷

Bursa’ya halife tayin edildikten bir buçuk yıl sonra İstanbul’a şeyhini ziyarete gitmiştir. Ardından dört defa daha aynı amaçla İstanbul’a giden İsmail Hakkı, şeyhini son olarak sürgünde olduğu Magosa’da 1690’da ziyaret etmiştir.⁹⁸ Dönüşünden kısa süre sonra vefat edecek olan Osman Fazlı Efendi’nin işaretiyle Celvetiye silsilesinin otuz ikinci şeyhi olarak görevi devralmıştır.⁹⁹

Askerin moral gücünü arttırmak için II. Mustafa’nın daveti üzerine 1695-1696 yıllarında I. ve II. Avusturya seferlerine katılmış, yaralanarak Bursa’ya dönmüştür.¹⁰⁰

İsmail Hakkı, 1700’de Suriye ve 1710’da Mısır üzerinden olmak üzere iki defa hacca gitmiştir. Bu seferleri sırasında Şam ve Kahire’de kısa bir süre kalarak devrin ilim adamları ile tanışmış ve müzakerelerde bulunmuştur.¹⁰¹

Hac dönüşü İstanbul’da iki buçuk ay kalıp Bursa’ya gitmiştir. 1126/1714’te Tekirdağ’a geçerek irşad faaliyetini burada sürdürmüştü, ikinci evliliğini de bu dönemde gerçekleştirmiştir.¹⁰² 1129/1717’de tekrar Bursa’ya dönüp aynı yıl, eserlerini ve görüşlerini takdir ettiği Muhyiddin-i Arabî’nin kabrini ziyaret için Şam’a gitmiştir.¹⁰³ Şam’da on kadar eser kaleme almıştır.¹⁰⁴ Hasret ve iştihakla geldiği Şam’da görüştüğü ilim adamlarının ve insanların taşıdığı manevî heyecana cevap veremeyen kayıtsız

⁹⁷ Yurtsever, *İsmâil Hakkı Bursevî Divan*, ss. 6-7.

⁹⁸ Namlı, “İsmail Hakkı Bursevî”, *DİA*, C. XXIII, s.103.

⁹⁹ Yurtsever, a.g.e., s.7.; Namlı, a.g.m., s.103.

¹⁰⁰ Namlı, a.g.m., s.103.

¹⁰¹ Yurtsever, a.g.e., s.7.

¹⁰² Namlı, a.g.m., s.103.

¹⁰³ Yurtsever, a.g.e., s.7.

¹⁰⁴ Namlı, a.g.m., s.103.

tavırları onu mahzun etmiştir. Ailesiyle birlikte üç yıl kaldığı Şam'dan dönüşünde üç yıl kadar da Üsküdar'da ikamet ederek 1135/1723'te tekrar Bursa'ya dönmüştür.¹⁰⁵

İsmail Hakkı Bursevî, ömrünün son dönemini de elinde kalan bir miktar para ile yaptırdığı ve adını Câmi-i Muhammedî koyduğu caminin inşaatına harcamış ve 1137'de (20 Temmuz 1725) vefat etmiştir. Bursa'da, Tuzpazarı semtinde cami, medrese ve çilehanesi ile birlikte "İsmail Hakkî Tekkesi" adı verilen külliye'nin kible tarafında medfundur.¹⁰⁶

B. Edebî Yönü:

Tasavvufî yönü ve eserleri ile meşhur İsmail Hakkı'nın müretteb bir divana sahip olması, *Mi'râciye*'si ve hemen her eserine serpiştirdiği manzumeleri ona edebî bir kimlik de kazandırmıştır. Mutasavvıf şairin kaleminden şiirin bir fütihat veya bir vâridât olarak çıktığını söyleyen İsmail Hakkı, şekilden ziyâde anlamın önemli olduğunu belirtmiştir. Tasavvufî eserlerinde nazmı yardımcı bir unsur olarak kullanan Bursevî, manzumelerinin sayısının on bini geçtiğini haber verir. İsmail Hakkı, bu kimliğiyle devrinde ve sonrasındaki bazı şuarâ tezkirelerinde yerini almıştır.¹⁰⁷

İsmail Hakkı Bursevî, eserlerinde ana unsur olarak Türkçeyi ve Arapçayı kullanmakla birlikte bazen Farsçaya da yer vermiştir. Eserlerinin çoğu Türkçe, kırk kadarı Arapçadır.¹⁰⁸ Bazı eserlerinde ise maharetle kullandığı bu üç dil bir aradadır.

Bursevî, yaşadığı dönemin diline göre sade bir dil kullanmıştır. Şiirde kullandığı dil, dini-tasavvufî edebiyatın dil anlayışını yansıtır. Dili klasik şiirdeki kadar yabancı tamlamalarla dolu ve sanatlı olmadığı gibi halk şiiri kadar da sade değildir. Şiirlerinde daha çok âyet ve hadislerden yapılan iktibaslar, bazen irsâl-i mesellere, teşbihlere; peygamber kıssaları, evliya menkıbeleri ve klasik edebiyatın bazı mazmunlarına gönderme yapan telmihlere rastlanmaktadır.¹⁰⁹

Çalıştığımız mecmuada mizâhi bir şiirine de rastlanması Bursevî'nin farklı bir yönünü yansıtmaktadır.¹¹⁰ Yine mecmuada dönemin siyasi ve dinî hayatıyla ilgili sultan

¹⁰⁵ Yurtsever, *İsmâil Hakkı Bursevî Divanı*, s.8.

¹⁰⁶ Yurtsever, a.g.e., ss.8-9; Namlı, "İsmail Hakkı Bursevî", *DİA*, C. XXIII, s.103.

¹⁰⁷ M. Murat Yurtsever, "İsmâil Hakkı Bursevî: Edebî Yönü", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001, C. XXIII, s. 107.

¹⁰⁸ Namlı, *İsmâil Hakkı Bursevî Hayatı, Eserleri, Tarikat Anlayışı*, s.163-164.

¹⁰⁹ Yurtsever, a.g.m., s.107.

¹¹⁰ Bursevî, *Mecmû'a-i Hakkî*, vr. 98a.

vezir, şeyhülislâm, müftü, müezzîn, şeyh ve mürid gibi hemen her figürle ilgili şiir yazması onun şiirinin sosyal hayata dokunan yanını göstermektedir.¹¹¹

Bursevî'nin nesirleri şiirlerine oranla daha sanatlıdır. Özellikle mektuplarında, yaşadığı dönemin süslü nesir anlayışına uygun ağır, ağıdalı ve sanatlı bir dil kullandığı görülür.¹¹²

XVIII. yüzyılın ve Bursa'nın en velûd müelliflerinden olan İsmail Hakkî'nin eserlerinde konu dağılımı oldukça geniştir. Edebiyat, tasavvuf, hadis, fıkıh, kelam, tefsir ve akâid alanlarında 120'den fazla eser vermiştir.

Bursevî'yle ilgili çalışmalarda eserlerinin listesi farklılık göstermektedir. Bu farklılık bazı eserlerin kendine özgü vasıflarının bulunması, müellifin eserlerine verdiği birden fazla ismin farklı eserler olarak algılanması, eserlerinin sayıca fazla olması, kayıp eserlerinin olması gibi sebeplerdir. Bunlara ek olarak eser tespitlerine dair esas alınan ölçütlerde bir standart olmaması, kütüphane kayıtlarında bazı eserlerin yanlış kişilere isnad edilmesi veya benzerlik sebebiyle bazı eserlerin müellife isnad edilmesi gibi hususlar da farklı listelerin oluşturulmasında etkili olmuştur.¹¹³

Söz konusu nedenlerden dolayı müellifin eserlerinin tasnifinde bu konuda en titiz ve kapsamlı çalışmayı yapan Ali Namlı'nın çalışmaları başta olmak üzere birkaç çalışmayı esas aldık.¹¹⁴

C. Eserleri:

1. Edebi eserleri:

a. Şiir:

1. *Dîvân-ı İsmâil Hakkî (Fütûhât-ı Burûseviyye),*
2. *Mi'râciye,*
3. *Min ba'dı mâ nazamehü'l-fakîr eş-Şeyh İsmâil Hakkî bi'l-lisâni't-Türkî-min evveli seneti 111 (Manzûmât)*

¹¹¹ Şiir örnekleri için bkz: Bursevî, *Mecmû'a-i Hakkî*, vr. 91b-102a

¹¹² Namlı, *İsmâil Hakkî Bursevî Hayatı, Eserleri, Tarikat Anlayışı*, s.163-164.

¹¹³ Namlı, a.g.e., s. 162

¹¹⁴ Eserlerin listesi, ortak isimleri ve haklarındaki tanıtıcı bilgiler Namlı, *İsmâil Hakkî Bursevî Hayatı, Eserleri, Tarikat Anlayışı*, ss. 161-219; Namlı, a.g.m., ss.104-107; Yurtsever, a.g.e., s. 10-13; Yurtsever, a.g.m., ss. 107-108; Akçe, a.g.e., ss. 52-63 arasında yer alan bilgilerin derlenmesiyle hazırlanmıştır.

Müellifin eserlerinin çoğunda muhtelif manzumeleri vardır. Çeşitli eserlerinde dağınık halde bulunan manzumelerinin büyük çoğunluğu Mahmud Nâsîh tarafından bir araya getirilmiştir.¹¹⁵

b. Şiir ve tasavvufî manzum eser şerhleri:

1. *Rûhu 'l-Mesnevî (Şerhu 'l-Mesnevî)*
2. *Ferâhu 'r-rûh (Şerhu 'l-Muhammediyye)*
3. *Kitâbu 'l-Envâr*
4. *Şerh-i Pend-i Attâr*
5. *Şerh-i Ebyât-ı Hâcî Bayrâm-ı Velî*
6. *Şerh-i Ebyât-ı Yunus Emre*
7. *Şerh-i Nazm-ı Hayretî (Risâle-i Hayriye)*
8. *Şerh-i Ebyât-ı Hüseyin el-Kâdirî*
9. *Şerh-i Nazm-ı Ahmedî*
10. *Şerh-i Nazmü 's- Sülûk Li 'ş-Şeyh Ömer b. el-Fârid*
11. *Es 'iletü 's-Sahâfiyye ve Ecvibetü 'l-Hakkıyye (Risâle-i Keşfü 'l-Ğitâ li Ehli 'l-Atâ')*
12. *Es 'ile-i Şeyh Mısri 'ye Ecvibe-i İsmâil Hakkî*

2. Diğer eserleri:

Tefsîr alanındaki eserleri şunlardır:

1. *Rûhu 'l-Beyân fî Tefsîri 'l- Kur 'ân*
2. *Ta 'lîka alâ Evâili Tefsîri 'l-Beydâvî (Şerh-i Tefsîr-i Fâtiha)*
3. *Şerh alâ Tefsîr-i Cüz 'i 'l-Ahîr li 'l-Kâdi 'l-Beydâvî*
4. *Tefsîr-i Âmene 'r-Rasûlü*
5. *Tefsîru Âmene 'r-Rasûlü*
6. *Tefsîr-i Sûreti 'l-Fâtiha*
7. *Tefsîru Sûreti 'l-Asr*
8. *Tefsîru Sûreti 'z-Zelzele*
9. *Levâih Tetealluku bi-Ba 'dıl-Âyâti ve 'l-Ehâdis (Makâlât-ı İsmâil Hakkî içinde)*
10. *Kitâbü 'l-Mir 'ât li-Hakâiki ba 'dıl-Ehâdis ve 'l-Âyât*

¹¹⁵ Mahmud Nâsîh, *Sübhatü 's-sâlikin*, BYEBEK, Genel, No. 1700.

11. *Mecmû'atü't-Tefâsir*

12. *Mecmû'atü Âyâti'l-Müntehabe (İstanbul Ü. Ktp., AY, No.1363,14 vr.)*

13. *Mecmû'atü Âyâti'l-Müntehabe (İstanbul Ü. Ktp., TY, No.3706, 52 vr.)*

14. *Kelimetün Zabbe amma Yeridü alâ Metni Dabbe (Şerhu "Ve ma besse fihi mâ min dâbbe.")*

15. *Şerhu "Ya eyyühe'n-nâsü'budü Rabbeküm"*

Vâridât ve mecmû'a türü eserlerinde de (BYEBEK, Genel, No. 32, 33; İÜ Ktp., AY, No. 1363; TY No. 3706) farklı âyetlerin tefsîri yer almaktadır.

Hadis şerhlerini ihtiva eden eserleri şunlardır:

1. *Şerhu Nuhbeti'l-Fiker*

2. *Şerhu'l-Hadîsi'l-Erba'în*

3. *Mecmû'atü'l-Müteferrika*

4. *Şerhu'l-Erba'îne Hadîsen li'l-Îmâmi'n-Nevevî*

5. *Şerhu'l-Hadis "Îza tehayyartum fi'l-umûr fe'ste'inû min ehli'l-kubûr"*

6. *Şerhu'l-Hadis "Le-ene ekramû alellâhi min en yedeânî fi'l-ardı ekser min selâs"*

7. *Şerhu'l-Hadis "el-Mü'minü mir'atü'l-mü'mîn"*

Müellifin *Kenz-i Mahfî* eseri ile vâridât ve mecmû'a türü eserlerinde de hadis şerhleri mevcuttur.

Fıkıh ve kelâm ile ilgili çalışmalarını şu eserlerinde toplanmıştır:

1. *Şerhu Fıkhı'l-Keydânî*

2. *Mesâilü'l-Fıkhıyye*

3. *Evcibâtü'l-Hakkıyye an Es'ileti's-Şeyh Abdurrahmân*

4. *Risâletü'l-Câmia li-Mesâ-ili'n-Nâfia*

5. *Kitâbu'l-Fadl ve'n-Nevâl*

6. *İhtiyârât*

7. *Şerhu Şuabi'l-Îmân*

8. *Şerhu'l-Kebâir (Rumûzü'l-Künûz)*

İsmail Hakkı *Kitâbü'l-Hitâb, Kitâbü'n-Necât* gibi eserlerinde de bazı fikhî konulara temas etmiştir.

Müellifin tasavvuf ile ilgili eserleri şu şekilde sınıflandırılabilir:

a. Genel tasavvufî konuları içeren eserleri:

1. *Tamâmü'l-Feyz Fî Bâbi'r-Ricâl*

2. *Silsilenâme-i Celvetî (Kitâbü 's-Silsileti 'l-Celvetiyye)*
3. *Mecûi 'l-Beşîr li-Ecli 't-Tebşîr*
4. *Kitâbu 'l-Hitâb*
5. *Kitâbu 'n-Necât*
6. *Kitâbu Zübdetü 'l-Makâl*
7. *Kitâbü 'ş-Şecv*
8. *Kitâbu Hucceti 'l-Bâliğa*
9. *Kitâbu 'l-Fasl Fi 'l-Esrâr*
10. *Şerhu 'l-Usûli 'l-Aşere*
11. *Risâle-i Esmâ-i Seb'a (Şerh-i Kelime-i Tevhîd, Kitâbu 't-Tevhîd, Kitâbu Şecereti 't-Tevhîd)*
12. *Şerhu Salavât-ı İbn Meşîş*
13. *Mecmû 'atü 'l-Esrâr*
14. *Hakâiku 'l-Hurûf*
15. *Esrâru 'l-Hurûf*
16. *Risâle et-Tehaccî fi-Hurûfi 't-Teheccî*
17. *Risâle-i Gül (Risâle-i Verdiyye)*
18. *Risâle-i Nefesü 'r-Rahmân*
19. *Risâletü 'l-Hazarâti 'l-Hamsi 'l-Îlâhî*
20. *Risâle fi Beyâni 'l Halve ve 'l-Celve*
21. *Risâle-i Şem 'iyye*
22. *Vesîletü 'l-Merâm (Risâle Fi 't-Tasavvuf bu eserin eksik bir nüshasıdır.)*
23. *Bey 'atnâme ve icâzetnameler*

b. Tuhfeleri:

1. *Tuhfe-i Aliyye (Sülûku 'l-Mülûk)*
2. *Tuhfe-i İsmâiliyye*
3. *Tuhfe-i Halîliyye*
4. *Tuhfe-i Âtâiyye*
5. *Tuhfe-i Ömeriyye*
6. *Tuhfe-i Bahriyye*
7. *Risâle-i Hüseyniyye*

8. *Tuhfe-i Recebiyye*
9. *Tuhfe-i Vesîmiyye (Kitâbü's-Sülûk)*
10. *Tuhfe-i Hâsakiyye*
11. *Risâletü'l-Umâriyye*
12. *Risâle-i Ma'nâ-yı Şerîf-i İsm-i Muhammed*
13. *Şerh-i Ebyât-ı Füsûs*
14. *Risâle-i Bahâiyye*
15. *Mecmû'a-i Hakkî (Üzerinde çalıştığımız eser)*

c. Vâridât ve şerhleri:

1. *Vâridât-ı Hakkıyye (Vâridât-ı Kübrâ),*
2. *Risâletü "Eyyühe'l-Bülbül"*
3. *Kitâbü'z-Zikr ve'ş-Şeref*
4. *Kitâbü'l-Hakku's-Sarîh ve'l-Kesfü's-Sahîh*
5. *Kitâbü Nakdi'l-Hâl (Şeceratü'l-Yakîn ve't-Tevhîd)*
6. *Kenz-i Mahfî*
7. *Kitâbü Müzilli'l-Ahzân*
8. *Kitâbü Hayâti'l-Bâl*
9. *Kitâbü'l-Izzi'l-Âdemî*
10. *Kitabü'n-Netice*
11. *Kitab-ı Kebîr*
12. *Kitabü'd-Düreri'l-İrfâniyye*
13. *Müteferrikât-ı Şeyh Hakkî*
14. *Min Vâridâti'l-Fakir İsmail Hakkî min Evâhiri Zilhicce 1116*
15. *Mecmû'atü'l-Fevâid ve'l-Vâridât*
16. *Mecmû'a (Makâlât-ı Şeyh İsmâ'il Hakkî, Mecmû'atü'l-Hutab ve'l-Vâridât)*
17. *Mecmû'a (İstanbul Ü. Ktp., No. TY. 9793, 42 vr.).*
18. *Mecmû'a (Süleymaniye Ktp., Pertev Pasa, No. 645, 106 vr.).*
19. *Mecmû'a (Bayezid Devlet Ktp., Genel, No. 3507, 283 vr.).*
20. *Mecmû'a (BYEBEK, Genel, No. 41, varidatla ilgili kısım: vr. 27b-70a).*
21. *el-Vâridât (BYEBEK, Genel, No. 66, vr. 70b-138b; Genel, No. 67, 150 vr.).*
22. *Vâridât (Süleymaniye Ktp., Aşir Ef., No. 165, vr. 1-79).*

Hutbe-vaaz türünde ise iki eser kaleme almıştır:

1. *Mecâlisü'l-Va'z ve't-Tezkîr*,
2. *Kitâbu'l-Hutabâ (Hatîbu'l-Hutabâ)*

Bunların dışında farklı konularda yazdığı eserleri şunlardır:

1. *Şerhu Mukaddimeti'l-Cezerî fi't-Tecvîd (Tecvîd)*
2. *Kitâbu'l-Furûk (Furûk-ı Hakî) (Gramer)*
3. *Şerhu Risâle fi'l-Âdâbi'l-Münâzara Li-Taşköprüzâde (İlm-i âdâb)*
4. *Nuhbetu'l-Letâif (Derleme, şerh, vâridât)*
5. *Mecmû'atü'l-Müntehabe (Yer ve şahıs isimleri hakkında bilgiler; derlemeler, ayet tefsiri, hadis şerhleri vb.)*

3. Kayıp eserleri:

1. *Esrârü'l-Hacc*
2. *Tuhfe-i Hayriyye (Tuhfe-i Atâiyye vr. 21a'da saydığı eserlerinden)*
3. *Tuhfe-i Şeybiyye (Tuhfe-i Atâiyye vr. 21a'da saydığı eserlerinden)¹¹⁶*
4. *Kitâbü'l-Cehr ve'l-İhfâ (İsmail Hakkı'nın Kitâb-ı Nakdü'l-hâl vr. 57a'da adını verdiği eseri)¹¹⁷*
5. *Kitâbü'l-Müte'allik bi-Usûli'l-Kelâmiye*
6. *Kitâbü'l-Beşîr bi-Mecî'i'n-Nezîr¹¹⁸*

4. Bursevî'ye ait olduğu şüpheli ve yanlışlıkla isnâd edilen eserler:¹¹⁹

1. *Tefsîru Sûreti Yûsuf (Müellifi Yâkub Afvî)*
2. *Tefsîr-i Sûre-i Yâsîn (Müellifi Manastırlı İsmail Hakkı)*
3. *Ahidnâme-i İsmâil Hakkî (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin Efendi'nin el-Vasâyâ fi'l-Uhûd ve'l-Mevâsîki'l-Ma'dûd adlı eseri yanlışlıkla İsmail Hakkı'ya nisbet edilerek 1329'da basılmıştır.)*
4. *Risâletü Cilâli'l-Kulûb (Müellifi Erzurumlu İbrâhim Hakkı)*
5. *Lübbü'l-Lübb ve Sirru's-Sırr (Müellifi Erzurumlu İbrâhim Hakkı veya Niyâzî-i Mısırî)*

¹¹⁶ Namli, *İsmâil Hakkı Bursevî Hayatı, Eserleri, Tarikat Anlayışı*, s. 209.

¹¹⁷ Akçe, a.g.e., s. 58.

¹¹⁸ Yurtsever, *İsmâil Hakkı Bursevî Divanı*, s. 65.

¹¹⁹ Namli, a.g.e., ss. 210-213.

6. *Netaicü'l-Usûl* (*Kitabü'n-Netice*'nin beşte birinin Küttâb Osman Efendi tarafından yapılan istinsahı)

7. *Şerhu Kitâbi'd-Dürreti'l-Fâhire fî Keşfi 'Ulûmi'l-Âhire* (İsmail Hakkı'nın bir mecmuasının Pîr Muhammed b. Mustafa el-Bursevî tarafından yapılan eksik bir istinsahıdır. Kenarında İsmail Hakkı tarafından eklendiği anlaşılan bazı notlar vardır.)

8. *Şerhu Risaleti's-Sühreverdîye (er-Rakîmü'l-Evvel)* Sühreverdî'nin eserine yazılan bir şerhin İsmail Hakkı tarafından istinsahıdır.)

9. *Müntehabât Min Minhâci'l-Âbidîn* (Gazzâlî'nin *Minhâcü'l-Âbidîn* adlı eserinin mukaddimesinin İlyâs b. Abdullah el-İstanbulî tarafından yapılan istinsahıdır.)

10. *Şerhu Risâleti Vahdeti'l-Vücûd li-Molla Câmi* (Molla Câmi'nin risâlesinin eksik bir istinsahı olup kenarında bazı notlar vardır.)

11. *El-İksîrû'l-Muazzam ve'l-Haceru'l-Mükerrem* (Müellifi Muhammed el-Gamrî el-Mısırî, müstensihisi İsmail Hakkı Bursevî)

12. *Mecmû'atü'l-Ed'iyye* (Eserin baş tarafındaki duaların İsmail Hakkı tarafından seçildiğine dair ibareden başka ona aidiyetini gösteren bir işaret yoktur.)

13. *Tecelliyâtü Arâ'isi'n-Nüsûs* (Abdullah Bosnevî'nin *Fusûs* şerhi, Bülent Rauf tarafından İngilizceye tercüme edilerek *İsmail Hakkı Bursevi's Translation of and Commentary on Fusus al-Hikam* adıyla yayımlanmıştır.)

14. *Muhtasar li- Târîhi İbn Hallikân* (İbn Hallikân'ın eserinden alınan bir bölüm, İsmail Hakkı'nın müridlerinden Muhammed Kalbî el-Bursevî tarafından şeyhinin istifadesi için hazırlanmış ve ona ait bir mecmuaya yazılmıştır.)

İsmail Hakkı Bursevî'nin bazı eserlerinden yapılan derlemeler, eserleri içindeki bazı mektuplar, şerhler ve tefsir tarzındaki metinler kimi kaynaklarda müstakil eser olarak değerlendirilerek farklı listeler de oluşturulmuştur.¹²⁰

¹²⁰ Hüseyin Vassaf, a.g.e., s. 45.

İKİNCİ BÖLÜM

İNCELEME

I. MECMUALAR HAKKINDA GENEL DEĞERLENDİRME

Çalışmamıza konu olan yazma eser, müellifi tarafından mecmua olarak adlandırılmıştır.¹²¹Mecmua, sözlüklerde “toplanıp biriktirilmiş, tertip ve tanzim edilmiş her şey”, “seçilmiş yazılardan meydana getirilen kitap”¹²², “ içinde şiirlerin, seçilmiş söz ve yazıların bulunduğu, çoğu yazma halinde bir tür antoloji”¹²³, “içinde seçme yazıların bulunduğu elyazması eser”¹²⁴ olarak tanımlanır.

Mecmua, Arapça cem‘ masdarından türeyen “toplanmış, bir araya getirilmiş” anlamındaki mecmû’dan gelmektedir. Mecâmî‘, mecma‘, câmi‘ gibi kelimeler ile Osmanlı Türkçesine has cerîde, cüzdan ve defter isimleri de mecmua yerine kullanılmıştır. Fakat bu isimler verilmediği halde mecmua özelliği taşıyan pek çok eser de vardır.

İslâm kültüründe mecmua türünün doğuşu Hz. Peygamber’in hadis yazımına izin vermesiyle başlar. Kimi sahabilerin hadisleri kendi seçimlerine, ihtiyaç ve değerlendirmelerine uygun şekilde derlemeleriyle “kitap, sahife, cüz” gibi adlar alan ilk mecmualar ortaya çıkmıştır.

Mecmualar ilk örneklerin ortaya çıkışından sonraki birkaç asırda farklı ilim dallarında müstakil bir telif türü haline gelmiştir. Bir çeşit not defteri sayılabilecek özel mecmuaların, Osmanlı döneminde XV. yüzyıldan itibaren dikkati çektiği, XVI. yüzyıldan sonraysa oldukça çeşitlendiği ve sayılarının arttığı söylenebilir.

Özel mecmualar cildi, boyutları, kâğıdının kalitesi, rengi, yazısı ve tezhibi yönüyle farklılık gösterir. Bazısı oldukça düzensiz iken bazısı titizlikle hazırlanmış sanat eseri vasfı taşır.

¹²¹ İsmâil Hakkı Bursevî, *Mecmû‘a-i Hakkî*, vr. 3a-b, 135b.

¹²² Ferit Devellioğlu, “Mecmû‘a”, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, yay. haz. Aydın Sami Güneşal, 16.b., Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 1999, s. 596.

¹²³ Ahmet Topaloğlu, “Mecmua”, *Türkçe Sözlük: Güzel Türkçenin Sözlüğü*, İstanbul: Kapı Yay., 2014, s. 847.

¹²⁴ İskender Pala, “Mecmua”, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, 3.b., İstanbul: Akçağ Yayınları, 1995, s. 361.

Osmanlı ilim, kültür ve edebiyat dünyasında oldukça önemli ve yaygın bir telif türü haline gelen mecmuaların nazım şekilleri, konuları, nazireleri, şairin ya da müstensihin zevki gibi ölçütlere bağlı olarak farklı şekillerde oluşturulduğu görülür.

Mecmualarda tek bir dil kullanılabildiği gibi Türkçe Arapça veya Farsçanın ikisinin ya da üçünün birlikte kullanıldığı da görülür. İlmî ve dinî konularda derlenmiş mecmuaların genellikle mensur ve Arapça, sanat ve edebiyat alanındakilerin ise manzum ve Farsça-Türkçe olduğu görülmektedir.¹²⁵

Agâh Sırrı Levend, mecmuaları genel olarak şu şekilde tasnif etmiştir:

1. Nazire mecmuaları,
2. Meraklılarca toplanmış, seçme şiirlerden oluşan antoloji niteliğindeki mecmualar,
3. Türlü konularda risalelerin bir araya getirilmesiyle ortaya çıkan mecmualar,
4. Aynı konudaki eserleri içine alan mecmualar; tabâbet, ilâhiyat gibi,
5. Tanınmış kişilerce hazırlanmış, yararlı bilgileri, fıkraları ve özel mektupları kapsayan mecmualar.¹²⁶

Mecmualar genel özellikleri ve muhtevaları dikkate alınarak çeşitli şekillerde adlandırılmıştır. Birtakım mecmualar, muhtevalarının yanında ünlü ve güvenilir kişiler olmasından dolayı tertipleycilerinin adlarıyla anılmıştır: *Münşeât-ı Ferîdûn*, *Pervâne Bey Mecmû'ası* gibi. Bazıları ise *Câmi'ü'n-nezâ'ir* gibi özel bir ada sahiptir.

İçeriği çok çeşitli metinlerden oluşabildiği gibi tek bir tür veya şekli içeren mecmualar da mevcuttur. Mecmua çeşitlerinden bazıları şunlardır: şiir mecmuaları (mecmû'a-i eş'âr), münşeât mecmuaları (mecmû'a-i münşeât), hikâye mecmuaları (mecmû'a-i hikâyât), mektup mecmuaları (mecmû'a-i mekâtib), risale mecmuaları (mecmû'atür-resâ'il), söz, deyiş mecmuaları (mecmû'a-i makâlât), tarih manzumelerini içeren mecmualar (mecmû'a-i tevârîh), hadis mecmuaları (mecmû'atü'l-ehâdis), fetva mecmuaları (mecmû'a-i fetâvâ), dua mecmuaları (mecmû'a-i ed'iyye), fevâid mecmuaları (mecmû'a-i fevâ'id), hutbe mecmuaları (mecmû'atü'l-hutub), tıpla ilgili mecmualar (mecmû'a-i tıb, mecmû'a-i mücerrebât, mecmû'a-i mu'âlece), zikir ve evrâd mecmuaları (mecmû'a-i zikr ü evrâd), letâif mecmuaları (mecmû'atü'l-letâ'if), müzikle

¹²⁵ Mustafa Uzun, "Mecmua", *DİA*, C. XXVIII, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003, ss. 265-268.

¹²⁶ Levend, a.g.e., ss. 166-167. Eserde bu tasnife göre Türk edebiyatındaki önemli mecmua örnekleri de tanıtılmıştır.

ilgili mecmualar (mecnû'a-i mûsikî, mecnû'a-i beste ve semâ'î, mecnû'a-i sâz u söz, mecnû'a-i ilâhiyyât), müsvedde mecmuaları (mecnû'a-i müsevvedât), ilâm mecmuaları (mecnû'a-i sukûk), gizli ilimlere dair mecmualar (mecnû'atü'l-havâss, mecnû'a-i cifr ve reml, mecnû'a-i ilm-i nücûm, mecnû'a-i tılsımât, mecnû'a-i melâhîm, mecnû'a-i vefk) ve derlenen dinî bilgilere dair mecmualar (mecnû'a-i menkûlât).

Özellikle divan şiiri nazım şekillerine ve türlerine münhasır mecmualar da vardır. Kasîde mecmuaları (mecnû'atü'l-kasâ'id), gazel mecmuaları (mecnû'a-i gazeliyyât), rubai mecmuaları (mecnû'ai rubâ'iyât), tercî-i bend mecmuaları (mecnû'a-i tercî-i bend), terkîb-i bend mecmuaları (mecnû'a-i terkîb-i bend), naat mecmuaları (mecnû'atü'n-nu'ût), nazire mecmuaları (mecnû'atü'n-nezâ'ir), birden çok şairin divanlarını barındıran mecmualar (mecnû'atü'd-devâvîn) ve sadece müstakil beyitleri içeren mecmualar (mecnû'a-i ebyât) bunlardan bazılarıdır.¹²⁷

Kütüphanelerde kayıtlı mecmualar tam anlamıyla bir tasnif ve tespitten geçmediği için buradaki sınıflandırma değişebilir. Yeni konular ihtiva eden mecmualara ulaşılabilir veya mecmualar üzerine yapılan çalışmalar arttıkça yeni tasnifler yapılabilir.

Mecmuaların kültür tarihi açısından sağladığı imkânlardan bazıları şöyle sıralayabiliriz:

1. Mecmualar birçok metin türünün ve örneğinin kaybolmasını engelleyebilir.
2. Bugün için kayıp olan bir eser bu mecmuaların herhangi birinde ortaya çıkabilir.
3. Mecmualar, muhtevalarının değerlendirilmesi sonucunda başta edebiyat ve tarih olmak üzere pek çok disipline vesîka ve kaynak temin edebilir.
4. Edebiyat tarihinin ve Türk şiirinin seyrinin netleştirilmesinde önemli ipuçları barındırabilir.
5. Mecmualarda, tezkirelere girmemiş ve girecek yeterlikte görülmemiş onlarca şair ve şiirle karşılaşmak da mümkündür.
6. Divanı olmayan şairlerin şiirleri de dağınık veya toplu şekilde bu mecmualarda bulunabilir.

¹²⁷ Kamil Ali Gıynaş, *Şiir Mecmuaları Hakkında Yapılan Çalışmalar Bibliyografyası*, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 25. Sayı, 2011, ss. 246-247.

7. Mecmualar, edebiyat araştırmacısına şairin şiir zevki, takipçileri ve kendisine ilham veren usta şairlere dair ipuçları verebilir.

8. Mecmualar, nüsha eksikliği veya başka nedenlerle divan metnine girmemiş şiirlerin tespiti yönünden tenkitli metin neşirlerine katkı sağlayabilir.

Mecmuaların belirli ölçütlere dayalı ve sistemli bir “veri bankası”sını oluşturmak amacıyla başlatılan “Mecmuaların Sistematik Tasnifi Projesi (MESTAP)”¹²⁸ gerekli desteği gördükçe mühim bir eksikđi giderecektir.

Projeye göre mecmua incelemesi, nazım ve nesirle ilgili standart iki tablo hâlinde yapılmaktadır. Bu tablolar, farklı uygulamaların sınırlandırılması; araştırmacıların daha kolay ve pratik şekilde yararlanması ve taraması için hazırlanmıştır. Bu sebeple mecmuayı MESTAP kapsamında çalışmayı uygun gördük. Bu bölümün sonunda MESTAP tablolarına göre mecmuanın içeriğini tasnif ettik. Böylece araştırmacıların eserin içeriğine daha kolay ve hızlı ulaşması yanında mecmuaların tasnif ve tespitine katkı sunacağımızı düşündük.

II. MECMÛ‘A-İ HAKKÎ‘YE DAİR BAZI TESPİTLER

Mecmua, kütüphane kaydında müstensih, bazı kaynaklarda ise müellif nüshası olarak zikredilmiştir.¹²⁹ Önemli kaynaklarda müellif nüshası olarak zikredilen mecmua, kullanılan hattın karakteri itibarıyla bir müellif nüshasıdır. Mecmuanın Bursevî’nin kaleminden çıktığına dair eserdeki ifadelerden biri ise şudur:

[23b] “*Hüve’l-‘Azîz*

Zihî mecmû‘a-i maźmûn-ı meřhûn

Ki feyz-â-feyzdür mânend-i Ceyhûn

Ġdâ-yı rûh için Haķķî elünden

Nefâisdür ki gÛyâ oldı maşhûn”

¹²⁸ Bkz.: M. Fatih Köksal, *Şiir Mecmualarının Önemi ve Mecmuaların Sistematik Tasnifi Projesi (MESTAP)*, Osmanlı Edebiyatının Kırkamarı: Mecmua Sempozyumu, İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, 2011, ss. 409-433; <https://mecmualar.tr.gg/MESTAP-%C7al%26%23305%3B%26%23351%3Btay%26%23305%3B-Hakk%26%23305%3Bnda.htm> (06.07.2018); <http://mestap.gen.tr> (06.07.2018)

¹²⁹ Mustafa Uzun, Mi‘raciyye”, *DİA*, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 2005, C. XXX, s. 136; Namlı İsmâil Hakkı Bursevî *Hayatı, Eserleri, Tarikat Anlayışı*, ss. 193-194; Yursever, , *İsmâil Hakkı Bursevî Divan*, s. 73.

Mecmua, çoğunlukla müellife ait metinlerden müteşekkildir. Meşhur *Mi'râciye*'sinin tamamlanmasıyla ilgili bazı kişilerin yazdığı ve Bursevî'nin istinsah ettiği altı tarih manzumesi dışında başkasına ait metin yoktur. Bu sebeple mecmuayı tanınmış kişilerin adıyla anılması gereken bir mecmua olarak değerlendirerek "*Mecmû'a-i Hakkî*" adıyla çalışmayı uygun bulduk.

Mecmû'a-i Hakkî; Türkçe, Arapça ve Farsçanın bir arada kullanıldığı mecmualardandır. Eserde çoğunlukla Türkçe ve Arapça kullanılmış, Farsça dört manzumeye ve nesirlerde yeri geldikçe birkaç beyit, mısra veya ifadeye yer verilmiştir.

Mecmû'a-i Hakkî; şiir mecmuaları (mecmû'a-i eş'âr), tarih manzumelerini içeren mecmualar (mecmû'a-i tevârih), hutbe mecmuaları (mecmû'atü'l-huteb), mektup mecmuaları (mecmû'a-i mekâtib) ve risale mecmuaları (mecmû'atü'r-resâ'il) gibi mecmua çeşitlerinin bir sentezidir.

Mecmuada manzum ve mensur metinler bir aradadır. Gazel örnekleri çoğunlukta olmak üzere mesnevi, kasîde, nazm, kıt'a, ilâhî nazım şekilleri yanında âzâde, matla' ve müfredlere yer verilmiştir. Es'ile, na't, münâcât, devriye gibi nazım türlerinin yanında Bursevî'nin meşhur *Mi'râciye*'si, kendisi ve diğer bazı zatların bu *Mi'râciye*'nin tamamlanmasına düşürdüğü tarihler bulunmaktadır. Eserde bunların dışında tarih manzumeleri de vardır. Mensur metinler ise gramere yönelik sözlük tarzında metinler, şiir şerhi, mektup, tefsir, hadis şerhi, mensur takrîr, dua ve hutbe örnekleri olarak çeşitlilik arz etmektedir.

Mecmû'a-i Hakkî'nin tespit edebildiğimiz önemli bir yönü ise "tuhfe" tarzında bir eser olmasıdır. Bursevî'nin bazı kişilere yazdığı ve hediye ettiği on dört tuhfesinin olduğu bilinmektedir. Eserde, *Mecmû'a-i Hakkî*'nin "Seyyid Abdürrahim Tayyib Çelebi" adında bir zata mahsus hazırlandığını gösteren pek çok metin ve ifade vardır.

Hattat Bursalı Kürdzâde İbrahim Efendi'nin tilmizlerinden olduğuna dair bir bilgi¹³⁰ dışında *Osmanlı Müellifleri*, *Bursa Kütüğü*, *Tuhfe-i Hattâtîn*, *Hat Sanatı Tarihi*, *Meşhur Hattatlar*, *Türk Hattatları*, *Devhâtü'l-küttâb* ve *Hat ü Hattâtân* gibi eserlerde hakkında herhangi bir bilgiye ulaşamadığımız "Seyyid Abdürrahim Tayyib Çelebi" ile ilgili, mecmuadan elde edilebilecek bilgilerden bazıları şunlardır:

¹³⁰ <https://hattatlarsofasi.com/aklam-i-sitte-hattatları/kurtzade-ibrahim-efendi/> (03.12.2017)

Mecmû 'a-i Hakkî"deki ilk metin, mecmuanın bu zata ithaf edildiğini göstermektedir:

[3a] *Hüve'f-Ṭayyib*

*“Seyyid ‘Abdü’r-raḥīm-i Ṭayyib kim
Oldı mecmû‘a ile hem-sîne
Sînesinde bu defter-i ma‘nî
Beñzedi Muşhaf içre Yāsîn’e”*

Mecmuadaki *Dîger* başlıklı mektuptaki [9a] “...ifâdesinden şoñra benüm şegâf-ı derûnumda cây-gîr ve sicâf heft-i bâhire dūr-bînümde ḥayâli naqş-ı rekîz-i ḥarîr olan rûḥum Seyyîd ‘Abdü’r-raḥīm Tayyib Çelebi -efâdallâhü mâlehü ve ‘arrefehü mâ ‘aliyyehü mim mâleh- müddet-i bî-şümâr ve zamân-ı bisyâr idi ki...” ifadelerinden Bursevî'nin mektuplaştığı bu zatla dost olduğu, ona karşı büyük sevgi ve hürmet beslediği anlaşılmaktadır.

Mecmuada [16b] “*Ḥazret-i Seyyid Ṭayyib zîde ḥüsnü ḥâlihî ma‘rûz-ı fakîr ve meşûr-ı ḥaḳîrle buḳ’a-i cânib-i İstâbul’dan vürüd bulan nâmeleri...*” ifadesiyle başlayan hat yazısının bu zata ithâfen yazıldığı ve mektuplaşmaların İstanbul-Bursa güzergâhında olduğu anlaşılmaktadır.

Mecmuadaki bir manzumesinde Bursevî bu zata karşı şu düşüncelerini dile getirir:

[24b] *Hüve'l-Kerîm*

*“Nedür ‘âlemde dilâ bildüñ mi
Bursevî Ḥazret-i Seyyid Ṭayyib
Bir yeşil ebrdür ser-i sebzi
Feyz-i pey-der-pey-i lafz-ı şayyib”*

Diğer bir kıt‘asında ise çok seyahat etmek durumunda kalan bu zata Bursevî'nin tavsiyelerde bulunduğu, kendisinin Bursa'ya yerleşerek şiirle iştilal etmesini istediği görülmektedir:

[25a] *Hû*

“Ṭayyibâ tîb-i ḥâtır istersen

Hâtır-ı ğayrı gözet yâr gibi
Mü 'minüñ âyinesidür mü 'min
Bakma her bir yüze ağyâr gibi
Gâh Şâm u gehî 'Irâķ'a gidüp
Gezme 'âlemleri ayyâr gibi
Âşiyân-ı Burusa'ya pervâz
Eyle var bülbül-i tayyâr gibi
Nazm-ı Haķķî'de olup sâkin-dil
Bekle dârı yüri deyyâr gibi”

Mecmuada, Seyyid Abdürrahim Tayyib Çelebi için yazılan [40b] “Ey halkın emîri Abdürrahîm/ Nefsi tayyib ve kalbi selîm” manasındaki matla' ile başlayan Arapça manzumesine yine Arapça yazdığı şerhinde İsmail Hakkı, “Abdürrahim”, “Tayyib” ve “seyyid” kelimelerinin anlamları üzerinde ayrı ayrı durur. İsmail Hakkı'nın kimi tuhfelerinde eserini hediye ettiği kişilerin isimleri, meslekleri ve unvanlarıyla ilgili açıklamalar yaptığı görülmektedir.¹³¹

Manzumenin son beytinin şerhinde ise, “Bu meyanda Şeyh İsmail Hakkı, altı beyitte hitap ettiği mecmua sahibi Seyyid Abdürrahim et-Tayyib için kâfi derecede bir icmâl ile yani tam bir yeterlilikle ve edada mübâlağa ile sözünü söylemiştir.” manasındaki ifadelere yer verir. Bu şerhten *Mecmû'a-i Hakkî*'nin bu zata ithaf edildiği anlaşılmaktadır.

İlgili metinlerden anlaşıldığı gibi mecmuanın, “Seyyid Abdürrahim Tayyib Çelebi”ye has, onun istifâdesi için İsmail Hakkı Bursevî tarafından düzenlenmiş “tuhfe” tarzında bir eser olduğu kanaatindeyiz. Mecmuada bu zatın dışında adına metin yazılan veya kendisine doğrudan hitap edilen herhangi bir ismin bulunmayışı da kanaatimizi güçlendirmektedir.

Mecmua ile ilgili bir diğer konu da içindeki *Mi'râciye*'nin ve dolayısıyla *Mecmû'a-i Hakkî*'nin telif tarihinin Mehmed Ali Aynî'nin *Türk Azizleri I, İsmâil Hakkı*

¹³¹ İsmail Hakkı Bursevî, *İdarecilere Öğütler: Sülûkü'l-Mülûk*, haz. Mustafa Utku, Bursa: Uludağ Yayınları, 2015, s. 51; Akçe, a.g.e., ss. 64-75.

eseri gibi kimi kaynaklarda yanlışlıkla 1131 olarak gösterilmiş olmasıdır.¹³²Bunda rakamların yazım şeklinin etkisi vardır fakat mecmuanın telif tarihi aslında kütüphane kaydında doğru gösterilen 1121’dir.

Eserin sonunda müellifin 1121 olarak düşürdüğü ikmâl tarihi ile mecmua içerisinde mimari eserlerle ilgili düşürdüğü 1120-1121 tarihleri, bu mimari eserlerin kitabelerindeki tarihlerle örtüşmektedir.¹³³ Yine *Mi‘râciye*’nin tamamlanması dolayısıyla yazdığı tarih manzumelerinde düşürdüğü 1121 tarihinin yazımı ile mecmuanın sonundaki telif tarihinin yazım şekli örtüşmektedir. Dolayısıyla *Mecmû‘a-i Hakkî*’nin telif tarihi “1121” olarak netleşmektedir.

III. MECMÛ‘A-İ HAKKÎ’NİN İNCELENMESİ

A. Nüsha Tavsifi:

Topkapı Sarayı Müzesi Ktp. No. E. H. 1790

Eserin Adı: Mecmua

Baş:

Hüve‘t -Ṭayyib

Seyyid ‘Abdü’r-raḥîm-i Ṭayyib kim

Oldı mecmû‘a ile hem-sîne

Sînesinde bu defter-i ma‘nî

Beñzedi Muşhaf içre Yâsîn’e

Son:

Ḥaḳḳıyâ didüm bu nazm u neşre ben târîḥ için

“Dizdi dürr-i ḥikmeti mecmû‘aya yine ḳalem” 1121

Dîger

Be-ḥarf-i cevherîn

“Oldı mi‘râc-ı dil-i erbâb-ı ‘ışḳ işbu kitâb”

¹³² Aynî, a.g.e., s. 251.

¹³³ Orman, a.g.m., s. 433; Tanman, a.g.m., s. 371-373; Koçu, a.g.e., ss. 168-170.

Cilt: Dış kapak siyah meşin, zencirekli, miklepsz; iç kapak ve karşısındaki 1a ve 135b sayfaları ebru desenli. Mecmuanın 2a sayfasında Osmanlıca kırmızı mürekkeple Topkapı Sarayı Tahrirat Komisyonuna ait bir tarih ve tasnif mührü yer almaktadır. Kapağında ve sayfalarında herhangi bir zedelenme olmayan mecmua genel olarak düzenlidir.

Kâğıt: Aharlı, beyaz.

Yazı: Nesih-ta'lik.

Mecmuada genellikle siyah mürekkep kullanılmıştır. Nesirlerin tamamının, manzumelerin ise bazılarının başlıkları ile tetimmeler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Eserin ilk metni olan 3a sayfasındaki manzumenin başlık haricinde iki dizesi de kırmızı mürekkeple yazılmıştır. *Mi'râciye*'nin başındaki dua ve her bölümünün sonundaki beyit de kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

Diğer manzumelerin başındaki “ve lehu” ifadeleri, tarih mısraları, ayet ve hadis iktibasları, etimolojisi verilen bazı kelimeler ve bu kelimelerle ilgili verilen bazı örnekler ile çoğu yerde mahlaslar üzerlerine kırmızı renkle çizgi çekilmek suretiyle belirgin hale getirilmiştir. Hat yazılarında süsleme amacıyla bazı harflerin üzerinden kırmızı mürekkeple geçilmiş, harekeler de yer yer kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

Sütun: 1-4 sütun arasında muhtelif.

Varak: Tamamı 135 vr. 1a-b, 2a-b ve 135a-b sayfaları boştur.

Satır: Satır sayıları kullanılan yazının yönü, hattın türü ve boyutuna göre 2-17 arasında değişmektedir. Sayfalarda yer yer derkenar olarak kelime izahları ve bazı ayetler vardır.

Ebad: 195x135, 165x110 (muhtelif) mm

Müellif: Bursevî İsmail Hakkı b. Mustafa (H.1063-1137/ M.1653-1725)

Telif tarihi: H. 1121 (M. 1709)

B. Dış Yapısı

1. Eserin nazım özellikleri:

Mecmû'a-i Hakkî'de müellif tarafından şerhi yapılan iki gazel de dâhil edildiğinde 204 manzum metin bulunmaktadır.

Mecmuadaki şiir veya manzumelerin bulunduğu sayfa, matla ve makta beyti/bendi, ilk ve son nazım birimleri; nazım şekilleri, nazım birimleri ve tespit edilen nazım türlerinin çeşitleri, birim sayısı, kullanılan vezin, şiirlerdeki mahlaslar, varsa başlıklar ve manzumelere ait husûsî özellikler MESTAP Manzum Bölümler Tablosunda ilgili sütunlarda projeye uygun, sistemli şekilde gösterilmiştir. Mahlassız şiirler tablo standartları gereği sonda gösterilmiştir. Tekrara düşmemek maksadıyla burada tabloda yer almayan hususların ele alınması uygun olacaktır. Bu bakımdan bu bölümde tabloda yer almayan mecmuadaki nazım biçimleri ve türlerinin genel özellikleri, bu nazım şekilleri ve türlerine dair istatistikî bilgiler ile eserin ahenk özelliklerinden vezin, kafiye ve redifle ilgili hususlara yer verilecektir.

a. Nazım biçimleri:

Şiir veya manzumeler vezni, nazım birimi, birim sayısı, kafiye örgüsü ve konusu gibi hususlara göre farklı nazım biçimlerine ayrılır. Buna nazım şekli de denir. Mecmuada yer alan nazım şekilleri ve dağılımları şu şekildedir:

Gazel: Divan şiirinin en çok kullanılan nazım şekillerindendir. Genellikle 5-15 beyitten oluşur. 15 beyitten uzun “gazel-i mutavvel” denilen örnekler de vardır. Gazeller, aruz vezniyle yazılan, ilk beyti kendi içinde kafiyeli diğer beyitlerin ikinci mısraları ilk beyitle kafiyeli şiirlerdir. Matla‘ beytinden sonra gelen beyitlerin ilk ve ikinci mısra ortalarının ilk mısranın sonuyla kafiyelendiği, yani iç kafiye bulunan gazellere “musammat gazel” denir. Musammat gazeller ortalarından iki eşit parçaya ayrılabilen aruz kalıplarıyla yazılır. Türkçe, Arapça ve Farsça dillerinin ikisi veya üçüyle yazılan gazellere “mülemma‘ gazel” adı verilir.

Gazelin asıl konusu aşk ve sevgilidir. Gazelin konusu zamanla genişletilmiş bir fikir, hayat görüşü, felsefî düşünce veya zamânenen yakınma gibi başka nazım şekillerinin konuları da işlenmiştir.¹³⁴

Mecmuada en fazla bulunan nazım şekli gazeldir. Müellifin şerhini yaptığı iki gazeli de dâhil edildiğinde mecmuada toplam 118 gazel yer almaktadır. Mecmuadaki gazellerden 6 tanesi “musammat gazel”, 1 tanesi “mülemma‘ gazel” tarzındadır. Bu gazeller MESTAP Manzum Bölümler Tablosunda ayrıca belirtilmiştir.

İlâhî: İlâhî, dinî-tasavvufî Türk edebiyatında yaygın kullanılan nazım şeklidir. Hece ölçüsü ve dörtlükle yazılanların yanında aruz ölçüsü ve beyitlerle yazılmış ilâhîler de vardır.

Mecmuada aruz ya da hece vezniyle yazılmış 34 ilâhî bulunmaktadır.

Mesnevî: Mesnevî, aruz vezninin kısa kalıplarıyla yazılan, her beyti kendi arasında kafiyeli, uzun soluklu divan şiiridir. Her beytin anlam bütünlüğü kendi içinde sağlanır. İki beyitten binlerce beyte kadar süren mesnevîler yazılmıştır.¹³⁵

Mecmuada 3 mesnevî yer almaktadır. Eserde Bursevî'nin 447 beyitlik meşhur *Mi'râciye*'si yanında 90 beyit ve 31 beyitten oluşan iki mesnevîsi daha vardır.

Kıt'a: Gazele benzeyen fakat ilk beyti kafiyesiz, mahlas beyti olmayan şiirlerdir. Bunun yanında gazelin konusu ve beyit sayısı sınırlı iken kıt'ada bu sınırlama yoktur. İki beyitten 30-40 beyite kadar uzayan kıt'alar yazılmıştır. Kafiye örgüsü xa, xa, xa... şeklindedir. Mahlas bulunmayışı genel bir kaide olmakla birlikte şairlerin mahlaslarını söylediği örnekler de görülür.¹³⁶

Mecmuada 14'ü Bursevî'ye ait toplam 17 kıt'a vardır. 3 tanesi Bursevî'nin *Mi'râciye*'sini tamamlaması dolayısıyla başka şairlerce yazılan tarih kıt'alarıdır.

Nazm: Kıt'anın ilk beyti kafiyeli olan şeklidir. Kafiye örgüsü aa, ba, ca... düzenindedir. Gazelden farkı mahlas kullanılmaması ve konusudur. Mahlas kullanılan nazm örnekleri de yazılmıştır. Kıt'a gibi nazmın da konusu geniştir. Gazel konusu dışında hemen her konuda yazılabilir. Birbirine çok benzemesi yüzünden kıt'a, nazm ve

¹³⁴ Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı: Nazım Şekilleri ve Aruz*, 3. b., İstanbul: Dergâh Yayınları, 1999, 2008, ss. 17-19.

¹³⁵ İpekten, a.g.e., ss. 59-60.

¹³⁶ İpekten, a.g.e., ss. 53-57.

rubâî çok yerde birbirine karıştırılmış ve divan tertiplerinde ayırım yapılmadan bir arada toplanmışlardır.¹³⁷

Mecmuada 16'sı Bursevî'ye ait toplam 19 nazm bulunmaktadır. Yine 3 tanesi Bursevî'nin *Mi'râciyesi*'ni tamamlaması dolayısıyla başka şairlerce yazılan tarih manzumeleridir.

Kasîde: Aruz vezniyle yazılan, beyit sayısı genellikle 9-100 arasında değişen, kafiye düzeni gazel ile aynı olan divan şiiridir.

Kasîdeler mürettep divanlarda bütün öteki şiirlerden önce yer alır. Kasîdeler, dinî konularda yazılanların dışında bir geçim kaynağı olarak kullanılmıştır. Bir makama gelme, zafer, kutlama, bayram ve bir yapının tamamlanışı gibi hemen her olayla ilgili kasîde sunulmuştur.¹³⁸

Mecmuada 22, 31 ve 101 beyitten müteşekkil birim sayısı ve kafiye örgüsü yönüyle kasîdeye uyan 3 manzume yer almaktadır. Bu manzumeler konu bakımından gazele uymadığından kasîde başlığı altında değerlendirilmiştir.

Müfred: Müfred veya ferd, bir şiirden bağımsız, kafiyesiz tek beyittir.¹³⁹ Mecmuada 3 müfred vardır.

Matla': Matla', bir şiirden bağımsız, kafiyeli tek beyittir.¹⁴⁰ Mecmuada 3 matla' örneği bulunmaktadır.

Âzâde: Bir şiirden bağımsız, tarih düşürülen tek mısralara âzâde veya mısra-ı âzâde denir.¹⁴¹ Eserde 4 âzâde bulunmaktadır.

b. Nazım türleri:

Şiir veya manzumeler işledikleri konulara göre nazım türlerine ayrılır. Fakat tek bir türe ayrılmış nazım şekli olmadığı gibi bir nazım şekline ayrılmış tür de yoktur. Bu durum nazım türlerinin tasnifinde zorluklara ve farklı yaklaşımlara sebep olmaktadır.¹⁴² Dinî-tasavvufî Türk edebiyatında da bir nazım türü belli bir nazım şekline münhasır değildir. Mecmuada tespit edebildiğimiz nazım türleri ve dağılımları şöyledir:

¹³⁷ İpekten, a.g.e., ss. 57-58.

¹³⁸ İpekten, a.g.e., ss. 38-39.

¹³⁹ Mehmet Aça, Haluk Gökalp, İsa Kocakaplan, *Başlangıçtan Günümüze Türk Edebiyatında Tür ve Şekil Bilgisi*, İstanbul: Kriter Yayınları, 2009, s. 178.

¹⁴⁰ Aça, Gökalp, Kocakaplan, a. yer

¹⁴¹ Aça, Gökalp, Kocakaplan, a.g.e., s. 177.

¹⁴² Cemal Kurnaz, Halil Çeltik, *Şekiller Arasında: Nazım Şekli Araştırmaları*, Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları, 2012, ss. 56-57.

Münâcât: Allâh'a dua etme, yalvarma konulu şiirlerdir. Genellikle kasîde, gazel, kıt'a ve mesnevî tarzında yazılır.¹⁴³ Mecmuada 2 gazel ve 4 ilâhî şeklinde yazılmış toplam 5 münâcât vardır.

Na't: Hazret-i Peygamber'i övmek, ona duyulan saygı ve sevgiyi dile getirmek için yazılan manzum veya mensur eserlerdir. Hemen bütün nazım şekilleriyle yazılabilen manzum na'tlar daha çok kasîde şeklinde yazılmıştır.¹⁴⁴ 9 gazel ve 5 ilâhî şeklinde yazılmış toplam 14 na't vardır.

Mi'râciye: Hz. Peygamber'in mirâcından bahseden veya bu münasebetle yazılan manzum ve mensur eserlerdir. Manzum Mi'râciyeler genellikle kasîde ve mesnevî şeklinde yazılır.¹⁴⁵ Mecmuada Bursevî'nin müstakil bir eser de sayılan, mesnevî şeklinde yazdığı 477 beyitlik *Mi'râciye*'si yer almaktadır.

Şefa'at-nâme: Mahşer gününde Hz. Muhammed ve diğer peygamberler, sâbiler, âlimler, şehitler vb. kimselerin ümmetlerine ve yakınlarına onların günahlarının affı ve cennete girmeleri için Allâh'a niyazda bulunacakları duygu ve inancıyla yazılan manzum ve mensur eserlerdir.¹⁴⁶ İlâhî şeklinde yazılmış 2 şefa'at-nâme örneği vardır.

Devriye: Tasavvufî devir nazariyesini işleyen eserlerdir. Devriye, yaratılışın başı ve sonu, varlığın nereden gelip nereye gittiği ve bu ikisi arasındaki merhalelerin tasavvufa göre izahıdır. Bu nazariye, önce mensur daha sonra manzum eserlerde işlenmiştir.¹⁴⁷ Mecmuada gazel şeklinde yazılmış 3 devriye vardır.

Tarih: Arap alfabesiyle yazılmak suretiyle bir olayın oluş yılını ebced hesabıyla gösteren şiirlerdir. Bu amaçla yapılan sanata "tarih düşürme" denir. Tarihler genellikle kıt'a nazım biçimiyle yazılmakla birlikte beyit, dize, bir söz veya bir tek sözcükle de tarih düşürülebilir.¹⁴⁸ Mecmuada 5 nazm, 4 kıt'a, 4 âzâde, 3 müfred ve 1 matla' şeklinde toplam 17 tarih manzumesi yer almaktadır. Bunlardan 6 tanesi Bursevî'nin *Mi'râciye*'sini tamamlaması dolayısıyla başka şairlerce yazılan tarih manzumeleridir.

Fahriye: Şairlerin kendilerini övmek için yazdıkları şiirlerdir. Fahriyeler kasîdelerde bir bölüm olarak bulunur. Ayrı bir nazım biçimiyle veya bir gazelin makta

¹⁴³ Güzel, a.g.e., s. 631.

¹⁴⁴ Aça, Gökalp, Kocakaplan, a.g.e., s. 552.

¹⁴⁵ Güzel, a.g.e., s. 656.

¹⁴⁶ Güzel, a.g.e., ss. 669-675.

¹⁴⁷ Güzel, a.g.e., s. 768.

¹⁴⁸ Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, 8. b., Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2005, s. 502.

beytiyle şair fahriye söyleyebilir.¹⁴⁹ Mecmuada gazel şeklinde yazılmış müstakil 1 fahriye vardır.

Methiye: Birini övmek için yazılan manzum ve mensur eserlerdir. Manzum methiyeler çoğunlukla kasîde şeklinde yazılmakla birlikte diğer nazım şekilleriyle de yazılabilir.¹⁵⁰ Mecmua'da 2 kasîde ve 1 kıt'a nazım şekliyle yazılmış 3 methiye bulunmaktadır.

Es'ile: Bursevî'nin müstakil eserler de yazdığı bu tür manzumelerde tasavvufî birtakım sualler sorulmaktadır. Mecmuada kasîde ve gazel şeklinde 2 es'ile örneği vardır.

2. Eserin ahenk özellikleri:

a. Vezin:

Mecmuadaki 204 manzum metinden 196'sında aruz vezni kullanılmıştır. İlâhî şeklindeki 6 manzumede ise hece vezni kullanılmıştır. Tarihle ilgili 1 müfredde ise vezin yoktur. Vezin ihmâli bulunan sadece iki manzume vardır. Metinlerden 10 tanesinde ise çift aruz vezni kullanılmıştır. Aruz vezni ile yazılan manzumelerde en çok "remel bahri"nin kalıpları kullanılmıştır. Aşağıda müellifin kullandığı vezinlerin örnekleri verilmiştir:

Aruz:

Fâ i lâ tün / fâ i lâ tün / fâ i lâ tün / fâ i lün

[5a] *Yâ Rasûlallâh gül-i sîr-âb rûyuñdur senüñ*

Bû-sitânda misk-i Rûmî müşk-büyuñdur senüñ

Çift aruz vezni:

Fe i lâ tün/ me fâ i lün/ fe i lün

Fe i lâ tün/ fe i lâ tün/ fe i lün

[123a] *Pîr-i Ken'ân'a beñzedüñ Haqqî*

Ġam-ı evlâd ile kalduñ mahzûn

¹⁴⁹ Dilçin, a.g.e., s. 266.

¹⁵⁰ Dilçin, a.g.e., s. 263.

Hece:

- [128a] *‘İlme’l-yaķını bildüñ mi*
‘Ayne’l-yaķını bulduñ mı
Ėaķ ile sen Ėaķ olduñ mı
Ėaķıķatdan Ėaber var mı

b. Redif ve kafiye:

Redif:

Mısra sonlarında eş görevli eklerin veya aynı anlamdaki kelimelerin tekrarlanmasına redif denir. Redifler Őirde bütünlük ve ahenk sağlamak için kullanılan unsurlardandır. Őirde ahengin tesbitinde önce redife sonra kafiyeye bakılır. Aşağıdaki birimlerde kelime, kelime grubu ve ek ortaklığı ile yapılan redifler gösterilmiştir:

- [119a] *Gāh olur řādī yerine Ėam gelür*
Gūyiyā sūra bedel mātem gelür

- [124b] *Ehl-i derd olan gönül dermānı eyler ārzū*
řerbet-i cān isteyen Lokmān’ı eyler ārzū

- [94a] *Pāyesi Ėayrı řuhūra göre ber-terdür anuñ*
řerefi cümle-i ehl-i dile aźharddur anuñ
Her demi kıymet ile çün zer ü gevherdür anuñ
Geldi ‘izzet ile mü ’minlere şehr-i Ramazān

Kafiye:

Mısra sonlarındaki ses benzerlikleri ile yazılışları aynı, anlamları ve görevleri farklı kelime veya eklerin benzerliğine kafiye ya da uyak denir. Őirlerde tek ses benzerliğine yarım, iki ses benzerliğine tam, üç ve üzerindeki ses benzerliğine ise zengin kafiye denir. Uzun heceler iki ses kabul edilir. Birbiri ile uyaklı sözcüklerden biri diğerinin içinde aynen yer alırsa tunç kafiye oluşur. Zengin kafiyenin bir türü olan tunç kafiyede en az üç ses benzerliği aranır. Anlamları farklı, yazılışları aynı kelime

veya kelime gruplarının tekrarıyla oluşan kafiye ise söz sanatı da sayılan cinaslı kafiye'dir. Aşağıdaki dörtlük ve beyitlerde müellifin kullandığı kafiyelerden örnekler gösterilmiştir:

Yarım kafiye:

- [22a] *Bâgda nergislerüñ nûr u ferî hîç kalımaya*
Ġonceler olup perîşân cân ħande bulımaya
Çünki bu dehr içre Ĥaħķî kimse bâķî olımaya
Âĥ el-mevt oldı vird-i cinn ü insân ü melek

Tam kafiye:

- [134b] *Bârekallâh oldı mecmû'a yine bâġ-ı İrem*
Kim açıldı verd-i ġün-â-ġün yek mevsim behem

Zengin kafiye:

- [53b] *İşġ ehli olan dillere cânâne şunarlar*
Ser-ħüş-ı fenâ olmaġa peymâne şunarlar

Tunç kafiye:

- [91b] *Cihânda bülbülem feryâda geldüm*
Ġül-i şad-berg-i Ĥaħķ'ı yâda geldüm

Cinaslı kafiye:

- [121b] *Bû-yı cennet virdi ise cecdi bu*
Bir ġül-i şadberg-i Ĥaħ'ın vire bû

İç kafiye:

Müellifin mecmuada sayısı altıyı bulan musammat gazelinde, iç kafiye'yi de aşağıdaki beyitteki gibi akıcılık ve ahenk için başarılı şekilde kullandığı görülür:

- Ĥâk içre kendüñ ħıl zelîl nâr içre otur çün Ĥalîl*
Ĥaħķî Ĥaħķ'a budur delîl 'ışġ âteşine yan yakıl

3. Eserin nesir özellikleri:

Mecmû 'a-i Hakkî'de 2 şiir şerhi, 2 hadis şerhi, 1 ayet tefsiri, 3 mektup, 3 hutbe, mensur takrîr tarzında 3 metin ile sarf ve nahive dair 3 metin yer almaktadır. Bunların haricinde daha kısa mensur parçalar da vardır. Hatla yazılmış 2 dua haricinde Seyyid Abdürrahim Tayyib Çelebi'ye ithafen dört satırlık 1 hat çalışması, *Mi'râciye*'nin beş satırlık mensur dîbâcesi ile tamamlanmasına dair yazılan tarih manzumelerinden birinin altına yazılan üç satırlık bir not olmak üzere toplam 22 parça mensur metin bulunmaktadır. Bu metinler, MESTAP Mensur Bölümler Tablosunda sistemli şekilde gösterilmiştir.

Mecmuadaki 22 mensur metinden 14'ü Arapça, 8'i ise Türkçe kaleme alınmıştır. Farsça yazılmış mensur metin yoktur.

C. İç Yapısı

1. Dil ve üslup:

Mecmû 'a-i Hakkî'de Türkçe, Arapça ve Farsça bir arada kullanılmıştır. Eserde çoğunlukla Türkçe ve Arapça kullanılmıştır.

Bursevî'nin mecmuadaki manzum metinlerde Türkçe, mensur metinlerde Arapçayı ağırlıklı kullandığı görülmektedir.

Mecmuada "Sebk-i Hindî" akımının etkisinde, Arapça ve Farsça sözcüklerle kurulu uzun terkiplerin kullanıldığı üç mektup vardır. Aşağıda örnekleri verilen "süslü nesir" sayılabilecek bu mektuplarda yer yer secîler de kullanılmıştır:

[8b] "...benüm Efendüm *Ḥazretleri bülbül-i hoş-lehçe-i cān ḥāristān-ı ḥārā-şikāf-ı ḥicrān*da *fiġān*-zen ü *feryād-künān* iken *nefes-i nefisleri laḥlaḥa-sāy-ı mülātafa olup şabā-yı* *dest-i enbūya şemm-i hevā-dārı* ile *peyām-ı nāfīcetü'l-misk-būdan ta'ṭir-i maḳ'arr-ı şāmmē kılup dey-māḥ-ı gülberg-rīz-i ḥazān tenessüm-i nesīm-i şafā* ile *pehlūzen-i ferverdīn-i māḥ olmaġla...*"

[9a] "*Cāme-i gül ü dal-ı şihḥat-ı cāvid-libās-ı faḥrū't-turāz zāt-ı sa'īdleri olup serīr-i zer-i gülmīḥ-ı 'āfiyetde çār-bāliš-nişīn ve evreng-i ḥarīr-i ṭanāfis-i selāmetde müttekā-yı müzer-keş-i rāḥat-baḥşa qarīn olmaḳ du'āsı sübhā-i sebbūḥiyān-vār şebān-*

rūzān-ı muntazam ve be-sān-ı ‘ıkdü’l-cümān ve vird-i gerdun-yān-sā-i gerdān olduğu ifâdesinden şöñra...”

[130a] “Azizü’l-kadr celilü’s-şān eyvān-nişin-i ħubb-i dervişān cenāb-ı mekremet-şi‘ār ve merĥamet-āşāruñ dülbend-i ‘ināyet-i ilāhiyye ile müştemil ve cāme-i girān kıymet-i şihhāte piçide ve muttaşıl olmağ du‘āsıyla dest-i teveccühe ber-dāşte-i der-gāh-ı vālā-yı Kibriyā kılınduğın ifâdeden şöñra...”

Şiir veya hadis şerhi, sarf ve nahiv, mensur takrîr, tefsir, hutbe ve dua tarzındaki açıklayıcı anlatımın ağırlıkta olduğu mensur metinler, mektuplara göre daha sade ve sanatsızdır. Aşağıda bu metinlerden birkaç örnek verilmiştir:

Şiir şerhi:

[29a] “Ārifā şol ġarğ-ı deryā-yı dem olan şir ne

Deryā-yı demden murād rūh-ı hayvānīdür ki mazhar-ı a‘zamı ‘urūğda olan demdür. Pes, dem şol aşldur ki anuñ ĥarāret-i kavıyyesinden sebeb-i ĥayāt olan buĥār-ı lañif ĥāric u şā‘id olur. Ve bu nefis-i hayvāniyye kuvvet-i ma‘küle-i basīta olduğu cihetden rūh-ı müfāriķa münāsebeti vardır. Ve ħalb-i sanavberinüñ tecvif-i eyserinde ...”

Sarf ve Nahiv:

[58b] “Aşlı ser ü pādur ki vāv elife ħalb olunup ser-ā-pā dirler; “baş dañi ayak” ma‘nāsına. “Kem-ā-biş” dañi böyledür ki aşlında kem ü bişdür; “eksük dañi artuğ” dimekdür.”

Manzum metinlerden Bursevî’ye ait 4 manzume ve başkalarının Miraciye için tarih düşürdüğü 2 kıta Arapçadır. 4 manzume ile nesirlerde iktibas yapılan birkaç beyit, mısra veya ifade ise Farsçadır. Mecmuadaki 204 müstakil manzum parçadan sadece 10 tanesi Arapça ve Farsçadır.

Manzumelerde kullanılan dil mensur metinlerdekine nispetle daha sadedir. Manzumelerde yeri geldikçe Arapça ve Farsça kelime ve tamlamalara da yer verilmiştir. Kullanılan dil, divan şiiri ile halk şiiri arasında Tekke edebiyatının karakteristiğini yansıtır. Aruzun başarılı şekilde kullanılmasının yanında hece vezninin daha kısa ve kıvrak kalıplarının kullanılması manzumelerde akıcılığı sağlayan unsurlardandır.

Manzumelerde teşbih, istifhâm, nidâ ve tekrîr sanatları yanında peygamber

kıssaları, evliya menkıbeleri ve klasik edebiyatın bazı mazmunlarına gönderme yapan telmihlere de sıkça rastlanmaktadır. Bunların yanında teşhis, tezat, tenâsüp, mübalağa, istiâre, mecaz ve cinas gibi söz sanatlarının da kullanıldığı görülmektedir.

*“Seyr-i gülzâr-ı Halil ile nice nûr oldı nâr
Dü haqîkat kalb olup dūzah cinân olmağ nedür”*

Telmih, tenâsüp, tezat ve istifhâm sanatlarının kullanıldığı yukarıdaki beyitteki gibi müellifin birden çok söz sanatını aynı birimde yoğun olarak kullandığı örnekler de vardır.

Müellifin aliterasyon ve asonansı da şiirinde başarılı şekilde kullandığı dikkati çekmektedir. Aşağıda “v” ve “r” sesleriyle aliterasyon, “i” ve “a” sesleriyle asonans yapılan beyit bunun tipik örneklerindendir:

*“Virdi gözle Haqqıyâ kılmaz nazar sen vâride
Virür elbet vâridi kim virdi evrâdı saña”*

Yine şiirlerinde bütünlük, akıcılık ve ahengi sağlamak için tekrîr sanatından sıkça yararlanmıştır:

*“Ey yüzüñ gülzâr-ı hüsnüñ gönçesi
Bir nazar kılmaz bir nazar kılmaz bir nazar
Ey gamuñ her haste-dil eglencesi
Bir nazar kılmaz bir nazar kılmaz bir nazar”*

Gerek mensur gerekse manzum metinlerde müellifin manayla beraber ahenge de son derece önem verdiği görülmektedir.

2. Muhteva:

Tezimizin şerhe değil metne dayalı bir çalışma olması hasebiyle metin tahlilini sonraki çalışmalara bırakarak mecmuanın muhtevasını yansıtacak örnek parçalar üzerinden muhtevayı değerlendirmek uygun olacaktır.

Mecmû‘a-i Hakkî, farklı kısımlarına serpiştirilmiş manzum ve mensur metin türleri kadar muhteva bakımından da zengindir. Bursevî, mecmuanın başındaki ilk şiirinde mecmuayı ithaf ettiği Seyyid Abdürrahim Tayyib Çelebi’yi göğsünde bu mecmua ile “Kur’an içindeki Yâsîn”e benzetir:

[3a] *Seyyid ‘Abdü’r-raḥîm-i Ṭayyib kim*

Oldı mecmū‘a ile hem-sîne

Sînesinde bu defter-i ma‘nî

Beñzedi Muşhaf içre Yāsîn’e

Ardından mecmuayı methettiği manzumesinde beyitlerini “iki yanı ağaçlarla kaplı ferah bir yol” olarak nitelendirir:

[4a] *Miyân-ı her-dü-satır bir hıyābān-ı müferrihdür*

Nikāt-ı hāl-vārı nev-nihāl-i harfde berdür

Yine aynı manzumede içinde barındırdığı sırlar dolayısıyla mecmuayı Hz. Ali’ye; kalemi ise onun nice sırrını taşıyan kölesi Kanber’e benzetir:

Bu beytü’n-nazm-ı Haqqî’de nice sırr-ı ‘Alî vardır

Siyeh hāme aña bir hādīm-i mānend-i Kanber’dür

Bir diğer şiirinde mazmunlarla ve ruha gıda veren feyzlerle dolu olarak nitelendirdiği mecmuayı bereketli Ceyhun misâli görür:

[23b] *Zihî mecmū‘a-i maẓmūn-ı meşhūn*

Ki feyz-â-feyzdür mānend-i Ceyhūn

Ġidā-yı rûh için Haqqî elünden

Nefâisdür ki güyâ oldı maşhūn

Bursevî, mecmuayı her yerine hikmetler konmuş bir risâle olarak da nitelendirir:

[24a] *Zihî mecmū‘a kim oldı mecelle*

Hâtt-ı hikmet konuldu her maħalle

Zer-i maħlûl-veş rengin düşüpdür

Velî muhtâc olupdur ba‘zî ħalle

Bursevî, mecmuada eseri yanında şiirini ve şairliğini öven beyitler ve müstakil fahriyeler de kaleme almıştır. Yukarıdaki vasıflarla methettiği mecmuasında müellif, dinî-tasavvufî pek çok temayı işlemiştir. İlhî aşk ve bu aşkın mâşukta meydana getirdiği hallere dair şiirleri mecmuada büyük bir yekûn teşkil eder:

[9b] *Sırr-ı ‘ışkum fâş olup düşdüm dile Manşūr-veş*

Tutdı âvâzem benüm âfâkı nefh-i şūr-veş

[11a] *Ķatîl-i ‘ışkuñ olmak zindegîdür*

Revān itsem n'ola ışkuñla kıanum

[91a] *Her kim bugün uyanmadı bñ-yı Hakk'a boyanmadı*

Evvel yanan şoñ yanmadı 'ışk ateşine yan yakıl

[92b] *Çeşmi sivādan bağlayup cānı belādan tağlayup*

Dir Hakkı kıan ağlayup Mevlā'ya şaldum kendümi

[118a] *'Işkuñ deryā gibi taşdı mevc urup başımdan aşdı*

Cigerüm kıaynadı pişdi derdüñe düş oldu gönül

Hz. Peygambere duyduğı sevgi ve özlemi, ona olan iştiyākını, şefa'atına nâil olma arzusunu *Mi 'râciye'* si yanında lirik tarzdaki şiirlerinde defalarca dile getirir:

[68b] *Gel berñ ey bülbül-i bâğ-ı şafā*

Nāle-perdāz-ı gülüşān-ı vefā

[4b] *Sendedür külliyyet-i esmā-i hüsnā-yı Hudā*

Zātuñ ef'āl ü şifāt-ı Hakk'ı cāmı'dür senüñ

[5a] *Ya Habıballāh n'ola Hakkı'ye eylerseñ nazār*

İltifāt itmek kadīmī nik-hüyuñdur senüñ

[6a] *Zāt-ı pāküñ kıılma gözlerden nihān*

Qalmasun tārık-i hicrānda cihān

Tā-be-key Hakkı'i eyle imtiyhān

Yā Rasūlallāh yüzüñ göster baña

[21a] *Giceler meş'al-i āhı yakarım*

Meh yüzüñ görmege her sñ bakarım

Hâne-i çeşmi ben âhir yakarım

Baňa luḫfeyle cemâlün göster

[5b] *Çün maḳâm-ı vaşla irer âstân*

Şād ü şen ola cemî'-i dostân

Olmasun hicr ile Haḳḳî dâstân

Yâ Rasûlallâh şefâ'at el-meded

Vahdet-i vücûd ve devir nazariyeleri etrafında şekillenen şiirlerinde cemâlullâhı temâşâ, Allâh'ın tecellîlerini görme, fenâfillaha ulaşma temalarını sıkça işlemiştir:

[26a] *Günde yetmiş biñ tecellî görünür âyîneme*

Bir nazarda lik iki yüz 'ıyân olmaz baňa

[26b] *Sürme-i çeşm-i zemîn-i pest idüm hılḳatden ön*

Hâkden maḫbu' olup geldüm göründüm tütüyâ

[53b] *Ḳamu eşyâ çü esmâdur bu esmâ ḫod müsemmâdur*

Cihân pes Haḳḳ'a imâdur ḫaḳiḳat yâr olan gelsün

[91b] *Hevâ-yı 'âlem-i bâladan uçdum*

Ḥarîm-i ḫâk ü âb u bâda geldüm

[122b] *Bulup ḡayb-ı ilâhîden şahâdet*

Bu Haḳḳî 'âlem-i insâna geldi

Ölüm, dünyanın fâniliği ve aldaticılığı farklı birimlerde veya müstakil şiirlerde çokça karşımıza çıkan temalardandır:

[22a] *Berk-rîz eyler bahârı iricek vaḳt-i ḫazân*

Bülbül-i ḫoş-lehçenün ḳalmaz nevâsında düzen

Çün ḳaḫâr olsa gerek râh-ı fenâda merd ü zen

Âh el-mevt oldı vîrd-i cinn ü insân ü melek

[22b] *Kesilür āhir bu şit ü şadā*
Cān ü ser olur Mevlā'ya fedā
Mey-i fenā ier şāhla gedā
El-ħükmülillāh el-ħükmülillāh

[23a] *Ruħlarına bama seni māt ider*
Taħte-i tābūtı saña at ider
abre koyup miħneti at at ider
Ey gönül aldanma şaın fāniye

[51b] *Ne saña māl ü ne evlād oldı yār*
Eyle irken in ü āndan el-firāk

[134a] *'Afv idüp cümle-i usūrumuzı*
Cebr-i maħz eylegil kūsūrumuzı
Nefħ ide ünkü ecel şūrumuzı
Sözümüz eyle şehādet āhir

Kimi şiiirlerinde ise mahzūn bir gönülle zamāneden şikāyet eder:

[28b] *Kimden olursın haıķat Haķıyā iħsān-cū*
Kim ricāl-i devlet ire hi bir insān almamış

[120b] *Kimse bamaz yüzine ehl-i niyāzuñ şimdi*
Ger feriştehlere Ādem gibi miħrāb ise de

Zāhid-āşık tartışmasında hep aşkın ve gönlün tarafındadır. Şiiirlerinde “gönül” temel kavramlardan biridir:

[119b] *uvvet-i udsiyye-i 'ıřķ iledür tāb ü tüvān*
Zühd ü tava ile zāhid anda bulur uvveti

[117b] *Cān alup cān virmede erbāb-ı ‘ışk*

‘Āřık iseñ sen de bu bāzāra gel

[120a] “*Ehl-i dil her ne kadar kamil insān ise de*

Kimse dönmez aña ger merkez-i devrān ise de” dediği şiirinde bu devrānın merkezinde “gönül ehli”nin olduğunu dile getirir. şiirlerinde masivādan sıyrılarak Hak’ta fenā bulan bir gönlü arzular, gönül aynasını pāk etmeyi salık verir:

[19b] *Bu gülistān-ı emelden Ĥaqqı*

Gel meřām-ı dili bī-bū idelüm

[130b] *Gelüñüz bāř u cāna şalmayalum*

Māl u mülk-i cihāna şalmayalum

Kimi zaman gönül ile sohbet eder, ona bazen sorar bazen de nasihatlerde bulunur:

[116b] *Bu vücūduñ Mıřr’ınuñ sensin ‘azīzi ey göñül*

Anda binbir pāyeden tertīb olan eřvāra baş

[54a] *Ey dil bu cihān ĥalkımı āsūde mi řanduñ*

Āteř-i dil olan tenleri sen şuda mı řanduñ

[7b] *Ey göñül mařzūn-ı ‘ıřk olmař yeter řādī saña*

Pīr-i ‘ıřkuñ işbu yolda budur irřādı saña

Müridāna nasihat tarzındaki şiirlerinde insanı tasavvufi terbiyeye, zikre, tevhide ve ilāhī aşka dāvet eder:

[53a] *Ger řühūduñ var ise ĥıfř eyle her yüzden edeb*

Tā saña bāb-ı teraqqī gice gündüz ola bāz

[92a] *Ān ister iseñ mürşid-i kāmīl yüzine baş*

Anuñ ki gözi görmez ānı anı n’iderler

[119a] *Kîl ü kâl-i medrese olmaz bu şoĥbetde müfid*
Ehl-i ĥâlûñ ġayrı bunda meclis-ârâ olmadı

[27a] *Pîr-i irşâduñ tutan pek zeylini*
Döndürür râh-ı Hudâ'ya meylini
Kesretüñ def it bulanık seylini
Cân ile tevĥîde gel tevĥîde gel

[27a] *Cânuñ esrâr ile ola âşinâ*
Çeşmüñ envâr ile ola rûşinâ
Çünkü tevĥîd ile oldu çün aşl-ı binâ
Her nefes tevĥîd ü zikrullâhı gör

Mecmuada es'ile tarzı şiirinde sorduġu sualleri yaptıġı şerh ile kendisinin cevaplandırması önemlidir. Es'ile tarzında, 101 beyitten oluşan, çeşitli dinî meseleler hakkında tefekküre daldıġı diġer bir manzumesini ise şü beyitle bitirir:

[16a] *'Âĥir İsmâ'îl Ĥaĥķî'dan budur ĥalka sū 'âl*
Yek ile şad ĥarfdan 'ıķdü'l-cümân olmaķ nedür

Bursevî, mecmuanın 93a-103b sayfaları arasında dönemin dinî, siyasi sosyal ve kültürel hayatını yansıtacak şiirleri arka arkaya sıralamıştır. İslam inancında kutsal kabul edilen günler, geceler, aylar ve çeşitli vakitlere dair şiirlerin ardından câmi, tekke ve bunlar etrafında hayat süren kişi ve zümreler ile sultan ve vezir hakkındaki şiirlere yer vermiştir. Bursa, İstanbul, Mekke ve Kâbe, Mescid-i Nebevî gibi önemli mekânlara dair şiirlerin de yer aldığı bu bölüm dönemin atmosferini yansıtmaları bakımından dikkate değerdir. Zaman, kişiler, mekânlar ve yer yer olaylar bakımından dönemin zihniyetini yansıtan müellif bu bölümde adeta devrinin manzum bir hikâyesini yazmıştır. Dinî hayatın merkezindeki insan tiplerine dair kimi zaman hicve varan değerlendirmeleri müellifin ve dönemin telâkkîsini yansıtmaktadır.

[99b] *Ĥayyım ki bâb-ı mescidi açar cırıl cırıl*

Kindil gibi hizmete döner pırıl pırıl, beytiyle başlayan manzumesindeki gibi nadir de olsa mizâha yer verdiği görülmektedir.

Mecmua, sayısı 17'yi bulan tarih manzumeleri bakımından da zengindir. Bursevî'nin *Mi'râciyesi*'ni tamamlaması dolayısıyla kendisi ve başka şairlerce yazılan tarih manzumeleri *Mi'râciye*'nin bitiminde yer almaktadır. Yine Ârif Efendi'nin *Mi'râciye*'si; câmi, tekke ve imâret gibi farklı eserlere dair H. 1120-1121 yıllarına sabitlenen Bursevî'nin yazdığı bazı tarih manzumeleri de mecmuadadır.

Bursevî, kimi manzumelerinde mecmuayı ithâf ettiği Seyyid Abdürrahim Tayyib Çelebi'ye doğrudan hitap eder, ona övgü ve nasihatlerde bulunur. Mecmuada tütün kullanımı, hat yazmanın incelikleri, evlâdının vefâtı, ticaret ve fitrat gibi farklı temaları işlediği manzumeleri de vardır.

Bursevî'nin, mutasavvıf bir şair olarak şiir dilini daha çok zühd ve takva, aşk, gönül, zikir, tevhid, kâle karşı hâl, insan-ı kâmil, ihlâs, dert, hakikat ve tecellî kavramları etrafında kurduğu söylenebilir.

Mecmuada manzum metinlerin adedi fazla olmakla birlikte yazılı 129 sayfanın 81 sayfası sayısı 22'yi bulan mensur metne ayrılmıştır. Mecmuadaki ilk mensur metinler Seyyid Abdürrahim Tayyib Çelebi'ye yazdığı süslü nesir tarzındaki iki mektuptur. Yine ilerleyen sayfalarda aynı zata ithâfen iki sayfaya yazılmış dört satır halinde bir hat çalışması yer alır.

Mensur metinlerden iki tanesi şiir şerhidir. Birincisi Bursevî'nin kendi gazeline "*Esvîle Ma'a's-Şerh*" başlığı altında yaptığı 21 sayfalık uzunca bir şerhtir. Bu şerhten sonra yer alan Arapça iki gazelin ardından, müellifin Seyyid Abdürrahim Tayyib Çelebi'ye ithafen yazdığı Arapça gazelinin yine kendisi tarafından yapılmış Arapça 12 sayfalık şerhi vardır.

Bursevî mecmuada "Şüphesiz sen ölümlere duyuramazsın" ayetinin kısa bir tefsirini yapmış ardından "Allâh'ım, göz açmıcaya kadar hatta bundan daha az bir süre beni nefsimle baş başa bırakma." mealindeki hadis ile meşhur "levlake" hadisini kısaca şerh etmiştir. Bu şerhlerin ardından mecmuada sarf ve nahive dair, bir risâle sayılabilecek kadar uzun, 24 sayfalık bir bölüm bulunmaktadır. Bu bölümde Bursevî on beş başlık altında "*Hudây, Tarikat-ı Üveysiyye, ser-â-pâ, kenîzek, taht, Kırdigâr, gird-bâd, kerzmân, hân-vâde, ser-ğûş, Gebr ü Tersâ, verd, mihmân, muhâl, kerâmet, rü'yet, mütevâtir, meşhûr, haber-i vâhid*" kelimelerinin menşei, lugat ve ıstilahî manaları

hakkında bilgiler verir. Sonradan farklı sayfalara yazdığı “*āf u küf, mu‘āf u müselleme, muḥarrā, yaḥnī, hoṣmerī, ḳāgırdı, maḫara*” kelimelerinin etimolojisi ve lugat manaları hakkındaki metinle müennes ve müzekker kelimelere dair üçüncü bir metin de bu bölümün devamı niteliğindeki çalışmalardır.

Mi‘râciye’nin beş satırlık mensur dîbâcesi ve bu *Mi‘râciye*’nin ikmâline dair yazılan tarih manzumelerinden birinin altına üç satır halinde yazılan not mecmuadaki mensur parçalardandır. Mecmuada yine üç sayfa halinde hatla yazılmış iki duanın devamında kimi tasavvufî yorumların yer aldığı üç mensur takrîr yer almaktadır.

Çeşitli şiirlerin ardından sarf ve nahive dair yukarıda bahsedilen iki kısa metin yer alır. Bu metinlerin ardından şükür ve tevekkül, Allâh’ın emirlerine uyma ve Ramazan ayının fazileti konularında Arapça yazılmış üç hutbe vardır. Mecmuanın son mensur metni ise süslü nesir tarzındaki üçüncü mektuptur.

Müellifin diğer müstakil eserlerinde karşımıza çıkan mutasavvıf, müellif, şair, şârih, müfessir, musikîşinas ve hattat kimliği mecmuadaki manzum ve mensur çalışmalarında da karşımıza çıkmaktadır.

Bursevî’nin “*Oldı mi‘râc-ı dil-i erbâb-ı ‘ışık işbu kitâb*” şeklinde tarih düşürerek bitirdiği eseri; müellifin hayatı, sanat anlayışı, fikrî yönü ve eserleri gibi hususların aydınlatılması yanında kültür tarihimize katkı sunabilecek bir muhtevaya sahiptir.

3. Metnin kurulmasında izlenen yöntem:

1. Her sayfanın numarası başta köşeli parantez içinde gösterilmiştir.
2. Her nazım birimine sıra numarası verilmiştir.
3. Türkçe metinlerin çevirisinde klasik transkripsiyon/çeviriyazı sistemi kullanılmıştır. Farsça’daki “vâv-ı ma’dûle”ler ise “~” ile gösterilmiştir; *Ḳur‘ân-ḥ~ân, ḥ~âhiş, ḥ~âb* gibi.
4. Tamamı Arapça veya Farsça metinler Arap alfabesiyle harekesiz yazılmış, tercümeleleri daha küçük fontla köşeli parantez içinde altlarında verilmiştir. Hat veya dua tarzında Arapça yazılmış birkaç kısa metin ise transkribe edilmiştir.
5. Ayet, hadis ve hadis-i kudsieler, kelâm-ı kibarlar, iktibaslar, Arapça ve Farsça kısa ibareler, tarih düşürülen mısralar ile gramer metinlerinde izah edilen veya

vurgulanan kelimeler tırnak işareti “ ” içinde gösterilmiştir. Ayet ve hadislerin Türkçe tercüme ve künyeleri dipnotta verilmiştir.

6. Müellifin derkenar notları dipnotta [Müellifin notu] ibaresiyle birlikte verilmiştir.

7. Eserde yer alan başlıklar tarafımızdan büyük harflerle yazılmıştır. Sarf ve nahivle ilgili metinlerde, müellifin başlık olarak yazmadığı fakat kırmızı yazılmış kimi kelimeler metnin içeriğine uygun olduğundan köşeli parantez içinde büyük harfle başlık şeklinde yazılmıştır; [VERD] ve [MİHMÂN] şeklinde.

8. Anlam yahut vezin gereği yapılması zaruri olan türlü eklemeler, metin tamirleri köşeli parantez içinde gösterilmiştir; [dan] murâd, itmek [i]çün, teveccüh[-i], şâhid[i]dür gibi. Okunamayan kısımlar metinde köşeli parantez ile [.....] gösterilmiştir.

9. “i- fiili” kelimedden ayrı yazılmıştır. Ek-fiilin “-durur” şeklindeki geniş zaman 3. tekil şahıs çekimi de kelimedden ayrı yazılmıştır.

10. “İle” edatı/bağlacı metinde harekeli veya ayrı da olsa vezin gereği kelimeyle “- la”, “-le” şeklinde bitişik yazılması gereken durumlarda bitişik (şâhla gedâ) yazılmıştır.

11. “İken”, “ile”, “idi” ve “ise” sözcüklerinden önce “y” kaynaştırması söz konusu ise bu iki çizgi arasında (-y-) ile gösterilmiştir: Hudâ-y-iken, a‘dâ-y-ile şeklinde.

12. Vezinler, italik yazıyla metin başında gösterilmiş, çift vezin varsa alt alta yazılmıştır. Hece vezni duraklarıyla gösterilmiştir; [4+3] gibi. Aruz vezni tespit edilemeyen, hece sayıları farklı iki manzumedeysen bu durum parantez içinde gösterilmiştir; (5+5)(6+5) gibi. Vezin yoksa veya vezin ihmâli varsa dipnotta belirtilmiştir. Bu hususlar MESTAP tablolarında da gösterilmiştir.

13. Şeddeli kelimelerin yazımında vezne uyulmuştur: “Haḳk’ı” olan kelimenin “Haḳ’ı” yazılması gibi.

14. İyelik ekinin 1. tekil şahıs çekimi mecmuada harekeli olarak iki şekilde yazılmıştır. Mecmuada düz-dar ünlüyle “-ım, -im” şeklinde yazılan sınırlı sayıdaki kısımlar, mecmuanın genelindeki dar-yuvarlak ünlüyle “-um, -üm” şeklindeki yazımına uygun olarak dar-yuvarlak ünlüyle “cânum, efendüm” şeklinde gösterilmiştir.

15. Mecmuanın tamamında zarf-fiil eki “-ib, ıb, -üb, -ub” sözcük sonunda “*eyleyüb*” şeklinde yumuşak sessizle, “-dır, -dir, -dur, -dür” ekinden önce ise “*olupdur*” şeklinde sert sessizle yazılmıştır. Bu ek, metinde “-ip, -ıp, -up, -üp” şeklinde gösterilmiştir.

16. Mecmuada edilgen veya dönüşlü fiil yapan “-l ve -n” eklerinden önce müellif tarafından “*görinmez, görine, olındı*” şeklinde düz-dar “ı, i” ünlüleri veya “*üzüldi, düzüldi, görüldi, görünmüşdür*” şeklinde dar-yuvarlak “u, ü” ünlülerinden her ikisi de kullanıldığından biz günümüze yakın imlâyı metinde birlik sağlamak için tercih ettik. İki kullanımına da rastlanan “*niçe/nice, gönçe/gönce, iy/ey*” gibi kelimelerde de günümüze yakın imlâyı kullandık.

D. Mecmû'a-i Hakî'ye Ait MESTAP Tabloları

1. MESTAP Manzum Bölümler Tablosu

Yer No: Topkapı Sarayı Müzesi Ktp. No. E.H. 1790, Mecmua							
Yp. No.	Mahlas	Matla' beyti/bendi, ilk nazım birimi	Makta' beyti/bendi, son nazım birimi	Nazım şekli / birimi	Nazım türü	Vezin	Açıklamalar
3b	Ḥakḳî	Bu mecmû'a siyeh cild ü sepîd evrâḳ ile ey dil Siyeh semmûr içinden ser-zede gūyâ ki dîlberdür	Bu beytü'n-nazm-ı Ḥakḳî'de nice sır-ı ' Alî vardur Siyeh ḥâme aña bir ḥâdim-i mânend-i Ḳanber'dür	Kıt'a / 6 beyit		.---/ .---/ .---/ .---	Li-muḥarririhi Ḥakḳî
4b	Ḥakḳî	Yâ Rasûlallâh cemâlün berḳ-ı lâmi' dür senün Pertev-i rûyuñ sipihre nûr-ı sâti' dür senün	Ḥakḳî'i câm-ı şefâ' atden sen eyle feyz-yâb Şerbetün derd-i dile zîrâ ki nâfi' dür senün	Gazel / 6 beyit	Na't	---/ ---/ ---/ --	Ve lehu
5a	Ḥakḳî	Yâ Rasûlallâh gül-i sîr-âb rûyuñdur senün Bû-sitânda misk-i Rûmî müşk-bûyuñdur senün	Ya Ḥabîballâh n'ola Ḥakḳî'ye eylerseñ nazâr İltifât itmek ḳadîmî nik-ḥûyuñdur senün	Gazel / 6 beyit	Na't	---/ ---/ ---/ --	Ve lehu
5b	Ḥakḳî	Olmışuz ḡarḳ-âb-ı deryâ-yı günâh Yâ Rasûlallâh şefâ' at el-meded Ḳalmışuz hicrân ḡamında âh âh Yâ Rasûlallâh şefâ' at el-meded	Çün maḳâm-ı vaşla irer âstân Şâd ü şen ola cemî' -i dostân Olmasun hicr ile Ḥakḳî dâstân Yâ Rasûlallâh şefâ' at el-meded	İlâhî / 5 dörtlük	Şefa'at- nâme	---/ ---/ --	Ve lehu
6a	Ḥakḳî	Mazḥâr-ı tâmm-ı Ḥudâ'sın tâ-ezel Yâ Rasûlallâh yüzün göster baña Gelmemişdür saña beñzer bir güzel Yâ Rasûlallâh yüzün göster baña	Zât-ı pākün kıлма gözlerden nihân Ḳalmasun târîk-i hicrânda cihân Tâ-be-key Ḥakḳî'i eyle imtiḥân Yâ Rasûlallâh yüzün göster baña	İlâhî / 5 dörtlük	Na't	---/ ---/ --	Ve lehu

6b	Ḥaḳḳī	Ey yüzün güzlār-ı ḥüsnün ḡoncesi Bir nazar kı1 bir nazar kı1 bir nazar Ey ḡamuñ her ḡaste-dil eglencesi Bir nazar kı1 bir nazar kı1 bir nazar	Yā Rasūlallāḥ irşād it yola Tā senūñle Ḥaḳḳī ḡul Ḥaḳḳ'ı bula Nūr-ı tām̄m-ı ḡazrete maḡzar ola Bir nazar kı1 bir nazar kı1 bir nazar	İlāḥī / 5 dörtlük	Na't	---/ ---/ --	Ve lehu
7a	Ḥaḳḳī	Ey ruḡuñ pertev-i ḡurşid-i tecellī-i Ḥudā Ki zevāl irmez aña şems-i felek-veş ebedā	Na't-ı pākūñden anuñ beste-zebāndur büleḡā Ḥaḳḳıyā kim ola kūnhince ide ām̄ edā	Gazel / 5 beyit	Na't	---/ ---/ ---/ --	Ve lehu
7a	Ḥaḳḳī	Ḥabībā çün niḡāḡ-ı pāk-i Ḥaḳḳ'a sirdür ravzañ Ḳamu ehl-i nazar yanında ḡoş iksirdür ravzañ	Girince ravzaña kendin unuttı Ḥaḳḳī-i şeydā Ne deñlü pür- mehābetdür ne pür-te'sirdür ravzañ	Gazel / 6 beyit	Na't	---/---/---/---	Ve lehu
7b	Ḥaḳḳī	Ey ḡöñül maḡzūn-ı 'ışḡ olmak yeter şādī saña Pīr-i 'ışḡuñ işbu yolda budur irşādı saña	Virdi gözle Ḥaḳḳıyā kı1ma nazar sen vāride Virür elbet vāridi kim virdi evrādı saña	Gazel / 6 beyit		---/ ---/ ---/ --	Ve lehu
7b	Ḥaḳḳī	Zāhidi ḡör 'aşıḡ ile hem-zebān olmak diler Şan-süvār ile piyāde hem-'inān olmak diler	Şīr pistān-ı emelden tutmadı ḡatre bugün Ḥaḳḳıyā tıfl-ı dilūñ baḡ baḡrı ḡan olmak diler	Gazel / 6 beyit		---/ ---/ ---/ --	Ve lehu
8a	Ḥaḳḳī	Ḳaddūm belā-yı 'ışḡ ile oldı kemān gibi Tīr-i heves-nişāna irişmek ḡümān gibi	Cāy-i ḡarār çünki deḡil ḡāne-i sipenç Ḥaḳḳī fūrū-keş itse n'ola miḡmān gibi	Gazel / 7 beyit		--/ --/ --/ --	Ve lehu
9b	Ḥaḳḳī	İşḡ ile cān ü ḡöñül aşıfte-ḡāl olmaḡdadur Ḥāl-i ḡūn-ā-ḡūn ile pür-iḡtilāl olmaḡdadur	Ḥaḳḳıyā nergīs gibi zāhid şarardur çehresin Reng-i 'aşıḡ gül gibi ammā ki al olmaḡdadur	Gazel / 6 beyit		---/ ---/ ---/ --	Ve lehu
10a	Ḥaḳḳī	Sırr-ı 'ışḡum fāş olup düşdüm dile Mañşūr-veş Ḥuttı āvāzem benüm āfāḡı nefḡ-i şūr-veş	Fi'l-meşel cennāta beñzer beyt-i nazmuñ Ḥaḳḳıyā Ma'ni-i merḡüb ol beyt içre oldı ḡūr-veş	Gazel / 5 beyit		---/ ---/ ---/ --	(İlk mısra nesih hatla büyük yazılmış)
10b	Ḥaḳḳī	Åşinādur dil ezelden derd ile ḡayrısı biḡānedür zīrā dile	Ḥaḳḳıyā vaşl-ı ilāḡidür murād Vāşıl ol Ḥaḳḳ'a Ḥaḳ'ı tevḡid ile	Gazel / 6 beyit		---/ ---/ --	(İlk mısra nesih hatla büyük yazılmış)
11a	Ḥaḳḳī	İlāḡı 'ışḡuña düş eyle cānum Fedā eyle saña can u cihānum	Budur Ḥaḳḳī faḡire vird-i dā'im İlāḡum mün'im-i zi'l-imtinānum	Gazel / 6 beyit	Münācāt	---/ ---/ --	(İlk mısra nesih hatla büyük yazılmış)

11b	Ḥaḳḳī	Ey gönül nūr-ı ilâhî baḳ ‘ıyân olmak nedür Çün ‘ıyândur sırr-ı Mevlâ ya nihân olmak nedür	‘Âhîr İsmâ‘îl Ḥaḳḳî’den budur ḥalka sü’âl Yek ile şad ḥarfden ‘ıḳdû’l-cümân olmak nedür	Kasîde / 101 beyit	Es’ile	---/ ---/ ---/ ---	Ve lehu
17b	Ḥaḳḳī	Seri nedür esmânuñ Lâ ilâhe illallâh Sırrı nedür eşyânuñ Lâ ilâhe illallâh	Ḥaḳḳī Ḥaḳḳî’ı kııl îşâr Eyle bu zıkrı iksâr Naşş ile oldı ḥişâr Lâ ilâhe illallâh	İlâhî / 5 dörtlük		7’li hece ölçüsü	Ve lehu
18a	Ḥaḳḳī	Gelün birden diyelüm Lâ ilâhe illallâh Her demde söyleyelüm Lâ ilâhe illallâh	Ey Ḥaḳḳî zıkrı zerdür Nakdi şâhib-naẓardur Bir kıymetî güherdür Lâ ilâhe illallâh	İlâhî / 5 dörtlük		7’li hece ölçüsü	Ve lehu
18b	Ḥaḳḳī	Gönülde zulmeti dūr etdi tevḥîd Vücûdî ser-te-ser nūr etdi tevḥîd	Dime Ḥaḳḳî ene’l-Ḥaḳ di hüve’l-Ḥaḳ Dime Ḥallâc-ı Mañşür etdi tevḥîd	Gazel / 6 beyit		---/ ---/ ---	Ve lehu
19a	Ḥaḳḳī	Gel ey ‘ârif idüp tecrîd-i tevḥîd Fenâ-yı dilde bul tefrîd-i tevḥîd	Bulunmaz Ḥaḳḳıyâ her bir şadefde Bu deryâ içre mürvârîd-i tevḥîd	Gazel / 6 beyit		---/ ---/ ---	Ve lehu
19b	Ḥaḳḳī	Nice bir vaşl-ı ârzü idelüm Ârzûdan gelün vuzû idelüm	Bu gülîstân-ı emelden Ḥaḳḳî Gel meşâm-ı dili bî-bû idelüm	Gazel / 5 beyit		---/ ---/ ---	Ve lehu Be-Zebân-ı Zâhir
19b	Ḥaḳḳī	Ser virür gâh olur insân dil ucından şem‘a-vâr Ser virürseñ vir velî zinhâr sırrıñ şaḳla var	İdemez bir kimse maḳşûdın ciḥânda der-kemend Ḥaḳḳıyâ ehl-i emel ḥâk üzre güyâ yek süvâr	Gazel / 5 beyit		---/ ---/ ---/ ---	Ve lehu
20a	Ḥaḳḳī	Âh bir deryâya düşdüm dîde-i giryân ile Güyyiye âteş-nişin oldum dil-i sūzân ile	Ḥaḳḳıyâ rıtl-ı girân-ı ğam durur der-dest olan Kim alıñmaz mâye-i şad-ı dil-i insân ile	Gazel / 5 beyit		---/ ---/ ---/ ---	Ve lehu
20a	Ḥaḳḳī	Baḥr-i ‘ıḣḳ-ı bî-kerân içre nice girdâb var Çâh-ı pür-ḥün-ı cigerde şanma ḳatre-i âb var	Reşk-i la’l ü ğıbta-ı mercân kıılma Ḥaḳḳıyâ Ḳulzüm-i nazm içre çün böyle dūr-i nâ-yâb var	Gazel / 5 beyit		---/ ---/ ---/ ---	Ve lehu

20b	Haqqî	Eyledün teşrif-i gülzâr-ı cihân Merhabâ ey Faḥr-i ‘Âlem merhabâ Maḳdemün şâd itdi ḥalḳı nâgehân Merhabâ ey Faḥr-i ‘Âlem merhabâ	Mevlidün vird-i zebândur ber-devâm Okınur na‘ tûn ilâ yevmi’l-ḳıyâm Dir Haqqî ‘ âşıḳuñ her şubḥ u şâm Merhabâ ey Faḥr-i ‘Âlem merhabâ	İlâhî / 4 dörtlük	Na’t	---/ ---/ --	Ve lehu
20b	Haqqî	Yüzün âyine-i ‘âlem-nümâdur yâ Rasûlallâh Sözün Ḳur’ân ile vahy-i semâdur yâ Rasûlallâh	Umar Haqqî ireser menzil-i maḳşûda ‘ uḳbâda Ki şer‘ uñ âna zîrâ reh-nümâdur yâ Rasûlallâh	Gazel / 6 beyit	Na’t	---/ ---/ ---/---	Ve lehu
21a	Haqqî	Ey cihân faḥri recâdur senden Baña luṭfeyle cemâlün göster Nice bir böyle nihânsın benden Baña luṭfeyle cemâlün göster	Hüsün ‘ âlemlere çün fâş oldu Haqqî ‘ âşıḳlarıña baş oldu Dîde ḥasret ile ḳan yaş oldu Baña luṭfeyle cemâlün göster	İlâhî / 4 dörtlük	Na’t	---/ ---/ --	Ve lehu
21a	Haqqî	Ey şefâ‘ at-geh-i ehl-i ‘ işyân Ben günehkâra şefâ‘ at eyle Âteş-i ḡamda dil oldu büryân Ben günehkâra şefâ‘ at eyle	Sendedür sırr-ı raḥmet-i Bârî Bir nigâhuñla sevindür bâri Haqqî dir ağlayu zârî zârî Ben günehkâra şefâ‘ at eyle	İlâhî / 5 dörtlük	Şefâ‘at- nâme	---/ ---/ --	Ve lehu
21b	Haqqî	Var ise dilde eger mâye-i ‘ işḳ-ı ezeli Meclis-i mevlid-i maḥbûb-ı Ḥudâ’ya gel gel Sever iseñ dil ü cân ile eger ol güzeli Meclis-i mevlid-i maḥbûb-ı Ḥudâ’ya gel gel	‘ Adn’e girmiş olur ol bezme iden vaz‘ -ı ḳadem Yeñiden gelmiş olur ‘ âleme şanki âdem Haḳḳıyâ dem-ḳadem itmek dilerseñ her dem Meclis-i mevlid-i maḥbûb-ı Ḥudâ’ya gel gel	İlâhî / 4 dörtlük		---/ ---/ ---/ --	Ve lehu
22a	Haqqî	Çünkü ehl-i ‘ âleme âḫir ölümdür ḥaṭṭ-ı ser Âḫ el-mevt oldu vird-i cinn ü insân ü melek Çün şaḫîfe ṭayy olup peymâne-i mevt içiser Âḫ el-mevt oldu vird-i cinn ü insân ü melek	Bâḡda nergislerün nûr u ferî hîç ḳalmaya Ġonciler olup perîşân cân ḥande bulmaya Çünkü bu dehr içre Haqqî kimse bâḳî olmaya Âḫ el-mevt oldu vird-i cinn ü insân ü melek	İlâhî / 4 dörtlük		---/ ---/ ---/ --	Ve lehu

22b	Ḥaḳḳī	Geldi iriṣdi taḳdīr ile mevt El-ḥükmüillāh el-ḥükmüillāh Oldı her ḳār-ı cān ü beden fevt El-ḥükmüillāh el-ḥükmüillāh	Aḳz iderler elbet bu cānı senden Fermāna boyun vir sen de irkenden Ḥaḳḳıyā ayrılır cān bu bedenden El-ḥükmüillāh el-ḥükmüillāh	İlāhī / 5 dörtlük		(5+5) (6+5)	Ve lehu (Müellifin “müstefilātün” notu var.)
23a	Ḥaḳḳī	‘Āḳıbet-i kār-ı cihāndur fenā Ey gönül aldanma şaḳın fāniye Fāni için virme bu cāna ‘anā Ey gönül aldanma yūri fāniye	Fānide hiç görmedi kimse şebāt Kim ter ü huşk olmadadır çün nebāt Tut sühān-ı Ḥaḳḳı’i ḳable’l-memāt Ey gönül aldanma şaḳın fāniye	İlāhī / 5 dörtlük		---/ ---/ ---	Ve lehu (Müellifin “müfteilün” notu var.)
23b	Ḥaḳḳī	Zihī mecmū‘ a-i maẓmūn-ı meşḥūn Ki feyz-ā-feydzür mānend-i Ceyḥūn	Ġidā-yı rüh için Ḥaḳḳī elünden Nefāisdür ki güyā oldı maşḥūn	Nazm / 2 beyit		---/ ---/ ---	Hüve’l-‘Azīz
25a	Ḥaḳḳī	Tayyibā ḳıb-i ḥāṭır istersen Ḥāṭır-ı ḡayrı gözet yār gibi	Nazm-ı Ḥaḳḳı’de olup sākin-dil Bekle dārı yūri deyyār gibi	Kit‘a / 5 beyit		---/ ---/ --- ---/ ---/ ---	Hū
25b	Ḥaḳḳī	Nazm kim fi’l-ḥaḳıḳa dil-cūdur Şan letāfetde mişāl-i cūdur	Nev nüvişte sūtūr ey Ḥaḳḳī Bāḡda ḳāmet-i ‘anber-būdur	Gazel / 5 beyit		---/ ---/ ---	Ve lehu
25b	Ḥaḳḳī	Mürġ-i cāna dil bir özge aşıyānumdur benüm Ma‘rifet gül ‘aḳl-ı kül bir bāḡbānumdur benüm	Ḥaḳḳıyā nazm eyleyen ‘ıḳdü’l-cümān-ı ḥikmeti Şimdilik ehl-i beyān içre benānumdur benüm	Gazel / 5 beyit		---/ ---/ ---/ ---	Ve lehu
26a	Ḥaḳḳī	‘Andelīb-i dil-girifte hem-zebān olmaz baña Ṭā’ir-i ḳudsem bu ‘ālem aşıyān olmaz baña	Ḥaḳḳıyā sırr-ı ene’l- Ḥaḳḳı’ı idersem aşikār Bāṭılān-ı dehrden bil ki emān olmaz baña	Gazel / 14 beyit		---/ ---/ ---/ ---	Ve lehu
26b	Ḥaḳḳī	Müzdür-ı cihān ola mı hiç mire berāber Ḥāk-i ḥakīr olmaya iksire berāber	Bu vāḥidün ke’l-elf durur tarz-ı süḥanda Ḥaḳḳı olamaz şad mi’e bu bire berāber	Gazel / 5 beyit		---/ ---/ ---/ ---	Ve lehu (Vezin ihmāli var.)
26b	Ḥaḳḳī	Ben ne ḥākem kim olam ḥāşiyet ile kīmyā Heb olan aḥvāl-i gün-ā-gün olupdur sīmyā	Sa‘y idüp peymāne-i iḥlāşdan ol cūr‘ a-nüş Kim götürmez bezm-i ‘ışḳ aşlā riyāyı Ḥaḳḳıyā	Gazel / 6 beyit		---/ ---/ ---/ ---	Ve lehu
27a	Ḥaḳḳī	Cāmını nüş eyle bezm-i vaḥdetüñ	Kim ola adāb-ı tevḥīde ḳarīn	İlāhī /		---/ ---/ ---	Ve lehu

		Cân ile tevḥîde gel tevḥîde gel Nâmını ḳaldır aradan keşretüñ Cân ile tevḥîde gel tevḥîde gel	‘Arş-ı maḳşûd eyler elbette yerin Diñleme Ḥaḳḳî gibi ḥalḳuñ birin Cân ile tevḥîde gel tevḥîde gel	5 dörtlük			
27a	Ḥaḳḳî	Mâsivâyı eyleyüp terk-i ebed Her nefes tevḥîd ü zikrullâhî gör Yâr ola sırr-ı küle tâ sırr-ı Eḥad Her nefes tevḥîd ü zikrullâhî gör	Zîkr-i Ḥaḳ Ḥaḳḳ’ a olur özge delîl Zîkr ile şîḥḥat bulur cân-ı ‘alîl Ḥaḳḳıyâ zîkr-i keşîr it ne ḳalîl Her nefes tevḥîd ü zikrullâhî gör	İlâhî / 5 dörtlük		---/ ---/ --	Ve lehu
27b	Ḥaḳḳî	من كه احسان الهی پرورم حمد لله مؤمن پیغمبرم	حقیا بخشایش حقست این که بجزحق نیست اندر خاطرم	Gazel / 5 beyit		---/ ---/ --	Ve lehu (Farsça)
27b	Ḥaḳḳî	چون هویدا شد ز آنفس راز عشق عالم آفاق زد آواز عشق	زهد و تقوی را نیا شاد اعتبار حقیا درباب پک د مساز عشق	Gazel / 6 beyit		---/ ---/ --	Ve lehu (Farsça)
28a	Ḥaḳḳî	آشنایم با بلای عشق یار این چنین باشد بعالم بختیار	حقیا بنکر بلای عشق را بعد از این آسودگی با دل میار	Gazel / 5 beyit		---/ ---/ --	Ve lehu (Farsça)
28a	Ḥaḳḳî	هیچ دانی در جهانی چاره جوی درد من تا بگو که هست در اطراف عالم این زمن	حقیا ثابت قدم شو در طریق راستی راز را افشا مکن خوا هی که باشی مؤتمن	Gazel / 5 beyit		---/ ---/ --	Ve lehu (Farsça)
28b	Ḥaḳḳî	Çeḥre-i zâl-i cihâna ḳıl nazar ân ḳalmamış Bu zen ile ‘ışḳbâzî idecek ân ḳalmamış	Kimden olursın ḥaḳḳîḳat Ḥaḳḳıyâ iḥsân-cü Kim ricâl-i devlet içre hiç bir insân ḳalmamış	Gazel / 5 beyit		---/ ---/ ---/ --	Ve lehu
28b	Ḥaḳḳî	Mîhr kim cām-ı fenâdur döndürür anı felek Eyyü insânin te’ âtâ şerbeten minhü helek	Ḥaḳḳıyâ şol kim gurûr-ı nefse düşdi ‘âḳîbet Ḳul lehü “Kün-te meniyyen ḳad nesîte evvelek”	Gazel / 5 beyit		---/ ---/ ---/ --	Ve lehu (Mülemma gazel)
39b	Ḥaḳḳî	الا یاءیهها الساقی الذی سقیاه أحيان ارحنا من بلاء الغم و البلبال أحيانا	الاحق قتب من توبه فیها وداع الراح ففیها عفو مولانا و غفران خطابانا	Gazel / 5 beyit		---/ ---/ ---/ ---	Ve lehu (Arapça)
40a	Ḥaḳḳî	خذوا منهج الصبوة یاكرام ولاتقتفوا اثر قوم لنام	الاحق لا تبك من محنة ففیها من الحق الف سلام	Gazel / 8 beyit		---/ ---/ --	Ve lehu (Arapça)

47b	Şeyh İsmâ'îl-i Hâkkî	Elâ ey mazhar-ı esrâr-ı esmâ ³ Semâ-ı ma ^c rifetden nûş iden mâ ³	Çü keşf oldu saña ol müsemmâ N'ola âhîrde olsa kıdrüñ esmâ	Mesnevî / 90 beyit		--- / --- / --	Ve lehu (Üçer beyit aynı harfle bitecek şekilde elif-bâ sırasına göre kafiyelidir.)
51b	Hâkkî	El-firâk ey dil cihândan el-firâk İşbu cism ü işbu cândan el-firâk	Cennet-i me ³ vâyı gözle Hâkkıyâ Eyle işbu hâk-dâñdan el-firâk	Gazel / 6 beyit		-- / --- / --	Ve lehu
52a	Hâkkî	Çünkü hatm oldu bu dünyâda nefes El-vedâ ^c ey dostânım el-vedâ ^c Çün şikeste düşdi âhîr bu kafes El-vedâ ^c ey dostânım el-vedâ ^c	Çünkü didi “irci ^c î” nefse Hudâ “Küllü nefsin zâ ³ ’ika” oldu edâ Eyledi Hâkkî Hâkk’a cânın fedâ El-vedâ ^c ey dostânım el-vedâ ^c	İlâhî / 4 dörtlük		-- / --- / --	Ve lehu
52b	Hâkkî	Âhîretde gülmek isterse kişi Ağlasun dünyâda dâ ³ im ağlasun Zıkr ü fikr idüp gice gündüz işi Cânımı ^c ışk âteşiyle tağlasun	Hâşıl olmaz zevk-i hâl-i etkiyâ Etkiyâ-veş ya meger câna kıya Ger cemâlullâh dilerse Hâkkıyâ Çeşm ü câmî mâsivâdan bağlasun	İlâhî / 4 dörtlük		-- / --- / --	Ve lehu
53a	Hâkkî	Mahrem-i sırr-ı Hudâ olduñsa itme keşf-i râz Var rızâ-yı Hâk ^c da ol cyle gazabdan ihtirâz	Hâkkıyâ esmâ-i hüsnâ oldu şârî ^c âleme Bulmadı a ^c lâ vü ednâdan müsemmâ imtiyâz	Gazel / 6 beyit		--- / --- / --- / --	Ve lehu
53a	Hâkkî	Dest-i kudret feyz-i gün-â-gündan Kevşer şunar Teşne câna Âb-ı Hayvân’dan nice sâgar şunar	Ger zer-i hâliş- ^c âyar itdünse kalbi Hâkkıyâ Hikmet-i ^c uzma yüzinden saña gevher şunar	Gazel / 6 beyit		--- / --- / --- / --	Ve lehu
53b	Hâkkî	Tecelliden nişân buldum ulü ³ l-ebsâr olan gelsün Ser-â-ser cümle nûr oldum gözi bidâr olan gelsün	Olalı Hâkk ile devvâr demümde sırr-ı vahdet var Bu dâr-ı Hâkk’a Hâkkî-vâr bugün deyyâr olan gelsün	Gazel / 5 beyit		--- / --- / --- / ---	Ve lehu
53b	Hâkkî	^c Işk ehli olan dillere cânâne şunarlar Ser-hüş-ı fenâ olmağa peymâne şunarlar	Erbâb-ı ma ^c ârif çıkarup kûlzüm-i dilden Hâkkî gibi halka nice dür-dâne şunarlar	Gazel / 6 beyit		-- / --- / --- / --	Ve lehu

54a	Ḥaḳḳī	Ey dil bu cihān ḥaḳḳını āsūde mi şanduñ Āteş-i dil olan tenleri sen şuda mı şanduñ	Ḥaḳḳī kişiye kuvvet-i ḳudsiyye gerekdür Nīrū-yı dil-i Rüstem’i bāzūda mı şanduñ	Gazel / 5 beyit		--/ .--/ .--/ .--	Ve lehu
54a	Ḥaḳḳī	Emān bulmaz şular kim işbu dünyāda amān dirler Ki zirā bi-emāndur ādem-i āḫir zamān dirler	Zemīn ehlin ider gendüm gibi elbette Ḥaḳḳī un Ki çarḫa ās-vār olduğı için āsmān dirler	Gazel / 6 beyit		---/ .---/ .---/ .---	Ve lehu
68a	Şeyḫ İsmā‘īl-i Ḥaḳḳī	Gel berū ey bülbül-i bağ-ı şafā Nāle-perdāz-ı gülistān-ı vefā	Bu durur dil-ḫ’āhımız yā Muştafā Olalum bā-cümle ümmet der-şafā	Mesnevī/ 477 beyit	Mi’rāciye	---/ .---/ .--	(Eser dua ve besmele ile başlamıştır.)
85a	Ḥaḳḳī	Bārekallāh çerme-pülād-ı sebük-seyr-i ḳalem Çün Burāḳ-ı berḳ-rev tutdı reh-i Mi’rāc’a rū	Ḥaḳḳıyā didüm bu nazm-ı dilkeşün tārīḫini “Pāye-i Mi’rāc’a budur nerdbān-ı nūr-ı bü” 1121	Kit’a / 9 beyit	Tarih	---/ .--/ .--/ .--	Tārīḫü’l-mi’rāciyyeti li-münşi’che’l-faḳīr Ḥaḳḳī bi-tārīḫi taḫdīşi’n-ni’meti
85a	Ḥaḳḳī	“Buldı mi’rāciyyeñ ey Ḥaḳḳī senün şān-ı ‘alī”		Āzāde	Tarih	---/ .--/ .--/ .--	Diger
85a	Ḥaḳḳī	Ḥarf-i mücevher ile tārīḫini ḳıl ezber “Bu nazm-ı pāküm oldı ‘ıḳdü’l-cümān berāber”		Matla‘	Tarih	--/ .--/ .--/ .--	Diger
85b	Ḥaḳḳī	“Bidān-ı ḫisāb-ı kitābem zihī nazm çün lülü”		Āzāde	Tarih	.. / .-- / .-- / .--	Diger Bi’l-Fārisiyyi
85b	Ḥaḳḳī	Ḳale Ḥaḳḳīü’l-faḳīr li’t-tārīḫ “Celle şānū Kitāb-ı Mi’rāc”		Müfred	Tarih	Ve zin yok	Diger Bi’l-‘Arabiyyi
86b	Fāriğ	Ḥabbezā ferḫunde-nazm-ı pāk-sebük ü ḫuş-edā Kim nazīrin görmedi dehr içre ne şeh ne gedā	Didi Fāriğ bir güzel tārīḫ bu mişrā‘ ile “Ḳāmet-i maḫbūbe-i Mi’rāc geydi nev-ḳabā”	Nazm/ 4 beyit	Tarih	---/ .--/ .--/ .--	Tārīḫ li Muştafā Efendi Fāriğ el- med‘ uvv siyāh-çeşm
87a	‘İzzī	Ḥazret-i Ḥaḳḳī kim ol şāḫib-şafā Zāhir anda nūr-ı pāk-i Muştafā	Geldi ilhām ile tārīḫ ḳalbūme Lafz-ı bi “nazmin laḫifin” ‘İzziyā	Nazm / 6 beyit	Tarih	---/ .---/ .--	Tārīḫ li-Şeyḫ ‘İzze’d- dīn Eşref-zāde

90b	Ḥaḳḳī	Feyz-i Ḥaḳḳ ile ṭolup deryā-yı ‘ummān ol yūri Var ser-ā-ser nūr olup mihr-i dirāḥṣān ol yūri	Pūr ḡam-ı ‘ışk olduñ ise Ḥaḳḳıyā müjde saña Var ebed şimden geri ‘ālemde şādān ol yūri	Gazel / 5 beyit		---/ ---/ ---/ ---	Ve lehu
90b	Ḥaḳḳī	‘Işk āteşi cānum yine nūrāna düşürdi Çeşmümden ağan şu beni ‘ummāna düşürdi	Ten derdini Eyyüb’a vü cān miḥnetin āḥir Taḳḏir-i ezel Ḥaḳḳī-i bī-cāna düşürdi	Gazel / 5 beyit		---/ ---/ ---/ ---	Ve lehu
91a	Ḥaḳḳī	Ne gelse Ḥaḳ Ta‘ālā’dan şikāyet eylemek olmaz Dil-i şafvet-nihāda ḡam sirāyet eylemek olmaz	Bu nefsi dost zannidüp şakın hoş tutma ey Ḥaḳḳī ‘Adū-yı cāndur anı ri‘āyet eylemek olmaz	Gazel / 5 beyit		---/ ---/ ---/ ---	Ve lehu
91a	Ḥaḳḳī	Varlık fenā bulsun kamu ‘ışk āteşine yan yaḳıl Evşāf maḥv olsun kamu ‘ışk āteşine yan yaḳıl	Ḥāk içre kendüñ kıl zelil nār içre otur çün Ḥalīl Ḥaḳḳī Ḥaḳḳ’a budur delīl ‘ışk āteşine yan yaḳıl	Gazel/ 6 beyit		---/ ---/ ---/ ---	Ve lehu (Musammat gazel)
91b	Ḥaḳḳī	Cihānda bülbülem feryāda geldüm Gül-i şad-berg-i Ḥaḳḳ’ı yāda geldüm	Benem Ḥaḳḳī Ḥaḳ’a āyīneyem ben Cihāna şüret-i Mevlā’da geldüm	Gazel / 6 beyit	Devriye	---/ ---/ ---/ ---	Ve lehu
91b	Ḥaḳḳī	Anlar ki bugün ‘ışk ile bu dāra gelürler Bülbül gibi şan kim gül ü gülzāra gelürler	Evşāf-ı vücūdı yaḳup ütmek dileyenler Ḥaḳ ‘ışkına ey Ḥaḳḳī düşüp nāra gelürler	Gazel / 6 beyit	Devriye	---/ ---/ ---/ ---	Ve lehu
92a	Ḥaḳḳī	Ey dost senüñ ‘ışkuñ ile āteşe yandum Ḥ-āb içre idüm yanmaḡıla şanki uyandum	Cān gibi cihān görmedi aşlā beni Ḥaḳḳī Ben şüret-i Raḥmān’a girüp gerçi ‘ıyāndum	Gazel / 5 beyit	Devriye	---/ ---/ ---/ ---	Ve lehu
92a	Ḥaḳḳī	Yār olmaz ise‘ışka dil ü cānı n’iderler Deryā-yı dem-i bī-dür ü mercānı n’iderler	Virmezse eger feyz ḡayāt-ı ebediyye İy Ḥaḳḳī bugün Çeşme-i Ḥayvān’ı n’iderler	Gazel / 6 beyit		---/ ---/ ---/ ---	Ve lehu
92b	Ḥaḳḳī	‘Işka düşelden bir ‘aceb āşüfte-ḡāl oldum yine ‘Aḳlum perīşān oldı baḳ pūr-iḥtilāl oldum yine	Ḥaḳḳī felekden ağlamam Ḥaḳ’dur her işi işleyen Gün toḡa şāyed üstüme gerçi hilāl oldum yine	Gazel / 5 beyit		---/ ---/ ---/ ---	Ve lehu
92b	Ḥaḳḳī	Ḳan yaşum aḳdı seyl olup şahrāya şaldum kendümi Ḡarḳ oldum ol yaşa ṭolup deryāya şaldum kendümi	Çeşmi sivādan bağlayup cānı belādan taḡlayup Dir Ḥaḳḳī ḳan ağlayup Mevlā’ya şaldum kendümi	Gazel / 5 beyit		---/ ---/ ---/ ---	Ve lehu (Musammat gazel)

93a	Ḥaḳḳī	Ḥaḳ'dan olup ḥaḳḳa 'aṭā hoş geldi şehrollāh Receb Mağfūr olur anda ḥaṭā hoş geldi şehrollāh Receb	Ḥaḳḳī koyup ṭul-i emel kesb eyle var ḥüsn-i 'amel Çün māzīye irişmez el hoş geldi şehrollāh Receb	Gazel / 5 beyit		---/ ---/ ---/ ---	Ve lehu Der Şehr-i Receb (Musammat gazel)
93a	Ḥaḳḳī	Sırr-ı Ḥaḳ'a âmāde ol geldi Regā'ib gicesi Nūr-ı Ḥudā'yı dilde bul geldi Regā'ib gicesi	Bu gicedür nūr ile gün eyle sürür ile düğün Ḥaḳḳī irişdüñ var ögün geldi Regā'ib gicesi	Gazel / 5 beyit		---/ ---/ ---/ ---	Ve lehu Der Leyle-i Regā'ib (Musammat gazel)
93b	Ḥaḳḳī	Eyledi şeh-r-i Receb'de Ḥaḳḳ'a mi' rāc ol Ḥabīb Oldı ehl-i' arş u ferşüñ cümle derdine ṭabīb	Sırr-ı Mî' rāc-ı Rasūlullāh'dan oldı bî-ḥaber Bulmayan tıfl-ı dili ta' lîme Ḥaḳḳī bir edīb	Gazel / 5 beyit		---/ ---/ ---/ ---	Ve lehu Der Ḥaḳḳ-ı Mî' rāc
93b	Ḥaḳḳī	Ṭoldı cān u dil yine zevç u sürür Ḥamdülillāh geldi Şa' bān-ı Şerīf Eyledi nūr-ı Ḥabībullah zuhūr Ḥamdülillāh geldi Şa' bān-ı Şerīf	Çün şalat ider aña Rabbü'l-enām Sen de kıl aña şalat ile selām Ḥaḳḳıyā bunda budur āḥir kelām Ḥamdülillāh geldi Şa' bān-ı Şerīf	İlāhî / 3 dörtlük		---/ ---/ ---/ ---	Ve lehu Der Ḥaḳḳ-ı Māh-ı Şa' bān
94a	Ḥaḳḳī	Faẓl-ı Ḥaḳ'dur bize ey 'aşıḳ-ı şādık ḥaḳḳā Ḥamdülillāh ki kudüm itdi Berā'et gicesi Kimdür ol kim bu gice şem'-i 'ibādātı yaḳā Ḥamdülillāh ki kudüm itdi Berā'et gicesi	Var berāt al bu gice Ḥaḳ saña tā vire necāt Yaza ḥaḳḳuñda senüñ deftere 'ālî derecāt Ḥaḳḳıyā anda ḳabül-i Ḥaḳ olur bil ḥacāt Ḥamdülillāh ki kudüm itdi Berā'et gicesi	İlāhî / 3 dörtlük		---/ ---/ ---/ ---	Ve lehu Der Ḥaḳḳ-ı Şeb-i Berā'et
94a	Ḥaḳḳī	Nice ḥāmd eyleyelüm yā nice şükr eyleyelüm Geldi 'izzet ile mü'minlere şeh-r-i Ramazān Medḥini ḳangı dehān ile anuñ söyleyelüm Geldi 'izzet ile mü'minlere şeh-r-i Ramazān	Bāb-ı Ḥaḳ dā'im olur mü'mine bunda meftūḥ İrişür cān u dil-i 'aşıḳa envā'-ı fütūḥ Ḥaḳḳıyā nūr-ı tecellî bulısar dīde-i rūḥ Geldi 'izzet ile mü'minlere şeh-r-i Ramazān	İlāhî / 3 dörtlük		---/ ---/ ---/ ---	Ve lehu Der Ḥaḳḳ-ı Şehr-i Ramazān

94b	Haqqî	Hoş mübârek gicedür işbu gice Leyle-i Qadr'e ri'âyet eylegil Hâtır-ı mü'min olur hoş bu gice Leyle-i Qadr'e ri'âyet eylegil	Haqqıyâ iner melekler bu gice Şevk ile döner felekler bu gice Hâşıl olur heb dilekler bu gice Leyle-i Qadr'e ri'âyet eylegil	İlâhî / 5 dörtlük		---/ ---/ ---	Ve lehu Der Haqq-ı Leyle-i Qadr
94b	Haqqî	Sünneti ihyâ idüp kıl i' tikâf Ta ki kalbün mâsivâdan ola şâf	Gel cihâd it Haqqıyâ nefsün ile Kim bu dünyâ içre bâkîdür meşâf	Gazel / 6 beyit		---/ ---/ ---	Ve lehu Der Haqq-ı İ' tikâf
95a	Haqqî	İrişdi gönül mevsim-i 'id-i Ramazân'a Haq'dan yine lutf oldu kamu ehl-i zamâna	Haqqî'ye ilâhî nazar eyle keremünden Tâ mâh-ı cemâlün görüp irişe 'ıyâna	Gazel / 6 beyit		--/ ---/ ---/ ---	Ve lehu Der Haqq-ı 'İd-i Ramazân
95a	Haqqî	İhrâm geyüp beñze yûri ehl-i vefâta Rûz-ı 'Arefe eyle 'azîmet 'Arafât'a	Haqqî yûri seyr ü sefer Hazret-i Haq'a kıl Haccuñ ola maqbûl irişüp Qa'be-i zâta	Gazel / 7 beyit		--/ ---/ ---/ ---	Ve lehu Der Haqq-ı 'Arefe ve 'İd-i Ğurbân
95b	Haqqî	Mâh-ı Muharrem oldu yine evvelü's-şuhûr Kim anuñ ile bed' olunur cümle-i dühûr	Zûlm itme nefsüne yûri bu aylarda sen Fazl-ı Haq ile itmeye Haqqî 'âdil zühûr	Gazel / 5 beyit		--/ ---/ ---/ ---	Ve lehu Der Haqq-ı Muharrem
95b	Haqqî	Çoqdan kudümüne gönül eylerdi intizâr Hoş geldi mâh-ı mevlid-i sulţân-ı kâ'inât Dil 'andelibi olmuş idi gâyet ile zâr Hoş geldi mâh-ı mevlid-i sulţân-ı kâ'inât	İtdi o nûr bu meh-i pür-nürda zühûr Kim pertevinden aldı şu'â'ın cemâl-i hûr Haqqî fi'l-haqqıka budur efđal-i şuhûr Hoş geldi mâh-ı mevlid-i sulţân-ı kâ'inât	İlâhî / 3 dörtlük		--/ ---/ ---/ ---	Ve lehu Der Haqq-ı Mâh-ı Mevlid
96a	Haqqî	Nice şâdân olmasun bu cân u dil 'İzzet ile mâh-ı mevliddür gelen Nice na'tin itmesün dil muttaşıl 'İzzet ile mâh-ı mevliddür gelen	Var ise sende eger 'ahde vefâ Kıl salâtı vir selâmı bul şafâ Haqqıyâ ola şeffi'ün Muştafâ 'İzzet ile mâh-ı mevliddür gelen	İlâhî / 4 dörtlük		---/ ---/ ---	Ve lehu Der Haqq-ı Mâh-ı Mevlid Eyzan

96a	Haqqî	Mescide eyleyüp iqbâl leyâli-i şiyâm Gelünüz biz de melekler gibi teşbih idelüm Eyleyüp ragbet-i cân ile cemâ' atle kıyâm Gelünüz biz de melekler gibi teşbih idelüm	Haqq Ta'âla ki anuñ bestedür emrine umûr Eyledi Ka'be gibi mescidi Beyt-i Ma'mûr Haqqî teşbih ider şubh ü mesâ mürğ ile mûr Gelünüz biz de dil ü cân ile teşbih idelüm	İlâhî / 3 dörtlük		..- / ..- / ..- / ..-	Ve lehu Der Haqq-ı Teşbih-i Ramazân
96b	Haqqî	Eyyâm içinde şahid[i]dür cum' a-ı şerîf Bil cum' a günü hürmetini ümmet iseñ bil Eflâk içinde mâh durur cum' a-ı şerîf Bil cum' a günü hürmetini ümmet iseñ bil	Yevmü'l-mezîd dirler aña cennet içre heb Ehl-i nazâr o günde iderler şuhûd-ı Rab Cem' iyyet-i kulûba odur Haqqıyâ sebep Bil cum' a günü hürmetini ümmet iseñ bil	İlâhî / 3 dörtlük		-- / -- / -- / -- -- / -- / -- / --	Ve lehu Der Haqq-ı Rûz-ı Cum' a ve Şalât-ı Ū
96b	Haqqî	Ezânî gûş idicek cân ile di Ta'âlâ şânuhü Allâhü Ekber Haqq' ı ta'zîm idenler böyle didi Eger mü'min iseñ kıl anı ezber	Menâre heft ü mihrâb oldu bil çâr Nedür sırrı anı fehm idegör var Yüri Haqqî münâcât eyle her-bâr Hulûşuñ bâr-gâha ola rehber	İlâhî / 3 dörtlük	 / / ..	Ve lehu Der Haqq-ı Ezân
97a	Haqqî	Nedür şâh-ı cihângîr-i ra' iyyet-perver-i 'âlem Odur zıll-i Hüdâ kim sâyesinde müsterih âdem	Yüri Haqqî cihânda başuña sultân olagör kim Ayaklarda qalur yarın bugün mûra başan sersem	Gazel / 5 beyit		... / ... / ... / ...	Ve lehu Der Haqq-ı Sultân
97a	Haqqî	Nedür vezîr-i müşîr-i cenâb-ı sultânî Yedinde hâtem ile Âşaf-ı Süleymânî	O güne merd-i 'Alî-vâr-ı himmet-i 'âlinüñ Olur bu Haqqî gibi halk menkabet-h'ânı	Gazel / 6 beyit		..- / ..- / ..- / ..-	Ve lehu Der Haqq-ı Vezîr
97b	Haqqî	Nedür cihânda dilâ hâl-i şeyhü'l-İslâmî Ki hâl-i müşkül-i halkuñ ola elif lâmi	Cihânda bâr-ı vücûd oldu bu fetvâ taqvâ Çeker mi 'âkil olan Haqqî bunca âlâmı	Gazel / 5 beyit		..- / ..- / ..- / ..-	Der Haqq-ı Müftî
97b	Haqqî	Şeyh odur kim deyicek aña mürîdi yâ şeyh İde biñ feyz ile bir demde anı ihyâ şeyh	Haqqıyâ n'ola çıkarsa dür-i hikmet dilden Olıcağ feyz-i ilâhi ile çün deryâ şeyh	Gazel / 6 beyit		... / ... / ... / ...	Ve lehu Der Haqq-ı Şeyh
98a	Haqqî	Şanki zer endüde misdür müdde'î bulmaz revâc Şubh-ı kâzib gibi kim mañlûf olupdur anda dâc	Kân-ı 'âlem Haqqıyâ pür-cevher-i 'irfândur Yoğ durur seng-i siyâh-ı kıl u kâle ihtiyâc	Gazel / 5 beyit		... / ... / ... / ...	Ve lehu Der Haqq-ı Müdde'î

98a	Ḥaḳḳī	Feth-i bāb-ı dağalı eylese bir dest-i mürīd Zammeden fetha ‘udül eyler olur nāmı mürīd	Ben ne şeyhem bu zamān içre ne şūfī Ḥaḳḳī Olmuşam dergeh-i Mevlā’da bir ednā-yı ‘abīd	Gazel / 6 beyit		---/ ---/ ---/ ---	Ve lehu Der Ḥaḳḳ-ı Mürīd
98b	Ḥaḳḳī	Vā’ izā oldı yerūn gerçi ki fevka’l-minber ‘Amelūn yoğ ise var eyleme ‘ilmi ezber	Ḥaḳḳıyā vā’ iz ü şeyh olma cihānda zinhār Va’ z u nuşh ister iseñ işte budur toğrı haber	Gazel / 5 beyit		---/ ---/ ---/ ---	Ve lehu Der Ḥaḳḳ-ı Vā’ iz
98b	Ḥaḳḳī	Ey dil saña toğrı haber egri ḥaṭīb olmağ neden Ḳıble тұrurken mu‘teber yüzūn çevirme ḳıbleden	Minberde kim zālīm aña Ḥaḳḳī ḳulağ tutma aña Olursa güftārı saña ḥikmetle ger dürr-i ‘Aden	Gazel / 5 beyit		---/ ---/ ---/ ---	Ve lehu Der Ḥaḳḳ-ı Ḥaṭīb-i Nā-Şavāb (Musammat gazel)
99a	Ḥaḳḳī	Ḥaṭīb-i hoş-nevā kim itse bir dem ḥuṭbeye āğaz Mesihā-veş derūn-ı ḥalḳı ihyāya şalar āvāz	Şadā-yı dilkeş ey Ḥaḳḳī ğidā-yı rūḥdur taḥḳīḳ Virür hoş-perveriş cāna ḳılır bāb-ı şafāyı bāz	Gazel / 6 beyit		---/ ---/ ---/ ---	Ve lehu Der Ḥaḳḳ-ı Ḥaṭīb-i Bā-Şavāb
99a	Ḥaḳḳī	Eylese bir pāk-edā mihrāba çün vaż’-ı ḳadem Keşf olur anuñ edāsından dile sırr-ı ḳıdem	Ḥaḳḳıyā şābit-ḳadem ol merkez-i dilde bugün Ḥaḳḳ’a eyle iḳtidā çekme ḳıyāmetde nedem	Gazel / 6 beyit		---/ ---/ ---/ ---	Ve lehu Der Ḥaḳḳ-ı İmām
99b	Ḥaḳḳī	Her ḳaçan olsa mü’ezzin cān ile gülbang-zen İtmege farzı edā ḳalḳar ayağa merd ü zen	Ḥavf-ı Ḥaḳ’dan sübḥa-i mercāna dönsün eşk-i çeşm Ḥaḳḳıyā reşk itsün aña zīnet için dür dizen	Gazel / 5 beyit		---/ ---/ ---/ ---	Ve lehu Der Ḥaḳḳ-ı Mü’ezzin
99b	Ḥaḳḳī	Ḳayyım ki bāb-ı mescidi açar cırl cırl Ḳındıl gibi ḥidmete döner pırl pırl	Ey Ḥaḳḳī gūs-ı bāṭıla girse kelām-ı Ḥaḳ Gider iderek gürbe gibi ol mırıl mırıl	Gazel / 5 beyit		---/ ---/ ---/ --- ---/ ---/ ---/ ---	Ve lehu/Der Ḥaḳḳ-ı Ḳayyım-ı Cāmi’ ve fih Mizāḥ (Vezin ihmalı var.)
100a	Ḥaḳḳī	Eylemez ‘ahde ri’āyet bir nefes Bī-vefādur ḥalḳ-ı ‘ālem bī-vefā Bülbül-i cāna idüp ṭab’ı ḳafes Pür-cefādur ḥalḳ-ı ‘ālem pür-cefā	Ḥaḳḳıyā eyle ṭahāret cümleden Yu vücūduñ pāk ola cān u beden Ḥaḳḳ’a ḳarşu dā’im istiḳbāl iden Yüzini görüp ‘ıyān olur ḥafā	İlāhî / 6 dörtlük		---/ ---/ ---	Ve lehu Der Ḥaḳḳ-ı Cemā’at

100b	Ḥaḳḳī	Burusa şehri olup dilde şöhre-i ‘ālem Bilād içinde odur şimdi şöhret ile ‘ālem	Seni bu vaşf ile Ḥaḳḳī işiden ‘āşık dir Varup Burusa’da ben de ḳalam ne çāre ḳılam	Gazel / 10 beyit		.-./.../.-./..-	Ve lehu Der Ḥaḳḳ-ı Burusa
101a	Ḥaḳḳī	Yüzüñ gördüm ḥayāl-i ḥāba düşdüm Şafā-yı ‘ārızuñda āba düşdüm	Bu Ḥaḳḳī ‘āşık gel fetḥ-i bāb it Ṭaleb-kāruñ olup ebvāba düşdüm	Gazel / 5 beyit	 / / ..-	Ve lehu Der Ḥaḳḳ-ı Bi-Zebān- ı Zāhir Lā Ḥayr ve Lā Şer
101a	Ḥaḳḳī	Serīr-i Ḥazret-i Ḥān Aḥmed a‘nī İstanbul Sezādūr eylese vaşfın belīg anuñ bol bol	Anuñ bu bende-i Ḥaḳḳī nice medīhin ide Ki bu ra‘ıyyet-i dā‘ī şeh-i cihāndur ol	Gazel / 6 beyit		.-./.../.-./..-	Ve lehu Der Ḥaḳḳ-ı İstanbul
101b	Ḥaḳḳī	Güher kim Ka‘be-i ‘ulyādūr aña Mekke kân oldı Ne kân belki o cennet ḳı‘asına hoş mekân oldı	İrişdi Ḥaḳḳıyā tevfiḳ-i Ḥaḳ med‘uvv-ı ḥacc olduñ Bi-ḥamdillāh bu in‘ām ile cānuñ şād-mān oldı	Kasīde / 22 beyit	Methiye	... / ... / ... / ...	Ve lehu Der Ḥaḳḳ-ı Mekke ve Ka‘be-Şerefe Hüma’llāhü Ta‘ālā
102b	Ḥaḳḳī	Maḳām-ı Ḥudā’dur maḳām-ı Rasūl Ḥudā-y-iledür yād-ı nām-ı Rasūl	Dil-i Ḥaḳḳī-i zāra vir perveriş Kemāle irişdi marazdan nüḥül	Kasīde/ 31 beyit	Methiye	(6+5) (5+6)	Ve lehu Der Ḥaḳḳ-ı Mescid-i Nebevi-‘Aleyhi’s- selām-
104a	Ḥaḳḳī	Gelünüz şubḥ u mesā şāhib-i ezḳār olalum İctihād eyleyelüm cān ile der-kār olalum	Ḥaḳḳıyā kāfir-i ‘ışḳ olmayalum ‘ālemdede Anı inkār idene şāhib-i inkār olalum	Gazel / 6 beyit	 / ... / ... / ..-	Ve lehu
104a	Ḥaḳḳī	‘İşḳ u şevḳ ile bizi aldı gönül Feyz-i Ḥaḳḳ ile ḳatı ṭoldı gönül	Ḥaḳḳıyā Ka‘be-i zāta irişüp Oldı anda muḳīm u ḳaldı gönül	Gazel / 6 beyit		.-./.../..-	Ve lehu
104b	Ḥaḳḳī	Nār-ı ‘ışḳ içre şu dil kim ola pūr sūz u güdāz Kül olup küll-i vücūdı gide āşār-ı mecāz	Sırr-ı ihlāşa irişdüñse bugün ey Ḥaḳḳī Eḥadiyyetde fenā bul şamedıyyet ola bāz	Gazel / 7 beyit	 / ... / ... / ..-	Ve lehu
105a	Ḥaḳḳī	Ey gönül Ḥaḳ’da fenā bulmağa himmet eyle ‘Ālem-i vaḥdete sırr ile ‘azīmet eyle	Ḥaḳḳıyā Ḥaḳḳ’a duḥül itmede ādāb gerek Kendüñi ‘ışḳ ile var lāyık-ı vuşlat eyle	Gazel / 6 beyit	 / ... / ... / ..-	Ve lehu

105b	Ḥaḳḳî	Ey ḥabîb-i Kird-gâr u v'ey ṭabîb-i rûz-ı gâr Merhem-i luṭfuñ umar 'âlemde her bir dil-figâr	Yâ Rasûlallâh ne var luṭfuñla bir yâd eyleseñ Ḥaḳḳî-i 'âşîḳ seni ah eyleyüp her dem añar	Gazel / 8 beyit	Na't	-.---/ -.---/ -.---/ .-.	Ve lehu
106b	Ḥaḳḳî	Yâ Rasûlallâh açıldı çün ezel vaḥdet güli Tâ-ebed olduñ o vaḥdet gül-şeninün bülbüli	Bülbül-i gül-zâr-ı ḥüsnüñdür bu Ḥaḳḳî 'âşîḳuñ Artar eksilmez ḥabîbâ gice gündüz ğulğuli	Gazel / 8 beyit	Na't	-.---/ -.---/ -.---/ .-.	Ve lehu
107b	Ḥaḳḳî	Yâ Rasûlallâh 'işḳuñ ile devr eyler felek Yâ Ḥabîballâh şevḳuñ ile seyr eyler melek	Yâ emîne'l-vaḥy senden çok durur ḥ'âhiş velî Ḥaḳḳî-i 'irfân-cûya feyz-i ilhâmuñ gerek	Gazel / 8 beyit	Na't	-.---/ -.---/ -.---/ .-.	Ve lehu
108b	Ḥaḳḳî	Saña âyinedür işbu mezâhir yâ Rasûlallâh Olupdur vech-i pâküñ anda zâhir yâ Rasûlallâh	Senüñ enfâs-ı ḳudsiyyeñden aldı çok nefes Ḥaḳḳî Anuñçün oldu evşâfuñda mâhir yâ Rasûlallâh	Gazel / 8 beyit	Na't	.---/ .---/ .---/ .---	Ve lehu
109b	Ḥaḳḳî	Ey Rasûl-i ümmet-i ḥayru'l-ḳurûn Merḥabâ yâ merḥabâ yâ merḥabâ Perde-i ervâḥdan olduñ bürün Merḥabâ yâ merḥabâ yâ merḥabâ	Ḥaḳḳıyâ oldu vücûd-ı Muştafâ Cümle ḥalḳa bâ'îş-i zevḳ u şafâ Merḥabâdur vird-i erbâb-ı vefâ Merḥabâ yâ merḥabâ yâ merḥabâ	İlâhî / 5 dörtlük	Na't	-.---/ -.---/ .-.	Ve lehu
110b	Ḥaḳḳî	Gelün tövbe idelüm Ey ümmet-i Muḥammed Râh-ı Ḥaḳḳ'â gidelüm Ey ümmet-i Muḥammed	İdün ḳaddüñüz çü lâm Bulasız Ḥaḳ'dan selâm Budur Ḥaḳḳî'den kelâm Ey ümmet-i Muḥammed	İlâhî / 5 dörtlük		7'li hece ölçüsü	Ve lehu
116b	Ḥaḳḳî	Nice bir âfâḳ içinde 'âlem-i âşâra baḳ Gel vücûduñ şehrine gir âlem-i envâra baḳ	Ḥaḳḳıyâ Ḥaḳ'dan ḥaber virseñ hüve'l-ḥaḳḳî gözet Kim ene'l-ḥaḳ berzahında 'âḳıbet bir dâra baḳ	Gazel / 5 beyit		-.---/ -.---/ -.---/ .-.	Ve lehu
116b	Ḥaḳḳî	Oldı 'âlem bir yaña insân-ı kâmil bir yaña Nitekim ten bir yaña vü anda şol dil bir yaña	Bir şecerden Ḥaḳḳıyâ itdi iki şu'be zuhür Her birisi oldu çün Ḳâbîl ü Hâbîl bir yaña	Gazel / 5 beyit		-.---/ -.---/ -.---/ .-.	Ve lehu
117a	Ḥaḳḳî	Göñül 'işḳuñ ile maḥzûn olupdur Nice derd ü ğama mâḳrûn olupdur	Saña zannın ilâhî râst eyle Ki 'işḳuñ ile Ḥaḳḳî'nün olupdur	Gazel / 6 beyit		.---/ .---/ .-	Ve lehu

117a	Ḥaḳḳī	Gönül bülbül ü ḥüsnün oldı çü-gül Açılsun gönül yüzesinde gül	Nice kâmet-i serv-sâye bu derd Didi Ḥaḳḳıyâ lâm-veş var bükül	Gazel / 6 beyit		..-/ ..-/..-/-	Ve lehu
117b	Ḥaḳḳī	Dil dinür bende şüh bülbül var Âteş-i sürh-ı ‘ışkıdan gül var	Sülhanuñ virdi özge keyfiyyet Ḥaḳḳıyâ anda neşve-i mül var	Gazel / 5 beyit		..-/ ..-/ ..-	Ve lehu
117b	Ḥaḳḳī	Ey gönül bülbül iseñ gül-zâra gel Ol gülün şevkiyle âh u zâra gel	Vech-i pâk-i Ḥaḳḳ’â yüz tut Ḥaḳḳıyâ Virme ğayra ruḥşat-ı nezzâra gel	Gazel / 6 beyit		..-/ ..-/..-	Ve lehu
118a	Ḥaḳḳī	Yâ Rabbe’l-‘âlemîn bugün derdüne düş oldı gönül Mâtem oldı baña düğün derdüne düş oldı gönül	Derdün gelür baña dermân yahşi olur cümle yaman Ḥaḳḳī bulmaz bundan emân derdüne düş oldı gönül	Gazel / 6 beyit		..-/ ..-/ ..-/..-	Ve lehu (Musammat gazel)
118b	Ḥaḳḳī	‘Andelibe her dem olmaz yâr gül Hefteye varmaz olur ağıyar gül	Ḥaḳḳī bülbül gibi gelmez ebed Gerçi her dem açılır bisyar gül	Gazel / 5 beyit		..-/ ..-/..-	Ve lehu
118b	Ḥaḳḳī	Gitdi gül kesti ‘andelib âhı Hoş gör şimdi gelen dey-mâhı	Ger dilersen gönülde şolmaz gül Seyr kıll Ḥaḳḳī cemâlullâhı	Gazel / 6 beyit		..-/..-/..-/- ..-/ ..-/ ..-	Ve lehu
119a	Ḥaḳḳī	Gâh olur şadî yerine ğam gelür Güiyâ sûra bedel mâtem gelür	Ḥaḳḳıyâ hâlî değil meydân-ı ‘ışk Ehl-i himmetden nice âdem gelür	Gazel / 5 beyit		..-/ ..-/..-	Ve lehu
119a	Ḥaḳḳī	Pendi қо zâhid ki ‘uşşâka müdarâ olmadı Kıl nazar İskender’e mağlûb-ı Dârâ olmadı	Nice olsun kuvvet-i kudsiyyede Ḥaḳḳī-şifat Aña kim Ḥaḳ’dan bugün ey yâr yâre olmadı	Gazel / 6 beyit		..-/ ..-/ ..-/..-	Ve lehu
119b	Ḥaḳḳī	‘İşk u sevda âteşi eski ocağumdur benüm Derd ü miñnet külhanı çoğdan bucağumdur benüm	Seng-rîze deñlü yoğdur dâmenümde küh-i Kâf Ḥaḳḳıyâ dünyâ vü mâ-fihâ kucağumdur benüm	Gazel / 5 beyit		..-/ ..-/ ..-/..-	Ve lehu
119b	Ḥaḳḳī	Ḥalveti esmâ ile seyr eyler ammâ Celveti Dâ’imâ eyler müsemmâ ile sırda ḥalveti	Ḥaḳḳıyâ cân u seri meydâna қо Mansûr-vâr Kim ki varı itmese bezl Ḥaḳḳ olımaz mürveti	Gazel / 6 beyit		..-/ ..-/ ..-/..-	Ve lehu
120a	Ḥaḳḳī	Bir derde oldum mübtelâ kim yoğ aña dermân bilür Cân derdini zirâ dilâ bilse yine cânân bilür	Olduñsa Ḥaḳḳī Ḥaḳḳ’a yâr terk eyle var dâr u diyâr Olmaz bu tecride uyar bu gevheri ‘ummân bilür	Gazel / 5 beyit		..-/ ..-/ ..-/..-	Ve lehu (Musammat gazel)

120a	Ḥaḳḳī	Ehl-i dil her ne ḳadar ḳamil insān ise de Kimse dönmez aña ger merkez-i devrān ise de	Ḥaḳḳıyā ehl-i zamān baḳ nice ḳattāl oldu Baḳma sen anlara itdükleri ger ḳan ise de	Gazel / 6 beyit		..-/ ..-/ ..-/ ..-	Ve lehu
120b	Ḥaḳḳī	Kimse dönmez dile ger feyz ile dolāb ise de Kim açar ‘aşıḳa der devlete ger bāb ise de	Ḥaḳḳıyā ḥalḳı yürü kendüne a‘ da ‘ add it Baḳma düşmenlere ger lāfla aḥbāb ise de	Gazel / 5 beyit		..-/ ..-/ ..-/ ..-	Ve lehu
120b	Ḥaḳḳī	Bozuldı cümle evzān oldu bitdi Üzülde ḥabl-i mizān oldu bitdi	Ġam-ı āḥir zamāna düşme Ḥaḳḳī ‘Ömür de buldı pāyān oldu bitdi	Gazel / 6 beyit		..-/ ..-/ ..-	Ve lehu
121a	Ḥaḳḳī	Ḥaḳ‘dan yine ilhām ile ḥalḳa ḥaberüm var Sem‘ ehline çün dür süḥan-ı mu‘ teberüm var	Ḥaḳḳī n’ola nazm eyler isem dürr-i kelāmı Deryā-yı dilümde nice nice dürlü güherüm var	Gazel / 6 beyit		..-/ ..-/ ..-/ ..-	Ve lehu
121a	Ḥaḳḳī	Meydān-ı belāgatda bugün şah-süvārem Elfāz u ma‘ nī ile zerrin-sivārem	Ḥaḳḳī süḥanum olsa ‘aceb mi dür-i yektā Baḥr-i ‘Aden’em gerçi ki zāhirde kenārem	Gazel / 5 beyit		..-/ ..-/ ..-/ ..-	Ve lehu
121b	Ḥaḳḳī	Şühüd-ı ‘ayn ile dilden gider āsar-ı ḡayn u reyn Gelür esrār-ı “el-faḳru sevādü’l-vech-i fi’d-dāreyn”	Şaḳın Ḥaḳḳī “ene’l-ḥaḳ”dan ki da‘vāda olur belvā Neden didi “ḥüvallah” nazār ḳıl şah-ı kevnēyn	Gazel / 5 beyit		..-/ ..-/ ..-/ ..-	Ve lehu
121b	Ḥaḳḳī	Yine āşūfeyem cām-ı mey-i ḳālū belādan ben Selāmet bulmadum gerçi ebed derd ü belādan ben	Bela-y-ile velā çün tev’emān oldu bugün Ḥaḳḳī Ne fāriḡ oluram derd ü belādan ne velādan ben	Gazel / 5 beyit		..-/ ..-/ ..-/ ..-	Ve lehu
122a	Ḥaḳḳī	Yaḳdı cānum āteş-i ḡam āh āh Aḡlamaḳdan ḳalmadı nem āh āh	Ḥaḳḳıyā gitdükçe efzūn oldu derd Olmadı bir zerrece kem āh āh	Gazel / 7 beyit		..-/ ..-/ ..-	Ve lehu
122a	Ḥaḳḳī	Düşdi gönlüm ḫalib-i mestī olup meyhāneye Ṭoldı cānum şevḳ ile bir cür‘a-i peymāneye	Ḥaḳḳıyā eşyā vü esmādan çü bulduñ perveriş Ḥürmet-i şire nazār ḳıl olma ‘āşī ānaya	Gazel / 6 beyit		..-/ ..-/ ..-/ ..-	Ve lehu
122b	Ḥaḳḳī	Āşinā-yı ‘ışḳ olup ḫaldum yine baḥr-i dile Cān u cismüm ser-be-pā örtüldi mevc-i derd ile	‘Ālem-i ekbersin ‘ālem ḥalḳı bilmezler seni Ḥaḳḳıyā setr eyle zāhirde seni bāṭın dile	Gazel / 5 beyit		..-/ ..-/ ..-/ ..-	Ve lehu
122b	Ḥaḳḳī	Şu dil kim iş bugün merdāne geldi Anı şayd itmege hū dāne geldi	Bulup ḡayb-ı ilāhiden şahādet Bu Ḥaḳḳī ‘ālem-i insāna geldi	Gazel / 6 beyit		..-/ ..-/ ..-	Ve lehu

122a	Ḥaḳḳī	Cihānda ehl-i tecrīdem ne māl u ne menālum var Ten-i bīmāra pūşış olmağa bir köhne şalum var	Tefe'ül eyledüm evrāk-ı ahvāl-i cihānīden Hele Ḥaḳḳī bihamdillāh Ḥaḳ' dan ḥasb-i ḥālüm var	Gazel / 5 beyit		.---/ .---/ .---/ .---	Ve lehu
122a	Ḥaḳḳī	Olma var ğurre-i dehr-i vārun Kim degildür o sa' ādet maḳrūn	Pīr-i Ken' ān'a beñzedün Ḥaḳḳī Ġam-ı evlād ile ḳaldun maḥzūn	Gazel / 5 beyit		..- / .- / ..- ..- / ..- / ..-	Ve lehu
123b	Ḥaḳḳī	Hayf aña kim bu cihān-ı bī-dād Eyledi zulmetle ağzım bī dād	Kimde kim ola bugün ḳalb-i selīm Ḥaḳḳī Ḥaḳḳ'a ider emrin teslīm	Mesnevī/ 31 beyit		..- / ..- / ..-	Ve lehu
124b	Ḥaḳḳī	Ehl-i derd olan gönül dermāni eyler ārzū Şerbet-i cān isteyen Lokmān'ı eyler ārzū	Çoğ Ebūbekir ü 'Ömer'den ḥaḳ' Alī-şān oldılar Ḥaḳḳī-i bī-çāre Şeyḥ 'Oşmān'ı eyler ārzū	Gazel / 5 beyit		..- / ..- / ..- / ..-	Ve lehu
124b	Ḥaḳḳī	Maḫla' -ı dilden toğar envār-ı ḥāl Bu zebān oldı nice cāy-ı maḳāl	Ḥaḳḳıyā 'ışḳuñ füzün olmaḳdadur Āferīn kim cānuña gelmez melāl	Gazel / 6 beyit		..- / ..- / ..-	Ve lehu
125a	Ḥaḳḳī	'İşḳdur 'ālemde baḫr-ı bī-kenār Kim o oğyānūsı eyler der-kenār	'İşḳ ile rengin olup Ḥaḳḳī sözün Cān u dil buldı şifā andan çü nār	Gazel / 5 beyit		..- / ..- / ..-	Ve lehu
125a	Ḥaḳḳī	Zāhid-i efsürdeye şunma şarāb Kim şarāb içse olur ḥālī ḫarāb	Ḥaḳḳıyā te'sīr-i Ḥaḳ der-kār olup Oldılar saña musaḫḫar şeyḫ ü şāb	Gazel / 6 beyit		..- / ..- / ..-	Ve lehu
125b	Ḥaḳḳī	'Aḳlumı sevdā-yı 'ışḳuñ eyledi pūr-iḫtilāl Ḳaddūmi servūn büküp ḳıldı mişāl-i nūn u dāl	Mīhr-i rūyın çün nazar-ġāh eyledüm ben zerre-vār Ḥaḳḳıyā yüzi gözümden bulmaya şāyed zevāl	Gazel / 5 beyit		..- / ..- / ..- / ..-	Ve lehu (Sayfa başı ve sonundaki mısralar nesih hatla büyük yazılmış.)
126b	Ḥaḳḳī	Kāmil-i insānadur iḫsān-ı dost 'Ārif-i billāhadur vicdān-ı dost	Ġulġule-sāz ol seherde Ḥaḳḳıyā Açılur ol dem der-i dīvān-ı dost	Gazel / 6 beyit		..- / ..- / ..-	Ve lehu

126b	Ḥaḳḳī	Ey Ḥaḳḳ' a yol bulanlar Ḥaḳḳ' dan haber viriñüz Vāşıl-ı Ḥaḳḳ olanlar Ḥaḳḳ' dan haber viriñüz	Çün tecellî itdi hū Nice oldı rû-be-rû Ḥaḳḳī' nün muradı bu Ḥaḳḳ' dan haber viriñüz	İlâhî / 5 dörtlük		7'li hece ölçüsü	Ve lehu
127a	Ḥaḳḳī	Ey şüret-i zîbâ gel Ma' nî haberin vir sen Mecnûn olup evvel Leylâ haberin vir sen	Çün bâğ-ı fenâ şolup Ḥaḳḳ ile beḳâ bulup Ḥaḳḳī Ḥaḳḳ' a ḳul olup Mevlâ haberin vir sen	İlâhî / 5 dörtlük		7'li hece ölçüsü	Ve lehu
127a	Ḥaḳḳī	Ey ḳamil-i insân bize Raḥmân haberin vir Biz zerrelere mihr-i dıraḥşân haberin vir	Ey Ḥaḳḳī ' aṭâdur dilüne ḥikmet-i ' uzma Feyz eyle cihân ḥalkına ' ummân haberin vir	Gazel / 5 beyit		--/ --/ --/ --	Ve lehu
127b	Ḥaḳḳī	Ey Ḥudâ-yı zi'l-minen iḥsânunı irgür dem-be-dem ' Afv idüp ' işyânımız ğufrânunı irgür dem-be-dem	Ḥaḳḳī-i zâra tecellî ebed ḳıl ey Ḥudâ Bülbül-i câna gül-i ḥandânunı irgür dem-be-dem	Gazel / 5 beyit	Münâcât	---/ ---/ ---/ --	Ve lehu
127b	Ḥaḳḳī	Ḥaṭâ-yı cânuma estağfirullâh Ḳamu ' işyânuma estağfirullâh	Fenâ bâğında ey Ḥaḳḳī-i pür-zâr Ḳamu efgânuma estağfirullâh	Gazel / 5 beyit		---/ ---/ --	Ve lehu
128a	Ḥaḳḳī	Fenâ bul cândan cânân bulınca Bu cismi maḥv-ı maḥz it cân bulınca	Seri virdi olup ber-dâr Manşûr Ene'l-ḥaḳ Ḥaḳḳıyâ meydân bulınca	Gazel / 6 beyit		---/ ---/ ---/ --	Ve lehu
128a	Ḥaḳḳī	Ey şerî' at eri olan Ṭarîḳatdan haber var mı Ey ṭarîḳat yarı olan Ma' rifetden haber var mı	Enfûsdeki Ḳur'ân nedür Âfâḳdaki Furḳân nedür Ḥaḳḳī esmâda ân nedür Ḥaḳḳıyyetden haber var mı	İlâhî / 5 dörtlük		8'li hece ölçüsü	Ve lehu
128b	Ḥaḳḳī	Ḥayâlün cüy-ı eşḳ içre perî-i âba beñzetdüm Ya âb-ı şâf-rence ' aks iden mehtâba beñzetdüm	Dil-i pür-ḥâlet-i Ḥaḳḳī-i köhne-rûzgâra sen Dime şeyḫ anı ben cünbüşde zirâ şâba beñzetdüm	Gazel / 5 beyit		---/ ---/ ---/ ---	Ve lehu

128b	Ḥaḳḳî	Pâdişâh-ı cihân iken böyle Bu kulu añmayasun zerre kadar	Ne disün n'eyesün bu Ḥaḳḳî gedâ Bu imiş ḥükm-i ḳazâ sırr-ı ḳader	Kit'a / 2 beyit		..- / ..- / ..- ..- / ..- / ..-	Ve lehu
129a	Ḥaḳḳî	Âşaf-ı Ḥân-ı Aḥmed-i Cem-câh ‘Ali Paşa-yı mu‘ allâ-der-gâh	Didi Ḥaḳḳî bi-ḥarf-i cevher-dâr “Tekyede gel idelüm zıkrullâh” 1120	Nazm/ 7 beyit	Tarih	..- / ..- / ..- ..- / ..- / ..-	Ve lehu
129a	Ḥaḳḳî	Ḥarf-i cevher-dâr ile Ḥaḳḳî didüm târîḥini “Bâğ-ı mi‘ râca bu üslûb urmadı bir kes ḳalem” 1121		Müfred	Tarih	.-. / .-. / .-. / .-	Ve lehu Târîḥ-i Mi‘ râciyye-i ‘Arif Efendi
129b	Ḥaḳḳî	Şâh-ı ma‘ niyem ki her maḥlab müyesserdür baña Ḥüsrev-i nazmem ma‘ ânî heb musaḥḥardur baña	Ḥaḳḳıyâ güyâ zer-i maḥlûldür her bir söziüm Ḥoḳḳa-i zerrîn-devâtum ma‘ din-i zerdür baña	Gazel / 10 beyit	Fahriye	.-. / .-. / .-. / .-	Ve lehu
130b	Ḥaḳḳî	Ḳıldî çeşmüm cismüm ‘ummâna ğarîḳ Oldı cânüm âteş-i ‘ışḳa ḥarîḳ	Ḥaḳḳıyâ ser-menzil-i maḳşûd için Râh-ber tevfiḳ u ‘ışḳ oldı ḥarîḳ	Gazel / 5 beyit		.-. / .-. / .-	Ve lehu
130b	Ḥaḳḳî	Gelünüz bâş u câna ḳalmayalum Mâl u mülk-i cihâna ḳalmayalum	Çoḳ durur gerçi vaz‘-ı nâ-sâzı Ḥaḳḳî vaz‘-ı zamâna ḳalmayalum	Gazel / 8 beyit		.-. / .-. / .-	Ve lehu
131a	Ḥaḳḳî	Yâ ilâhe’l-‘âlemîn yâ ze’l-‘atâ Feyz-i bî-minnetden eyle müstefîz Ḳalmaya çeşm-i dil ü cân bâ-ğîḥâ Feyz-i rü’yetden bizi ḳıl müstefîz	Ḥaḳḳî-i bî-çâreye eyle nazâr Naḳd-i ḥâlî tâ ola mânend-i zer İde eṭvâr-ı sülûki heb güzer Feyz-i ḳudretten sen eyle müstefîz	İlâhî / 4 dörtlük	Münâcât	.-. / .-. / .-	Ve lehu
131b	Ḥaḳḳî	Çün zuḥûr itdi ḥitâb-ı “ kâf ü nûn ” Oldı peydâ kenz-i maḥffiden şu ‘ün	Var ḳalemde cünbüşüñ hem-çün ḳalem Cünbüş ehli Ḥaḳḳıyâ bilmez sükün	Gazel / 7 beyit		.-. / .-. / .-	Ve lehu
132b	Ḥaḳḳî	Ezelden levḥ-i maḥfûza Ḥaḳ insâmı ḳalem yazmış Dil-i ‘âlem-nümâsın fi’l-ḥaḳîḳa câm-ı Cem yazmış	Yüri Ḥaḳḳî bu esrârı nihân it cür‘ a-dân içre Ene’l-ḥaḳ-ḥâna zirâ şer‘-i Ḥaḳ icrâ-yı dem yazmış	Gazel / 6 beyit		.-. / .-. / .-. / .-	Ve lehu

134a	Ḥaḳḳī	Yâ ilâhî ümîdimüz senden Âḥir ü ‘âkıbeti ḥayr eyle Olıcaḳ cânımız cüdâ tenden Âḥir ü ‘âkıbeti ḥayr eyle	Sekerât ile gelüp câna kerb Mevtle zâ’ıl ola cümle erub Dir bu Ḥaḳḳī o nefesde yâ Rab Âḥir ü ‘âkıbeti ḥayr eyle	İlâhî / 3 dörtlük	Münâcât	..- / ..- / ..-	Ve lehu
134a	Ḥaḳḳī	Yâ ilâhî dilerüz ḥazretten Sözümüz eyle şehâdet âḥir Bulalum ḳuvvet-i dil ḳudretten Sözümüz eyle şehâdet âḥir	Çeşmimiz cüy u rûyî sâz ḳılup Ḥazret-i ‘izzete niyâz ḳılup Ḥaḳḳī-i zâr dir yanup yaḳılup Sözümüz eyle şehâdet âḥir	İlâhî / 3 dörtlük	Münâcât	..- / ..- / ..-	Ve lehu
134b	Ḥaḳḳī	Bârekallâh oldı mecmû‘a yine bâḡ-ı İrem Kim açıldı verd-i gûn-â-gûn yek mevsim behem	Ḥaḳḳıyâ didüm bu nazm u neşre ben târîḥ için “Dizdi dürr-i ḥikmeti mecmû‘aya yine ḳalem” 1121	Nazm/ 9 beyit	Tarih	..- / ..- / ..- / ..-	Ve lehu Târîḥü’l mecmû‘a li münşi ‘eche’l-faḳîr Ḥaḳḳī bi-ṭarîḳı taḥdîşü’n-ni‘ meti
3a	-	Seyyid ‘Abdü’r-raḥîm-i Ṭayyib kim Oldı mecmû‘a ile hem-sîne	Sînesinde bu defter-i ma‘nî Beñzedi Muşḥaf içre Yâsîn’e	Kit‘a / 2 beyit		..- / ..- / ..- ..- / ..- / ..-	Hüve’ṭ -Ṭayyib
24a	-	Zihî mecmû‘a kim oldı mecelle Ḥâtt-i ḥikmet ḳonuldu her maḥalle	Zer-i maḥlûl-veş rengin düşüpdür Velî muḥtâc olupdur ba‘zî ḥalle	Nazm / 2 beyit		..- / ..- / ..- ..- / ..- / ..-	Hüve’n-Nûr
24b	-	Nedür ‘âlemde dilâ bildüñ mi Bursevî Ḥazret-i Seyyid Ṭayyib	Bir yeşil ebrdür ser-i sebzi Feyz-i pey-der-pey-i lafz-ı şayyib	Kit‘a / 2 beyit	Methiye	..- / ..- / ..-	Hüve’l-Kerîm
46b	-	Yâ ḥabîbe’l-ḳulûbi fi’l-‘âlem Yâ ṭabîbe’n-nüfûsi min âdem		Matla‘		..- / ..- / ..-	(Hat)

85b	-	ذاك نظم للال لآلاء لا يدانيه كلام الشعراء	من رأى ينشد ذا التاريخا ”حبذا حل محل الإسراء“	Nazm / 10 beyit	Tarih	..-/ ..-/ ..-	Tārīhūn āḡar li- Faḡri’l-Mevālī ‘Abd’l-hādī Efendi Bāḡī-zāde (Arapça)
86a	-	Ḥazret-i Ḥaḡḡī Efendi ḡutb-ı aḡtāb-ı zamān Yazdı mi’ rāciyye oldı nazmı ḡāyet tā benāk	İtdi taḡrīz ehl-i inṡā ben de taḡrīr eyledüm Çün düşürdüm bir güzel tāriḡ ”ḡaḡḡā nazm-ı pāk”	Kıt’a / 2 beyit	Tarih	..-/ ..-/ ..-/ ..-	Dıger: Tārīḡ li’s-Seyyid Muḡammed Emin eṡ- ṡehīr bi-Hādī-zāde
86a	-	Ḥazret-i Ḥaḡḡī Efendi kim odur Fā’iḡ-i zümre-i erbāb-ı himem	Düşdi bir mıṡrā’ ile tāriḡi ”Vaṡfu Mi’ rāc-ı ṡefi’i’l-‘alem”	Kıt’a / 4 beyit	Tarih	..-/ ..-/ ..-	Tārīḡ li Maḡmūd Efendi el-müderriṡ eṡ- ṡehīr bi-Ḥ’āce-zāde
86a	-	حبذا حل رموز الإسراء شهد العقل له بالصدق	قال من طالعه في التاريخ ”و هو معراج خيال الحقي“	Kıt’a / 3 Beyit	Tarih	..-/ ..-/ ..-/ ..-	Tārīḡ li Muṡtafā Efendi eṡ-ṡehīr bī- Resīm (Arapça)
111a	-	Āh u zār eyleyenüñ yoḡ ‘adedi Herkes Allāh’dan ister mededi	Her kimünle müzākere itseñ Olur elbette ṡikāyet ṡadedi	Nazm / 2 beyit		..-/ ..-/ ..-/ ..-	Ve lehu
111a	-	Kime ḡaldı bu cihān dārını gör Baḡ gedāsına cihān-dārını gör	Ḥardala beñzer anda rāḡat-ı rüḡ ṡaḡlarca olan ekdārını gör	Nazm / 2 beyit		..-/ ..-/ ..-/ ..-	Ve lehu
111a	-	Neye beñzer cihānda fiṡḡ u fücūr Nūr u fersiz hemān ṡeb-i deycūr	Rüz-ı rüṡen miṡāldür taḡvā Feyz āḡir oldı çü baḡr-i mescūr	Nazm / 2 beyit		..-/ ..-/ ..-	Ve lehu
111a	-	Māderinden bu zamān iḡre toḡan Ḳillet-i ‘ömrle oldı çü toḡan	Kendini ṡalup ehl-i ṡül-i emel Boḡazına ṡaḡar uzun urḡān	Nazm/ 2 beyit		..-/ ..-/ ..-	Ve lehu

111a	-	Ṭālī' -i âdem olsa necm-i Zühâl Olmaz elbet nazar-ı Ḥaqq'a maḥâl	Eşer-i nûr gerekdür ezeli Bir degil sürme-keş ile ekḥel	Nazm / 2 beyit		---/ ---/ --	Ve lehu
111b	-	Ḥaṭâ-yı ḥaṭṭ-ı kâlem-zen ider reşîdi resîd Yazar yarar sūzı şūr u ruḫūmı hem zaḳḳūm	Ḥudâ cüdâ ide andan anuñ yed-i bedini Ḳalem gibi ola âḥir bürîde-i ḥulḫum	Kıt'a / 2 beyit		---/ ---/ ---/ --	Ve lehu Der Fesâd-ı Raḳam Bâ-Tecnîs-i Ḥaṭṭ
111b	-	Nedür taşḫîf-i kâtib ey kâlem-zen Ki taḥrîr eyleye merḥūmı mercūm	Nedür taḥrîf idüp bir ḥarfi taḳdîm Yaza maḥrūmı ola ma' kūs merḥūm	Kıt'a / 2 beyit		---/ ---/ --	Ve lehu
111b	-	Kâtib ki sîri şîr yazar sîr şūr olur Nâdân-ı ḳasver ola ḥuṭûṭı ḳuşūr olur	Būm u nūsūri bir ḳurı laḳlaḳ şanursa ger Ker ola sem' i andaki yevm nüşūr olur	Nazm / 2 beyit		--/ --/ --/ --	Ve lehu
111b	-	Şafî şîḳ yazma şâḳın sâḳını Bıçâḳ nacâḳ gibi itme ḳanı gibi ḳını		Matla'		---/ ---/ --/ --	Ve lehu
128b	-	Dil ḥadîş-i nefsi gūş itmez bu şadr-ı sînede Cânib-i Rūḫü'l-Ḳuds'den belki cāna söz gelür	Bir nazarla ḳıl nazar âyîne-i ekvāna var Gerçi kim esmâ yüzinden anda nice yüz gelür	Kıt'a / 2 beyit		---/ ---/ --/ --	Ve lehu
129a	-	“Ta' âmünâ mebzûlün limen ekele”		Âzâde	Tarih	---/ ---/ --	Ve lehu Târîḫ-i imâret-i ' Alî Paşa el-Vezîr vehüve târîḫü nâdir
129a	-	Çü elif dâḫil olup râst didüm târîḫin “Câmi' -i Vâlide Sulṭân ola Beyt-i Ma' mûr” 1121		Müfred	Tarih	---/ ---/ ---/ --	Ve lehu Târîḫ-i Câmi' -i Cedîd-i Vâlide Sulṭân
133a	-	Ḥalk-ı ' âlem hücum idüp diyeler Ki duḫân iç olasın ' âleme ḥân	Aḡzuña alma bil ki burnuñdan Gelür âḥir ki ḥabiş oldu duḫân	Kıt'a / 2 beyit		---/ ---/ --	Ve lehu
133a	-	Kim duḫân-ı ḥabişe dirse mubâḫ Aḡzı çün şeb ola siyah şabâḫ	Nazar iden yüzine ' ibret ile Diye olmuş maḥâsini ne ḳıbâḫ	Nazm / 2 beyit		---/ ---/ --	Ve lehu

133a	-	Eyleyüp tağyîr-i hilkat zen gibi Fıtrat-ı aşlıyyeden çıkma şaşkın	Vesmeden jengâr bağlar ebruvân Kim anı yağsa ana olma yakın	Kıt'a / 2 beyit		--/ --/ --	Ve lehu
133a	-	Kendüne virme zen mişâl düzen Merd merd oldı haqîkat zen zen	Nâ-tüvân-ı gam olup bunca cüvân Ġâlib oldı se çâr merde dü zen	Nazm / 2 beyit		--/ --/ --	Ve lehu
133a	-	Düşdün ise firâk-ı evlâda Çekme gam belki ola fâyidesi	Kesbinün olmaz ise nef i saña Ecrinün vâşıl olur 'âidesi	Kıt'a / 2 beyit		--/ --/ --	Ve lehu
133b	-	Bulmağa sūd-ı ticâret ez' âf Tâciri gör ki Kandeğâr'a gider	Gâh mâlın virüp harâmîye Kârı el-kışsa hârâra gider	Kıt'a / 2 beyit		--/ --/ --	Ve lehu
133b	-	Olmağ isterseñ eger şâha nedim Hüner ü ma' rifeti kıl taqdim	Bir midür rütbede zâtü'l-yed ile Eyle im'ân dest-gâhı 'adim	Nazm / 2 beyit		--/ ---/ --	Ve lehu
133b	-	Şadra geçdükte hâtem ile vezir Zeber olur o dest-bürdle zir	Aña seyf ile siyâset virilür Kâdiye çüb ile halkı ta' zir	Nazm / 2 beyit		..-/ ---/ ..	Ve lehu
133b	-	Ne zamân kim zamân ola âhir Geçine ehl-i zamâna hırhur	Dinleri gibi dilleri bozulup Diye âhûra ol harân âhir	Nazm / 2 beyit		--/ ---/ --	Ve lehu
133b	-	Her kim eylerse bâdeye tevbe Tevbeye tevbe gerekdür taşkığ	Şıkabildünse duşter-i rezi ger Varsa 'aqluñ anı kulları şık şık	Kıt'a / 2 beyit		..-/ ---/ ..	Ve lehu
133b	-	Bâdeden oldı murâdum mestî Ki anuñla yıktılır her hestî	Nice tutsun 'uğalânuñ desti Olmasa ellerinde ger desti	Nazm / 2 beyit		..-/ ---/ ..	Ve lehu
134b	-	“Oldı mi' râc-ı dil-i erbâb-ı 'ışık işbu kitâb”		Âzâde	Tarih	--/ --/ --/ --	Diger Be-ğarf-i cevherin (Mecmuanın sonu)

2. MESTAP Mensur Bölümler Tablosu

Yp. No.	Müellif	Eser Adı	Baş	Son	Konu	Açıklamalar
8b	İsmail Hakkı Bursevî	İnşa'	Zebân-ı yerâ' a-i faşîhü'l-beyân gûlgüle-sâz-ı çemen-zâr-ı medîh ü şenâ olduğu şehnâzî-mağâm olduğu uşûl revş-i nâtiğalarına bî-perde ola. Ve's-selâm. El-Fuğarâ Hâkķî	Sihhate dair mektup	
9a	İsmail Hakkı Bursevî	Dİger	Câme-i gül ü dal-ı şîhhat-ı câvid-libâs-ı faħrû'î-turâz zât-ı sa' idleri olup...	... vâki' olan ihtilâh mücibince rûz-ı revâc derpey-i şeb-i dâc olup her vechle qarîrû'l-âyn olalar	Seyyid Abdürrahim Tayyib Çelebi'ye sihhate dair mektup	
16b	İsmail Hakkı Bursevî	-	Hâzret-i Seyyid Tayyib zihî hûsn-i hâle ma' rûz faķir u meşûr-ı hâķirle buķ'a-i cânib-i İstânbul'dan vürüd bulan nâmeleri...	[...] el-âibâd [...] semiyü'z-zebîh Şeyh İsmâ'îl Hâķķı [...]	Seyyid Abdürrahim Tayyib Çelebi hakkında	(Hat)
29a	İsmail Hakkı Bursevî	Esvîle Ma'a's-Şerh	Ārifâ şol garķ-ı deryâ-yı dem olan şîr ne Deryâ-yı demden murâd rûh-ı hayvânîdür kiAnuñçün terâķib-i 'Arabiyye'de üzerine lâm dâhîl olmaz; meger taħsîn içün ba'zî i' lâma dâhîl. Fa'rif fe innehü yenfe' uk inşâ'allâhü Ta'âlâ.	Müellifin on altı beyitlik gazelinin kendisi tarafından şerhi	
40b	İsmail Hakkı Bursevî	-	يا امير الخلق يا عبد الرحيم الأمير مبالغة الامر و الامراء الملوك الخفاء لانهم اولوا الامر و الرعية مأمورة و اول من سمى...	...وهذا مع شرحه وقع في مقدار نصف يوم من اقصر الأيام والحمد لله تعالى والصلوة والسلام على رسوله وعلى اله وصحبه اجمعين	Müellifin Seyyid Abdürrahim Tayyib Çelebi'ye hitap ettiği yedi beyitlik gazelinin kendisi tarafından şerhi	Ve lehu (Arapça)
54b	İsmail Hakkı Bursevî	قال الله سبحانه وتعالى "انك لا تسمع الموتى"	اعلم ان بعض العلماء اخذ بظاهر هذه الآية فذهب الى انه لا ينفع تلقين الموتى لانهم لا يسمعون أصلاً...	... هذا الباب بلا فائدة فعليه كلامه نسال الله العصمة والتوفيق وسلوك طريق التحقيق انه بقبول الدعاء حقيقاً. حقي	Bir âyetin tefsiri	(Arapça)

55b	İsmail Hakkı Bursevî	ورد في الحديث "اللهم لا تكلني إلى نفسى طرفة عين ولا أقل من ذلك"	اعلم أنه عليه الصلوة والسلام محفوظ من النفس و الشيطان و معصوم من شرّهما... و قد صحّ أنها أمة من أولاد أولاد إبليس قد أسلم فإسلام الشياطين في حدّ الإمكان كإسلام النفس و في المقام تفصيل ليس هنا موقع. حقّي	Hadis şerhi	(Arapça)
56a	İsmail Hakkı Bursevî	ورد في الخبر القدسيّ "لولاك لولاك لما خلقت الأفلاك"	مضمونه متفق عليه عند الأكابر...لهذا سلم من الجرح و كان من أهل القبول. حقّي	Hadis şerhi	(Arapça)
56b	İsmail Hakkı Bursevî	Ḥudāy	Aşlında ḥod-āyendedür; "kendi gelici" ma'nāsına. Şöñra vâcib li-zâtihi'ye 'alem oldı...	...Ya' nî sünen-i şäbiteye müşädeme iden bid'at-i mezmümedür ki 'amelinden iḥtirâz lâzımdur. Ḥaḳḳî.	Ḥudāy, Ṭarikat-ı Üveysiyye, ser-â-pâ, kenîzek, taḥt, Kırdigâr, gird-bâd, kerzmân, ḥân-vâde, ser-ḥüş, Gebr ü Tersâ, verd, mihmân, muḥâl, kerâmet, rû'yet, mütevâtir, meşhûr, haber-i vâhid kelimelerinin menşei, lugat ve ıstılahî manaları hakkında	
68b	İsmail Hakkı Bursevî	Hâzihî Mi'râciyyetün li'l-'Abdi'l- Faḳîri'ş-Şeyḥ İsmâ'îl Ḥaḳḳî.	Şerrefehüllâhü Ṭa'âlâ bi-berîki't-tecellî ve mezîdü't-terâḳî. Ve fihâ mine'l-muḥassinâti şan'atü'l-iltizâmî ve't-tecnîs	ve't-teḳḳârubi ce'alehâllâhü Ta'âlâ mirḳaten-li'l-vuşûli ilâ cenâbihi'r-râfi'i bi-ḥurmeti ḥabîbihi'ş-şefi'i.	Dua, Mi'râciye'nin dibâce kısmı	
86a	İsmail Hakkı Bursevî	-	قرظه و نظمه العبد المستفيض من الأنفاس القدسية لناظم تلك المعراجية	أبو الهدى عبد الهادي القاضي في الماضي بمدينة طرابلس الشام عفى عنه ربه السلام	Bursevî'nin Mi'râciye'sini tamamlamasına Bâḳî-zâde 'Abdü'l-hādî Efendi 'nin tarih düştüğü manzumesinin altına müellifin yazdığı not	Ve lehu

87b	İsmail Hakkı Bursevî	-	Yâ ‘âlimen bi-hâlî ‘aleyke ittikalî yâ ‘azîze’l- vücüd veyâ ‘azîze’l-feyzi ve’l-cüd yaqşidüke küllü’l-‘âlemîne bi’s-sücüdi’l-meşhüd fe ente’l-ma‘büdü’l-maqqşüd	ve i’timâdî ve şikâti ve bike şalâhî ve rüşdî men tevekkele ‘aleyke ve kefeytehu ve men ‘ahidte vefeytehu feleke’l-hamdü bi külli lisânin	Dua	(Hat)
88b	İsmail Hakkı Bursevî	-	Mîn keremihi’l-‘amîm ve feyzihi’l-cesîmi’l- irşâdi ilâ tarîkıhi’l-müstakîmi bi-irşâdi celiyyin ve	hâfiyyin ve’l-îşâli ilâ ‘arşâti’l-‘ayni ba‘de’l-‘ilmi’ş-şarîhi’l-yaqniyyi ve hüve medâ lâ şey’ün fevķahü	Dua	(Hat)
89a	İsmail Hakkı Bursevî	-	يا صاح ما قولك في بحر موجه دمّ و درّه مرجان...	...إلى المراد فأجب إلى هذا الكلام و اصغ إليه لعلك تكون من أهل السلام بالخلاص عن الآلام. حقّي غفر ذنب وجوده	Mensur takrîr Tasvvufi yorumlar	(Arapça)
89b	İsmail Hakkı Bursevî	-	أقول لك قولاً حقّاً لا بطلان فيه و جدّاً لا يحوم حوله هزل و هو إلك أيها المشتهي و أعني بهما شينين هما عندك بمنزلة...	...بوح في الظهور و بيدهما الأمور فاعرف من العبد حقّي هذا و إلا ندمت	Mensur takrîr Tasvvufi yorumlar	(Arapça)
90a	İsmail Hakkı Bursevî	-	قل لي سوآلا ما تقول في تراب طبخ في نار فبعد ما زال ماؤه بهوائها جعل في قبته المجوفة شيء...	...فإذا عرفته كنت عارفا عالما كاتباً. حقّي	Mensur takrîr Tasvvufi yorumlar	(Arapça)
112a	İsmail Hakkı Bursevî	-	Āf u küf dirler; “āf”dan ğalaţdır ki ţab’uñ teneffür itdügi nesnedür. “Küf” žamla - Türkîdür...	...Pes, Türkîde bu itlāk Hābeşi’ye kāfūr itlākı gibidür. Zîrā ķaruñ ķararı yoķdur.	“Āf u küf, mu‘āf u müselleme, muħarrā, yaħnî, hoşmerî, ķāğırdı, maţara” kelimelerinin etimolojisi ve lugat manaları ile ilgili	Ve lehu
112b	İsmail Hakkı Bursevî	-	“Haķķ-ı sābıķa” ve “istişhād-ı kāzibe” ve “in‘ām-ı ğālib” ve “ıştābl-i ‘āmire” ve “maţbaħ-ı ‘āmire” ve bu iş bizim cemîlemizdür...	... zāt lafzından daħi te’nişi tecrîd itmişlerdür. Zîrā eger Allāhü Ta‘ālā üzere itlāk olunur. Fe’fhem hedākallāhü Ta‘ālā. Haķķî.	Müennes ve müzekker kelimeler hakkında	Ve lehu

113b	İsmail Hakkı Bursevî	Hutbe	الحمد لله الذي خلق الأرواح والأجسام، و جعل الظلمات و النور في الليالي والأيام...	...جعلنا الله و إياكم من المشتغلين به على الدوام، و شرفنا ببقائه و جماله في دار المقام	Şükür ve tevekkül hakkında	Ve lehu (Arapça)
114b	İsmail Hakkı Bursevî	Hutbe	الحمد لله واجب الوجود، مفيض الخير و الجود على كل موجود...	...جعلنا الله و إياكم من الراسخين في العلم و العمل و محافظة العهود، و عصمنا من الجهل و الكسل و النقض و الجحود	Allâh'ın emirlerine uyma hakkında	Ve lehu (Arapça)
115b	İsmail Hakkı Bursevî	Hutbe	الحمد لله الذي جعل شهر رمضان للصيام و التراويح، و أنزل الملائكة في لياليه لحضور التسابيح...	...تمت الخطب الثلاث بما فتح الله تعالى من العبارات و الألفاظ، لتكون و عطا للناس يوم الجمعة موقظا عن غفلات القلوب و لحظات الألفاظ	Ramazan ayının fazileti hakkında	Ve lehu (Arapça)
130a	İsmail Hakkı Bursevî	-	‘Azîzü’l-ı-kadr celîlü’ş-şân eyvân-nişîn-i ħubb- i dervîşân cenâb-ı mekremet-şî‘âr ve merĥamet-âşâruñ...	... sülâle-i kerem-nevâlesi beĥcet-efzâ-yı serây-ı sipenç olduğundan saĥf-ı sūrūr-ı kâĥ-ı dil daĥi perde-fersâ-yı ‘arş-ı berîn ola. Ĥaĥķî.	Sihhate dair mektup	Ve lehu

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM METİN

I. [MECMÛ' A-İ HAQQÎ]

[1a] EBRU DESENLİ BOŞ SAYFA

[1b] BOŞ SAYFA

[2a] KÜTÜPHANE MÜHRÜ BULUNAN SAYFA

[2b] BOŞ SAYFA

[3a] HÛVE'T -TAYYİB

Fe i lâ tün / me fâ i lün / fe i lün

Fe i lâ tün/ fe i lâ tün/ fe i lün

- 1 Seyyid ' Abdü'r-raḥîm-i Tayyib kim
Oldı mecmû' a ile hem-sîne
- 2 Sînesinde bu defter-i ma' nî
Beñzedi Muşhaf içre Yâsîn'e

[3b] Lİ-MUḤARRİRİHİ HAQQÎ

Me fâ î lün / me fâ î lün/ me fâ î lün / me fâ î lün

- 1 Bu mecmû' a siyeh cild ü sepîd evrâḳ ile ey dil
Siyeh semmûr içinden ser-zede gÿyâ ki dîlberdür
- 2 Yaḥud ebr-i siyehden berḳ-1 şu' le-pâş-1 ' âlemdür
Gören dîde-rubâ olmaḳda dir berḳa berâberdür
- 3 Veya cildi nesîc-i târ-bârîk-i siyehdür kim
Ki sîmîn kâḡıd ol pûşişle gÿyâ sîm bir berdür

[4a] Tetimme

- 4 Hâṭ-ı nūr-ı siyâhı şafha-i pehnâ-verinde hem
Semen-rû üzre zînet-baḥş bir zülf-i çü-‘ anberdür
- 5 Miyân-ı her-dü-satır bir hıyâbân-ı müferrihdür
Niḳât-ı hâl-vârı nev-nihâl-i ḥarfde berdür
- 6 Bu beytü’n-naẓm-ı Hâḳḳî’de nice sırr-ı ‘Alî vardır
Siyeh hâme aña bir hâdim-i mânend-i Ḳanber’dür

[4b] **Ve lehu**

Fâ i lâ tün / fâ i lâ tün / fâ i lâ tün / fâ i lün

- 1 Yâ Rasûlallâh cemâlün berḳ-ı lâmi‘ dür senün
Pertev-i rüyuñ sipihre nūr-ı sâti‘ dür senün
- 2 Ve’ḍ-ḍuḥâ ve’l-leyldür ruḥsârla gîsûlaruñ
‘Âftâbuñdan hezârân nūr tâli‘ dür senün
- 3 Sendedür külliyyet-i esmâ-i ḥüsnâ-yı Hudâ
Zâtuñ ef’âl ü şifât-ı Hâḳḳ’ı câmi‘ dür senün
- 4 Sözlereñ dürr-i hoş-âb-ı ḳulzüm-i ḥikmet durur
Baḫr-i ‘ilmün ey dür-i nâ-yâb vâsi‘ dür senün
- 5 Zümre-i ehl-i dile ser-tâ-be-pâ bürhânsın
Hüccetün ‘ırḳ-ı nizâ‘-ı ḥalkı ḳâti‘ dür senün
- 6 Hâḳḳî’i câm-ı şefâ‘ atden sen eyle feyz-yâb
Şerbetün derd-i dile zîrâ ki nâfi‘ dür senün

[5a] **Ve lehu**

Fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lūn

- 1 Yā Rasūlallāh gül-i sîr-âb rûyuñdur senüñ
Bū-sitānda misk-i Rūmî müşk-būyuñdur senüñ
- 2 Hāl-i noқта-vāruñı seyr eyleyen fūlfūl sanur
Sūnbül-i Hindū ser-i sebzūñde mūyuñdur senüñ
- 3 Būlbül-i dil ğulğüle-perdāz olmağdan murād
Gül-sitān-ı ‘ıŝkuñ içre hāy u hūyuñdur senüñ
- 4 Ebr-vānuñ tākı oldı kıblegāh-ı şeş cihet
Zāhir ü bāṭın teveccüh[-i] sū-be-sūyuñdur senüñ
- 5 ‘Ālem-i hejdeh-hezārı dil seyāhatden ğaraż
Cümle-i esmā-i Hağ’dan cüst ü cūyuñdur senüñ
- 6 Ya Habīballāh n’ola Hağkī’ye eylerseñ nağar
İltifāt itmek ğadīmī nîk-hūyuñdur senüñ

[5b] **Ve lehu**

Fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lūn

- 1 Olmuşuz ğarğ-âb-ı deryā-yı ğünāh
Yā Rasūlallāh ŝefā‘ at el-meded
Ēalmışuz hicrān ğamında āh āh
Yā Rasūlallāh ŝefā‘ at el-meded
- 2 İtmedük çün bir dem iḥyā-yı sünen

Ƙalduđ āhir bōyle bīrūn ez-senen
Ƙıl bizimçün sen recā-i zi'l-minen
Yā Rasūlallāh šefā' at el-meded

3 'Āzm-i rāh-ı Hāḳḳ'a sa' y-i bāl yoğ
Ṭā' at-i fermāna ḥayf iḳbāl yoğ
Ravzaña pervāza perr ü bāl yoğ
Yā Rasūlallāh šefā' at el-meded

4 Āšiyān-ı 'ıŝḳa bülbül olmaduđ
Ṭāb-ı ŝevḳuñ ile gülgül olmaduğ
Āteŝ-i ğamda yanup kül olmaduğ
Yā Rasūlallāh šefā' at el meded

5 Çün maḳām-ı vaşla irer āstān
ŝād ü şen ola cemī' -i dostān
Olmasun hicr ile Hāḳḳī dāstān
Yā Rasūlallāh šefā' at el-meded

[6a] **Ve lehu**

Fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lūn

1 Mazhār-ı tām-ı Hudā'sın tā-ezel
Yā Rasūlallāh yūzūñ göster baña
Gelmemişdür saña beñzer bir güzel
Yā Rasūlallāh yūzūñ göster baña

2 Ādem'ün sensin teninde cān olan
Yūsuf'ūñ sensin yūzünde ān olan

Dilde sensin ş̄uret-i Raḥmān olan
Yā Rasūlallāh yüzüñ göster baña

3 Şerḥuñ eyler cümle evrāk-ı vüçüd
Sendedür sırr-ı vüçüd ile sücüd
Eyleyüp ben ‘āşıka in‘ām u cüd
Yā Rasūlallāh yüzüñ göster baña

4 Aldı senden ğonce-i ‘Adn āb-ı rüy
Buldı senden ḥüsn-i ḥulqı nīk-ḥüy
Oldı çeşmüm ağlamağdan hem-çü cüy
Yā Rasūlallāh yüzüñ göster baña

5 Zāt-ı pāküñ kıılma gözlerden nihān
Ḳalmasun tārīk-i hicrānda cihān
Tā-be-key Ḥaḳḳı’i eyle imtiḥān
Yā Rasūlallāh yüzüñ göster baña

[6b] **Ve lehu**

Fā i lā tün / fā i lā tün / fā i lün

1 Ey yüzüñ gülzār-ı ḥüsnüñ ğoncesi
Bir naẓar kııl bir naẓar kııl bir naẓar
Ey ğamuñ her ḥaste-dil eglencesi
Bir naẓar kııl bir naẓar kııl bir naẓar

2 Çünki var zātuñda sırr-ı ıştıfā
Ol sebebden oldı nāmuñ Muştafā
Cān ü dil bulsun cemālüñden şafā

Bir nazar kı1 bir nazar kı1 bir nazar

- 3 Hayret-i kübrāya düşdi ‘ aşıkān
Miħnet-i ‘ uzumāya düşdi řadıkān
Toldı bağrı ehl-i řevkuñ kara şan
Bir nazar kı1 bir nazar kı1 bir nazar

- 4 Āstāneñ beklerüz ümmid ile
Tā diyesin bendeye benden dile
Hālet-i iksir vir cān ü dile
Bir nazar kı1 bir nazar kı1 bir nazar

- 5 Yā Rasūlallāh irřād it yola
Tā senüñle Hāķķī řul Hāķķ’ı bula
Nūr-ı tām̄m-ı ģazrete maźhar ola
Bir nazar kı1 bir nazar kı1 bir nazar

[7a] **Ve lehu**

Fā i lā tün / fā i lā tün / fā i lā tün / fā i lün

- 1 Ey ruħuñ pertev-i ģurřid-i tecellī-i Ĥudā
Ki zevāl irmez aña şems-i felek-veş ebedā
- 2 Gördiler çünki seni taħt-nişin-i ‘ azāmet
Ser-fürü eylediler saña řamu řāh u gedā
- 3 Rütbe-i faźluñı iķrār idüp ehl-i felek
Didiler Leyle-i Mi‘ rāc’da mübārek-bādā

4 Feyz-i aḳdes ḳodı bir sırr-ı muḳaddes sende
Ki ser ü cān ḫezārān olur ol sırra fedā

5 Na‘t-ı pāküñden anuñ beste-zebāndur büleḡā
Ḥaḳḳıyā kim ola künhince ide ānı edā

Ve lehu

Me fā ī lün / me fā ī lün / me fā ī lün/ me fā ī lün

1 Ḥabībā çün nigāh-ı pāk-i Ḥaḳḳ’ a sirdür ravzañ
Ḳamu ehl-i nazār yanında ḫoş iksirdür ravzañ

2 Vesīle cennetinüñ ‘aymıdur a‘lā-yı ‘arş üzre
Egerçi ‘ālem-i ferşe baḳılsa yirdür ravzañ

3 Feraḫ-şād olmasun mı dāḫil-i Firdevs olan ādem
Anuñçün ḡam-zedā-yı nev-cüvān u pirdür ravzañ

4 Çekerler ḫāk-pāyüñ dıdeye küḫlü’l-cevāhir-vār
Ḳarīrū’l-‘ayn-i a‘yān-ı gedā vü mirdür ravzañ

5 Degil ferş ehli tenhā-beste-i eḫrāf-ı şebbākeñ
Sürüş-ı ‘arşı cezbe nürdan zencirdür ravzañ

6 Girince ravzaña kendin unutdı Ḥaḳḳı-i şeydā
Ne deñlü pür- mehābetdür ne pür-te’şirdür ravzañ

[7b] Ve lehu

Fā i lā tün / fā i lā tün / fā i lā tün / fā i lün

- 1 Ey gönül maḥzūn-ı ʿışk olmak yeter şādī saña
Pīr-i ʿışkuñ işbu yolda budur irşādı saña
- 2 Pey-rev-i erbāb-ı ʿışk olmak dilersen sen daḥi
Dāʾimā ʿuzlet-nişin ol bu yeter vādī saña
- 3 Bülbül-i gülzār-ı ḳudsūñ gūş idüp efgānını
Ārzū-yı vaşla olsun bāʿ iş ü bādī saña
- 4 Lezzet-i ʿışk-ı ilāhiden bulursañ çāşnī
Cān ü dilde tā ebed bākī ḳalır dadı saña
- 5 Gel bugün ferdāya şalma rüʾyet-i dīdārı sen
Kim bugündür fiʾl-ḥaḳīḳa rüz-ı mīʿ adı saña
- 6 Virdi gözle Ḥaḳḳıyā ḳılma nazar sen vāride
Virür elbet vāridi kim virdi evrādı saña

Ve lehu

Fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lūn

- 1 Zāhidi gör ʿāşık ile hem-zebān olmak diler
Şan-süvār ile piyāde hem-ʿinān olmak diler
- 2 Zāhid ü ʿāşık nedīm-i hem-Dīger olmak nedür
Zāg gūyā bülbül ile imtiḥān olmak diler¹⁵¹
- 3 Kim olur zūnnār-ı küfr ü şirk ile beste-miyān

¹⁵¹ [Beytin altında müellifin şahı kaydı var.]

Nice ol hâl içre merd-i müslümân olmak diler

4 Seddolur mı bend-i pend-âb-ı revân-ı dîdeye
‘ Āşık-ı dîdâr olan cû-veş revân olmak diler

5 Olmak ister bir bahâneyle cihânda nâ-murâd
Gör gedâyı ‘ ışık ucından kâmrân olmak diler

6 Şîr pistân-ı emelden tutmadı kıatre bugün
Hâkîyâ tıfl-ı dilüñ bak bağı kıan olmak diler

[8a]Ve lehu

Mef ū lü/ fâ i lâ tü/ me fâ i lü/ fâ i lün

1 Kıaddüm belâ-yı ‘ ışık ile oldu kemân gibi
Tîr-i heves-nişâna irişmek gümân gibi

2 Devr-i felekde dîr düşer ârzü-yı dil
Dürî olur zemîn ile bu âsmân gibi

3 Bu küşt-gîr-i dehr ile terk it tutuşmağı
Pülâd-pençe olmaya dest-i zamân gibi

4 Yek hâdesinde mazhar olur giryesi hezâr
Yaşşı iken zamâne görünür yaman gibi

5 Eyley şikest kendüsini ceng-cûy olan
Yoğdur cihânda hâşılı şulı u emân gibi

- 6 Maḥşûl-i ‘ömr olmasa cünbüş çi-fâyide
Bî-bâr u ber qalur kişi serv-i çemân gibi
- 7 Cây-i karar çünkü değil hâne-i sipenç
Haḫḫî fûrû-keş itse n’ola mihmân gibi

[8b] İNŞÂ’

Zebân-ı yerâ‘a-i faşîhü’l-beyân gûlgüle-sâz-ı çemen-zâr-ı medîh ü şenâ olduğı kelimât-ı ‘âliye-i ma‘nîdâr âvîhte-i binâgûş-ı derrâkeleri kılinup deryâ-yı güher-rîz-i midâd bahş itdüğü mürvârid-i şafâ-nihâd-ı hürûf-ı ârâyiş-sâzî-i gerden-i sîmîn-reng menkabetlerinden sonra benüm Efendüm Hâzretleri bülbül-i hoş-lehçe-i cân hâristân-ı hârâ-şikâf-ı hicrânda figân-zen ü feryâd-künân iken nefes-i nefisleri lahlaḫa-sây-ı mülâtafa olup şabâ-yı dest-i enbüya şemm-i hevâ-dârı ile peyâm-ı nâfîcetü’l-misk-bûdan ta‘fir-i maḫ‘arr-ı şâmme kılip dey-mâḫ-ı gülberg-rîz-i ḫazân tenessüm-i nesîm-i şafâ ile pehlû-zen-i ferverdîn-i mâh olmağla tezerv-i tîz-rev-i âsüdegî nişîmen-nişîn-i derûn ve hezâr-ı zâr-ı ârâmî şâḫ-sâr-karâr-ı dil-i pür-şücûn olmuşdur.

Hemîşe bu maḫûle mihr-bânî ve dil-nevâzî ser-geşte-hâlân-ı vâdî-i ıztırâba râbîta-ı rabṭ-ı dil olup zimâm-ı hâl-i perîşân ḫalka-bend-i intizâm olmağdan ḫâlî olmaya.

Bu tarafta nâ’ire-i marâz-ı ma‘hûd-ı şerer-efşân merg olup şîr-i nâgâḫ-gîr-i ecel ü emân derîde-i emel olmağla fi’l-ḫaḫîka zincîr-aşûb ve bî-ḫarârî taḫte külâh-vâr ta‘lîḫ-i bend-i cân-ı bîmâr olmuş idi.

Bu def‘a melṭafa-ı kirâmîler ile ḫâl-i ḫüseynî-ḫarâra bâz-geşt vâḫi‘ olup dil-i niyâz-mend şehnâzî-maḫâm olduğı uşûl revş-i nâṭıḫalarına bî-perde ola. Ve’s-selâm. El-Fuḫarâ Haḫḫî

[9a] DİĞER

Câme-i gül ü dal-ı şîḫḫat-ı câvid-libâs-ı fahrü’t-tırâz zât-ı sa‘îdleri olup serîr-i zer-i gülmîḫ-i ‘âfiyetde çâr-bâliş-nişîn ve evreng-i ḫarîr-i ṭanâfis-i selâmetde müttekâ-yı

müzer-keş-i rāhat-bahşsa qarīn olmak du‘āsı sübhā-i sebbūhıyān-vār şebān- rüzān-ı muntazam ve be-sān-ı ‘ıkdü’l-cümān ve vird-i gerdun-yān-sā-i gerdān olduğı ifādesinden şoñra benüm şegāf-ı derūnumda cāy-gīr ve sicāf heft-i bāhire dūr-bīnümde hayāli nakş-ı rekīz-i harīr olan rūḥum Seyyīd ‘Abdü’r-raḥīm Tayyib Çelebi -efādallāhü mālehü ve ‘arrefehü mā ‘aliyyehü mimmāleh- müddet-i bī-şümār ve zamān-ı bisyār idi ki ḥumma-i zünbūr-firāk-ı veca‘-i ciger-şükāfindan ḳaddüm ḥamīde ve mānend-i tāk olmış ve fūratü’l-ḥarr-ı hicrāndan vücūd-ı nizār teb-zede olup ta‘ affün-i aḥlāt-ı aḥvāl-i buḳalemün ile helāk mertebesin bulmuş idi.

Hele biḥamdillāhi Ta‘ālā bu def‘a pādzeḥr nāme-i nāmīñüz ile buḥrān-ı ḥün-pāre ya‘nī ciger-nişānde ve düryaḳ mektüb-ı kirāmīñüz ile gezend-i ten-i mār-gezīde-i belā zevāl-pezīrende olup vücūd-ı elem-i ḳātın zāhir u bāḥın bu cāy-ı üştülümde silm ü emān bulmuşdur.

Velākin benüm cānum resīde-i sāmi‘a-i ḥūşdur ki bāzār-gāh-ı ḥarīd ü fūrūḥtda ḫarīḳ-ı meşdüd u mesrūd olup fi‘l-cümle tār ü pūd-ı mübaya‘a iḥtilāl u kesād bulmuş mütevaḳḳı‘dur ki çeşm-i cihān-bīne vāki‘ olan iḥtilāc mücibince rüz-ı revāc-ı der-pey-i şeb-i dāc olup her vechle qarīrū’l-‘ayn olalar. El-Fuḳarā Ḥaḳḳī

[9b] **Ve lehu**

Fā i lā tün / fā i lā tün / fā i lā tün / fā i lün

- 1 Işḳ ile cān ü gönül āşüfte-ḫāl olmaḳdadur
Ḥāl-i gūn-ā-gūn ile pūr-iḥtilāl olmaḳdadur
- 2 Māder-i eyyām bilmez kim nedür sırr-ı sirīşt
Tıfl-ı dil dem-der-keş ü gitdükçe lāl olmaḳdadur
- 3 Hey meded nūn oldı ḳaddüm ḫayret-i kübra-y-ile
Gerçi sırr-ı vaḫdete her şun‘ dāl olmaḳdadur

4 Bî- hûner serv-i sehî gibi çeküp eflâke ser
Bâ-hüner kân-ı güher-veş pây-mâl olmağdadur

5 Hâl mefkûd oldu ‘ âlemden dür-i nâ-yâb-veş
Tekyede hâle bedel bak kıl ü kâl olmağdadur

6 Hâkқыyâ nergîs gibi zâhid şarardur çehresin
Reng-i ‘ âşık gül gibi ammâ ki al olmağdadur

Fâ i lâ tün / fâ i lâ tün / fâ i lâ tün / fâ i lün

1 [10a]Sırr-ı ‘ ışkum fâş olup düşdüm dile Mansûr-veş
Tutdı âvâzem benüm âfâkı nefî-i şûr-veş

2 Terbiye bulmağ gerek semt-i fenâda çihl-sâl
Kâdr ü kıymet bula dil tâ kâse-i fağfür-veş

3 Ebr-i gevher-bâra leb aç çün şadef dür-cüy iseñ
Var dehân-sây-i zemîn-i pest olma mûr-veş

4 ‘ Ârif-i agâh iseñ fâş eyle âhkâmı çü rûz
Setr-i esrâr eyle ammâ kim şeb-i deycûr-veş

5 Fi’l-meşel cennâta beñzer beyt-i nazmuñ Hâkқыyâ
Ma’ ni-i mergûb ol beyt içre oldu hûr-veş

Fâ i lâ tün / fâ i lâ tün / fâ i lün

1 [10b]Âşinâdur dil ezelden derd ile
Ġayrısı bîgânedür zîrâ dile

2 Çāre yoḡdur ġayrı ey dermān-cū
Kendūñe dermānı derd ile dile

3 Vāridi bulmaḡ gerekdür ‘ ışḡ ile
Ḳalma zāhid bir ḡurı evrād ile

4 Dilde vicdān-ı müsemmādur ġaraż
Fāyide itmez çü şöhret ad ile

5 Nefs-i bī-dād içre lezzet yoḡ durur
Dad isterseñ bul ‘ adl ü dād ile

6 Ḳaḡḡıyā vaşl-ı ilāhīdür murād
Vāşıl ol Ḳaḡḡ’a Ḳaḡ’ı tevḡid ile

Me fā ī lün/ me fā ī lün/ fe ū lün

1 [11a]İlāhī ‘ ışḡuña düş eyle cānum
Fedā eyle saña can u cihānum

2 Bu ġülzār-ı cihān içre ġarībem
Ḳadīmī lā-mekāndur āşiyānum

3 Revān olmaḡdadur cūy-ı revān-vār
Riyāz-ı vaşluña rūḡ-ı revānum

4 Ḳatīl-i ‘ ışḡuñ olmak zindeġidür
Revān itsem n’ola ışḡuñla ḡanum

5 Ne dünyādan ne ‘ uqbādan kesilsün
‘ Alākam qalmasun bu ĩn ü ānum

6 Budur Hāḡḡī faḡīre vird-i dā’im
İlāhum mün‘ im-i zi’l-imtinānum

[11b] **Ve lehu**

Fā i lā tün / fā i lā tün / fā i lā tün / fā i lün

1 Ey göñül nūr-ı ilāhī baḡ ‘ iyān olmaḡ nedür
Çün ‘ iyāndur sırr-ı Mevlā ya nihān olmaḡ nedür

2 Olma ‘ ayn-ı ŧebpere ŧems-i cihānı gör ‘ iyān
Ten gibi peydā iken mānend-i cān olmaḡ nedür

3 Var saña çendĳn sü’ālüm vir cevāb-ı bā-ŧavāb
‘ Ayn-ı vaŧl-ı gülde bülbül pür-figān olmaḡ nedür

4 Ya Zuhāl ya Müŧteri’dür sırr-ı necm-i āsmān
Devr ide ide felekde ya Ḳırān olmaḡ nedür
Tetimme

5 Āteŧ-i sūzān iinde çünki āb olmaz ebed
Nār-ı ḡamdan dĳdede āb-ı revān olmaḡ nedür

6 ŧĳr pistān-ı emelden dil-mekĳde olmaḡa
İstihāle itmek iün regde ḡan olmaḡ nedür

7 Seyr-i gülzār-ı Hālil ile nice nūr oldı nār

Dü haqîkat kalb olup düzağ cinân olmağ nedür

- 8 Raḥmet-i Raḥmān'a māni' var midur ḥikmetde hîç
Ya ğazabdan ḳāhir-i ehl-i cihān olmağ nedür
[12a] Tetimme
- 9 Sidrenüñ aşlında vü fer'ında ḥikmet ne ola
Nîmi zehr ü nîmesi sükker-bān olmağ nedür
- 10 Ḳaṅğı cennetde idi Ādem Şafî ḳable'l-hübüt
Nefy-i arz ile cüdā-yı āsmān olmağ nedür
- 11 Çünki emr-i 'arîz oldu neş'e-i Ādem'de ḳahr
Tā-ebed Ḳābîl'e ḳahr-ı bî-emān olmağ nedür
- 12 Dāne-i gendüm yeyüb ḳay' eyleyüp āḫir anı
Ḳay'dan zehrîn şecer anda demān olmağ nedür
- 13 Varıdı cennet reh ḥod envā'-ı eşcār-ı şemer
Sünbüle ile be-taḫşîş imtiḫān olmağ nedür
- 14 Nitekim çoğ idi eczā-i vucūd-ı ādemî
Zîl'dan ammā ki Havvā müstebān olmağ nedür
- 15 'Ömr-i Ādem çün hezāra irdi gitdi dünyādan
İşbu müddetle ḥilāf-ı sâ'irān olmağ nedür
- 16 Mesh-i Ādem'le neden misk oldu āhū nāfesi
Dem ucından ğayrısı ya müstehān olmağ nedür

- 17 Kūhsārān çok Serendīb'e nüzül itmek neden
Allah Allah mehbit-ı Hindūsitān olmak nedür
- 18 Būy-ı Ādem'den bitüp bisyār reyḥānī giyāh
Eşk-i Havvā'dan nice dürr-i 'umān olmak nedür
- 19 Dürr nedür mercān nedür sīm ü zer-i rengīn nedür
Seng-i Tūr-ı İbn-i 'İmrān lā'le kān olmak nedür
[12b] Tetimme
- 20 Kaḅırsı efdal ola Hızır ile 'İsā'dan aceb
Yerde gökde ikisi şāḥib-mekān olmak nedür
- 21 Āteşin esbe süvār olup gezer İlyās hem
Nürdan İdrīs'e gökde 'āşiyān olmak nedür
- 22 Sāre'nün sırrı neden sārī degildür gayrıya
'Ālem-i dünyāda eşnāf-ı zenān olmak nedür
- 23 Enbiyā çün muṭma'inne-nefs olupdur şübhesiz
Nūḥ u Lūt'uñ zenleri emmāre-şān olmak nedür
- 24 Toğdı İbrāhīm Āzer'den ki Tārāḥ nāmdur
Kendi gendüm vālidı şekl-i züvān olmak nedür
- 25 'Aks olup Kaḅīl Ādemzāde oldı bī-merā
Ādem-i pür-süddan böyle ziyān olmak nedür

- 26 Bir de İbrāhīm ü İsmā‘il’e kı1 ıoğrı nazār
İkisi ‘ālemde re’s-i dāstān olmağ nedür
- 27 Çünkü hūkmi olmadı ‘ālemde cārī bir nefes
Emr-i mevhūm ile Hālīd bin Sinān olmađ nedür
- 28 Nađd-i cūdī Hātem-i Tayy’ūñ ‘aceb rā’ic midür
Mükrem-i hulq-ı Hudā-y-iken mūhān olmađ nedür
- 29 ‘Amm-i Peyđamber ki Bū Tālīb durur nāmı anuñ
Ol dağı bu sırr ile hālī yaman olmağ nedür
- 30 Cümleden evvel şıfāt-ı Hađ’da vaşf-ı cūddur
Ya Cevād’un kām̄eti āđır kemān olmağ nedür
[13a] Tetimme
- 31 Kimi işbāt-ı vüçüd eyler kimi nefy-i vüçüd
İzdirāb-ı cānla ya bī-gümān olmağ nedür
- 32 Kim durur işbāt iden gerçek vüçüd-ı Hađđ’ı ya
Ya Muğammed kim durur hatm-i zamān olmağ nedür
- 33 Biri lafzī biri fi‘līdür elinde Muşđaf’ı
Dü varağdan yek-nazār Qur‘ān-h‘ān olmağ nedür
- 34 Çünkü nāmın ğayr-ı mađlūđ itdi ta‘yīn-i Rasūl
Ya bu mađlūđat içinde bed-zebān olmađ nedür
- 35 İşbu sırrı zāhir ü bātında kıldum āşikār

- Bundan özge ‘āleme şerh ü beyān olmaḵ nedür
Tetimme
- 36 Bātın-ı peygāmbere secde olur mı vir cevāb
Çünki olmaz “mā rameyte”¹⁵² imtinān olmaḵ nedür
- 37 Çün olur cā’iz niçün olmaz tavāf-ı dergehī
Seng-dilken Ka‘be ḥalḵ anda revān olmaḵ nedür
- 38 Tūtalum cennetden olmuş rükn-i bāb içre Ḥacer
Ḥalḵ aña her devrde buse-zenān olmaḵ nedür
- 39 Kaldı dāḥilde maḵām-ı Şāfi‘ī ey bü’l-‘aceb
Sırr-ı İbrāhīm ile ol hem-‘inān olmaḵ nedür
- 40 Bū Ḥanīfe maḥfilin gör oldı bīrūn-ı meṭāf
Kaḅırsı efdal olupdur in ü ān olmaḵ nedür
[13b] Tetimme
- 41 Bes degil mi idi anda olsa yek maḥfil hemān
Mālik ü Ḥanbel aña zū’l-iḵtırān olmaḵ nedür
- 42 Ka‘be gerçi sū-be-sū kıble olupdur bī-gümān
Cānib-i der-rütbe ile dāstān olmaḵ nedür
- 43 Ka‘be’ye şeyṭān düḥül eyler mi sırr-ı zāt iken
Her yire ruḥşatla ol kāfir çünān olmaḵ nedür
- 44 Var idi evvel menāre Mekke’de pençāh ‘aded

¹⁵² “Attığın zaman da sen atmadın, fakat Allāh attı.” Enfāl, 8/17.

Şimdi hefte haşr olup da' vet şemân olmak nedür

45 Çünkü da' vet oldu heşt aña menâre kıandedür

İşbu esrâr ile Ka' be kâmrân olmak nedür

Tetimme

46 Zemzem'ün ' aynı nedendür kıandedür añın seri

Bu serî sır maħfî-i sırr-ı kesân olmak nedür

47 Ya Medîne mescidinde kaç menâre var durur

Ravza-i pāk içre hecdeh üstuvân olmak nedür

48 Kıabre yetmiş biñ melek nâzil olur her rûz u şeb

Bu ' aded ol bârgâha pās-bân olmak nedür

49 Ger Vesîle cenneti olsa ' aceb mi ravzası

Zâhiren ħâk-i zemîn-i râygân olmak nedür

50 Kaç ' aded nûr ile olmuşdı münevver ol Ĥabîb

Şol nübüvvet şol velâyet şâygân olmak nedür

[14a] Tetimme

51 Kıandedür ħâlâ Ĥabîbullâh sırr-ı kâ'inât

Sûret-i zâhirde kıabre mîhmân olmak nedür

52 On sekiz biñ ' âleme şıgmazdı çün sırrı anîñ

Bir şanavber dâne aña ħânümân olmak nedür

- 53 Nicesi “küntü nebiyyen”¹⁵³ didi kable’t-tesviye
‘ Ālem-i ervāḥa evvel armağan olmak nedür
- 54 ‘ Ālem-i tehyīm ile farkı nedür aql-ı külūñ
Rūḥ cisme vuşlaṭ ile şādmān olmak nedür
- 55 Çünki olduñ ümmet-i merḥūmeden bildüñ mi ya
Şāḥibü’l-ümmetden öñ peygamberān olmak nedür
Tetimme
- 56 Altı biñ yılda nedür tevḥīd ü ya biñde nedür
Anda aşḥāb-ı cinān bunda cenān olmak nedür
- 57 Eyledi Kūr’ān ile ḥatm-i şuḥuf ol Kirdgār
Bunca şer‘ iḳlīmine bir merz-bān olmak nedür
- 58 Ḥāzret-i Mūsā şedīdü’l-baṭş olup Ṭevrāt ile
Muştafā Kūr’ān ile ya mihrībān olmak nedür
- 59 Kimi deryā-yı ma‘ ārifde ġāriḳ olup gider
Ser-girānīden kimisi der-kerān olmak nedür
- 60 Kimisi şirīn-zebān u nermdür hem-çün ḥarīr
Ta‘ n u teşnī‘ ile ba‘ zısı sinān olmak nedür
- 61 Kimisi sikke ḳazar mermerde ammā maḥvolur
Kimisi bī-sikke dilde cāvidān olmak nedür

¹⁵³ “Ādem ruh ile cesed arasında iken ben peygamberdim.” İbn-i Ebî Şeybe, *Musanne*, C.VII, Riyad, Mektebetü’r-Rüşd, 1409, s. 329.

[14b] Tetimme

- 62 Şahm-pāre iken işbu dīde oldı nūr-pāş
İsmi ‘ ayn olup kamuya dīde-bān olmağ nedür
- 63 Bes iken bir neyyir-i a‘ zam sipihrūñ devrine
Şems-i ‘ ālem-gīr ile bu zibr-ķān olmağ nedür
- 64 Cümle-i tedvīr tedbīre kıyām eyler iken
Ez-miyān cevzā niṭāķı der-miyān olmağ nedür
- 65 Cünbüş iken muḳtezā-yı küll-i eczā-i vücūd
Ya kimi şābit kimi çün girdgān olmağ nedür
- 66 Rūhdan feyz-i beķā ḥāşıl olurken der-nihān
Bu fenāda zāhiren pīr ü cūvān olmağ nedür
Tetimme
- 67 Sebķ-ı rahmetden felek şems ile oldı rū-sepīd
Ya ufuķda şol şafaķ çün urcuvān olmağ nedür
- 68 Āsmānuñ her yiri meftūḥ iken ervāḥ içün
Sālik-i ḥaşre bu rāh-ı kehkeşān olmağ nedür
- 69 Muttaşıldur şemsden çeşme baķılsa bir şu‘ a‘
Anda rişte nāzıra ya rīsmān olmağ nedür
- 70 Ƙalb-i ādem cümle-i ekvānı olmuşken muḥīṭ
Āyine-veş rū-be-rū-yı ger-zemān¹⁵⁴ olmağ nedür

¹⁵⁴ ‘ Arş [Müellifin notu]

- 71 Çünki “vallāhu’l ğaniy”¹⁵⁵ didi Hudā-yı zü’n-nevāl
Gāh fels ü gāh genc-i şāygān olmağ nedür
- 72 Başına sulţān iken ‘ālemde her müflis gedā
Ya bu ‘unvān böyle maḥşūş-ı keyān olmağ nedür
[15a] Tetimme
- 73 Çün kavīdür Hağ cihāna kuvveti sārī durur
Hālīğ böyle nā-tuvān u pehlevān olmağ nedür
- 74 Kibriyā-yı zāt-ı maḥşūş Cenāb-ı Hağ iken
Zillet-i nefis ile bende ser-girān olmağ nedür
- 75 Nāfiḥü’l-ervāḥ hağdur ḳābizü’l-ervāḥ hem
Ya melek bīgāne iken cān-sitān olmağ nedür
- 76 Farğ ‘Azrā’ il ü İsrāfil arasında nedür
İki yüzlü şūr anda der-dehān olmağ nedür
- 77 Çünki her ḥayra ‘ivazdur ḥalğa Rabbü’l-‘ālemīn
Bez-i cān ü māl itmekde cebān olmağ nedür
Tetimme
- 78 Fi’l-meşel Ādem çü gendüm oldı zürriyyāt ya
Kimi cev-şüret kimisi künlerān¹⁵⁶ olmağ nedür
- 79 Bir tecelli-i pertevinden toğdı eczā-ı cihān

¹⁵⁵ “Allāh her bakımdan sınırsız zengindir, siz ise fakirsiniz.” Muhammed, 47/38.

¹⁵⁶ Çavdar [Müellifin notu]

- Cān birdür çünki böyle ins ü cān olmağ nedür
- 80 Cān bahārına hāzān irmez didiler ‘ārifān
Cism-i ‘ālemde bahār u ya hāzān olmağ nedür
- 81 Perveriş virüb mücellī vü muşallīye Rasūl
Ṭaybe’de hāfyādan āyā gümrahān olmağ nedür
- 82 Bir kafes bir ‘andelīb iken yine bir ‘andelīb
Ol kafesde ‘andelībe mīz-bān olmağ nedür
[15b] Tetimme
- 83 Yek dü se ya çār u penç ü şeş ‘adedden olmayup
Ḳaḥṭ-ı ‘ālem şūret-i seb‘-i simān olmağ nedür
- 84 Çün yegāndan hāşıl olan ḥarf oldı sübhā-dār
Ya cihān içre bu ṭoğrı o yalan olmağ nedür
- 85 Pādişāha çün kışāş olmaz didiler ehl-i ‘ilm
Ya imāma bu imāmetde zamān olmağ nedür
- 86 İki dest ü iki bāzu oldı erkān-ı vücūd
Her dü deste ey ‘aceb beş beş benān olmağ nedür
- 87 Ḥağ nazarda zāhiren tağyīr-i ḥalḳullāh iken
Laḥm-ı zā’iddür diyü şıbyan ḥıtān olmağ nedür
- 88 Çünki vardur her ten içre müstaḳil bir mār-ı nefis
Mehbiṭi mār-ı cināniñ İşfahān olmağ nedür

- 89 Ādem-i kāmilde dildür cümleden maqşūd olan
Ya miyān-ı halk u la‘bda bu lisān olmaq nedür
- 90 Cümle nāsuñ gūşuna mengūş iken kavı-i elest
Hāzırı i‘lām için halka ezān olmaq nedür
- 91 Çün riyādur halka şatmak kendü a‘mālin kişi
Sūkdā bey‘ u şirāya ya dükān olmaq nedür
- 92 Herkesüñ ‘aqlı kifāyet itmeyüb idrākde
Hāl-i dīger-gün pend-i dīgerān olmaq nedür
[16a] Tetimme
- 93 Cümle eczā-ı vücūd içre nice sır vardur
Cüz-i dil-i esrāra böyle cür‘ adān olmaq nedür
- 94 Şān-ı ‘ālī-i nübüvvet iktizā itmez iken
Enbiyādan ba‘zısı halka şubān olmaq nedür
- 95 Çünki her bir cānibi vīrānedür ‘aşıklarūñ
Şeyh-i irşāda der ü ya āstān olmaq nedür
- 96 Nār içinde çünki vardur ‘aşıka nūr-ı Hudā
Nār hār u nūr ‘ayn-ı gülsitān olmaq nedür
- 97 Müşk-büy-ı cennet ile pür-meşām olmaq yiter
Sünbül ü reyhān için ya būsitān olmaq nedür

- 98 Şūret-i cennet didiler ‘āşıkā dūnyāyı çün
Ya ölünce hāk-sār-ı hāk-dān olmağ nedür
- 99 Çünkü ma‘şūğ olmaya hiçbir nefes senden cüdā
Sırr-ı vahdet içre böyle dost-gān¹⁵⁷ olmağ nedür
- 100 Merd-i kāmīl zen çü noğşān üzre ola ey ‘aceb
Buña halle ol cüdā-yı perniyān olmağ nedür

- 101 ‘Āhīr İsmā‘īl Hāğğī’ dan budur halkā sü’āl
Yek ile şad harfdēn ‘ıkdū’l-cümān olmağ nedür

[16b] HÜVE’L- ĞANIYY

Hāzret-i Seyyid Tayyib zīde hūsnū hālīhī ma‘rūz-ı fağīr ve meşūr-ı hāğīrle buğ’a-i cānīb-i İstānbul’dan vürūd bulan nāmeleri maṭīyye-i te’hire rākīb olup hālā mazmūnı nātık olduğı emrūñ eşeri nā-būd u na-[...] olmağla “Kad yūdrikū’l-müte’ennī ba‘za hācetiḥī” vefkınca [17a] hūsulünde isti’cāl itmeyüp inşa’allāhu Ta‘ālā vağt-i āğarda maṭla‘-ı nūr-ı [...] serv-nümāyān olup tedbīr dağı muğazzen olur. Mine’l-fakīr el-muḥliş fi’l-vidād mağzūnu’l-fu’ād el-muḥtāc ilā- rabbihi’l- eflāk evvābi’l-‘ibād eş-Şeyḡ -semiyyü’z-zebīh İsmā‘īl Hāğğī ğufira zenbuhū ve ‘uduhū.

[17b] **Ve lehu**

[4+3]

- 1 Seri nedür esmānuñ
Lā ilāhe illallāh
Sırrı nedür eşyānuñ
Lā ilāhe illallāh

¹⁵⁷ Ma‘şūğ [Müellifin notu]

2 Miftāhıdur cinānuñ
Misbāhıdur cenānuñ
Ta‘līmi enbiyānuñ
Lā ilāhe illallāh

3 Teķarrabū bi’s-sücūd
İle’l-kerīmi zi’l-cūd
Nedür vaħdet-i vücūd
Lā ilāhe illallāh

4 Ƙomaz gönülde gümān
Cilā virür her zemān
İki cihānda emān
Lā ilāhe illallāh

5 Ƙaķķī Ƙaķķ’ı ķıl iķār
Eyle bu zıķri iķsār
Naķķ ile oldı ķiķār
Lā ilāhe illallāh

[18a] **Ve lehu**

[4+3]

1 Gelüñ birden diyelüm
Lā ilāhe illallāh
Her demde söyleyelüm
Lā ilāhe illallāh

2 Țolınca dār u diyār
Mecnūn deyince aġyār
Țurma diyelūm ey yār
Lā ilāhe illallāh

3 Budur cennete delīl
Budur ȓurbete sebīl
Götürmez bu ȓāl u ȓīl
Lā ilāhe illallāh

4 İzhār eyle cehr ile
Nefsi öldür ȓahr ile
Dilde döner dehr ile
Lā ilāhe illallāh

5 Ey Hāȓȓī zikir zerdür
Nakdi şāhib-naȓardur
Bir ȓıymetī güherdür
Lā ilāhe illallāh

[18b] **Ve lehu**

Me fā ī lün/ me fā ī lün/ fe ū lün

1 Gönülden ȓulmeti dūr etdi tevȓid
Vücūdı ser-te-ser nūr etdi tevȓid

2 Ğam-ı zenb-i vücūd içre idi dil
Hāȓāsın cümle maġfūr etdi tevȓid

- 3 Yıkılmışdı Һarāb-ābād gönlüm
Müceddid anı ma' mūr etdi tevḥīd
- 4 Tüvānā gösterürdi kendüni nefis
Ānı şan' za' f ile çün mūr etdi tevḥīd
- 5 Nice feth-i Һisār-ı dil olurdu
Velīkin rüz u şeb zūr etdi tevḥīd
- 6 Dime Һaḫḫī ene'l-Һaḫ di hüve'l-Һaḫ
Dime Һallāc-ı Manşūr etdi tevḥīd
- [19a] **Ve lehu**
Me fā ī lün/ me fā ī lün/ fe ū lün
- 1 Gel ey 'ārif idüp tecrīd-i tevḥīd
Fenā-yı dilde bul tefrīd-i tevḥīd
- 2 O kim şirk-i ḫafī ehli olupdur
Aña lāzımdur tecdīd-i tevḥīd
- 3 Ene'l-Һaḫḫ'ile ber-dār oldu Manşūr
Ki zīrā eyledi taḫdīd-i tevḥīd
- 4 Gerekdür mübtedīye nefy ü işbāt
Ki bunlarla olur tevkīd-i tevḥīd
- 5 Bu dünyā şavm evidür ehl-i zikre
Şabāḫ-ı ḫaşre ḫaldı 'īd-i tevḥīd

- 6 Bulınmaz Hakkıyâ her bir şadefde
Bu deryâ içre mürvârîd-i tevhîd

[19b] **Ve lehu**

BE-ZEBÂN-I ZÂHİR

Fâ i lâ tün / fâ i lâ tün / fâ i lün

- 1 Nice bir vaşl-ı ârzû idelüm
Ârzûdan gelüñ vuzû idelüm
- 2 Çün degildür müyesser Âb-ı Hâyât
Çü Sikender ne cüst ü cû idelüm
- 3 Serv-ğadlerde çü yok bâr-ı vefâ
Çekelüm el ne ser-fürû idelüm
- 4 Olmasa çeşm-i sa'âdet bîdâr
Dîdeyi demle şüst ü şû idelüm
- 5 Bu gülistân-ı emelden Hakkî
Gel meşâm-ı dili bî-bû idelüm

Ve lehu

Fâ i lâ tün / fâ i lâ tün / fâ i lâ tün / fâ i lün

- 1 Ser virür gâh olur insân dil ucından şem' a-vâr
Ser virürseñ vir velî zinhâr sırrıñ şakla var
- 2 Hâne-i dünyâda 'âşık kendüni tenhâ şanur

Sāye-i cismi ile bilmez ki oldı hem-civār

3 Hıyme-vār oldı vücūd u anda dil hem-çün sūtūn

Sad tınāb-ı miḥnet ü ğamla olupdur üstüvār

4 Bir kınāredür ciḥān kaşşāb anda mergdür

Ya nice cāy-ı necāt ola bugün dārü'l-bevār

5 İdemez bir kimse maḫşūdın ciḥānda der-kemend

Hāḫḫıyā ehl-i emel ḫāk üzre gūyā yek süvār

[20a] **Ve lehu**

Fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lūn

1 Āh bir deryāya düşdüm dīde-i giryān ile

Gūyia āteş-nişin oldum dil-i sūzān ile

2 Cān revān itdüm bu yolda vuşlat-ı cānān için

‘Āḫıbet hicrān ğamından ḫaldı baĝrum ḫan ile

3 Bāĝda sūsen gibi ḫançer çeker Mirriḫ’den

Yan virür bir kimse çıḫmaz başa bu devrān ile

4 Olmasun mı ğavta-ḫor-ı baḫr-i ḫūn işbu gözüm

Kim neler gördi ne çekdi ğayret-i aḫrān ile

5 Hāḫḫıyā rıtl-ı girān-ı ğam durur der-dest olan

Kim alışmaz māye-i şād-ı dil-i insān ile

Ve lehu

Fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lā tūn / fā i lūn

- 1 Baħr-i ‘ıřķ-ı bī-kerān ire nice girdāb var
āh-ı pūr-ħūn-ı cigerde řanma ķatre-i āb var
- 2 Bār-ı miħnetden dū-tā olmak gerekdür ķadd-i dil
Meclis-i ‘ıřķa dūħūl itmekde de ādāb var
- 3 Sūfī nice yek ciħetden eylesün tevcīh-i dil
Kim ħayālinde dū ebrūdan iki miħrāb var
- 4 ‘Arbede itmez ķazā sırrın bilen rind ehli
Zindegānī eyler ol a‘dā-y-ile aħbāb var
- 5 Reřķ-i la‘l ü ğıbta-ı mercān ķılma Ĥaķķıyā
Ķulzüm-i nazm ire ün böyle dūr-i nā-yāb var

[20b] Ve lehu

Fā i lā tūn/ fā i lā tūn / fā i lūn

- 1 Eyledūñ teřrīf-i ğülzār-ı cihān
Merħabā ey Faħr-i ‘Ālem merħabā
Maķdemūñ řād itdi ħalkı nāgehān
Merħabā ey Faħr-i ‘Ālem merħabā
- 2 Gōzler idi dīde-i ‘ālem seni
Görmege müřtāķ idi ādem seni
Pādiřāh olur gören bir dem seni
Merħabā ey Faħr-i ‘Ālem merħabā

3 Sensin ‘ âlem içre sırr-ı “men ‘ aref”¹⁵⁸
Sensin iden âdeme bahş-ı şeref
Nûruña ğarķ oldu ‘ âlem her taraf
Merħabâ ey Faħr-i ‘ Âlem merħabâ

4 Mevlidüñ vird-i zebândur ber-devâm
Okınur na‘ tüñ ilâ yevmi’l-ķıyâm
Dir Hakkî ‘ âşıķuñ her şubħ u şâm
Merħabâ ey Faħr-i ‘ Âlem merħabâ

Ve lehu

Me fâ î lün/ me fâ î lün/ me fâ î lün/ me fâ î lün

1 Yüzüñ âyîne-i ‘ âlem-nümâdur yâ Rasûlallâh
Sözüñ Ķur’ân ile vaħy-i semâdur yâ Rasûlallâh¹⁵⁹

2 Şeb-i Mî‘ râc’da olduñ hevâ-gîr-i fezâ-yı ĳuds
Özüñ bu irtifâ‘ ile hümâdur yâ Rasûlallâh

3 Hârîm-i ĳurb-ı zâtuñda ziyâret eylemek ravzañ
Derûna bâ‘ iş-i feyz ü nemâdur yâ Rasûlallâh

4 Gelür taħte’l-livâña âdem ü men dühü yâran
Ķapuña ĳalk ehl-i intihâdur yâ Rasûlallâh

¹⁵⁸ “Nefsini bilen Rabbini bilir.” Hadis kaynaklarında bu rivayetin Hz. Peygambere ait olmadığı belirtilmiştir. Bkz. Aclûni, *Keşfu’l-Hafâ ve Mûzile’l-İlbas Amma İştehere mine’l-Ehadisi alâ Elsineti’n-Nâs*, C.II, Beyrut, Mektebetü’l Asriyye, 2006, s. 312.

¹⁵⁹ Ya‘ ni naşş-ı Ķur’ân ile vaħt-i leţâfete [Müellifin notu]

- 5 Vesîle zirve-i cennetde oldı zātuña maḥşüş
Komazlar anda bîgâne ħimâdur yâ Rasûlallâh
- 6 Umar Ḥaqqî ireser menzil-i maḥşûda ‘uḳbâda
Ki şer‘ uñ âña zîrâ reh-nümâdur yâ Rasûlallâh¹⁶⁰

[21a] **Ve lehu**

Fe i lâ tün/ fe i lâ tün / fe i lün

- 1 Ey cihân faḥri recâdur senden
Baña luṭfeyle cemâlûñ göster
Nice bir böyle nihânsın benden
Baña luṭfeyle cemâlûñ göster
- 2 Giceler meş‘ al-i âhı yaqarım
Meh yüzûñ görmege her sū baqarım
Ḥâne-i çeşmi ben âḥir yaqarım
Baña luṭfeyle cemâlûñ göster
- 3 Meclis-i ḳurbuña dâḥil olayım
Varayım cennet içinde ḳalayım
Pertevûñden gözüme ḥazḳ alayım
Baña luṭfeyle cemâlûñ göster
- 4 Ḥüsnûñ ‘âlemlere çün fâş oldı
Ḥaqqî ‘aşıqlarıña baş oldı
Dîde ḥasret ile ḳan yaş oldı
Baña luṭfeyle cemâlûñ göster

¹⁶⁰ ‘Işkuñ [Müellifin notu]

Ve lehu

Fā i lā tūn/ fā i lā tūn / fā i lūn

- 1 Ey şefâ‘ at-geh-i ehl-i ‘ işyân
Ben günehkâra şefâ‘ at eyle
Âteş-i ğamda dil oldu büryân
Ben günehkâra şefâ‘ at eyle
- 2 Eyleseñ zerrece ben hâke nazar
Mis-i hâlim olur o demde çü zer
Ñe ise cürmüm andan eyle güzer
Ben günehkâra şefâ‘ at eyle
- 3 Her yanuñ baħr-i kerem kılzüm-i cüd
Lafzuña eyler ‘ Aden dürri sücüd
Aldı her cânibimi zenb-i vücüd
Ben günehkâra şefâ‘ at eyle
- 4 Nice ‘ aşîlerüñ yüzün yuduñ
Bir şefâ‘ at ile cennete kuduñ
Ehli sensin Maķâm-ı Mahmüd’uñ
Ben günehkâra şefâ‘ at eyle
- 5 Sendedür sırr-ı raħmet-i Bārī
Bir nigāhuñla sevindür bārī
Haķķī dir ağlayu zārī zārī
Ben günehkâra şefâ‘ at eyle

[21b] **Ve lehu**

Fe i lā tūn/ fe i lā tūn/ fe i lā tūn/ fe i lūn

- 1 Var ise dilde eger māye-i ‘ ışk-ı ezeli
Meclis-i mevlid-i maħbūb-ı Hudā’ya gel gel
Sever iseñ dil ü cān ile eger ol güzeli
Meclis-i mevlid-i maħbūb-ı Hudā’ya gel gel
- 2 Çünkü teřrif-i vücūd eyledi ol mazħar-ı cūd
Ümmetin Haħk‘a niyāz itmek [i]çün kıldı sücūd
Gerçek ümmet iseñ ‘ ıřk ile yaħup cānı çü ‘ ūd
Meclis-i mevlid-i maħbūb-ı Hudā’ya gel gel
- 3 Minber-i ‘ arşda dā’im okınur evřāfi
şekker ile pür ider ağızın olan vařřāfi
Meclis-i na‘tı olur mü’mine raħmet-i řāfi
Meclis-i mevlid-i maħbūb-ı Hudā’ya gel gel
- 4 ‘ Adn’e girmiş olur ol bezme iden vaż‘-ı ĳadem
Yeñiden gelmiş olur ‘ āleme şanki ādem
Haħkıya dem-ķadem itmek dilerseñ her dem
Meclis-i mevlid-i maħbūb-ı Hudā’ya gel gel

[22a] **Ve lehu**

Fā i lā tūn/ fā i lā tūn/ fā i lā tūn/ fā i lūn

- 1 Çünkü ehl-i ‘ āleme āħir ölümdür ĳaħt-ı ser
Āh el-mevt oldı vird-i cinn ü insān ü melek
Çün řaħıfe şayy olup peymāne-i mevt içiser

Âh el-mevt oldı vird-i cinn ü insân ü melek

- 2 Ol zamân kim cānib-i ahhār'dan fermān gelür
‘Âlem-i arz içre “küllü men ‘aleyhā fān”¹⁶¹ olur
“Küllü şey’in hālikün”¹⁶² elbette çün kim cān olur
Âh el-mevt oldı vird-i cinn ü insân ü melek

- 3 Berk-rîz eyler bahārı iricek vaqt-i hazān
Bülbül-i hoş-lehçenüñ qalmaz nevāsında düzen
Çün qatār olsa gerek rāh-ı fenāda merd ü zen
Âh el-mevt oldı vird-i cinn ü insân ü melek

- 4 Bāğda nergislerüñ nūr u ferî hîç qalmaya
Gönceler olup perîşān cān hānde bulmaya
Çünkü bu dehr içre Hāqqî kimse bāqî olmaya
Âh el-mevt oldı vird-i cinn ü insân ü melek

[22b] **Ve lehu**

(5+5) (6+5)¹⁶³

- 1 Geldi irişdi taqđır ile mevt
El-ükmülillāh el-ükmülillāh
Oldı her kār-ı cān ü beden fevt
El-ükmülillāh el-ükmülillāh
- 2 Birqaç gün olup dünyāda hāriş
‘Âıbet oldı mülke Hāq vāriş

¹⁶¹ “Yer üzerinde bulunan her canlı yok olacaktır.” Rahmān, 55/26.

¹⁶² “Onun zatından başka her şey yok olacaktır.” Kasas, 28/88.

¹⁶³ Müs tefilātün [Müellifin notu]

Dime bu işe ne ola bā' iş
El-ḥükmülillāh el-ḥükmülillāh

3 Kesilür āḥir bu şīt ü şadā
Cān ü ser olur Mevlā'ya fedā
Mey-i fenā içer şāhla gedā
El-ḥükmülillāh el-ḥükmülillāh

4 Gelür geçer āḥir bu leyl ü nehār
Ḥazāna irişür mevsīm-i bahār
Ne dilerse işler Vāḥid-i Ḳahhār
El-ḥükmülillāh el-ḥükmülillāh

5 Aḥz iderler elbet bu cānı senden
Fermāna boyun vir sen de irkenden
Ḥaḳḳıyā ayrılır cān bu bedenden
El-ḥükmülillāh el-ḥükmülillāh

[23a] **Ve lehu**

Müf te i lün/ Müf te i lün/ Fā i lün

1 'Āḳıbet-i kār-ı cihāndur fenā
Ey gönül aldanma şaḳın fāniye
Fāni için virme bu cāna 'anā
Ey gönül aldanma yüri fāniye

2 Ruḥlarına baḳma seni māt ider
Taḥte-i tābūtı saña at ider
Ḳabre koyup miḥneti ḳat ḳat ider

Ey gönül aldanma şaşın fāniye

- 3 Bir zen-i mekkāredür işbu cihān
Merdi düzenle zen ider nāgehān
Çün seni her yüzden ider imtiḥān
Ey gönül aldanma şaşın fāniye

- 4 Çünkü degil kār-ı cihān üstüvār
Bu yerüñ altı vü daḥi üsti var
‘Azm-i reh-i dār-ı beḳā eyle var
Ey gönül aldanma şaşın fāniye

- 5 Fānide hīç görmedi kimse şebāt
Kim ter ü ḥuşk olmadadır çün nebāt
Tut süḥān-ı Ḥaḳḳı’i ḳable’l-memāt
Ey gönül aldanma şaşın fāniye

[23b] HÜVE’L-‘AZİZ

Me fā ī lün/ me fā ī lün/ fe ū lün

- 1 Zihī mecmū‘ a-i mazmūn-ı meşḥūn
Ki feyz-ā-feyzdür mānend-i Ceyḥūn
2 Ğıdā-yı rūḥ için Ḥaḳḳı elünden
Nefāisdür ki gūyā oldu maşḥūn

[24a] HÜVE’N-NÜR

Me fā ī lün/ me fā ī lün/ fe ū lün

- 1 Zihī mecmū‘ a kim oldu mecelle
Ḥāḫḫ-ı ḥikmet ḳonuldu her maḥalle

- 2 Zer-i maḥlūl-veş rengin düşüpdür
Velî muḥtâc olupdur ba' zî ḥalle

[24b] HÛVE'L-KERİM

Fā i lā tün/ fā i lā tün/ fā i lün

- 1 Nedür 'âlemde dilâ bildün mi
Bursevî Ḥazret-i Seyyid Ṭayyib
2 Bir yeşil ebrdür ser-i sebzi
Feyz-i pey-der-pey-i lafz-ı şayyib

[25a] HÛ

Fā i lā tün/ me fā i lün/ fe i lün

Fe i lā tün/ fe i lā tün/ fe i lün

- 1 Ṭayyibâ ṭib-i ḥâṭır istersen
Ḥâṭır-ı ğayrı gözet yâr gibi
2 Mü'minün âyinesidür mü'min
Bağma her bir yüze ağyâr gibi
3 Gâh Şâm u gehî 'Irâq'a gidüp
Gezme 'âlemleri ayyâr gibi
4 Âşiyân-ı Burusa'ya pervâz
Eyle var bülbül-i ṭayyâr gibi
5 Naẓm-ı Ḥaqqî'de olup sâkin-dil
Bekle dâri yüri deyyâr gibi

[25b] **Ve lehu**

Fā i lā tün/ fā i lā tün/ fā i lün

- 1 Naẓm kim fi'l-ḥaqqîka dil-cûdur
Şan letâfetde mişâl-i cûdur

2 Sühân-ı dil-keş-i aşhâb-ı beyân
Sihr ile cezb-i dilde cādūdur

3 Bir sühân kim ola gâyet maṭbūṣ
Güş iden dir dūr-i ṣ Aden budur

4 Dil çü şayyād u kalem aña kemend
Maṣ ni-i hūb ṣ ayn-ı āhūdur

5 Nev-nüvişte-sütūr ey Hakkī
Bāğda kāmēt-i ṣ anber-būdur

Ve lehu

Fā i lā tūn/ fā i lā tūn/ fā i lā tūn/ fā i lūn

1 Mürğ-ı cāna dil bir özge āşiyānumdur benüm
Maṣ rifet gül ṣ aql-ı kül bir bāğbānumdur benüm

2 Naḥl-i ḥurmādur sūtūr-ı dil-keş-i maṣ nī-berüm
Hāme-i ter¹⁶⁴-dest-i destümde çü bānemdür¹⁶⁵ benüm

3 Cevher-i maṣ nī baña nā-yāb olmaz maṣ nīde
Kim midād-ı mevc-zen baḥr-i ṣ ummānumdur benüm

4 Gel dem-i taḥrīr güş eyle şarīr-i hāmemi
Şevk-engīz-i dil-i bülbül zebānumdur benüm

¹⁶⁴ Çöpük [Müellifin notu]

¹⁶⁵ Bāne bir mülāyim ve rāst şecerdür [Müellifin notu]

- 5 Hâkķıyâ nazm eyleyen ‘ıkdü’l-cümân-ı hikmeti
Şimdilik ehl-i beyân içre benânumdur benüm

[26a] **Ve lehu**

Fâ i lâ tün/ fâ i lâ tün/ fâ i lâ tün/ fâ i lün

- 1 ‘Andelîb-i dil-girifte hem-zebân olmaz baña
Tâ’ir-i kudsem bu ‘âlem âşiyân olmaz baña
- 2 Bir hümâ-yı evc-i lâhutem ki yok fevķımde kes
Merkez-i nâsût-ı kem-pâye mekân olmaz baña
- 3 Şûretâ tengem velî enbüh-nihâdem ma‘nîde
Bu cihân-ı teng-meyden hânümân olmaz baña
- 4 Künbed-i gerdüne güncâyiş degil belki bugün
Hıyme-i pehnâ-yı Sidre sâye-bân olmaz baña
- 5 Ben ki ‘aql-ı evvelem ‘ilmüm muhît-ı kül durur
Sırr-ı “küntü kenz”¹⁶⁶ maħfî vü nihân olmaz baña
- 6 Ders-hıân-ı mekteb-i ‘irfân benem bî-lafz u ħarf
Lafz u ħarf ehli şerîk-i ders-i cân olmaz baña
- 7 Çeşm-i ehl-i ‘âleme güyâ ħayâl-i ħıâb idüm

¹⁶⁶ “Ben gizli bir hazine idim. Bilinmeyi istedim ve halkı yarattım.” Sûfilerin çokça kullandığı bir rivayet olsa da Peygamberimize ait bir söz olarak hadis kaynaklarında geçmemektedir. Rivayet hakkında değerlendirme için bkz. Aclûni, a.g.e., s. 156.

Gerçi fi nefsi'l-emr hergiz gümân olmaz baña

8 Günde yetmiş biñ tecellî görünür âyîneme
Bir nazarda lîk iki yüz 'ıyân olmaz baña

9 Sâf tut kalbüñ ola mir 'âtime tâ rû-be-rû
Tîre-dil zîrâ ki şâhib-i imtiḥân olmaz baña

10 Ben ki şeyḥ-i aşğaram dilde ne Şeyḥ-i Ekber'em
İ' tibâr-ı câhil-i dūn-ı cihân olmaz baña

11 Dîv bir laḫza reng-i cismümde seyr itmez benüm
Nūr olur zîrâ ğidâ bir ḫatre ḫan olmaz baña

12 Ol ḫadar ma' nide ḫükm-endâz-ı tîr-i himmetem
Kim cebîn-i mihr ü mâh ednâ nişân olmaz baña

13 'Azm-i râh-ı 'âlem-i bâḫî idersem n'ola kim
'Âlem-i fânide menzil cāvidân olmaz baña

14 Ḥaḫḫıyâ sırr-ı ene'l- Ḥaḫḫ'ı idersem âşikâr
Bâḫılân-ı dehrden bil ki emân olmaz baña

[26b] **Ve lehu**

Mef ū lü/ me fâ î lü/ me fâ î lü/ fe ū lün¹⁶⁷

1 Müzdür-ı cihân ola mı hiç mîre berâber
Ḥâk-i ḫakîr olmaya iksîre berâber

¹⁶⁷ Vezin ihmâli var.

2 Evc içre hümâ mertebesin bulmaya hergiz
Pervâz-ı perestü ki ola yire berâber

3 Olmaz nefes-i zâhid-i bârid gicelerde
‘Âşıkdan olan nâle-i şeb-gîre berâber

4 Tāvûsa nice zâğ u zağan eyleye taqlîd
Rûbeh ola mı zûr ile hîç şîre berâber

5 Bu vâhidün ke’l-elf durur tarz-ı sühanda
Hâkķi olamaz şad mi’ce bu bire berâber

Ve lehu

Fâ i lâ tûn/ fâ i lâ tûn/fâ i lâ tûn/ fâ i lûn

1 Ben ne hâkem kim olam hâşiyet ile kîmyâ
Heb olan aḥvâl-i gûn-â-gûn olupdur sîmyâ

2 Sürme-i çeşm-i zemîn-i pest idüm hilḳatden ön
Hâkden maḥbu‘ olup geldüm göründüm tûtiyâ

3 Dâm-gâh-ı ‘âleme geldüm tutuldum ‘âķıbet
‘Andelîb-âsâ fiğân oldu baña kâr-ı dünyâ

4 Peykerüm reşk-âver-i rûḫâniyân idi benüm
Yûsuf’am çâh içre baḥtum döndi hem-çün âsiyâ

5 Ya bu hâk-i tîre nice âyine ola ‘aceb

Yüzine bakmağa eyler dide-i ' âlem hayâ

- 6 Sa' y idüp peymâne-i ihlâşdan ol cür' a-nüş
Kim götürmez bezm-i ' ışk aşlâ riyâyı Hakkıyâ

[27a] **Ve lehu**

Fâ i lâ tün/ fâ i lâ tün/ fâ i lün

- 1 Câmını nüş eyle bezm-i vahdetün
Cân ile tevḥîde gel tevḥîde gel
Nâmını kaldır aradan keşretün
Cân ile tevḥîde gel tevḥîde gel
- 2 Sırr-ı tevḥîd ile devr eyler felek
Beyz-i tevḥîde nüzül eyler melek
Müstecâb olur o meclisde dilek
Cân ile tevḥîde gel tevḥîde gel
- 3 Maṭlab-ı â' lâ budur ' âşıklara
Maḫşad-ı aḫşâ budur şadıqlara
Sen de yâr ol vuşlata lâyıklara
Cân ile tevḥîde gel tevḥîde gel
- 4 Pîr-i irşaduñ tutan pek zeylini
Döndürür râh-ı Hudâ'ya meylini
Kesretün def' it bulanık seylini
Cân ile tevḥîde gel tevḥîde gel
- 5 Kim ola adâb-ı tevḥîde qarîn

‘ Arş-ı maḳṣūd eyler elbette yerin
Diñleme Ḥaḳḳī gibi ḥalkuñ birin
Cān ile tevḥīde gel tevḥīde gel

Ve lehu

Fā i lā tūn/ fā i lā tūn/ fā i lūn

- 1 Māsivāyı eyleyüp terk-i ebed
Her nefes tevḥīd ü zıkrullāhı gör
Yār ola sırr-ı küle tā sırr-ı Eḥad
Her nefes tevḥīd ü zıkrullāhı gör
- 2 Cānuñ esrār ile ola āşinā
Çeşmüñ envār ile ola rūşinā
Çünkü tevḥīd ile oldı çün aşl-ı binā
Her nefes tevḥīd ü zıkrullāhı gör
- 3 Kālb olur zıkr ile āyīne mişāl
Görünür anda nice nīgū ḥişāl
Eyleyüp fermān-ı Ḥaḳḳ’a imtisāl
Her nefes tevḥīd ü zıkrullāhı gör
- 4 Dil çü bülbül tendür aña çün kafes
Zıkrı gör şīt ü şadā-yı ğayrı kes
Çün vücuduñda emānetdür nefes
Her nefes tevḥīd ü zıkrullāhı gör
- 5 Zıkr-i Ḥaḳ Ḥaḳḳ’a olur özge delīl
Zıkr ile şıḥḥat bulur cān-ı ‘alīl

Ḥaḡḡıyā zıkr-i keşir it ne ḡalil
Her nefes tevḥid ü zıkrullāhı gör

[27b] **Ve lehu**

Fā i lā tūn/ fā i lā tūn/ fā i lūn

۱ من که احسان الہی پرورم
حمد لله مؤمن پیغمبرم

۲ ثابتم در قول ایمان روزو شب
کوہرست این اندرین درج برم

۳ من نیم در عہد حق پیمان شکن
ہر نفس اورا بدل یاد آورم

۴ ہیكل جانست قرآن عزیز
بر نمی دارم ز گردن وز سرم

۵ حقیا بخشایش حقست این
کہ بجز حق نیست اندر خاطر م

[1. Ben ki ilāhî ihsâna mazharım.
Allāh'a hamd olsun Peygambere iman ederim.

2. İman ahdinde gece gündüz sabitim.
İman, mücevher kutusundaki bir cevherdir.

3. Bir an olsun Hakk'a ahdimden ayrılmam;
Her nefeste onu zikrederim.

4. Kur'an-ı aziz varlığın heykelidir;
Boyumdan ve başımdan çıkarmam.

5. Ey Hakkî! Bu Cenâb-ı Hakk'ın ihsânıdır.
Bundan dolayı gönlümde Hak'tan başkası yoktur.]

Ve lehu

Fā i lā tūn/ fā i lā tūn/ fā i lūn

چون هویدا شد ز آنفس راز عشق ۱
عالم آفاق زد آواز عشق

هستی عالم همه یغما شده ۲
هیچ نمانده چیز ترک و تاز عشق

تو خریدار سلامت زاهدا ۳
من بیزار ملامت ساز عشق

نغمه‌های جانفزای زیرویم ۴
نیست پهلوزن نوای ساز عشق

منزل محنت نظرگاهش بود ۵
همچنین دان حال تیر انداز عشق

زهد و تقوی را نبا شاد اعتبار ۶
حقیا درباب پک د مساز عشق

[1. Gönüldeki aşkın sırrı âşikâr olunca
Aşkın avâzı bütün âlemin ufuklarında yankılandı.

2. Âlemin bütün varlığı yağma oldu;
Ne Türk ne Arap'ta aşk namına bir şey kaldı.

3. Ey zâhid! Sen selâmet tâlibisin;
Ben melâmete düşüren aşkın pazarındayım.

4. Cana can katan sazın ince ve kalın tellerinin nağmeleri,
Aşktan dem vuran şarkıcının nağmelerinde yok.

5. Mihnet menzili onun nazargâhıdır;

Ok atan aşkın hâlini böyle bil.

6. Zühd ve takvâ muteber değildir,
Aşk ehlinin kapısında ey Hakkî!]

[28a] **Ve lehu**

Fâ i lâ tûn/ fâ i lâ tûn/ fâ i lûn

آشنايم با بلاي عشق يار ۱
اين چنين باشد بعالم بختيار

نيست در دست كسي كار ازل ۲
تا كند كار سلامت اختيار

در سرش شد آتش سوداي عشق ۳
شد تراب اين ادهم زر عيار

چن بدل ابد محبت رفت دل ۴
پس ضروري باشدش ترك ديار

حقيا بنكر بلاي عشق را ۵
بعد از اين آسودكي با دل ميار

[1. Yârin aşkının belâsına âşinâyım;
Âlemde ancak bu şekilde bahtiyâr olunur.

2. Ezel kârı kimsenin elinde değildir
Ki selâmeti seçsin.

3. Sevdâ ateşi başını sardı,
İbn-i Edhem toprağı altın kıymetinde oldu.

4. Gönül muhabbetle abâd olunca
İnsanın terk-i diyâr etmesi kaçınılmazdır.

5. Ey Hakkî, aşk belâsına bir bak!
Bundan gayrı da gönlünde huzur arama.]

Ve lehu

Fā i lā tūn/ fā i lā tūn/ fā i lūn

- هیچ دانی در جهانی چاره جوی درد من ۱
تا بگو که هست در اطراف عالم این زمن
- دل سریر و عشق کویا که سلیمانن بود ۲
از کجا باشد نرایش زهد همچون اهرمن
- هر چه دارد در جهان رنگ تعلق از سوا ۳
کم نشد هر که تعلق کرده او را از شمن
- عالم قدسی بود نزهتکه ارباب دل ۴
هیچ چیزی می نشد حاصل ز کلکشت چمن
- حقیقا ثابت قدم شو در طریق راستی ۵
راز را افشا مکن خوا هی که باشی مؤتمن

[1. Derdime dermân arayacak birini tanıyor musun
Ki söyle bu âlemde bu çağda o kimdir?

2. Gönül taht aşk da adeta onun Süleyman'ı
Şeytan gibi senin de ondan(aşktan) kaçınman ne mümkün.

3. Dünyada masivayla alakası olan ne varsa
Putperestlikle ile ilişkisi kopmadı.

4. Gönül erbâbının nüzhet-gâhı âlem-i kudsîdir,
Çemen seyrenden hiçbir şey hâsıl olmadı.

5. Ey Hakkî! Doğruluk yolunda sâbit-kadem ol,
Güvenilir olmak istersen sırrı ifşâ etme.]

[28b] **Ve lehu**

Fā i lā tūn/ fā i lā tūn/ fā i lā tūn/ fā i lūn

- 1 Çehre-i zāl-ı cihāna kııl nazār ān qālmamış
Bu zen ile ʿ işqbāzī idecek ān qālmamış
- 2 Gürg-i bārān-dīde-i dirrendedür bu dehr-i dūn
Dime kende-pençedür ağzında dendān qālmamış
- 3 Bīm-i bād-ı şarşar ile hūş şararmış çehresi
Nergis-i şehlā yüzünde kaçtrece kan qālmamış
- 4 Zūr-dest-i Rüstem-i ğamdan zebūn olmuş cihān
Cismi içre şūret-i dīvār-veş cān qālmamış
- 5 Kimden olursın haqīkat Haqqıyā ihsān-cū
Kim ricāl-i devlet içre hīç bir insān qālmamış

Ve lehu

Fā i lā tūn/ fā i lā tūn/ fā i lā tūn/ fā i lūn

- 1 Mīhr kim cām-ı fenādur döndürür anı felek
Eyyü insānin teʿ atā şerbeten minhü helek
- 2 Ādem-i kāmīl olupdur maʿ nīde bālā-nişīn
Pest-pāye oldı şol kürsī-maḳām olan melek
- 3 Hāk ü āb üzre döner gerdūn hem-çün āsyāb
Ya şebīheʿl-ḥabbi sevfe tūḥanü mā ağfelek

- 4 Ya züvân olmuş ya kāmḥ olmuş bu ḥırmēn-gāḥda
Fellezī tes‘ā lehü emmā ‘aleyke ev felek
- 5 Ḥaḳḳıyā şol kim ğurūr-ı nefse düşdi ‘ākıbet
Ḳul lehü “Kün̄te meniyyen ḳad nesīte evvelek”

[29a] **ESVİLE MA‘A’Ş-ŞERH**

‘Ārifā şol ğarḳ-ı deryā-yı dem olan şır ne

[Fā i lā tün/ fā i lā tün/ fā i lā tün/ fā i lün]

Deryā-yı demden murād rūḥ-ı hayvānīdür ki maḫḫar-ı a‘zamı ‘urūḳda olan demdür. Pes, dem şol aşldur ki anuñ ḥarāret-i ḳaviyyesinden sebeb-i ḥayāt olan buḫār-ı laṭīf ḥāric u şā‘id olur. Ve bu nefsi hayvāniyye ḳuvvet-i ma‘ḳūle-i basīta olduğı cihetden rūḥ-ı müfāriḳa münāsebeti vardır. Ve ḳalb-i sanavberinüñ tecvīf-i eyserinde olan buḫār-ı zübāyide māḥmūle olmasıyla ‘anāşırdan mürekkeb olan mizāca münāsebeti vardır.

Ve şırden murād rūḥ-ı insānīdür ki bedene tedbīr ü taşarruf ṫarīkıyla ta‘alluḳı vardır. Şır ıtlāḳ olunduğı fiṫrat-ı asliyyeye göredür ki şāf u sepīd rengdür. Rūḥ-ı hayvānī ise buḫār-ı dem olmağla sürḥ rengdür.

Ve bundan fehm olundu ki rūḥ-ı hayvānī; ya‘nī buḫār-ı dem cemī‘-i eczā-i bedene ḫulūl eylemişdür. Āb-ı verdüñ berge ve āteşüñ faḫma ḫulūli gibi. Rūḥ-ı insānī ise yoḳluḳdan ğāyır vücuḫdan müberrādur. Ya‘nī anda bedene ḫulūl yoḳdur. Şems’ün şu‘ā‘ı gibi ki basīṫ-ı ğabrāya ve saṫḫ-ı deryāya münteşir ve münbasīṫdür. Ma‘a-hazā şems-i ‘ulvī bizātihi bir maḫalle ḫulūl itdüğı yoḳdur. Ve bu rūḥ-ı insānī nüfūs-ı nāḳışaya göre rūḥ-ı hayvāniyye ğarḳ olmuş ve anuñ hükmünde mağlūbiyyet bulmuşdur. Şır ḫün ile mütemezzecc olduḳda mağlūb olduğı gibi. Anuñçün nāḳışlarda āşār-ı kemāl-i rūḥ-ı insānī yoḳdur.

[29b] Tetimme

Ya ki āhū-yı şayd u naḥcīrān dirende şīr ne

Bunda tecnīs-i tām vardır. Zīrā bu mıṣrā‘da olan şīr ile murād ḥayvān-ı müfterisdür ki arslandır. Nefs-i emmāre iftirāsda şūret-i şīrde olmağla anuñ üzerine ıtlāk olundu. Pes, şīrden murād nefs-i emmāre ve kuvā-yi muhtelif-i dārre ve āhūdan maḳşūd ḳalb-i me‘mūr ve kuvā-yi mütenevvi‘a-yı nāfi‘ adur.

Elḥāşıl şīr-i dirededen āhūyān-ı deşṭ muṭazarrır oldukları gibi şīr-i dirende-i nefsdan daḥi āhūyan-ı derūn muṭazarrırlardur ki biri āfāḳa göre mazḥar-ı ism-i zarr ve biri daḥi enfüse göre aña muḳābıldür. Ve naḥcīr u şayd ıtlāk olunduğı zebūn u mağlūbiyetleri ḥasebiyledür. Bu daḥi nüfūs-ı nāḳışa-i zāyi‘aya göredür. Zīrā tezkiye-i nefs iden nüfūs-ı kāmıleye nefs-i emmārenüñ ve şeyṭanuñ ve sā‘ir umūr-ı zarranuñ tasalluṭı yoḳdur. Ve ‘adem-i tasalluṭından nefs ve şeyṭanuñ aña göre İslām-ı ḥaḳıḳısi lāzım gelmez. Zīrā min-ḥayşü‘z-zāt küfr üzerine mecbūledür. Egerçi ba‘zı kibār-ı muḥaḳḳikīn İslāmlarını tecvīz itmişler ve “emmāriyet bi-ḥasebi’l ‘avārızdur” dimişlerdür. Ve şeyṭanuñ daḥi aḥfādından Hāme didükleri imān-ı şer‘ī ile mü‘mīn olduğı şābitdür. Pes, küfr üzerine mecbūl olan nesneden işār-ı İslām tevellūd itmek muḥāl degıldür. Egerçi kendi zātına nisbetle tağyīr-i ḥilḳat lāzım gelmekle muḥāl-i ‘arızıdır; imān-ı Ebī Ceḥil gibi.

[30a] Tetimme

Şīr-ḥūra tıflek-i dānende-i māder nedür

Tıfl-ı şīr-ḥüradan murād dil-i feyz-perverdür ki neş‘e-i şāniye-i rüḥāniyyede tıfl-ı āsā tevellūd idüp arz-ı vücūdda ḥilāfet-i ‘uzmā ile şeref-yāb olmuşdur.

Māderden murād ṭabi‘at-ı külliyyedür ki eṭvār-ı vücūddan her ṭavr-ı cüz‘ī-i maḥşūşdur. Eşer-i maḥşūsı vardır. Vāldi-i ḳarībe ve Ḥavvā ve fevḳa’l-‘anāşır olan müvellidāt-ı mü‘eşşire gibi ki aşlı nefḥ-i Rabbānī ve te‘şīr-i Samedānī ve tecellī-i Raḥmānī’dür. Pes, Īsī Rūḥullāh -‘aleyhi’s-selām- şīr-ḥūr-ı Meryem iken -‘aleyhi’s-selām- “İnnī ‘Abdullāh etāni’l-kitāb vece‘alnī nebiyyā ilḥ...” maḳālāt-ı laṭifesi

zemzeme-perdâz olup Hâk'dan ve hilkatden bâ-ḥuṣûṣ mâderden agâh-ı muṭlak olduğı gibi serîr-i ḥilâfet-niṣîn olan tıfl-ı dil dağı böyledür. Binâ'en' alâ hazâ rûz-ı miṣâḳdan ve fevk u tahtında olan eyyâm ve vaḳâyî'den iḥbâr iderler. Zîrâ tezkiye-i nefis ile istiḥzâr-ı tâm şâhibidür. Ḳable't-tezkiye ise umûr-ı 'arîza-yı beşeriyye ḥicâb-ı dil olup ğavâṣî-i hilkatden nâṣî rûy-ı maḳṣûd mestûr ve ma'rifet-i eṭvâr ve merâtib mefkûd idi. Ve bu ma'nî ba'zı kümmele fiṭrat-ı aṣliyye üzerine tevellüd ve ta'ayyûṣ ile ḥuṣul-pezîr olur. Zîrâ her nihâd seylâb-vâr bulanup müteğayyir olmaz. Egerçi misk-i ezfer ve 'anber-i sârâ gibi e'izz ve enderdür; nitekim erbâbına ma'lûmdur.

[30b] Tetimme

Ya cüvân-ı ḥüb-rûya 'âşık olan pîr ne

Cüvândan murâd terkîb-i mizâcî ve tesviye-i şüretten nâṣî olan beden-i insânîdür ki ḥüb-rû olduğı ḳalb-i ihtirâ'a henüz ifrağ olunmağla ter ü tâzedür. Ve pîrden murâd rûḥ-ı eṣnâfidür ki kümmel-i insâna nisbetle bedenden müddet-i tavile muḳaddem ḥalk olunmuş ve feyz-i muḳaddesle neşv ü nemâ bulmuşdur. Nâḳıslara göre ise tesviye-i mizâc-ı beşerî vaḳtinde maḥlûḳ olmağla beden gibi cüvân-sâldur. Ve bu ma'nâyı küllî ki kümmele göredür. Aña işâret olunup "Küntü nebiyyen ve Âdeme beyn'el-mâ'î ve't-ṭîñ"¹⁶⁸ vârid olmuşdur. Zîrâ bu nübüvvet-i rûḥâniyye maḳâm-ı ervâḥda bi'l-fi'ldür ki şu'ûr u idrâk-ı tâmladur. Bu cihetdendir ki rûḥ-ı Nebevî'nün -aleyhi's-selam- eṭvâr-ı vücûddan her ṭavrda ḥuzûr ve idrâki vardur. Ḥattâ kendi neş'e-i bedeniyyelerine göre dağı böyledür. Vâriṣ-i nebevîde bâliĝ-i kemâl olanlar dağı buna ḳıyâs oluna.

Şeyḥ-i Ekber -ḳuddise sırruhu'l-aṭḥar- gibi ki rûḥ-ı külliyyeleri tesviye-i bedenlerinde bâliĝü'l-ḥâzır ve mu'âyin idi. Ervâḥ-ı külliyyenüñ mevt-i tabî'ilerinde şalât-ı cenâzeleri için ḥuzûr u şu'ûr gibi.

Pes, 'âmme-i nâsa göre rûḥ muḥdeṣ ve nev-cüvândur; beden gibi. Ve ḥâṣṣa-ı nâsa göre ḳadîm ve pîrdür. Velâkin rûz-ı miṣâḳda 'ammenüñ ervâḥı dağı ḥuzûr ve

¹⁶⁸ "Âdem su ile çamur arasında iken ben peygamberdim." rivâyeti hadis kaynaklarında bu haliyle deĝil "Âdem ruh ile cesed arasında iken ben peygamberdim." şeklinde geçmektedir. Bkz. İbn-i Ebî Şeybe, a.g.e, s. 329.

cevâbdan ervâh-ı hâşşa gibi kadîmi lâzım gelmez. Zîrâ temesşül bâbındandır ki li-ecli'z-zarûredür. Fe'fhem cidden.

[31a] Tetimme

Ân kim âñı bilen dil aţlasa olur sezâ

Ândan murâd hüsñ ü cemâlüñ ânıdır ki mecmû' -1 esbâb-1 hüsñden hâşıl olan bir ma' nâdur. Ve bu ân-1 şürî olmasa hüsñ ü cemâl tām olmaduğı gibi ân-1 ma' nevîñüñ 'adem-i huşulî dağı böyledür. Ya' nî ân-1 mâ' nevî mecmû' -1 esmâ-1 hüsñadan hâşıldur. Bu cihetdendir ki Rasûlüllâh -aleyhi's-selâm- "ene emlehu"¹⁶⁹ buyurdu. Ya' nî gerçi rûy-1 Yûsuf'da -aleyhi's-selâm- hüsñ ü cemâl var idi. Fe emmâ tām degil idi. Zîrâ mazhar-1 tām-1 Hudâ olmağı Rasûlüllâh'a maşşuş idi. Pes, ne Yûsuf ve ne Yûsuf'uñ ğayrıda ân-1 tām yoğ idi. Ve illâ hatm-i nübüvvet lâzım gelürdi. El-hâşıl Rasûlüllâh'dan muğaddem gelen ecsâm-1 laţife-i hasenede olan ânât-1 esmâ ber-vech-i cüz'iyet olup fi'l-ħaķıķa şû'be-i ân-1 tām-1 Rasûlüllâh idi. Pes, kemâli Rasûlüllâh'uñ âyînelerinde rû-nümâ oldu. Anuñçün Maķâm-1 Maħmûd'a müste'hil ve tetmîm-i mekârim-i aħlâķ için meb'ûş oldılar. Bu ânı bilen dildir. Zîrâ dilden ğayrı kuvâ-yı ma' rifet ile muttaşif degildir. Bu dağı ifâza-i Ħaķķ'a mevķûfdur.

Ve aţlasdan murâd 'irfân muķâbelesinde mev'ûd olan aţlasdur ki çarĥ-1 aţlas murâddur ki 'arş'dur. Zîrâ 'arş Faħr-i 'Âlem'üñ -aleyhi's-selâm- nûr-1 şifâtîlerinden maħlûğdur. Hüsñ ü cemâl ise şifâta dâ'irdür. Pes, ân-1 tām u kâmile 'arîf olan sezâ-yı esrâr-1 çarĥ-1 aţlas olup enfüs ü âfâķda anuñ için pûşide nesne qalmaz. Ve ĥaķâ'ik-1 eşyâyı ma' rifetden aţlas-1 laţif-pûş olur.

[31b] Tetimme

Ânı bildüñse ruħında dâne-i tedvîr ne

Dâne-i tedvîr[den] murâd noķta-i müdevveredür ki ĥâldür. Pes, ĥâl-i noķta vü dâne-i ĥardal gibi. Müdevver ü siyahdur ki tedvîri vaĥdete ve sevâdı hüsñ-efzâ olmağa

¹⁶⁹ Hadis kaynaklarında tespit edilememiştir.

dâldür. Zîrâ vahdet ki kâbil-i kısmet olmayan nesnedür; nokta daği cüz-i lâ-yetecezzâdur ki ğayr-ı münkasımdur. Ve buña nokta-i haķıķıyye dirler. Ve illâ nokta-i i‘tibariyyedür; nokta-i ‘arz gibi. Ya‘nî esbâb-ı hüsnuñ mecmû‘ından hâşıl olan hey‘et-i hüsne ân olduğı gibi.

Esbâb-ı hüsnuñ birisi daği hâldür ki şâhib-i hüsnuñ hüsne ferdâ vü yektâ olmasına delîldür. Ve hâlün gerçi maħall-i muħtelifesi vardur; velâkin ruħda olması mürîş-i hüsni zâ‘iddür. Zîrâ vech-i ‘ayndan ibâretdür ki zâtdur. Vahdet ile muttasıf olan ise ‘ayn-ı zâtdur; “Kul hüvallahü eħad”¹⁷⁰ gibi. Ve hüsni şıfâtdan olmağla zâta tâbi‘ ve zât anuñla müte‘ayyindür. Şaħife-i beyzâ üzerine vaz‘ olunan nokta ile taħtında olan nokta-i beyzâ müte‘ayyen olur. Velâkin zuhûr-ı nokta daği ol maħall-i müte‘ayyenün vücûdına mevķûfdur. Pes, ne kadar aşâr-ı vücûd var ise zuhûrında mü‘eşşir olan zâtdur; zât-ı insân gibi ki şıfât-ı insâniyyenün zuhûrında mü‘eşşirdür. Ve şıfât-ı perde-i zât olmuşdur; ef‘âl-i hicâb-ı şıfât gibi. Bu sebebdendür ki Zeyd ‘Amr’a nazar itse ‘Amr’uñ beşeresini görür; zâtını görmez. Velâkin beşeresi zâtına âyîne olmağla hemân beşereden zâta intikâl olunur. Ve ikisinün rü‘yeti rü‘yet-i vâhîde olur. Bu cihetden insânı daği rü‘yet Haķķ’ı rü‘yet oldı. Zîrâ insân Haķķ’uñ hem sırrı ve hem şüretidür. Ve vech-i zâta hâl olmuşdur ki insândan muħaddem cemâl-i zâtda ne bu hâl ve ne o ân var idi. Fe sübhânallâhi zi‘l-cemâli ve‘l-celâl.

[32a] Tetimme

Rû-be-rû olsañ çü mir‘âte görünmez vâsıta

Vâsııadan murâd âyinedür. Zîrâ râ‘î ve mer‘î miyânında tavassuı itmişdür; ķurşa-i âftâb üzerinde olan sehâb-ı beyaz-ı raķıķ gibi. Pes, hâlet-i rü‘yette mir‘ât ü sehâb görünmez. Belki görünen şüret-i mün‘akise ve ‘aynü’s-şems’dür. Ve illâ rütbe-i tavassuıdan sâķıı olup mer‘î olmağda müstaķil olur. Bu ise vaz‘-ı hikmete muħalifdür. Ve rû-be-rû olmağ ki muħazâtdur; râ‘î ile mer‘înün fi‘l-cümle ihtilâfını müş‘irdür. Zîrâ

¹⁷⁰ De ki: “O, Allâh’tır, bir tektir.” İhlâs, 112/1.

ittihâdda işneyniyet olmaz. Ve kezâlik fenâ ki zühür-ı vahdetden ‘ibâretdür; anda lezzet olmaz.

Bu ma‘nâdandır ki hadîşde “Es’elüke lezzete’n-nazari ilâ vechike’l-kerîmi ebeden dâ’imen sermedâ.”¹⁷¹ Pes, lezzet-i tämme râ’î ve mer’î vücûdlarını işbâtladur. Ve bu ma‘nâda devâm müyesserdür. Tecellî-i zât-ı şırfa gibi degildür. Ya‘nî mazhar-ı sırr-ı “elem neşrahlek”¹⁷² olan ehl-i temkîn şifât-ı şüretinde zâtı şuhûdla melzûzdur. Şuhûd-ı şifât ise cem‘î-i mevâtında bâkîdür. Zîrâ vücûd-ı meşhûduñ devâmı âşâr-ı şevâhidüñ bekasına menûtdur. Tecellî-i zât ise bî-âyîne olmağla berķ-mişâl gelür geçer; devâmı olmaz. Olsa daħi devâm-ı berķ ihtîfâf-ı ebşâr itdügi gibi devâm-ı tecellî-i zât-ı şırfa daħi ihtîfâf-ı beşâ’ir idüp izmihlâl-i vücûd ve ihtirâķ-ı âşâr-ı zât ve şifâta bâ‘ iş olur. Vücûd-ı haķîķî ise zühür için tecellî itmişdür. Pes, bu vücûduñ zühürü ebedidür. Ve illâ tecellî-i münķatı‘ ‘abeş olur. Te‘âlallâhü ‘an zâliküm. Pes, te’emmül eyle ki rûy-ı ‘âbd rûy-ı Mevlâ iken yine miyânda olan mir’ât imkân-ı ittihâda mâni‘ olup maķsûd olan şuhûd-ı ebedî ve lezzet-i da’ime hâşıl oldı. Min hâzâ fe innehü leyse verâ’e ‘abbâdâne ķaryetün ve kelâmî hâzâ leyse fihi firyetün.

[32b] Tetimme

Görünen mir’ât içinde mün‘akis-i taşvîr ne

Bunda “İnneme’l-kevnü hayâlün ve hüve haķķun fi’l-haķîķatı” sırrına işâret vardır. Ya‘nî mir’ât vâsıtasıyla mün‘akise olan şüret-i hayâliyyedür; şüret-i haķîķiyye degildür. Zîrâ râ’î şüret-i haķîķiyyesi dâħil-i mir’ât olmamışdur; belki şüret-i hayâliyyesi ile dâħil olmuşdur. Eger şüret-i haķîķiyyesi ile dâħil olsa ta‘addüd mürtefi‘ ve vâsıtanuñ hükmi mużmaħil olurdu. Pes, şüret-i hayâliyyeye nazâr iden fi’l-cümle şüret-i haķîķiyye nazâr itmiş olur. Zîrâ hayâl daħi haķdur ki mertebesine göre vücûd-ı müte‘ayyini vardır. Ve Ķur’ân’da gelür “Ķad ce‘alehâ Rabbî haķķan.”¹⁷³ Ya‘nî rû’yâ hârice muţâbıķ olmağla hayâl iken haķ oldı. El-hâşıl hayâl olmaķ haķ olmâğı münâfi

¹⁷¹ “(Yâ Rabbi) sonsuza dek senin o vech-i kerîmine nazâr etmek isterim.” Nesâî, *Sünen*, C. III, Halep: Mektebetü’l-Matbu’âtü’l-İslamiyye, 1986, s. 54.

¹⁷² “(Ey Muhammed!) Senin göğsünü açıp genişletmedik mi?” İnşirâh, 94/1

¹⁷³ “Rabbim onu gerçekleştirdi.” Yûsuf, 12/100.

degildir. Belki hayâle haqq-ı i' tibârî dirler. Ve i' tibâr sâkıt olsa haqqat dahi sâkıt olur. Anuñçün dirler ki “Levle'l-i' tibârâti li-baṭlati'l-ḥaḳâ'ik.” Ve bundan zâhir oldu ki vech-i ' arzda pertev-i şemsi gören şemsi görmüş gibi olur. Zîrâ pertev-i şems şemsün âşârındandır. Ve bâhir olur ki ' âlem-i mişâlde mer'î olan şuver-i mişâliyye dahi delîl-i şuver-i haqqiyyedür. Ve rü'yet-i şuver-i mişâliyyede olan idrâk ü şu'ür haqq u haqqîdür. Zîrâ haqqate muttaşıldur. Anuñçün ḥ'âbda Cenâb-ı Nübüvvet -aleyhi's-selâm- zâhir olsa ol zuhûra zuhûr-ı şüret-i hayâliyye vü mişâliyye dirler. Velâkin şüret-i haqqiyyelerine muttaşıl olmağla yine râ'î fi'l-ḥaḳîka şüret-i haqqiyyeyi görmüş gibi olur. Ve ba' de'l-mevt olan aḥvâl-i berzah hep böyledür. Mücerred temessüldür diyü kadḥ olunmaz. Zîrâ zât-ı haqqiyye ile kâ'im olan mişâl dahi haqqatdür. Nitekim teravḥun ehlinde temessülât çok vâkî' olur. Pes, temessülleri haqq olduğu gibi, ol temessülde hâzır olanuñ rü'yeti dahi haqq vâkî' dür. Fe'fhem terşüd.

[33a] Tetimme

'Ayn-ı jengâr oldu vech-i âyine görmez misin

Rüy-ı çün mâh-ı cihân-tâba şeb-âsâ kır ne

Âyineden murâd mir'ât-i dil ve jengâr, ta'alluḳât-ı mâsivâ-yı Kird-gâr'dur. Zîrâ âyine jengâr-beste olduğu gibi dil dahi küduret-pezîr olur. Kır kesir ile zift didükleri siyâh nesnedür ki siyâhlıḳda şebe teşbîh olunmuşdur. Murâd yine ta'alluḳât-ı mezkûredür.

Ma'lûm ola ki heykel-i insânî aşl-ı ḥilḳatde muzlim ve kırgün ve şeb-sâdur. Zîrâ imkândan ' ibâretdür. İmkân ise vücüb muḳâbilidür. Pes, ' âlem-i vücüb ' âlem-i nûr olduğu gibi ' âlem-i ḥudûş ve imkân dahi ' âlem-i zulmetdür. Nitekim ḥadîşde gelür : “İnnellâhe ḥalaḳa'l-ḥalḳa fi zulmetin.”¹⁷⁴ Ya'nî halkı zulmet-i imkânda taḳdîr eyleyüp ' ademe nûr-ı vücüb baḫş eyledi. Bu sebebden ḳalıb, nefḥ-i rûḥ-ı ilâhî ve reşş-i feyz-i nûr-ı zâtî ile münevver ve muzayyâ oldu. Pes, ḳalıbuñ nûrı ḥalḳî degil belki ' ârizîdür ki

¹⁷⁴ “Allâh, mahlukâtı bir karanlık içinde yarattı. Sonra nûrundan onların üzerine saçtı. Bu nûrun isâbet ettiği kimseler doğru yolu buldular, isâbet etmedikleri de sapıttılar.” Hakîm Tirmizî, *Nevâdiru'l-Usûl*, C. IV, Beyrut, Dâru'l-Cîl, t.y., s. 199.

“ve işrâktü’l-arzı bi nûri Rabbihâ”¹⁷⁵ mûcibince kâlib daği kâlbden muştafîz-i nûr olmuştur. Ve rûy-ı ‘arz mihr-i cihân-tâbla rûşenâyî bulmağla fi nefsi’l-emr zulmetden rehâ bulmaduğı gibi. Nitekim “ve âyetün lehümü’l-leyl neslehu minhü’n-nehâr”¹⁷⁶ aña dâldur. Rûy-ı arz-ı cesed daği şu‘â‘-ı rûhla böyledür. Ve hadîsde gelür ki: “ Vec‘ alnî nûran.”¹⁷⁷ Ya‘nî eczâ-ı vücûdumı ‘âmmeten ğarķ-ı envâr-ı zât idüp zulmet-i imkândan eşer koma. Bu cihetden idi ki kâdd-i dil-keşlerinde sâye yoğ idi. Zîrâ sâye fi’lcümle târîkdür.

Ve bundan fehm olunur ki aşl-ı hilkatde nûrâniyyetde iştirâk vardır. Şoñra emr-i ‘arîz ile zulmet ğalebe idüp dil âyîne-vâr tîregî-pezîr olmuştur ki cilâ ve şakâlete muhtâcdur. Meger emr-i ‘arîzdan müberrâ ola; vücûd-ı ba‘z-ı kümmeller gibi.

[33b] Tetimme

Türktâz-ı düşmen ile oldı yağmâ şehr-i dil

Ey müşîr-i âl-i ‘Oşmân bu işe tedbîr ne

Bunda şehr-i dil kârînesiyle müşîrden murâd ‘aql-ı insânî ve âl-i Oşmân’dan murâd şâh-ı rûhdur. Ve tedbîr-i umûr-ı ‘âmme ve âfâķ, vezir-i müşîr ü müdebbire mevķûf olduğı gibi tedbîr-i hâşşa ve enfüs daği vezir-i ‘âķla menûtdur.

Ve ‘aķdan murâd ‘aql-ı me‘âd ve külldür; ‘aql-ı ma‘aş u cüz’ degildir. Zîrâ ‘aql-ı ma‘aş rûh-ı hayvânîye mu‘în ve ‘aql-ı me‘âd rûh-ı insânîye zahîrdür. Salţanat-ı memleket-i vücûd ise rûh-ı insânîye müfevvidur. Pes, şân-ı ‘âlîsine enseb olan vezâret-i ‘aql-ı me‘âddur ki tedbîr-i kâr-ı âhîret ve umûr-ı kuvâ-yı vücûdda yed-i tûlâsı vardır. Ve düşmen ki nefis ü kuvâ-yı nefsânîyyedür. Türktâz idüp şehr-i vücûdı yağmâ ve taķrîb şadedinde olduķda ‘aql-ı me‘âd tedbîr-i ğasen idüp yed-i mübţilesin izâle ve hücumunu def‘ ve şerrini kâmm’ eyler. Kaçan istilâ kuvvetde ve emr-i vezâret ihtilâl ve za‘fda olsa ihtilâl-i ‘âlem hâşıl olduğı gibi istilâ-yı nefisle daği hâl böyledür. Pes, gerekdür ki şehr-i dil dâ’imâ maĥfûz ola.

¹⁷⁵ “Yeryüzü Rabbinin nuruyla aydınlanır...” Zümer, 39/69.

¹⁷⁶ “Gece de onlar için bir delildir. Gündüzü ondan çıkarırız...” Yâsîn, 36/37.

¹⁷⁷ “Allâhım beni nûr kıl.” İbnü’l-Esîr, *Câmiu’l-Usûl*, C.VI, Beyrut, Mektebetü’l-Halvânî, 1970, s. 80.

Ve bundan fehm olunur ki salţanat ve vezāret enfüs ve āfağda müte‘ayyen ve siyāset-i ‘āimme ve hāşşa şer‘an ve ‘örfen mütebeyyendür. Şöyle ki ihmāl, bā‘iş-i ihtilāl ve isti‘māl-i ‘udül-i ricāl ve kuvā sebep-i intizāmdur. Bu cihetden erbāb-ı irşād dā‘imā tekāpūda olup aḥkām u ḥaḳāik ile işlāḥ-ı zevāhir ü bevāḥin-ı ‘āleme sa‘y iderler. Ve zeber-destī-i düşmeni muḥlakā def‘ eylerler. Ve bu ma‘nānuñ ḥatmi Ḥazret-i ‘İsī ve cenāb-ı Mehdī’dür -‘aleyhi’s-selām- ki zamān-ı āḥirde nüzül ve ḥurūc iderler.

[34a] Tetimme

Heft deryā oqyānūsa dilā ḥacet kıomaz

Ol yedi yitmez mi feyz-i ‘āleme bu bir ne

Baḥr-i oqyānūs baḥr-i muḥiṭ didükleridür ki ba‘zı aqvāldede biḥār-ı seb‘adan ḥāricdür. Ve heft deryānuñ ta‘yīninde daḥi fi’l-cümle ihtilāf vardır. Egerçi ‘adedi müttefākun ‘aleyhdür. Nitekim elsine-i nāsda daḥi yedi deryā diyü iḥlāk iderler. Ve her nesnede aşl ve fer‘i i‘tibār olunmağla biḥāruñ daḥi aşlı baḥr-i muḥiṭ ve fūrū‘ı sā‘ir biḥārdur. Pes, cedāvil nehre rücū‘ itdüğü gibi biḥār daḥi baḥr-i muḥiṭa ‘ā‘id olur.

El-ḥāşıl baḥr-i muḥiṭ maḳsim ve sā‘ir biḥār aḳşāmdur. Ve maḳsim ve aḳşām bi-ḥaseb-il-merātibü’l-ebed olduğı gibi şuver-i aḳşām ve maksim daḥi böyledür. Bināen‘alā hazā ḳalbdeki eṭvār-ı seb‘a i‘tibār olunur. Her birinde feyz-i maḥsūs-ı ilāhī vardır ki cümlesinüñ menba‘ı feyz-i küllī-i ilāhīdür. Ve emānet-i kübrā didükleri bilā-vāşiṭa olan feyz-i küllīdür. Pes, bilā-vāşiṭa olanuñ bi’l-vāşiṭa olan üzerine fi’l-cümle fazlı vardır. Meşelā baḥr-i muḥiṭa bilā-vāşiṭa muttaşıl olan baḥr, bi’l-vāşiṭa muttaşıl olan gibi degildür. Ve ḳalem-i a‘lādan vücūda gelen feyz nice merātib üzerine cārī ve eṭvār-ı muḥtelifeye sārī oldı ise ki her birinde melḥūz olan yine sırr-ı ḳalemdür; füyūzāt-ı ḳalbiyyede daḥi sırr-ı feyz-i küllī der-kārdur. Ḥaḳīḳat-i Muḥammediyye gibi ki her vechde bi-ḥasebi’l-isti‘dād zuhūr itmişdür.

El-ḥāşıl ‘adedde sırr-ı vaḥdet münderic olup ‘aded ol vāḥidüñ tekrārı olduğı gibi biḥārda ve eṭvār-ı ḳalbiyyede ve şā‘ir umūr-ı ‘adediyyede daḥi mündemicdür. Nazar eyle ki şems kāfi iken muzāhir ḥaḳḳ olunup ḳamer ve nücūm daḥi vücūda geldi ve

şüreyyâ dinildi. Ma' a-hazâ seb' anuñ biri hafîdür ki ebşâr anuñla imtiḥân olunur; hafâ-i vaḥdet gibi. Pes, her bir mertebeye ve a' dâda ihtiyâc vardır.

[34b] Tetimme

Nicesi kıavs-i kızaḥdan yayını kıurdu felek

Miḥveri kıande anuñ ya urduğı naḥcîr ne

Ma' lûm ola ki çarḥı kıavs üslûbı üzre taşvîr ve anuñ içün veter ve miḥver ya' nî kiriş ve oḡ taḳdîr itmişlerdür. Miḥverü'l-âlem ve miḥver-i felekü'l-burûc dirler. Kıavs-i kızaḥ ki kıavsullâh dirler. Umûr-ı arzıyye-i arzıyyeden ḥâdiş olup felekte zâhir olur. Pes, evvelkisi kıavs-ı aşlî ve ikincisi kıavs-ı ârzîdür. Ve eflâk âbâ mezilesinde olmağla te'sîrât-ı semâviyyeden vech-i ârzda umûr-ı ġarîbe ḥâdiş olur. Güyâ ki kıavs-i kızaḥuñ elvânı envâ'-ı kıazâyâya işâretdür ki kimi sârr ve kimi zârrdur. Ve anuñ naḥcîri ya' nî avı ve şikârı muşâb olandır. Ve ġâh olur ki âlem-i enfüsde daḡı kıazâyâ-yı ma' neviyye olur ki her birinüñ sebep-i maḥşûşı vardır.

Nefs-i emmâre mertebesinde siyâh reng ve muṭma'innede beyâz zâhir olur. Veyaḥûd mertebe-i ṭabî' atda nûr-ı esved ve mertebe-i nefste nûr-ı aḡmer ve mertebe-i rûḥda nûr-ı aḡdar ve mertebe-i sırda nûr-ı ebyâz bâhir olur. Ve sâ'ir elvân daḡı bi-ḥasebi'l-merâtibü'l-cüz'ıyye imtizâcâtdan ḥuşûle ġelür. Pes, insân dâ'imâ zâhiren ve bâṭinen âmâc-ġâh-ı tîr-i kıazâdur ki veter-i ilm ve kıavs ihâṭa ve ḥikmetden remy olunur. Ve ârif-i billâh fi'l-ḥaḳîḳa şaydü'l-Ḥaḳ'dur; zâhir şaydü'l-âḡire olduğı gibi. Ya' nî herkes himmetine ġöre kimi dünyâdan zâhid ve kimi uḡbâdan mu'rız olur ki evvelkisinüñ iḳbâli dünyâdan âḡirete ve ikincinüñ âḡiretten Ḥaḳḳ'adur. Ve bu tefâvüt üzerine derecât-ı âḡiret ve maḳ'ad-ı şıḳḳ tertîb olunmuşdur.

[35a] Tetimme

Cevv-i âlemde ne yüzden mün' aḳid olup şehâb

ġâh şaḡv u ġâh şekl-i sekrde taḳtîr ne

Cevv-i ‘âlem hevâ-yı muṭlaḳdur ki beyne’s-semâ ve’l-arz dur. Velâkin hevâ-yı felek eşîrûn taḥtında olmaḡla bârân orada mün‘aḳid olur. Ya‘nî eczâ-i biḡariyyenûn şu‘ûdiyla terâküm ve tekâşüf vâḳi‘ olup ebr ü bârân zuhûra gelür. Şaḡv ol ebrûn inkişâfi ve şekl-i sekrde olduḡı in‘iḳâdla taḳṭîr-i maṭâr itdügüdür. Pes, bunda sâlikûn ba‘z-ı aḡvâline işâret vardur ki şaḡv ve sekrdür. Zîrâ ber-muḳtezâ-yı ḡikmet-i ‘acîbe-i ilâhiyye devâm-ı şaḡv veya devâm-ı sekr olmaz; belki tenâvüb üzerine vârid olur. Egerçi fenâ fillâh ve beḳâ billâh ehli olan kümmel-i evliyânûn şaḡvları zâhirde dâ’im ve sekrleri bâṭınlarında mestürdür. Zîrâ ḡâlib olmuşdur; sâ’irler gibi maḡlûb u zebûn degildir. Ve bunlardur ki maḡfûz ve ma‘şûm ve sâlimlerdür -raḡiyallâhü anhüm-

Ve bârân şekl-i feyzdür ki şehâb-ı dilden teḳâṭur ve semâ-yı rûḡdan tenezzül veya ‘arş-ı sırdan vârid olur. Ve eczâ-i biḡariyye kesb şüretine işâretdür. Velâkin feyz-i ilâhî fi’l-ḡaḳîḳa kesbe menûṭ degildir; belki maḡz-ı minnet-i ilâhiyyedür. Egerçi raḡmet-i vücûbiyye yüzünden kendi nefsi üzerine icâb eyleyüp bi-ḡasebi’l- a‘mâl ve’t-tevcihât daḡı ifâza ider. Pes, mü’essir olan irâdet-i ‘aliyyedür. Kesb imtişâl-i emr için ṭarîḳ-ı edebdür. Ve kesb süflî ve feyz ‘ulvîdür. Efâza’llâhü ‘aleynâ ve ‘aleyküm.

[35b] Tetimme

Çüb-ı te’dîb olmuş iken dâ’imâ ḡaddûn senûn

ḡazret-i Faḡr-i Cihân’a itdügüñ ta‘zîr ne

Ya‘nî senûn ḡaddûn ümmet olduḡuñ cihetden dest-i peyḡamberden -‘aleyhi’s-selâm- bi-tarîḳi’t-te’dîb mażrübü’l-‘aşâ ve bi-ḡasebi’l-cürm çüb-zede olmaḡ iken Tenzîl’de sûre-i Feth’de ve “tü‘azzirüh”¹⁷⁸ kelime-i fasîḡası nâṭıḳ olduḡı ta‘zîr-i belîḡ nedür? Ve sen mu‘azzir iken ‘âlâ şîḡati ismü’l-mef‘ûl, mu‘azzir olmaḡ ‘âlâ şîḡati ismü’l-fâ‘il ne ma‘nâyadur?

Cevâb budur ki ta‘zîr azdâddandur. Düne’l-ḡadd olan te’dîbe ta‘zîr didükleri gibi tefḡîm ve ta‘zîm ma‘nâsına daḡı ta‘zîr dirler. Pes, âyet-i şerîfede olan ta‘zîr ma‘nâ-yı şâniye maḡmûldür; yoḡsa ma‘nâ-yı müte‘ârifede degil. Zîrâ eziyyet-i Rasûlüllâh iden -

¹⁷⁸ “Ey insanlar! Allâh’a ve Peyḡamberine inanasınız, ona yardım edersiniz, ona saygı gösterirsiniz ve sabah akşam Allâh’ı tespih edersiniz diye (Peyḡamber’i gönderdik.)” Feth, 48/9.

şallallāhü ‘aleyhi vesellem- kāfir ve mel‘ündür. Bunda işāret vardır ki herkesde ḥaḳīkat-i Muḥammediyyeden ḥişşe-i müfreze vardır. Her ḥāneye pertev-i āftābdan behre-i mu‘ayyen olduğu gibi. Ma‘a-hazā mecmū‘ı nūr-ı vāhid ve ḥaḳīkat-ı vāhidedür. Pes, fi‘l-ḥaḳīkā tā‘zīm-i Rasūlüllāh itmek ol ḥişşeye ta‘zīmdür ki ol ḥişşe cenāb-ı nübüvve vesīledür; pertev-i āftāb aşlına vesīle olduğu gibi. Bu cihetden erbāb-ı ḥaḳīkat yanında dā‘imā murāḳabe ve muḥāfaza olunur. Zīrā ḥāl-i ‘ālem fi‘l-ḥaḳīka ḥuzūrdur; ḡaybet degildir. Pes, ḥuzūr-ı Ḥaḳ ve ḥuzūr-ı Rasūlüllāh’da terk-i edeb ve hatk-i ḥürmet itmek ne mertebe emr-i şenī‘dür; ma‘lūmdur. Ḥafīzanallāhü Ta‘ālā ve iyyāküm.

[36a] Tetimme

Merdüm ü sürriyeden ya kangısı evlā durur

Burada merdümünden murād ḥürre olan zen ve ḥürretü’l-aşl olan ḥātündür ki izdivācı ‘aḳd-i niḳāha merbūtdur; milk-i yemīne degil. Ve sürriyye “sīn”üñ zammı ve “rā” ve “yā”nuñ taz‘īfiyle Türk oḡalık ta‘bīr itdüğü cāriyedür ki milk-i yemīn ile ḥāşıl olur. Ve evlā lafzında işāret vardır ki ḥürre ve sürriyyenüñ her biri meşrū‘dur. Nitekim Ḥazret-i İbrāhim -‘aleyhi’s-selām- Ḥazret-i Sāre’yi nikāḥ ve Hācer’i teserrī eyledi. Ve Faḡr-i Kā’ināt -‘aleyhi ekmeli’t-taḥiyyāt- daḡi ezvāc-ı muḥāhara ve bi-ḫarīki’t-teserrī Mariya ile temettu‘ eyledi. Pes, evlā olan ikisini cem‘dür ki biri vücūd-ı vācib muḳābelesinde ve biri daḡi vücūb-ı mümkün ḥuḫuşunda şükr ü sipāsa işāretdür; farz u nefl gibi. Ve ikisi daḡi zevḳ-i ḳurbet ü muvāşala bābındandır. Ve cāriye ile iktifā itmek fesād-ı beyte bā‘ışdür. Zīrā yalnız nāfile hevādandır; merdüm ile iktifā ise böyle degildir.

Ma‘a-hazā merdümü tezevvüde merātib-i sülūke işāret vardır. Zīrā ḫarīk-ı tezevvüde ibtidā nā-müzd olduğu gibi bunda daḡi evvelā ta‘yīn-i maḡlab ider. Ba‘deḡi niḳāḥ-ı ma‘nevī merātibine duḡul ider. Ve gitdikçe muvāşala-i ḥaḳīkiyye ‘ışḳ ve şevḳ efzūn olup leyle-i zifāf-ı ḥaḳīkate dek cānı ḳılca ḳalır ve ḫamām-ı ārzü yerin bulur. Andan şoñra nāil olduğu devletüñ ḳadrin bilür. Def‘ī olan ise temellük-i cāriye gibi bī-

qadr olur. Hıŕuŕan civarı mekŕufātu'l-vücūhdur. Pes, “hūrūn maqŕŕāt”¹⁷⁹ rütbesine nice irer. Fe'fhem hedāke'llāhü Ta'ālā.

[36b] Tetimme

Cān u dilde 'ıŕq u sevdā itdügi te'sir ne

Ya'nī maḥall-i izdivāc gerek merdüm ve gerek cāriye olsun bu ikisinün zen oldukları cihetden 'ıŕq u sevdā ile cān u dilde itdükləri te'sir nedür ve bu qadar meyl ü maḥabbet neden neŕ'et ider?

Cevāb budur ki zen muḥlaqā merdüñ ŕuret-i nefsi muḥma'inne ve āyinesidür ki niqāḥāt-ı ma'neviyyenün esrārını anda müḥala'a ider. Ve zevq-ı qurb-ı vuŕlata anuñla tevessül eyler.

Ma'a-hāzā zen merdüñ eczā-i beŕeriyyesindendür ki Hāvva Adem'ün - 'aleyhi's-selām- dıl'-ı eyserinden ḥalq olunmuşdur. İnsān ise bi't-ḥab' kendi zātına ve eczā-i zātına muḥibb ü müyül ve meḥasin-i vücūduna 'āŕıqdır. Ve maqlū'olan dıl'-ı kuŕeyrā maḥalline ŕehvet-i ḥab'iyye vāz' olunmaqla Ādem nāḥār Hāvva'ya meyl eyledi. Egerçi kümmel-i nāŕn nār-ı ŕehvātı nūr-ı maḥabbetden ŕoñra i'tibār olunur ki ŕehvāt-ı ḥaḥkiyyedür. Ve ŕehvāt-ı ḥaḥkiyye eczā-i vücūdun nūr-ı imtilāsından ŕoñra zuḥūr ider. Anuñçün erbāb-ı kuvvet-i qudsiyyeye her çend murḥāz iseler de fütūr ve süsti 'ārız u ḥadıŕ olmaz ve sırr-ı ünüŕet eczā-i 'āleme sārī olmaqla zende daḥi fi'l-cümle fazl-ı zā'id zāḥir oldı. Bu sebebdendür ki mülük bile bu qadar cāḥ-ı 'aḥim anlara ser-fürü'eyler. Girü 'ıŕq u maḥabbetleri ḥuŕuŕunda nice kelimāt-ı cān u cihān söz söylerler. Pes, anlara olan müyül ve maḥabbāt kemāl-i ḥaḥiḥiden nāŕidür. Anuñçün ḥadıŕde gelir: “Ḥubbibe ileyye min dün-yāküm ŕeleŕü't-ḥibi ve'n-nisā'ü ve qurrātü 'aynī fi'ŕ-ŕalāti.”¹⁸⁰

[37a] Tetimme

¹⁷⁹ “Onlar, çadırlara kapanmış hurilerdir.” Rahmān, 55/72.

¹⁸⁰ “Dünyanızdan bana üç ŕey sevdireldi: Güzel koku, kadın ve gözümün nūru da namazdadır.” Nesāi, a.g.e., C.VII, s. 61.

Meclis-i üns ü huzûra ideler çün kim şitâb

‘Ârif-i billâhı sulţân üstine taşdır ne

Ya‘nî hayât cemî‘-i eczâ-i ‘âlemde müşterek iken, nitekim evvel-i şifât-ı hayât ve ibtidâ-yı keşf andandur, halk-ı ‘âlem yine merâtib-i maşûşa ile mümtâz oldılar; mücerred hayâta nazaran miyânlarını tesviye olunmadı. Zîrâ hayâtle iştirâkden soñra ‘ilm ve sâ‘ir şifât-ı kemâliyye ve esmâ-i celâliyye ve cemâliyye ve havâşş-ı zâtiyye ile taşşîş hâşıl oldı.

Ve ‘irfân ki iştilâh-ı hâşda zât ve şifât ve ef‘âl ve esmâ-ı Haqq’a muzâfdur. ‘İlm-i mücerredden ki müte‘allağ-ı ‘inde‘l-‘âmme ahkâmudur; haqâ‘iğ degil; efdal oldı. Pes, rütbe-i sulţân rütbe-i ‘ârifden pest oldı. Zîrâ sulţân ism-i a‘zamuñ zâhirine ‘ârif-i billâh bâtınına mazhardur. Bâtin ise esâs ve aşl olduğı cihetden pâyede yalñız zâhirden berterdür. Meger bir sulţândaki sırr-ı hilâfet peydâ ve ma‘nâ-yı zâhir ü bâtin hüveydâ ola; çâr-yâr ve Mehdî ve sâ‘ir hulefâ gibi. Pes, öyle sulţân her vech ile muşadderdür. Zîrâ hem sâye ve hem âftâbdur. Yalñız zâhir mertebesinde taşrîre ehaqq olan ‘ârif oldı. Meger kim emr-i sulţân ahvâl-i‘âmmeye ta‘alluğ itmekle “e‘z-zâhir ‘unvâni‘l-bâtin” vefqınca muşaddet ve ‘unvân-ı meclis ola. Zîrâ hükmi-bâtin dâ‘imâ şetr ü kümündür. Bu sebebdendür ki lisân-ı nebevîden -‘aleyhi‘s-selâm- şâri‘ olduğı cihetden lisân-ı hâşşa şâdir olmadı. Meger hâşşa şâdir oldıysa ve bu sebebden kendileriçün meclis-i maşûş ta‘yîn itmezler. Ve belki her ne maqâmda olursa tevâzu‘an cülûs buyururlardı. ‘Ârif dağı anuñ işrinedür. Ve‘l-hamdü lillâhi Ta‘âlâ.

[37b] Tetimme

Âteş-i süzân içinde âb-ı nâb olur mı hiç

Olmaz ise ka‘r-ı düzahda biten circir ne

Circir kesr ile şu teresi didükleri ot ve buğuldan bir baqla-i ma‘rûfedür. Hâdisde vârid olmışdur ki: “Cehennem üzerine bir zamân gele ki dibinde circir didükleri ot bite.”¹⁸¹ Ya‘nî âteşde âb hâşşiyyeti olup ihrâk itmeye ve ihrâk iderse dağı muhterik olan

¹⁸¹ Hadis kaynaklarında tespit edilememiştir.

kimse ‘āzāb-ı harīk ihsās itmeye. Egerçi ki cehennemde muḥallid ve aḥḳāb ḥükmince mu‘azzebdir. Velâkin bu ma‘nî emr-i meskûtün ‘anhdan olmağla Rasûlüllâh -aleyhi’s-selâm- kināye ile iktifâ eyledi. Ve’l-‘ilmü ‘inda’llâhi Ta‘âlâ.

Ḳur’ân’da manşûş ve elsinede mütevâtirdür ki şavāhib-i Züleyhâ Yûsuf’ı -aleyhi’s-selâm- ḥîn-i müşâhedede ellerin sikkîn ile taḳâttî‘ itdiler ve aṣlâ ihsās itmediler. Zîrâ mağlûbü’l-‘aql ve meslûbü’l-hiss idiler. Nitekim vecd-i ğâlib ehlinde bu maḳûle ḥavâriḳ-ı ‘ādât meşhûddur. Ve nez‘-i rûḥda daḥi bu ḥâlet vardur. Zîrâ bi-ḥükmi’l-beşeriyye muḥtaẓır olan kimse sekerâtdan ḥâlî degildir. Velâkin ebrâra müşâhede-i na‘îm-i cennet ve muḳârrabîne mu‘âyene-i cemâl-i Ḥâzret ile âsân gelüp ol elemi hiss itmezler. Ve semender didükleri ṭayr daḥi âteşde muḥterik olmaz. Belki leheb ü şu‘lesiyile mütene‘‘im olur. Ve deryâlar ki nâr ḥükminde; zîrâ “Ve izâ’ l-biḥâru sücciret”¹⁸² ḥükmince rûz-ı rest-â-hîz âteşe münḳalib olsalar gerekdür. Yine evvel mürr ü zü‘âḳ içinde âb-ı zülâl bulunur ve çeşme-i ‘azb u şîrîn müşâhede olunur.

Ve her nesnenüñ aṣlı ki şudandır; anda mizâc-ı âb olmağ ba‘îd degildir; gerekse âteş olsun. Nitekim Ḥâzret-i İbrâhîm’e -aleyhi’s-selâm- gülşen oldu ve şu ḥükmin virdi. Ve her nesnede olan ḥâşşiyet aña kayddur. Pes, ol kayd izâle olursa keyfiyyet-i âhiri zuhûr ider. Egerçi dirler ḥaḳâ’iḳ münḳalib olmaz. Fa‘rif.

[38a] Tetimme

Rahmeten li’l-‘âlemîn iken o şâh-ı nîk-ḥû

Ḳabzasında ya ğazabdan ḳabza-i şimşîr ne

Ma‘lûm ola ki Faḥr-i Âlem’üñ -aleyhi’s-şalâtü ve’s-selâm- ‘âlem-i haşrde hezâra rahmet olduğu evvelâ rahmet-i ‘âmme yüzündendür ki iblîse bile -aleyhi’l-la‘ne- bu rahmetden ḥişşe vardur. Ve cemî‘-i küffâr ve eṣrâr daḥi behre-dârdur. Ve şâniyen rahmet-i ḥâşşa cihetindendür ki bu rahmetden naşîb-var olan sü‘adâdur faḳat. Pes, Rasûlüllâh -‘aleyhi’s-selâm- ‘umûmen ve ḥuşûşan sebep-i rahmet iken iblîs ve aña tâbi‘ olan eṣrâr ‘adem-i ḳabûlle rahmetden düşdiler.

¹⁸² “Denizler kaynatıldığı zaman...” Tekvîr, 81/6.

Nitekim ‘asel fi-nefsi’l-emr şifâdur; velâkin memrûru’l-mizâca degil. Pes, kuşûr şâhib-i şafrâdadur; yoḥsa ‘aselde degil. Ve illâ ‘asel şifâ üzerine bâkîdür. Pes, Fahr-i Âlem daḥi raḥmet üzerine dâ’imdür. Velâkin nüfûs-ı zâyî‘a ol raḥmeti ‘adem-i kabûlle maḡdûbün ‘aleyh oldukları cihetden “bü‘ iştü bi’s-seyf”¹⁸³ diyü haber virdi. Ve âşâr-ı ḡazâb każâ olduḡı gibi şimşirle muḡâbele daḥi każâ olmaḡın seyfle meb‘ûş olmaḡ każâyı każâ ile def‘ bâbından oldı. Ve düşmene zıddiyet-i mişl ile mu‘âmele gerekdür; yoḥsa meveddet-i mişl ile degil. Zıdd ise zıdduñ vücûddan zehâbını taleb ider. Çünkü düşmen dostuñ zevâlini taleb eyleye; lâ-cerem dost daḥi zıddı olan düşmenüñ helâkini taleb eyleyüp şimşirle muḡâtele yüzünden düşmeni müsteḡarr olduḡı mevzi‘den naḡl-i berzaḥa sebep olur. Zîrâ iki zıd mecemmi‘ olmazlar. Ve bu ma‘nânuñ fi’l-ḡaḡîka me‘âli raḥmetedür. Zîrâ a‘zâ-i müte‘ekilleyi kât‘ itmek eczâ-i bâḡiyyenüñ selâmetine mü‘eddîdür. Ve nefisle mecâhede daḥi buña kıyâs oluna. Ma‘a-hazâ ‘ibâd müḡlaḡa maḡlûḡ-ı Ḥaḡ oldukları gibi nefis daḥi kuvâ-yı maḡlûḡadandır. Ve bu sırrı bilen ziyâde ḡazûb olur. Fa‘ rif sırrahü cidden.

[38b] Tetimme

Ümmet-i merḡûme çün her vech ile oldı vasaḡ

Bunları sâ’ir ümemden vaḡt ile te’ḡîr ne

Ümmet-i merḡûmeden murâd ümmet-i Muḡâmmed’dür -şallallâhü ‘aleyhi ve sellem-. Ve burada vasaḡ efdâl ma‘nâsınadır. Nitekim Qur‘ân’da gelür: **“Ve kezalike ce‘alnâküm ümmeten vasaḡan.”**¹⁸⁴ Velâkin te’ḡîr münâsebetiyle ziyâde mevki‘inde vâḡi‘ olmuşdur. Vasaḡ oldukları cemâl ve celâlüñ miyânını cem‘ itmeleri iledür ki i‘tidâl bundadır. Zîrâ ümmet-i Mûsî -‘aleyhi’s-selâm- yalnız celâl ve ümmet-i İsî -‘aleyhi’s-selâm- yalnız cemâl üzerine idiler. Nitekim şerî‘atleri merâtib-i ḡâllerine delil-i kâfidür. Ve emr-i vücûd insân rütbesine gelince nice devr eyleyüp insân âḡîrû’l-

¹⁸³ “Ben Allâh’a hiçbir şey ortak koşulmayıp ibâdet edilinceye kadar kılıç kullanmakla emrolundum. Rızkım mızraḡımın gölgesinde verildi. Alçaklık ve kötülük benim emrime muhalefet eden kimselerin üzerinedir. Kim bir kavme benzerse onlardandır.” Ahmed bin Hanbel, *Müsned*, C.IX, Beyrut, Müessesetü’r-Risâle, 2001, s. 123.

¹⁸⁴ “Böylece, sizler insanlara birer şahit (ve örnek) olasınız ve Peygamber de size bir şahit (ve örnek) olsun diye sizi orta bir ümmet yaptık.” Bakara, 2/143.

eṭvār olduđı gibi emr-i kemāl dađı ümmet-i merḥūme devrine gelince seyr eyleyüp devr-i ümmet-i merḥūme āhirü'l-edvār oldu. Nitekim devr-i sünbülenüñ āhirinde geldikleri aña dāldür. Pes, bu ümmetüñ neş'ede te'ahḥurları cemī'-i kemālāt ile taḥaḥkuḥlarından ötüridür.

Nazar eyle şol ḥarf-i vāva ki 'inde'ş-şūfiyyeti'l-muḥaḥḥikīñ āhiri'l-ḥurūf ve sırru'l-insāndur. Nice hevā-i bāṭın cemī'-i meḥārice mürür ve her birinüñ ḥāşşasın aḥz idüp āhir vāvda müntehī olur. Anuñçün hū kelimesi zikre eḥaḥḥ oldu. ZİRÄ HÄ-I ḤALKİ İLE VÄV ŞEFEVİYİ CEM' İDÜP CEMİ'-İ MERĀTİBÜÑ SIRRıyla ZĀHİRDÜR ve sırr-ı hüviyyet sārīdür. Ve ibtidā sālīke sırr-ı ḥayāt ve sereyān-ı hüviyyet münkeşif ve bundan vücūd-ı 'ām lāzım gelmez; nitekim ehl-i bāṭılān 'iddiā ider.

El-ḥāşıl gāḥ olup mübtedā li-ecli'l-meşāliḥa mu'ahḥir olduğı gibi ümmet-i merḥūme dağı mu'ahḥir oldu. Bu sebeb dendir ki mülük alāylarda şoñra gelürler. Ve bu tertıbden sırr-ı nikāḥ gibi ḥulüb-ı ḥalkā şevḥ müstevlī olur. Anuñçün muḥāddem gelenler bunları rü'yete taḥāssür itdiler. Ve belki bi'l-āḥire bu ümmetden olmağı taleb itdiler. Anuñçün Ḥazret-i İsī ve Ḥazret-i Ḥızır -'aleyhi's-selām- ḥālā ümmetden ma' düddür. Ve 'alā ḥāzā.

[39a] Tetimme

Şeyḥ İsmā'ıl Ḥaḥḥī ḥaḥḥı için eyle beyān

Cümle esmādan 'aceb Ḥaḥḥī ile ta' bir ne

Şeyḥ pīrdür ki mü-sepīddür. Ta' zīmen 'ulemāya dağı ıtlāḥ olunur. ZİRÄ ŞAN-ı şeyḥ budur ki tecārüb ve ma'ārifi keşir ola. Ve bu faḥır ḥin-i taḥrīrde sāl-i 'ömrden elli toḥuza müntehī olduğı zabṭ olundu ki sene-i hicret dağı biñ yüz yigirmi bire bālīg idi. Ve İsmā'ıl mūtī' ma'nāsına veya "isma' yā İL"dür ki İL i' lām-ı Ḥaḥ' dandır. ZİRÄ Ḥazret-i İbrāḥim -'aleyhi's-selām- bir ferzend-i necīb için du'ā idüp "isma' yā İL" derdi; ya'nī "yā Allāḥ istecib du'āi fi ḥaḥḥı'l-veled." Şoñra Ḥazret-i İsmā'ıl -'aleyhi's-selām- tevellüd idüp şüret-i du'ā ile tesmiye olundu. Ve esmā ve künā gerḥi şāv-ı semādan nāzil ve ism ü müsem mā miyānında vech-i münāsebet me'ḥūzdür. Velākin ebeveynüñ

tesmiyesine şūret-i zāhirede iltifāt olunmayup ism-i ḥākīkī ki ‘ında’llāhdur; ānā nazar olunur. Anuñçün esmā-i ‘arīza maḥv olup āḥir esmā-i ḥākīkīyye zuhūr itse gerekdür; ḥayran ve şeran. Pes, insān tebeddül-i esmā ve teğayyür-i elḳābdan ḥavf itmek gerekdür. Bu cihetdendür ki tezkiyeye dā’ir olan esmā ve künā ile tesemmī ve tekennī mekrūh ve belki menhīdür.

Ve Ḥākīkī lafzı esmā-i Allāh’dan Ḥākḳ ismine nisbetdür. Zīrā bu faḳīr evā’il-i ḥālümde taḥalluṣ ḥuṣūşunda müteḥayyir iken Kitābü’l-Füṣūş’da olan ḥikmete “ḥākḳıyye fi kelimeti işḫākiyye” işāret olunup ber-ḥaseb-i nefes-i iksīr-mişāl Ḥazret-i Şeyḫ-i Ekber -ḳuddise sırruhu’l-aḥar- ile ‘amel ve taḥalluṣ vāki’ oldı. Zīrā maḳām-ı teslīmde sırr-ı İsmā’il ve İşḫāḳ mütteḥiddür. Bu cihetden ta’ miyye murād idüp şeyḫ-i mezbūr zebīḫ-i İşḫāḳ olmağa zāhib oldı. Ve bu faḳīr şeyḫ-i mezbūrūñ ‘ālem-i ma’nāda mazḥar-ı nefes-i nefisleri olup evlād-ı ma’neviyyelerinden olduğumuzdan dā’imā anlara intiṣāb ile iftiḥār iderüz.

Ve lafz-ı Ḥākḳ’da şebāt ma’nāsı melḫūz ve muḳābil-i bāṭıl olmağa bi-ḥamdillāhi Ta’ālā bu āna gelince Ḥākḳ’dan ‘udūlden maḥfūz olup ehl-i bāṭılān ile ḥākḳ olan mācerāmız taḥrīr-i ḳaleminden bīründür. Ḥudā-yı müte’āl irşimūzi taḥḳīḳ ve sülūkümüzi tekml̄ eyleye. Ve esmā lafzında işāret vardur ki elḳāb daḫi esmā ve i’lāmdandır. Anuñçün terākib-i ‘Arabiyye’de üzerine lām dāḫil olmaz; meger taḥsīn için ba’zı i’lāma dāḫil. Fa’rif fe inneḥü yenfe’uk inşā’allāhü Ta’ālā.

[39b] Ve lehu

Me fā ī lün/ me fā ī lün/ me fā ī lün/ me fā ī lün

الا ياءها الساقى الذي سقياه أحيان ١

ارحنا من بلاء الغم و البلبال أحيانا

مما ت البال في فقد الحميا ايها الندمان ٢

لعل الله احيانا بها في حال محيانا

لنا من سكرة الصهباء صعقات تحاكي الرعد ٣

ولكن ليس ينصب بها ماء محيانا

٤ كان الخضر من عين الحيوة قام بالفيض
فيحيى الله من فيض يزيل الظماء اعيانا

٥ الاحقى فنتب من توبة فيها وداع الراح
ففيها عفو مولانا و غفران خطايانا

[1. Ey ara sıra su veren sâkî!

Bazen bizi gam ve endişelerden uzaklaştır.

2. Kalbin ölümü dostları kaybetmededir, ey nâdim!

Umulur ki Allâh bizi bununla canlandırır bazen.

3. Kızıl şarabın sarhoşluğundan öyle anlarımız vardır ki şimşekler çaktırır.

Fakat onun yerine bizi diriltecek başka bir su bulamıyoruz.

4. Hızır (a.s.) hayat pınarı ile cûşa geldi.

Susamışların susuzluğunu Allâh feyziyle giderir.

5. Ey Hakkî! Öyle bir tövbe et ki içinde rahata veda olsun.

Bunda Mevlâ'mızın affi ve hatalarımızın mağfireti olsun.]

[40a] Ve lehu

Fe ū lün/ fe ū lün/ fe ū lün/ fe ū l

١ خذوا منهج الصبوة ياكرام
ولاتتقفوا اثر قوم لئام

٢ فمن ينتحى نيل مقصوده
بلا صبوة فات عنه المرام

٣ ومن لم يذق شربة من بلاء
فقد مات لهثا بداء الاوام

الا عالجوا النفس من دائها بان لم يكن من قبيل الجذام	٤
فان كان من ذاك ويلا لها واصحابها من ادانى الانام	٥
هنيئا لاهل القلوب الحكم فقد اطعموا من لذيذ الطعام	٦
مريئا لهم ما صفا من صفا فقد دار في صفو قلب كجام	٧
الاحقى لا تبك من محنة ففيها من الحق الف سلام	٨

[1. Ey kirâm, iyi insanların yolunu tutunuz;
Kötülerin izini asla takip etmeyiniz.

2. Kim bu maksuduna gayretsiz ulaşmak isterse
Gerçek hedeften sapmış olur.

3. Kim musibet şerbetinden tatmazsa
Dili sarkmış halde susuzluk hastalığından ölümler gider.

4. Eğer cüzam cinsinden değilse
Nefislerinizi hastalıklardan tedavi ediniz.

5. Eğer onun cinsinden ise onların vay haline
Ve onlar insanların en ednâlarıdır.

6. Hikmet ehli kalp sahiplerine ne mutlu
Ki onlar nimetlerin en lezzetlerinden yemişlerdir.

7. Afiyet olsun onlara, ter ü taze bir nimetle nimetlenmişlerdir.

Onların kalpleri cam gibi saf ve temizdir.

8. Ey Hakkî! Musibetlerden dolayı ağlama.

Çünkü bu musibetlere Hak'tan binlerce selâm vardır.]

[40 b] Ve lehu

يا امير الخلق يا عبد الرحيم

[Fā i lā tūn/ fā i lā tūn/ fā i lūn]

الأمير مبالغة الأمر و الأمراء الملوك الخلفاء لانهم اولوا الامر و الرعية مأمورة و اول من سمى بامير المؤمنين عمر بن الخطاب رضي الله عنه و يطلق الأمير على من اريد تعظيمه و ان لم يكن اميرا في نفس الامر فالامير عربي من الامارة بالكسر وله هنا حسن موقع لانه يطلق في اللسان التركي على السيد الهاشمي و عبد الرحيم المذكور هاشميولعل الاطلاق مبني على التعظيم المذكور لاعلى انه لفظ تركي بمعنى السيد و اضيف الأمير الى الخلق بمعنى المخلوق لان الحق تعالى امر لأممور و العبد مأمور وان كان امرا في بعض المراتب فامرئته إضافية لا حقيقية بخلاف أمرية الحق تعالى فانها حقيقية اطلاقية و عبد الرحيم الهاشمي هو صاحب المجموعة و الرحيم من الاسماء الحسنى وكل منها يضاف اليه العبد فيقال عبدالله و هو اعظم الاسماء و هو اسم حبيب الله صلى الله عليه وسلم بالفعل و اسم سائر المؤمنين [41a] بالقوة و يقال عبدالرحمن و هو أيضا اسم الحبيب بالفعل وكذا اسم خليل الرحمن بالفعل و اسم غيرهما بالقوة و يقال عبدالرحيم و هو اسم غيرهما من الأنبياء عليهم السلام بالفعل فعبد الله فوق عبد الرحمن و هو فوق عبدالرحيم كما اشارت البسمة الى هذه المراتب بتقديم الجلالة على الاسما لرحمن و تقديمه على الرحيم ثم عبدالرحيم فوق على عبدالكريم و على غيره من الأسماء

طيب النفس وذا القلب السليم

اصل الطيب ما يستلذه الحواس والطيب من الانسان من تعرى عنه نجاسة الجهل الفسق و قبائح الاعمال وتحلى بالعلم والايمان ومحاسن الأفعال قال بعضهم الفرق بين الطيب و الطاهر عموم من وجه لتصادقهما في الزعفران و تفارقهما في المسك والتراب والطيب ما يلائم النفس و تستلذ به والطاهر النظيف ففي إضافة الطيب الى النفس من اللطف ما لا يخفى والنفس هنا بمعنى ذات الانسان و يطلق على الله تعالى مشاكلة كما ورد في القران [41b] ثم ان النفس الإنسانية مجبولة على الطهارة والفطرة ثم تعرض لها عوارض تخرجها عما هي عليها فطبيتها ترجع الى تركيبة النفس التي هي من القوى الباطنة ويقال لمن كان من السادات الطيب والطاهر لقوله تعالى يطهركم تطهيرا وقوله تعالى الطيبات للطيبين ويلتحق بهم من كان في معناهم لقوله عليه السلام الى كل تقى نقى فالسيد اما سيد صورة و معنى واما صورة فقط واما معنى فقط والذي هو سيد صورة فقط اي من جهة النسب من غير قيام بلوازم السيادة فسيادته في الدنيا لا في الآخرة ووجه تخصيص لفظ الطيب ههنا هو انه لقب لعبد الرحيم المذكور باشارة من الفقير وتلقيبه إياه به

والقلب له معنيان فالقلب الذي هو البضعة هو محل الروح الحيوانى ومنه ينتشر الروح الحساس الحيوانى في جميع الجسد وهو البخار الخارج من تجويف القلب من حرارة الدم الذي فيه والقلب الذي هو لطيفة ربانية فلها بهذا القلب الجسمانى الصنوبرى الشكل المودع في الجانب الايسر من الصدر تعلق وتلك اللطيفة هي حقيقة الانسان فالقلب و ذات الانسان شيء واحد وذلك انه جوهر الانسان حقيقة واحدة في الفطرة الاولى ذات قوى كثيرة وهو المسمى عند الصوفية روحا وقلبا وعند الحكيم نفسا ناطقة فاذا تعلق بالبدن فعند اجتحابها بغواشي النشأة يسمى نفسا وعند تجرده وظهور نوره يسمى عقلا وعند رجوعه الى العالم القدسي يسمى روحا و باعتبار كثرة تعلقه ومعرفة للحق يسمى قلبا فالكل جوهر واحد

[42a] ووصف القلب بالسليم كما جاء بالقرآن لسلامته عن الكفر ثم عن المعاصي ثم عن تعلقات ما سواه تعالى وانما وصف القلب دون غيره من القوى لرياسته على القوى كما جاء في الحديث فهو في سائر القوى بمنزلة السلطان من الرعية ثم ان القلب الموصوف انما هو للانبياء عليهم السلام اصالة لكمالهم فيه ولغيرهم تبعية

ان لله مائة رحمة

هكذا جاء من العبد الكريم

اعلم ان كل جنة من جنات الاعمال فيها مائة درجة بحسب عدد الرحمة يقسمها اهل الاعمال بقدر أعمالهم ولهم غير ذلك من الدرجات من باب الفضل فعنوان الحديث وهو الاسم الله انما ورد ههنا بخصوصه وهو الاسم الأعظم باعتبار تضمنه الاسم الرحمة لأن الرحمة انما كانت مقسومة بحسب الألوهية الجمالية لا بحسب الألوهية الجلالية فان ما كانت مقسومة بهذا الحسب انما هي الدرجات لا الدرجات فكما ان في الجنة مائة درجة بحسب الاعمال فكذا في النار مائة دركة بذلك الحسب فله تعالى الوهية مطلقة على أهل الجنة وأهل النار ولذا ورد لا اله الا الله وههنا سر آخر لا يفشى فتفتن له من الاسم الأعظم المحيط للجمال والجلال ومن قوله تعالى سبقت رحمتي غضبي[42b] وايراد هذا الحديث ههنا تفضيل لا جمال واقع في لفظ الرحيم و تصريح بما علم التزاما لان الرحيم انما يتضمنه الرحمة الخاصة لا شك انها بالنسبة الى المؤمنين اذ لا رحمة للكافرين بل الغضب و اللعنة و الرحمة على المؤمنين أنواع بحسب الاعمال فكما انهم يتفاوتون في الاعمال فكذا في الدرجات التي تفصلها الرحمة الإيجابية فاقتضت الحال تفصل الرحمة الى أنواع وانه لم يعلم عددها من طريق اخر غير الحديث وقوله كذا جاء أي جاء هذا الخبر والحديث من العبد الكريم الذي هو رسول الله صلى الله عليه وسلم

اما كونه عبدا فلما نص الله به في التنزيل من قوله سبحانه الذي اسرى بعبده وقوله وانه لما قام عبدالله وقوله عليه السلام ليلة الإسراء انا العبد لا اله الا الله فالمراد العبودية المحضة التي لا يسويها شيء من الألوهية والربوبية كما هو مطعم نظر الكمال وهي التي يقال لها التواضع الحقيقي فما فيه شيء من الرياسة أو التملق فليس بعبودية تامة وتواضع كامل واما كونه كريما فلان الكريم هو من يوصل النفع بلا عوض وهو عليه السلام كذلك ولذا قال الانبياء عليهم السلام ان اجرى الا على الله فالعبد عبد لا اجرى هو يوصل النفع بلا اجر وذلك من حيث عبوديته الذاتية والاجير يوصل بأجر وذلك من [43a] حيث حرته الاصلية فالعبد الحقيقي عبدالله وحر عما سواه والاجير عبد لما سواه تعالى والعياذ بالله

فالكريم هو المكرم على اسم الفاعل كالبديع بمعنى المبدع ويجوز انه يكون بمعنى المكرم على اسم المفعول لانه تعالى اكرمه بما لا يحصره البيان و لا يخفى ما في ابراده عقيب الرحيم من اللطف على ما سبق سره ثم انه لا غبار على اطلاق العبدالكريم عليه لومن جانب الامة لان ماله الى ان يقال من عبدالله الكريم ورسول الله الروف الرحيم على ان باب الحكاية مفتوح

ان يكن قلب وسمع فاجتهد

ان يكون حظك الله العظيم

الواو الواصلة ههنا بمعنى او الفاصلة لقوله تعالى ذلك لمن كان له قلب او القى السمع وهو شهيد واو لمنع الخلو لا لمنع الجمع لان القاء السمع لا يجرى بدون سلامة القلب وقال بعضهم لتقسيم المتفكر الى التالي والسماع او الى الفقيه و المتعلم والسمع قوة في الاذن بها تترك الأصوات ويعبر بالسمع عن الاذن وعن فعل الذى هو السماع والاجتهاد اخذ النفس ببذل الطاقة وتحمل المشقة

فان الجهد و الجهد الطاقة و المشقة وقيل الجهد بالفصح المشقة وبالضم الوسع والمجاهدة استفراغ الوسع في مدافعة العدو والحظ النصيب المقدر والعظيم هو الله لعظمته وجلالته يطلق في مقابلة الحقير كما ان الكبير يطلق في مقابلة الصغير ولهما تفاصيل مذكورة في مواضعهما [43b]

والمعنى ان يكن لك قلب سليم كما وقع التّفؤل به قبل ذلك وسمع مصغ وانك حاضر فاستفرغ الوسع في ان يكون نصيبك من الله تعالى هو الله العظيم كما قال وكان فضل الله عليك عظيما اي اسم العظيم لا الدرجات المقسومة على الرحمات فقط فان من يجد الدرجات قد لا يجد الله تعالى بخلاف من وجد الله تعالى فانه لا يفوته الدرجات والحاصل ان من وجد الله تعالى فقد وجد كل شيء ومن فقد الله تعالى فقد فقد كل شيء اذ لا يجد كل شيء مع فقد الله فمن وجد كل شيء مع فقد الله فهو لم يجد كل شيء مع فقد الله فهو لم يجد شيئا أصلا وانما وجد السراب بدون ان يكون حقيقة فهو اهل الحساب والمشقة لا اهل الفضل والخفة فافهم هُداك الله فان فيه ارشادا من الدنيا الى الآخرة ثم من الآخرة الى الله الأول الآخر

جاء في القرآن تلويح له

عندما قال صراط مستقيم

في اللغة الإشارة وقال اهل البلاغة هو ان تشير الى غيرك من بعد وقولى له اي لانه يكون الله تعالى اعظم الحظوظ وان يكون الاجتهاد له

والصراط من السبيل هو ما لا تتواء فيه وهو الاعوجاج بل يكون على سبيل القصد فهو اخص من السبيل فان السبيل من الطرق هو ما كان معتاد السلوك والطريق كل ما يطرقه طارق معتادا كان او غيرمعتاد والطريق في القرآن كالصراط معنى واستعمالا اي في جواز التذكير والتانيث والاستقامة الاعتدال والمستقيم القويم المعتدل

واعلم ان الله تعالى قال [44a] والله يدعو الى دار السلام ويهدى من يشاء الى صراط مستقيم فظاهره ان الدعوة عامة والهداية خاصة وباطنه ان الدعوة الى دار السلام والهداية أيها حال الابرار وهم لا يجاوزونه الجنة الى مقام العندية والدعوة الى السلام الذي هو الله السلام والهداية الى ذاته واسمائه وصفاته وافعاله حال المقربين وهم

يجاوزونها الى ذلك المقام فصراط الابرار صراط عام و صراط المقربين صراط خاص اذ كل منهم انما يسلك من مسلك غيرمسلك الاخر وعلى الصراط يقاس الاستقامة فما ثم صراط الا والحق غايته لكن الصراط السوى والاستقامة الخاصة انما هما للخواص لا للعوام فما كان سويا مستقيما بالنسبة الى العوام فهو منحرف مايل بالنسبة الى الخواص فمن مشى على صراط العامة وصل الى الجنة ونال النعيم الصفات ومن مشى على صراط الخاصة وصل الى مقام العندية ونال الى نعيم الذات فالفرق بينهما بين كما بين القمر والشمس واطلق على المعنى ما يطلق على الصورة وهو الصراط والاستقامة تشبيها و تجوزا لانه اقرب الى الفهم من حيث ان الخيال غالب على الانسان وان كان الله تعالى يدرك بالعقل والخيال بل بالسرا الاخفى وقوله ما عرفناك حق معرفتك اي بحسبك لكنا عرفناك حق معرفتك اي بحسبنا فان الانسان انما خلق للمعرفة ومن ثم تجلى الله من مقام الكنز المخفى فاطهر وجوده ونصب صراطا موصلا اليه ودليلا يدل عليه فمن اراد الاخرة وكذلك الاخر بغير التاء وسعى لها سعيها فلا كفران لسعيه كان سعيه مشكورا

[44b] صح اهل الله لا فيهم مرض

ما عداهم كان من ضرب السقيم

قولى لا فيهم مرض بيان لما قيله من معنى الصحة والمراد مرض القلب كالرزائل النفسانية المخرجة للنفس عن اعتدالها الطبيعي من الكفر والشرك والنفاق والبخل والجبن وغيرها شبه ذلك بالمرض لانه كما ان المرض مانع للبدن عن التصرف الكامل كذا ماهو في حكمه من المذكور مانع عن ادراك الفضائل وعن تحصيلالحياة الاخروية وأيضا ان صاحبه يميل الى الاعتقادات الردية كالمريض يشتهي الأشياء المضرة وقوله ما عداهم بكلمة ما تقبيح لغيرهم وتنزيل لهم عن شان العقلاء ومراتبهم فان العقلاء في عليين على ماورد في الحديث والعروج الى عليين لا بد له من حركة ولا حراك لمريض وضرب السقيم نوعه والسقم المرض المختص بالبدن وقد يكون في النفس ويطلق على ما فيها تشبيها كما مر أنفا والحاصل ان اهل الله وهم خاصته تعالى اصحاء قلبا وان كانوا مرضى بدنا لان الامراض البدنية يشترك فيها العوام والخواص لاسيما من رد الى مرتبة الارشاد وابتلي ببلايا ليست في العامة الا نادرا ولذلك قال تعالى انما انا بشر مثلكم فاثبت البشرية المثلية ثم أورد وجه المفارقة بقوله يوحى الى ولاشك ان الوحي إنما ينزل من الطيب على الطيب اذ لا ينزل السلطان الا على المكان الطاهر وكذا بيد الطيب ولذا قال تعالى قل نزله روح القدس ولذا منع الجنب من مس المصحف فلا يمسه الا المطهرون اي لا يمسه حقيقة الا من طهره الله عن دنس الزدائل والتعلقات

[45a] فمن كان صحيحا من الامراض القلبية مطلقا فقد صح وصوله الى الله تعالى وان كان سقيما في

بدنه وقلبه ومن كان سقيما في القلب فقد انحرف عن الطريق وان كان صحيحا في ظاهره وصورته ولذا ورد في الحديث ان الله لا ينظر الى صوركم واعمالكم بل الى قلوبكم ونياتكم اي لعبرة بالقلوب ونياتهما لا بالصور واعمالها فرب عمل ضايع لا يتنانه على الفاسد فطوبى لاهل الصحة وويل لاهل السقامة وقد اوجزنا في الامراض القلبية ولها مراتب بعضها لا تقشى بسبب العهد الماخوذ فعليك بالتأمل والاستخراج او بالاخذ عن افواه الرجال في الخوات وقول الشاعر صح عند الناس انى عاشق غير ان لم يعرفوا عشقى لمن يشير الى ان الصحة الكاملة انما تحصل

بطبابة العشق فان الزهر من الامراض أيضا فانه لا يخلو عن قيد ونفى واثبات واما العشق فاطلاق محض ونفى
صرف فاعرف جدا

من به داء العقل منحرف

كان محروما من العشق القويم

الداء المرض والعقل في الأصل الحبس سمي به الإدراك الانساني لحبسه عما يقبحه وعقله عما لا يحسن
ومنه العقال او هو من العقال والمنحرف ماكان على حرف وطرف خارج عن الجادة والعقل المنحرف تمثيل للداء
فان المراد به العقل القاصر المعاشي لا العقل الكامل المعادى فان العقل الكامل نور قدسى يتوقد في الدماغ بل في
القلب لانه آلة لادراكه وبينه وبين الكشف رقيقة وله مراتب العقل الأول وهو العقل الكل والعقل الأوسط وهو عقل
الافلاك والعقل الأخير وهو العقل الجزئي البسيط

[45b] و العشق بالكسر الافراط في المحبة ولذا قيل ان فلانا عشق فلانا اى افراط في المحبة له والله

تعالى عشق محمدا صلى الله عليه وسلم اى تأكدت محبته له والا فصفات الله تعالى معتدلة ليس فيها افراط ويجوز
ان يكون عشقه تعالى واردا بطريق المشاكلة فان رسول الله عليه السلام عشق ربه اى كان في مقام قاب قوسين
الصفات وحكمه الأنينيته في الوجود لانه اى العشق نسبة بين العاشق والمعشوق فاطلق العشق على صفة الله أيضا
لقيامه عليه السلام في ذلك المقام

ثم لما كان في مقام او ادنى الذات وحكمه وحدة الوجود زال العشق والأنينيته بقيت الوحدة الصرفة ويقال
له مقام المحبوبة فرسول الله هنالك محبوب الحق والمحبة من صفاته تعالى كما يقال يحبهم ويحبونه واطلاق
المحبية اذ ذاك للتفهيم والا فالالفاظ قاصرة عن بيانه ذلك المقام قال بعضهم سمي العاشق عاشقا لانه يذبل من شدة
الهوى كما يذبل العشقة اى اللبلاب والاراك اذا قطف انتهى ولو قال لانه كالعشقة في التعليق لكان أدى حق المقام
وفي العشق كلام ليس هنا محل بيانه ويقال نور المحبة ونار العشق والقويم المستقيم المعتدل وصف العشق به لانه
منهج سوى موصل الى الله تعالى بلا غائلة بخلاف العقل وكذا ما تحير اهل العشق الالهية المقام واما اهل العقول
فحيرتهم لعدم تعين المطلب عندهم او لغير ذلك من الطنون والانظار السقيمة وهى الحيرة المذمومة والأولى الحيرة
الممدوحة وفي الحديث اللهم زدني تحيرا اى اكثر لي تجلياتك المحيرة فانها تلوينات عجيبة وشؤنات غريبة ولذا
كان تلوين اهل التمكين مقبولا فانه ليس في الحقيقة من باب التلوين

[46a] بل من قبيل التمكين في التلوين فاعرف جدا والمعنى من التصق به داء ومرض كداء العقل

المنحرف عن الجادة الموصولة الى الله تعالى إيصالا مستقيما كان محروما وممنوعا عن العشق المستقيم المعتدل
يعنى ان العقل ليس كالعشق في طريق الله تعالى فانه يمنع العاقل ويعقله عن المشى سويا بخلاف العشق ولذا ذم
الأول ومقتضاه ومدح الثانى وموداه فما من نبى ولاولى عرفى الا وقد ابتلى بالعشق ثم بعد الوصول صحا عنه
صحوالسكران ولعزته عزّ الكمال واربابه فليسارح العاقل الى تحصيل العشق فانه كيمياء كما ان غيره سيمياء
والعين والحس اقوى من العلم الخيال

قاله حقى باجمال وفى

لكن الاجمال يكفى للفهيم

قاله اى المذكور في الابيات الى هنا والاجمال اخذ الشئ جملة لا تفصيلا والفهم مبالغة الفاهم والفهم تصور المعنى من لفظ المخاطب او هيئة للنفس بها يتحقق معانى ما يحس والمعنى قال الشيخ إسماعيل حقى هذا المذكور في الابيات الستة خطاب لصاحب المجموعة السيد عبدالرحيم الطيب باجمال وفي اى كامل في الوفاء ومبالغ في الأداء ولذا كان كافيا لمن كان من اهل الفهم البليغ لانه يستحصل من الجمال ما لا يستحصله الغبى الابله من التفصيل على انه ضم اليه الشرح ولو كان باجمال وهو مطابق للمتن جدا اذ صاحب البيت ادرى بما فيه بخلاف ما إذا كان الشارح غير الناظم فانه قد يخطئ الا ان يكون ممن اوتي ذهننا ذكيا وطبعنا مستقيما وعقلا سليما وكشفا صريحا وشهودا صحيحا

وهذا مع شرحه وقع في مقدار نصف يوم من اقصر الأيام والحمد لله تعالى والصلوة والسلام على رسوله وعلى اله وصحبه اجمعين

[Ey halkın emîri Abdürrahîm!]

“Emîr”, emrin mübalağasıdır; emirler, melikler, halifelerdir. Çünkü onlar ulü’l-emirdirler ve “ra’iyye” ise memur, yani emredilendir. İlk defa “emîrü’l-müminîn” diye isimlendirilen Ömer bin Hattab’dır, Allâh ondan razı olsun. Saygınlığı ifade edilmek istenen kişiye de emîr denilir, gerçek bir emir olmasa bile. “Emîr”, kesre ile okunan Arapça imâratından gelme bir kelimedir. Burada emîrin güzel bir mevkisi vardır. Türk dilinde Seyyid Hâşimî olarak adlandırılan, zikri geçen Abdürrahîm Hâşimî’dir. İsimlendirme tazimden dolaydır. Türk dilinde beyefendi anlamında kullanılan seyyid kelimesi değildir. “Emîr”, “halk” kelimesine ilave edilince mahlûk anlamında kullanılır. Çünkü Hak Ta’âla âmirdir, memur olmaz. Kul da memurdur, velev ki bazı kullar âmir dahi olsa. Onun emirliği izâfidir, hakiki değil. Ama Rabbü’l-âlemîn’in emirliği hakikidir.

Abdürrahîm Hâşimî mecmua sahibidir. “Rahîm” de esmâ-i hüsnâdandır ve her esmâ-i hüsnânın başına “abd” kelimesi ilave edilir. Abdullâh ismi gibi ki bu, Allâh’ın en büyük isimlerindedir. Aynı zamanda Habîbullah’ın (s.a.v.) da ismidir. Aynı zamanda bütün müminlerin de ismidir. Abdurrahmân’ın da Allâh’ın Rasûlü’nün isimlerinden olduğu söylenir. Aynı şekilde Halîlü’r-rahmân da gerçekte hem Hazret-i İbrahim’in (a.s.) hem de diğer müminlerin ismidir.

Abdürrahîm, Hazreti Muhammed (s.a.v.) ve Hazreti İbrahim (a.s.) dışındaki peygamberlerin ismidir de denmiştir. Abdullâh Abdurrahmân’dan, Abdurrahmân da Abdürrahîm’den önde gelir; besmelede de işaret edildiği gibi. Besmelede de sırasıyla önce Allâh, sonra Rahmân ve Rahîm gelmiştir. Abdülkerîm, Abdürrahîm’den sonra gelir. Diğer isimler de esmâ-i hüsnânın sırasına göre takip eder.

Nefsi tayyib ve kalbi selîm

“Tayyib”ın aslı, duyuların hoşlandığı şeydir. “Tayyib insan” cehâlet necâsetinden, fışktan, çirkin davranışlardan arınan, aynı zamanda ilim, iman ve güzel davranışlarla süslenen kişi demektir. Bazıları demiştir ki “tayyib” ve “tâhir” arasındaki fark bir açıdan umûmîdir; ikisi safranda aynıdır, misk ve toprakta ise birbirinden farklıdır. “Tayyib” nefse hoş gelen ve nefsin haz aldığıdır; “tâhir” ise temiz olandır.

“Tayyib” “nefis” ile birleşince gizlenemeyen bir letafet gösterir. Burada “nefis”ten kasıt insanın zatı manasındadır. Bazen Allâhu Ta’âlâ için de bu adlandırma yapılır, Kuran’da geçtiği gibi. İnsan nefsi fitrat ve tahâret üzere yoğrulmuştur. Sonradan dış sâiklerle aslından uzaklaşmıştır. Nefsin tıybeti, manevî kuvvelerden sayılan tezkiye-i nefsten gelir. Büyüklerden bazıları için Tayyib ve Tâhir denmiştir; Allâhu Ta’âlâ Kitabında “sizi tertemiz yapmak için”¹⁸⁵ buyurduğu gibi. Allâhu Ta’âlâ yine şöyle buyurmaktadır: “Temiz kadınlar temiz erkekler içindir.”¹⁸⁶ Bu manada olan her şey bunun gibidir; hadis-i şerifte olduğu gibi: “Her takvâ sahibinin soyu temizdir.”¹⁸⁷

“Seyyid” ya hem sûreten hem mana bakımından ya da sadece sûret veya sadece mana bakımından seyyiddir. Fakat sadece soy bakımından seyyid olan sûret bakımından seyyiddir. Onun seyyidliği dünyadadır, ahirette değildir. “Tayyib” lafzının burada tahsis edilmesi mezkûr Abdürrahim’e lakap olmasındandır.

“Kalb”in iki anlamı vardır: Ruhun barındığı et parçası olarak kalp ki bedende canlılık bütün organlara buradan intikal eder. Bu canlılık, kalbin ortasından kanın sıcaklığı vasıtasıyla bütün bedene gaz gibi yayılır. Rabbânî letâfeti ifade eden kalbin ise insanın cismanî heykelinde var olan kalp ile ilişkisi vardır. Bu letâfet de insanın hakikatidir. Kalp ve insanın mahiyeti ayındır ki o, insanın özüdür. Fıtrat bir tek hakikattir ki bu, sûfiler tarafından “kalp” ve “ruh” olarak adlandırılmıştır; filozoflarca da “nefs-i nâtika” diye adlandırılmıştır. Kalp fitratın dışına çıkıp yaratılış hile ve dedikodularıyla birleşince “nefs”, arınıp nuru görmeye başlayınca “akıl”, bir âlime dönüşünce ise “ruh” diye adlandırılır. Çok değişken olmasından ve Hakk’ı tanıyabilmesinden “kalb” ismini almıştır. Bütün bunlar tek bir cevherdir. Kalbin “selîm” ile vasıflandırılması Kuran’da geçtiği gibi küfür ve mâsiyetten, Allâh dışındaki eşyadan arınmasındandır. Kalpten başka organın “selîm” ile vasıflandırılmamasının sebebi ise kalbin bedeninin bütün organlarına lider olmasındandır. Hadis-i şerifte de geçtiği gibi: “Onun diğer kuvvelere karşı konumu sultanın tebâsına karşı konumu misâlidir.”¹⁸⁸ Bahsettiğimiz kalp ise esasında peygamberlerin kalbidir; diğer insanların kalbi ise tâbîdir.

“Allâh’ın yüz rahmeti vardır.”¹⁸⁹

Böyle haber verdi Abdülkerîm

Bil ki amel cennetleri bakımından her cennetin rahmet sayısı açısından yüz derecesi vardır. Amel ehli bunu amelleri miktarınca elde eder. Onlar için fazilet açısından başka dereceler de vardır. Hadisin başlığı Allâh’ın ismidir. Özellikle burada zikredilmesinin sebebi ism-i azam olmasıdır. Zira ism-i azam Rahmet ismini de içinde barındırır. Çünkü celâlinin ulûhiyetine göre değil, cemâlinin ulûhiyetine göre taksim edilmiştir. Bu taksimat buna göre olmazsa, o vakit dereceler devreye girer, dereceler değil. Cennette de amallere göre yüz derece vardır. Nitekim bu hesaba göre cehennemde de birbirinden aşağı

¹⁸⁵ “Ey Ehl-i Beyt! Allâh sizden, sadece günahı gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor.” Ahzâb, 33/33

¹⁸⁶ “Kötü kadınlar kötü erkeklerle, kötü erkekler ise kötü kadınlara; temiz kadınlar temiz erkeklerle, temiz erkekler de temiz kadınlara yaraşır...” Nûr, 24/26.

¹⁸⁷ Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Hilyetü'l-Evliyâ ve Tabakâtü'l-Asfiyâ*, C. X, Beyrut: Dârü'l- Kütübî'l-Arabî, 1974, s. 129.

¹⁸⁸ Hadis kaynaklarında tespit edilememiştir.

¹⁸⁹ Müslim, *Sahih-i Müslim*, C. IV, Beyrut: Dârü İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, t.y., s. 2108.

yüz mekân vardır. Allâhu Ta‘âlâ’nın cennet ve cehennem ehli üzerine mutlak ulûhiyeti vardır. Bundan dolayı “Lâ ilâhe illallâh” varid olmuştur. Burada gizli bir sır daha vardır. Bu sırrı kavradığında Cemâl ve Celâl sıfatlarını kuşatan ism-i azamı kavransın. Yine bu durum Rabbimizin buyurduğu, “Rahmetim gazabımı aşmıştır.”¹⁹⁰ ifadesindedir. Bu hadisin burada zikredilmesi Rahîm lafzında toplanmış güzelliklerin üstünlüğünü ortaya koymak ve bilinmesi gerekli şeylerin açıklanması içindir. Çünkü Rahîm içinde kendine has rahmeti barındırır. Şüphesiz bu da müminler içindir. Çünkü kâfirlere rahmet yoktur, lanet ve gazap vardır. Müminlere rahmet, amelleri nisbetinde çeşit çeşittir. Nitekim onlar da amellerinde çeşitlilik arz ederler. Ve rahmetin gerektirdiği şekilde onlar derecelerinde de yine farklıdır. Durum rahmetin farklılık göstermesini icâb ettirir. Hadisin dışında rahmetin adedi ve çeşidi farklı bir yolla bilinmemektedir. “Böyle haber geldi.” sözü haber ve hadis Abdülkerim’den yani Rasûlullâh’tan bu şekilde geldi anlamındadır.

Kul olması ile ilgili ise şöyle vârid olmuştur: Allâh’ın İsrâ suresinde nazil buyurduğu “Kulunu yürüten Allâh noksan sıfatlardan münezzehtir.”¹⁹¹ ve “Allâh’ın kulu ayağa kalktı.”¹⁹² ayetleri ile Peygamberimizin İsrâ gecesi “Ben kulum, Allâh’tan başka ilah yoktur.” Buradaki kulluktan murat, hiçbir özelliği ulûhiyet ve rubûbiyete denk olmayan, saf, içerisinde riyâset duygusunun ve dalkavukluğun olmadığı, hakiki tevazu olarak adlandırılan bir kulluktur. Riyâset duygusunun ve dalkavukluğun olduğu kulluk tam bir ubûdiyet ve kâmil bir tevazu değildir. Ayrıca Rasûlullâh kemâli görmeye son derece tâliptir. Tabiatının kerîm olmasına gelince falanca cömerttir, bedelsiz olarak faydalı şeye vesile olur. Peygamberimiz işte böyledir. Bunun için peygamberler -selâm üzerlerine olsun- “Benim ücretim ancak Allâh katındadır.” demişlerdir. Herhangi bir ücret istemeyen, faydalı şeye ücretsiz vesile olan kul hakiki kuldur. Bu zâfî ubûdiyet cihetiyle gerçekleşen bir şeydir. Ücret elde eden kişi; ücrete, aslı hürriyete sahip olması sebebiyle ulaşır. Hakiki kul Allâh’ın kuludur ve her şeyden bağımsızdır. Ücreti alan ise -Allâh muhafaza eylesin- Allâh’ın dışındakilerin kuludur.

Kerîm, mükrimdir; Bedi‘ manasındaki Mübdi‘ gibi ism-i fâ‘ildir. Mükrem manasında ism-i mef‘ul olması da câizdir. Çünkü Allâhu Ta‘âlâ beyan ile sınırlanamayacak şeylerle ona ikram etti. Bahş ettiği şeylerde gizlilik yoktur. Ardından daha önce sırrı açıklandığı gibi lütufla ilgili Rahîm gelir. Sonra Abdülkerim adlandırması -gün gibi âşikardır- ki ümmetine malını cömertçe sarf etmesi sebebiyledir. Bu açıdan “Abdullâhi’l-Kerim” ve “Rasûlullâhi Raûfu’r-Rahîm” şeklinde de adlandırılmıştır.

Eğer kalbin ve işiten bir kulağın varsa cehdet

Ki katından sana büyük bir nasip bahşetsin Allâhü’l-azîm.

“Vasıl vâvı” burada “fasıl evi” manasındadır. Allâhu Zülcelâlin şu sözünde olduğu gibi, “Aklı olan ve şahit olarak kulak veren insanlar içindir.”¹⁹³ Burada “vâv” çokluğu men için değil, teklifi men

¹⁹⁰ Buhârî, *Sahîh-i Buhârî*, Beyrut: Dârü Tavkî’n-Necât, 1422, s. 120.

¹⁹¹ “Bir gece, kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye (Muhammed) kulunu Mescid-i Harâm’dan, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ’ya götüren Allah noksan sıfatlardan münezzehtir; O, gerçekten işitendir, görendir.” İsrâ, 17/1.

¹⁹² “Allah’ın kulu, O’na yalvarmaya (namaza) kalkınca, neredeyse onun etrafında keçe gibi birbirlerine geçeceklerdi.” Cîn, 72/19.

¹⁹³ “Şüphesiz ki bunda akli olan veya hazır bulunup kulak veren kimseler için bir öğüt vardır.” Kâf, 50 /37

içindir. Çünkü kulak vermek kalb-i selim sahibi olmadan gerçekleşmez. Bazıları mütefekkir ile okuyanın, işiten ile fikhedenin ve öğrenenin arasındaki mana farkını ayırdetmek için şöyle demiştir. “İşitmek kulakta bir kuvvedir, onunla sesler idrâk edilir.” Kulakla işitilenler ve fiil olarak yapılanlar ifade edilir ki işitme ve ictihat, nefsi gayrete ve meşakkate tahammüle zorlamaktır.

Cehd ve cühd gayret ve meşakkattir. Cehd için “meşakkat”, cühd için ise “Güç yetirebilirlik manasına gelmektedir.” ifadesi kullanılmıştır. Mücadele, düşmana karşı müdafaada tüm gücün sarf edilmesidir. Nasip, takdir edilen paydır. Azîm ise Allâh’ın sıfatıdır, azâmeti ve yüceliği sebebiyle hakîr kelimesinin zıttı olarak kullanılır. Tıpkı kebîr kelimesinin sağîr kelimesinin zıttı olarak kullanıldığı gibi. Bu iki konu ile ilgili yerinde gerekli tafsilat gelecektir.

Senin bir kalb-i selîminin olmasının manası bundan önce onunla ümitvar olman ve senin hâzır olarak işiten bir kulağının olmasıdır. Allâhu Ta‘âlâ’dan nasibini almada gayret göstermen büyük bir iştir. Azîm olan Allâh şöyle buyurmuştur: “Allâh’ın fazlı senin üzerinde gerçekten büyük olmuştur.”¹⁹⁴ Yani Azîm ismi sadece rahmete şâmil pay edilen dereceler değildir. Kim dereceleri elde ederse Allâh’ı bunun hilâfına bulmaz. Kim Allâh’ı bulursa dereceleri kaybetmez. Allâhı bulan kimse her şeyi bulmuştur. Kim Allâh’ı kaybetmişse her şeyi kaybetmiştir. Zira Allâh’ı kaybetmekle hiçbir şey elde edilemez. Kim Allâh’ı kaybetmekle her şeyi elde etmiş olur ki. O kişi Allâh’ı kaybetmekle hiçbir şey elde edememiştir. Kim Allâh’ı kaybetmekle her şeyi elde ettiğini düşünürse, her ne kadar her şeyi elde ettiğini düşünse de hakikatte o bir şey elde edememiştir. Hakikatte serap, hesap ve meşakkat ehlinindir; fazilet ve ahlak ehlinin değil.

Şunu anla ki şayet Allâh seni hidâyete erdirdiyse onda dünyadan ahirete bir irşâd, sonra da ahiretten evvel ve ahir olan Allâh’a bir irşâd vardır.

Ona işaret edilmiştir Kuran’da

Dendiğinde sırat-ı müstakîm

İşaret dilinde “telvîh” hakkında belâgatçiler şöyle söylemişlerdir: “O, senin dışında birine işaret etmemdir.” Allâhu Ta‘âlâ onun rızası için gayret etme konusunda en büyük pay sahibidir.

“Sırat-ı müstakîm”, eğriliğin ve sapmanın olmadığı yoldur, hedefe ulaştıran yolda olmak demektir. O, yolların en husûsîsidir. “Es-sebîl” ise yollardan biridir, o, mutad olarak yürünülen yoldur. “Tarîk” ise mutad olsun ya da olmasın her yolcunun yürüdüğü yoldur. “Tarîk”, Kur’an’da mana ve kullanım olarak ”sırât” gibidir. Müzekker kullanımı ve müennes kullanımı câizdir. İtidalli istikâmet, mutedil dosdoğru yol anlamındadır.

Bil ki Allâh şöyle buyurmuştur: “Allâh esenlik yurduna çağırır, dilediği kimseleri doğru yola iletir.”¹⁹⁵ Onun zâhiri; çağrının umûmî, hidayetin husûsî olmasıdır. Bâtını ise saadet yurduna ve hidâyete çağrının olmasıdır. Peki, hangisi ebrârın halidir? O ebrâr, ‘indiyye makamındaki cenneti, zâhiri aşamazlar. Davet; zatında, isimlerinde, sıfatlarında ve fiillerinde hidâyet ve selâm olan Allâh’adır. Mukarrabûn, hâli ile bu makamı aşar. Ebrârın yolu umûmî, mukarrabûnun yolu ise husûsî bir yoldur. Bu kimselerin her biri diğer yollardan birini değil de bu yolları tutarsa istikâmet üzere olur.

¹⁹⁴ Nisâ, 4/113.

¹⁹⁵ Yûnus, 10/25.

O iki yol havas içindir, avâm için değil. Avâma göre müstakîm olan şeyler, havasa göre yoldan sapma olabilir. Kim bu açıklanan umûmî yolda yürürse cennete vasıl olur ve Cenab-ı Hakk'ın sıfatlarından sudûr eden nimetlerine ulaşır. Kim de o husûsî yolda yürürse o da 'indiyye makamına ulaşır ve Allâh'ın zatından ortaya çıkan nimetlerine kavuşur. İkisi arasındaki fark ayta güneş arasındaki fark gibidir.

Suretlere yapılan adlandırma manalara da yapılır. Yol ve istikâmet bir teşbihtir, anlaşılmaya daha yakındır. Tahayyül insanda baskın durumdadır. Allâhu Ta'âlâ, akli ve hayali tüm gizlilikleri ile birlikte idrak eder. Seni hakkıyla tanımamamıza sana zarar vermez. Fakat seni hakkıyla tanımamıza bize yarar verir. İnsan, mârifet için yaratılmıştır. Sonra Allâh kenz-i mahfî makamından kendini açığa çıkarmıştır. Varlığını zâhir etmiştir ve kendine ulaştırılan yolu ortaya koymuş, ahiret yurdunu isteyen kimseler için kendine işaret eden delilleri yaratmıştır. El-Âhar ise "te"sizdir. Ve ahiret yurdu için ona yaraşır bir şekilde çalışanın gayreti boşa çıkmaz, onun çabası karşılık bulur.

Ehlullâh kalbindeki marazdan şifa bulmuştur;

Onlar dışındakilere tesir eder darbü's-sakîm

"Onlarda maraz yoktur." sözüm daha önce geçtiği üzere sıhhatin manasını açıklamak içindir. "Marazu'l-kalb" küfür, şirk, nifak, cimrilik, korkaklık vb. hastalıklardan olan ve tabii itidalden ayrılan rezaili'n-nefsiyyeyi ifade etmektedir. Çünkü maraz, bedeni kâmil manada tasarrufta bulunmaktan alıkoyar. Böylece faziletleri idrâk etmekten ve uhrevî hayatı elde etmekten alıkoyar ve sahibini zararlı şeyleri canı çeken hasta gibi bozuk itikâda meylettirir.

"Mâ adâhum" (onların dışındakiler) sözü ehlullâhın dışındakilerin çirkinliklerini ve akl-ı selim olanların hallerinden uzaklaşmayı ifade eder. Akl-ı selim olanlar hadiste varid olduğu üzere 'illiyyûn sınıfı içindedirler. 'Illiyûn derecesine yükselmek hareketliliği gerektirir ancak hastanın hareketliliğini değil. Hastalığın etkisinde kalmanın çeşitleri vardır. Bedendeki maraza mahsus hastalık nefste olur ve içindekiler az önce geçtiği gibi teşbih olarak adlandırılır. Hâsılı ehlullâhın özelliği, avâm ve havasta ortak olarak bulunan bedenî hastalıklara sahip olsalar bile kalben dosdoğru olmalarıdır. Özellikle irşad mertebesini reddeden kimse musîbetlere uğrar. Bu durum nadiren söz konusudur. Bununla ilgili Allâhu Ta'âlâ, "Ben ancak bir beşerim" buyurarak Efendimizin beşer oluşunu tepit etmiş, sonrasında ise "Ancak bana vahyolunmakta"¹⁹⁶ buyurarak farkına vurgu yapmıştır. Vahyin temiz olandan yine temiz olana indiğinde şüphe yoktur. Zira sultan ancak temiz mekânda konaklar. Bu böylece temiz elle gerçekleşir. Bu sebeple Cenâb-ı Hak: "De ki onu Ruhü'l-kudûs indirmiştir."¹⁹⁷ Bunun için "Ona ancak temiz olanlar dokunabilir."¹⁹⁸ buyurarak cünup kimseyi Mushafa dokunmaktan men etmiştir. Yani hakikatte Allâh'ın rezil pisliklerden temizlediği kimseler ona dokunabilir

Mutlak olarak kim kalb hastalığından sâlim olursa bedeninde ve cisminde hastalık olsa bile Allâh'a ulaştırılan yol ona açılmış olur. Kim de kalbinde hastalık taşıyorsa sûreten ve zâhiren sağlıklı olsa

¹⁹⁶ "De ki: Ben de ancak sizin gibi bir insanım. Bana ilâhınızın bir tek İlâh olduğu vahy olunuyor. Artık O'na yönelin, O'ndan mağfiret dileyin. Ortak koşanların vay haline!" Fussilet, 41/6

¹⁹⁷ "(Rasûlüm!) Onu Rûhu'l-emîn (Cebrail) uyarıcılardan olası diye, apaçık Arap diliyle, senin kalbine indirmiştir." Şuarâ, 26/193-195.

¹⁹⁸ Vâkıa, 56/79.

bile yoldan sapmıştır. Bununla ilgili hadis-i şerifte şöyle vârid olmuştur: “Allâh sizin sûretlerinize değil; kalplerinize, niyetlerinize bakar.”¹⁹⁹ Yani kalplerin ve niyetlerin değeri vardır, suretlerin ve amellerin değil. Nice zâyi amel vardır ki fesatçıyı mahveder. Sıhhat ehline müjdeler, maraz ehline yazıklar olsun! Kalp hastalıklarını açıklamaya çalıştık. Onların mertebeleri vardır. Bir kısmı alınmış ahit sebebiyle ortaya çıkmaz. Senin bunlara dikkat etmen gerekir. Veya halvet ehlinin lisânından bunları alman gerekir. Şair şöyle demiştir: “Benim insanlar arasında âşık olduğum yayılmış, ne var ki kâmil sıhate işaret eden kimseler benim aşkı bilemezler.” Kâmil sıhhat, ancak aşk tabâbetiyle elde edilebileceğine işaret eder. Zehir de hastalıklardandır. O kayddan, nefyden ve ispattan hâli değildir. Aşk ise sırf bir itlâk, yalın bir nefydir. Bunu iyi belleyesin.

Kimin aklında hastalık varsa

Yoldan sapar, nasip olmaz aşku'l-kavîm

Hakikatte aklın marazı hapsolmaktır. Çirkin şeylere hapsolması sebebiyle insanî idrâk olarak adlandırılır. Ve aklı hasta olmak, güzel olmayan şeylerdendir. “İkâl” akıl kelimesindedir ya da o ‘İkâl’ kelimesindedir. “Münharif kimse” iki arada bir derecede kalan, doğru yoldan sapmış, kararsız kimsedir. Münharif akıl, marazı temsil eder. Onunla kastedilen eksik, kemâle ermemiş dost aklıdır. Yoksa kemâle ermiş düşman aklı değil. Kâmil akıl; dimağda yanan hatta kalpte yanan mukaddes bir nurdur. Çünkü o idrâkin bir aracıdır. Akl-ı kâmil ile keşf arasında ince bir çizgi vardır. Kâmil aklın akl-ı evvel, akl-ı küll, akl-ı evsat -ki akl-ı eflâk olarak bilinir- ve aklı'l-ahîr -ki akl-ı cüzî'l-basît olarak bilinir- gibi mertebeleri bulunmaktadır.

“Aşk” kelimesi kesre ile ‘ışık şeklinde okunduğunda sevgideki ifratı ifade eder. Bunun için, “Falanca, filancaya âşık oldu.” denir. Yani onu sevmeye aşırıya gitti. Allâhu Ta‘âlâ, Hz. Muhammed’e (s.a.v) işte böyle âşık olmuştur. Ona muhabbetini te’kit etmiştir. Ancak Allâh’ın sıfatlarında itidal vardır, ifrat yoktur. Allâh’ın aşkının böyle olması, kendine dost edinme cihetiyle, vârid olduğu şekliyle câizdir. Rasûlüllah Rabb’ine âşık olmuştur. Sıfatları ve hikmetleriyle “kâbe kavseyn” makamında bulunmuştur. Aşk, âşık ve mâşuka nisbet edilen bir haldir. Aynı şekilde Rasûlüllah bu makamda bulunduğu için Allâh’ın sıfatlarına da itlak olunur

Bu makamda bulunduğu, zat ve hikmetleri vahdet-i vücûda erdiğinde aşk ve benlik yok olmuş, mahbubiyet makamı denilen “vahdet-i sarfe”ye geçilmiştir. Rasûlüllah burada hakkın mahbûbudur. Muhabbet Allâh’ın sıfatlarındandır. Bilindiği üzere “O Allâh onları sever, onlar da Allâh’ı sever”²⁰⁰ denilmiştir. Muhabbet adlandırması, anlaşılması gayesiyle yapılmıştır. Ne var ki lafızlar bu makamı beyanda eksik kalmaktadır. Bazıları âşık olarak adlandırmışlardır. Zira o hevanın şiddetinden solar. Yani sarmaşık ve misvak ağacı koparıldığında yok olur. Şayet âşıklar askıda gibidirler.” deseydi makamın hakkını eda etmiş olurdu. Aşkta söz vardır. Bu açıklama makamında değildir. “Muhabbetin nuru, aşkın narı” denir. Dosdoğru, mütedil yol aşkın vasfıdır. O, aklın hilâfına, gâilesiz bir şekilde Allâh’a ulaşmanın bir yoludur. Böylece ilâhî aşk ehlinin hayret makamı ortaya çıkar. Akıl ehline gelince onlar isteklerini tayin edememeleri veya buna benzer zanları ve sû-i nazarları

¹⁹⁹ Müslim, a.g.e., s. 1986.

²⁰⁰ Mâide, 5/54.

nedeniyle hayrete düşmüşlerdir. Bu yerilmiş bir hayret iken, birincisi övülmüş bir hayrettir; hadis-i şerifte geçtiği üzere, “Allâhım hayretimi arttır.”²⁰¹ Yani tecellilerini çoğalt. Zira onlar acaip farklılıklardır, garip durumlardır. Bunun için temkin ehlinin farklılıkları makbul olmuştur. Gerçekte bu, farklılık bâbından bir durum değildir

İyi bil ki telvin; telvin içerisindeki temkînden önce gelir. Telvindeki tasaddukun manası hastalıktır. Maraz, dosdoğru bir aşktan yasaklanmış ve mahrum kalmış, Allâh’a düzgün bir şekilde kavuşturılmaktan uzak olan aklın hastalığıdır. Yani akıl, Allâh yolunda aşk gibi değildir. Çünkü o, akıl sahibini, aşkın tam aksine alıkoyar, doğru yolda ilerlemesine engel olur. Bu sebeple birincisi ve onun muhtevastakiler yerilmiş, ikincisi ve onun muhtevastakiler övülmüştür. Dolayısıyla hiçbir peygamber ve veli yoktur ki aşk ile imtihan olmasın, vuslata erdikten sonra sarhoşun ayılması gibi kendine gelmesin. Kemâlin izzeti, onun izzeti içindir. Akıllı olan, aşkı elde etmede acele etsin. Akıl kimyadır, diğerleri simya. Göz ve his, hayal olan ilimden daha güçlüdür.

Hakkî ona kâfi bir icmâl ile demiştir

Fakat bu icmâlin muhatabı fehîm.

Yukarıda geçen beyitlerde ona şöyle demiştir: İcmâl; bir şeyi toplu olarak almaktır, tafsilatlı olarak değil. Fehîm, fâhimin mübâlağasıdır. Fehm, muhatabın sözünün veya kişinin şeklinin manasını kavramaktır. Hissedilen şeylerin manası onunla gerçekleşir. Bu meyanda Şeyh İsmail Hakkı, altı beyitte hitap ettiği mecmua sahibi Seyyid Abdürrahim et-Tayyib için kâfi derecede bir icmâl ile yani tam bir yeterlilikle ve edada mübâlağa ile sözünü söylemiştir. Bunun için ince kavrayışlı kimse için söylenenler yeterli olmuştur. Çünkü o, güzellikten ortaya çıkar. Ahmak ve aptal tafsilattan da bir şey elde edemez. Metne tam mutâbık olarak bir icmâl ile şerh edilmiş olsa bile bir şey anlayamayacaktır. Nazmeden olmayan şârihin söylediklerinin hilâfına, beytin sahibi beyitte ne kastedildiğini bilir. Çünkü şârih zeki bir zihne, sağlam bir tabiata, akl-ı selîme, açık bir keşfe, sahîh bir şahitliğe sahip kimselerden olmadığına hata edebilir.

Bu, şerhi ile birlikte en kısa günlerden birinin yarı zamanında yazıldı. Allâh’a hamdolsun Rasûlünün âline ve ashâbının tümüne selâm olsun.]

[46b] *Fe i lâ tûn/ me fâ i lûn/ fe i lûn*

Yâ habîbe'l-kuşûbi fi'l-âlem

[47a] Yâ tabîbe'n-nüfûsi min âdem

[47b] **Ve lehu**²⁰²

Me fâ i lûn/ me fâ i lûn/ fe u lûn

²⁰¹Hadis kaynaklarında tespit edilememiştir.

²⁰² c Aded-i ebyât: 90[Müellifin notu]

- 1 Elâ ey mazhar-ı esrâr-ı esmâ´
Semâ-ı ma´rifetden nûş iden mâ´
- 2 Elâ ey gevher-i deryâ-yı na´mâ´
Ne gevher belki feyz-â-feyz dâmâ´
- 3 Elâ ey şûret-i Raḥmân’a îmâ´
Ki vech-i Ḥaḳ-nümâdur şekl ü sîmâ´
- 4 Çün olduñ bir tecelliden hüveydâ
Senüñle vech-i esmâ oldu peydâ
- 5 Çün olduñ perde-i tehyîm-fersâ
Fürû-keş eyledüñ ehl-i sefer-sâ
- 6 Çün olduñ gülşen-i ‘aql içre püyâ
İrişdi büyüñ eṭrâfa çü büyâ²⁰³
- 7 Açıldı senden ehl-i‘âleme bâb
Müşerref oldu zâtuñ ile aḥbâb
- 8 Kaleminden oldu naḳşuñ levḫe pâ-kûb
Çü cüy oldu nice esrâr meskûb
- 9 Yazıldı dest-i ḳudret ile müzehheb
Gören ervâḫ taḫsîn eyledi heb

²⁰³ Koşulu nesne [Müellifin notu]

- 10 Oğundı nürdan çendin āyāt
Bilindi rahmet āyāt ile ğāyāt
- 11 [48a]Budur ol levḥ kim ʿ ilme²⁰⁴ olur taht
Bilinür anuñ ile taht ile baht
- 12 Hāḳīkatde ne maḥv olur ne işbāt
Bu sırrı böyle işbāt itdi eşbāt²⁰⁵
- 13 Tecellī-i rūḥa çün feyz ide irās
Kemālāt-ı Hāḳḳ olur aña mīrās
- 14 Şu cāye kim tenezzül eyleye ğays
Olur mı kişt-zāra ğaysden ʿ ays²⁰⁶
- 15 Çü oldı rūḥ-ı Hāḳḳ ervāḥa neffās
Hemān ecsāma ervāḥ oldı nekḳās²⁰⁷
- 16 Bu maʿniden düzüldi ʿ arşa ebrāc
Ola tā ṭāḳ-ı ʿ arş ervāḥā miʿrāc
- 17 Hāzīza bāʿ iş oldı zirve-i evc
Anuñçün urdı ferş ol ʿ arşdan mevc
- 18 Döşendi kürsiye bir özge dībāc

²⁰⁴ ʿ Alimallāh [Müellifin notu]

²⁰⁵ Şiḳāt [Müellifin notu]

²⁰⁶ İfsād [Müellifin notu]

²⁰⁷ Müsāriʿ [Müellifin notu]

Alınsa andan olur hüsni için bāc

19 Bu kürsīde kodı bir levh Fettāh
Ki oldur bāb-ı emr ü nehye miftāh

20 Eger emr ise oldur şıhhat-i rūh
Ve ger nehy ise eyler rūhı mecrūh

21 [48b] İderler emr-i Hakk'ı nehye tercih
Olanlar işbu dünyāda merācih

22 Çün oldı Sidre nūr u nāra berzah
Bulurdi heşt cennet heft dūzah

23 Çü şaldı Sidre ka' r-ı dūzahā bīh
Yedi zaqqūmın āhir ehl-i tevbīh

24 Şemer-bār itdi şahın çünki berbah²⁰⁸
Didi eklinde cennet ehli bah bah

25 Bu vech ile eflāk olup ābād
Zuhūra geldi hāk u āteş ü bād

26 Tabī' atden idüp Hakk' unsur icād
Televvün itdi reng-ā-reng-i biçād²⁰⁹

²⁰⁸ Mecri'l-mā [Müellifin notu]

²⁰⁹ Boncuğ ve la' l ve yāqūt ve emşāli [Müellifin notu]

- 27 Çü feyz-i fazlı icrâ eyledi rûd
Cihân bâğında bitdi nâr u emrûd
- 28 Çü kırdı kâr-gâh-ı kevni üstâz
İrişdi pîş-kârâna verestâz²¹⁰
- 29 İdüp kân-ı ezel gevherlerin nebz
Cem'e cemm ü nebîze irdi hem nebz
- 30 Kimi gâm-nâk oldu kimisi şâz
Kimisi muţtarid hâl ü kimi şâzz
- 31 Hîlâfetle olup âdem muşaddar
Açıldı kenz-i maḥfiye aña dar
- 32 [49a] Cihân aña ra' iyyet ol cihân-dâr
O deyyâr-ı kerem yâr ü cihân dâr
- 33 Aña secde idüp sükkân-ı dîhûr
Yüzi nûrından aldı pertevi hûr²¹¹
- 34 Aña esmâyı Allâh itdi ibrâz
Müsemâdan açıldı aña çok râz
- 35 Çalındı cezbeden çün gûşına sâz
Kodı zühdi vü itdi ' ışkı dem-sâz

²¹⁰ Pîş-kârân: huddâm [Müellifin notu]

Verestâz: vazîfe [Müellifin notu]

²¹¹ Hâ ve hâ ile lugatde güneş ma' nâsına [Müellifin notu]

- 36 Cemālin eyledi ma‘ şūḳ aña bāz
Şikārın aldı ol demde çü şeh-bāz
- 37 Dilinde gevher-i ‘ ışḳı idüp pās²¹²
Cilā virdi anuñçün tutmadı pās
- 38 İderdi ḥalk aña ‘ ışḳ ile pā-būs
Gerek nāmus-ı ekber ya ki Ḳābūs²¹³
- 39 Çü ‘ ışḳ-ı Ḥaḳ’ dan oldu aña melbes
Didi baña bu teşrif-i Ḥudā bes
- 40 Bu ‘ ışḳ ile çün oldu ‘ āleme baş
‘ Umūmen ehl-i ‘ ālem didi şābās
- 41 Budur bu nūr-ı Rabbānī güneş feş²¹⁴
Bunı kim görmediyse oldu aḥfeş²¹⁵
- 42 Budur bu sırr-ı Raḥmānī-i serpūş
Ki sırra virmede ser cümleden būs²¹⁶
- 43 [49b] Çün oldu cevher-i ‘ ışḳ ile ḥālīş
Aña nefis ile şeytān oldu çün lışş

²¹² Niḡāh-dāşten [Müellifin notu]

²¹³ İsm-i sulṭān [Müellifin notu]

²¹⁴ Edāt-ı teşbihdür; veş gibi. [Müellifin notu]

²¹⁵ Şaḡirü’l-başar [Müellifin notu]

²¹⁶ Çāpük, Fārisidür. [Müellifin notu]

- 44 Ki zīrā cevher olsa zer gibi hāş
Çü düzd olur havāle aña eşhāş
- 45 Kederden ғанғы dil kim ola aһlaş
Bu dünyāda yine olmaz muһallaş
- 46 Çü hādiş oldu ādemde bu a‘ rāz
Ҙamu a‘ rāzdan ol itdi i‘ rāz
- 47 Olup meydān-ı zikr içinde rākiz
Gözetti merkezī қodı merākiz²¹⁷
- 48 Aña dīv olmadı aşlā muқāyyez
Dü ‘ālemde yüzi oldu mübeyyez
- 49 Bu ‘ işmet hалқasına oldu merbüt
Bu ma‘ niden daһi ol oldu maғbüt
- 50 Melek zīrā nedür bilmez meһābiṭ
Meger emr ile ola arza hābiṭ
- 51 Çekilmişdür kenār-ı behre çün şat
Ne bilsün mekre vü ne ola menşat
- 52 Ki tab‘ -ı ‘ ādemīden oldu maһfūz
Aña ne қayd-ı ma‘ құл ü ne melfūz

²¹⁷ Cevānib [Müellifin notu]

- 53 ‘ İbâdet eylese andan alur hazz²¹⁸
Kamu iqbâli içinde bulur hazz²¹⁹
- 54 [50a] Gerekmez aña zecr için mevâ‘ iz
Ki ‘ âşîye olur maḥşûş vâ‘ iz
- 55 Velî ‘ âdem olupdur başka maṭbû‘
Degildür qaddi gibi ḥâli merbû‘
- 56 Çü vardır anda biñ dürli kavâṭi‘
Nice olmaya rāhın dīv kâṭi‘
- 57 Ser-i nefse kaçan ura maḳâmi‘
Hevâsın ola ol ḍarb ile kâmi‘
- 58 Ura ‘ ışq âteşinden qâlbine dâğ
Yaqa cismi libâsın qomaya dâğ²²⁰
- 59 Olur feyz-i Ḥudâ qalbine nâbiğ²²¹
Ki bulmaz anı dünyâda nevâbiğ²²²
- 60 Ayağından sülûkinde gider bağ
Olur seyrân-gâhı ‘ irfândan bâğ
- 61 Bu nûr-ı ma‘ rifet çün kim ola şâf

²¹⁸ Nasîb [Müellifin notu]

²¹⁹ Baḥt [Müellifin notu]

²²⁰ Leke [Müellifin notu]

²²¹ Zâhir ü fâyiz [Müellifin notu]

²²² Şuarâ [Müellifin notu]

Gider anuñ ile t̄arik-i evşāf

62 Gelür aḡz-ı ‘ ulūma andan āşaf
Melek tekb̄ir için baḡlar aña şaf

63 Süleymān gibi urur ‘ āleme keff
Olur destinde nef̄s ü d̄iv çün keff²²³

64 Ola çün salṭanat ile ‘ ālī mencūk²²⁴
Bula Ḥaḡ’ dan fütūh u feyż çok çok

65 [50b] İde teşh̄ir-i enf̄üs ile āfāḡ
Silāḡı ola ‘ ilm-i cefr ü evfāḡ

66 Ṭola ḡalbi nice d̄ürli ḡaḡā’ iḡ
Ḥaḡā’ iḡde bula nice deḡā’ iḡ

67 Kimesne itmeye ḡāl̄ini idrāk
Anı Ḥaḡ ḡılmaya bu ḡalka iḡrāk

68 Ḥazā’ in pür ide k̄imyāsı anuñ
Güher-enḡiz ola deryāsı anuñ

69 Ola resm-i sivādan defteri pāk
Ola ḡayd-ı cihāndan ḡālbi b̄i-bāk

²²³ Köpük [Müellifin notu]

²²⁴ Ser-i ‘ alem [Müellifin notu]

- 70 Anuñla hāşıl ola cümle āmāl
Eger ola emel ‘ilm ü eger māl
- 71 Kim ol k̄uṭb-ı cihāndur merkeze dāl
Odur bīḥ ü bün-i Sidre ḳalan dāl
- 72 Cihān bir cüz‘ -i zātīdür odur küł
Ḳamusı hārdur gūyā odur gül
- 73 Odur tedvīr-i ḳāf-āsā olan mīm
Bu Muşḫaf’da olan Yāsīn ü Ḥā Mīm
- 74 Ne belki Muşḫaf’a oldur Elif Lām
Ki ol mīm ile ḥatm oldı bu İslām
- 75 Ne belki Zāt’ı oldı Muşḫaf-ı tām
Velī nice oḳuya anı temtām
- 76 [51a] Anı bilmekde olur ḳadd-i dil nūn
Ḳaçan bile olur ḡāyetde memnūn
- 77 Ḥudā’yı bilmege vardur çü imkān
Ki oldur şad nişānı ile birkān
- 78 Velī insān durur maḥfī vü maḥzūn
Ne bilsün şād olan ne ola maḥzūn
- 79 Odur şayd-ı Ḥudā kim oldı āhū

Şikâr itdi o yârı ğayrıdan Hû

80 Bu sözi eyleme inkâr yâ hû
“Fe inne’l-ĥalka fi’l-idrâki tâ hû”

81 Degildür rütbe-i dânişde çün bu
Bu ma’ niden her âdem alamaz bû

82 Şu kim ola ĥâķîkat sâlik-i râh
İder ser-menzile bu nefsi ikrâh

83 Ma’ ârifden bugün qalmaz piyâde
Ma’ ârif²²⁵ yolına gider ne yâde

84 Gel imdi qadrüni im’ân eyle
Kemâl-i âdemi iz’ân eyle

85 Yüri der-dest kıll lülû-yı lâlâ
Melek sen şâha ola tâ ki lâlâ

86 Sivâyı nefy ü işbât eyle illâ
Ĥâķîkatde egerçi yok durur lâ

87 [51b] Çü sende qalmaya ağyâr aşlâ
Olasın yâr ile vaşlan u faşlâ

88 Elâ ey Şeyĥ İsmâ’îl-i Ĥâķķî

²²⁵ Āşinâ [Müellifin notu]

Seni Hakk eyleye feyzün ehaqqı

89 Saña besdür çü üstāzuñ du‘ası
Du‘ā-y-ile olur dil müdde‘ası

90 Çü keşf oldu saña ol müsemma
N’ola āhirde olsa qadrün esmā²²⁶

Ve lehu

Fā i lā tün/fā i lā tün/ fā i lün

1 El-firāk ey dil cihāndan el-firāk
İşbu cism ü işbu cāndan el-firāk

2 Ne saña māl ü ne evlād oldu yār
Eyle irken in ü āndan el-firāk

3 Çün kefendür ‘ākıbet pūşış saña
Zer-muṭarraz perniyāndan el-firāk

4 Kūşe-i qabr ola āhir meskenün
Ṭāq-ı kistrā sāye-bāndan el-firāk

5 Tu‘ me-i kirmān ola āhir tenün
Bu bere büryān-ı hū‘āndan²²⁷ el-firāk

6 Cennet-i me‘vāyı gözle Hakkıyā

²²⁶ A‘lā [.....] [Müellifin notu]

²²⁷ Sofra ve ni‘met [Müellifin notu]

Eyle işbu hāk-dāndan el-firāk

[52a] **Ve lehu**

Fā i lā tūn/fā i lā tūn/ fā i lūn

- 1 Çünki hatm oldu bu dünyāda nefes
El-vedā^ç ey dostānum el-vedā^ç
Çün şikeste düşdi āhir bu kafes
El-vedā^ç ey dostānum el-vedā^ç

- 2 Gözlerüm kan yaş ile tıldı benüm
Bir gül gibi düşüp şoldı tenüm
Hār-zār-ı kabr oldu meskenüm
El-vedā^ç ey dostānum el-vedā^ç

- 3 Hākķ ile olmaķ gerek aħbāb olan
Hākķ ile buldı yine Hākķ'ı bulan
Şağ esen qalsun bugün bunda qalan
El-firāk ey dostānum el- firāk

- 4 Çünki didi “irci‘ī”²²⁸ nefse Hudā
“Küllü nefsin zā‘iqa”²²⁹ oldu edā
Eyledi Hākķī Hākķ’a cānın fedā
El-vedā^ç ey dostānum el-vedā^ç

[52b] **Ve lehu**

Fā i lā tūn/fā i lā tūn/ fā i lūn

- 1 Āhiretde gülmek isterse kişi

²²⁸ “Sen O'ndan razı, O da senden razı olarak Rabbine dön!” Feer, 89/28.

²²⁹ “Her can ölümü tadacaktır.” Ankebût,29/57.

Ağlasun dünyāda dā'im ağlasun

Zıkr ü fikr idüp gice gündüz işi

Cānını ' ışk āteşiyle tağlasun

- 2 Vaşl ile olmak dilerse bahtiyār
Zāhiri қосun ' ışkı itsün ihtiyār
Bī-қарār olsun қoyup dār u diyār
Şu gibi her yaña aқsun çağlasun

- 3 Hāşıl olmaz zevk-i hāl-i etkıyā
Etkıyā-veş ya meger cāna kıya
Ger cemālullāh dilerse Hāққıyā
Çeşm ü cānı māsivādan bağlasun

[53a] **Ve lehu**

Fā i lā tün/fā i lā tün/ fā i lā tün/ fā i lün

- 1 Maḥrem-i sırr-ı Hudā olduñsa itme keşf-i rāz
Var rızā-yı Hāқ'da ol eyle gāzabdan ihtirāz
- 2 Ger şühūduñ var ise hıfz eyle her yüzden edeb
Tā saña bāb-ı terāқķī gice gündüz ola bāz
- 3 Müşkil-i dil sālİKā derd-āşinā olmaқdadur
Yoḥsa dermāna ne minnet olıcaқ sūz u güdāz
- 4 ' Işk-ı pāk-i Hāқ durur āyİne-i қalbe cilā
Rū-nümā olup ḥāқıқat mahv olur resm-i mecāz

5 Rāh-ı ‘ ilm içre nihāyet olmadı deryā gibi
“Rabbi zidni”²³⁰ riştesi dāreynde oldu dırāz

6 Hāḳḳıyā esmā-i ḥüsnā oldu şārī ‘ āleme
Bulmadı a‘ lā vü ednādan müsem mā imtiyāz

Ve lehu

Fā i lā tün/ fā i lā tün/ fā i lā tün/ fā i lün

1 Dest-i ḳudret feyz-i gūn-ā-gūndan Kevşer şunar
Teşne cāna Āb-ı Hāyvān’dan nice sāğar şunar

2 Būlbūl-i dil kim ola ‘ ışḳ-ı Hūdā’ya āşinā
Her tecellīde aña bir başḳa verd-i ter şunar

3 İrgürür dā ’im meşām-ı ḳalbine būy-ı Hūdā
Her kime sūz u güdāz-ı ‘ ışḳ-ı Hāḳ micmer şunar

4 Baḳ cemālullāha bī-perde gözüñ var ise ger
Kim şaña esmādan ol āyīne-i nūr şunar

5 Feyz-i Hāḳḳ eksük degildür mescid ü meyḥānede
Her ḳadeḫde teşne-i cāna şerbet-i sūkker şunar

6 Ger zer-i ḥālīş-‘ āyar itdüñse ḳalbi Hāḳḳıyā
Hıḳmet-i ‘ uz mā yüzinden şaña gevher şunar

[53b] Ve lehu

²³⁰ “Rabbim! İlmimi arttır, de.” Tāhā, 20/114.

Me fā ī ün/ me fā ī lün/ me fā ī lün/ me fā ī lün

- 1 Tecelliden nişān buldum ulü'l-ebşār olan gelsün
Ser-ā-ser cümle nūr oldum gözi bīdār olan gelsün
- 2 Nihān iken baña ol hū göründi gözüme yā hū
Seçildi her yüz içre o yüze nezzār olan gelsün
- 3 Ƙamu eşyā çü esmādur bu esmā ḥod müsem mādur
Cihān pes Ḥaḳḳ'a imādur ḥaḳīḳat yār olan gelsün
- 4 Ƙamu mescidle meyḥāne ṭolu anuñla her ḥāne
Gedāya görünür ḥāne bu ḥüsne zār olan gelsün
- 5 Olalı Ḥaḳḳ ile devvār demümde sırr-ı vaḥdet var
Bu dār-ı Ḥaḳḳ'a Ḥaḳḳī-vār bugün deyyār olan gelsün

Ve lehu

Mef ū lü/ me fā ī lü/ me fā ī lü/ fe ū lün

- 1 ' Işḳ ehli olan dillere cānāne şunarlar
Ser-ḥüş-ı fenā olmağa peymāne şunarlar
- 2 Yok kām-ı dile ḥān-ı fenā içre çü lezzet
' Uşşāḳ ciger derdi ile ḳana şunarlar
- 3 Manşūr'ı kelām-ı Ḥaḳḳ ile dāra çekerler
Bātılları gör kim nice insāna şunarlar
- 4 ' Āşīḳ ḥaberin almağa zühhād gelürler

Şeytānlara baķ cevher-i imāna Şunarlar

- 5 Fir‘avn’ı bilā-taşt-ı cihān iĉre ķoyup nār
Mūsī gibi ĥalk aĥker-i sūzāna Őunarlar
- 6 Erbāb-ı ma‘ārif ĉıķarup ķulzüm-i dilden
Ĥaķķī gibi ĥalka nice dūr-dāne Őunarlar

[54a] **Ve lehu**

Mef ū lü/ me fā ī lü/ me fā ī lü/ fe ū lün

- 1 Ey dil bu cihān ĥalkını āsūde mi Őanduñ
Āteř-i dil olan tenleri sen Şuda mı Őanduñ
- 2 Āb iĉre veya āyinede Őūret-i ‘aķsi
Nā-būd iken vehme dūřup būda mı Őanduñ
- 3 Nā-sāz ise de kār eger ĥikmeti vardur
Üstāz-ı ezel Őun‘ımı bī-hūde mi Őanduñ
- 4 Dāmen ki yed-i ‘iřmete merhūn olupdur
ĉirk-āb-ı cerā’im ile ālūde mi Őanduñ
- 5 Ĥaķķī kiřiye ķuvvet-i ķudsiyye gerekdūr
Nīrū-yı dil-i Rüstem’i bāzūda mı Őanduñ

Ve lehu

Me fā ī ün/ me fā ī lün/ me fā ī lün/ me fā ī lün

- 1 Emān bulmaz Őular kim iřbu dūnyāda amān dirler

Ki zīrā bī-emāndur ādem-i āḥir zamān dirler

2 Murāda dest-res bulmaḡ bu fitne-cū-yı 'ālemde

Yaḡīn ehli olanlar cümlesi anı gümān dirler

3 Rehāyī yoḡ bu menzilde anuñ tīr-i belāsından

Bilenler bu ḡamīde-ḡadd olan çarḡı kemān dirler

4 Degil cāy-ı iḡāmet bu ribāṡ-ı köhne pül-āsā

Fürū-keş eyleyen insāna anda miḡmān dirler

5 Ne cāy-i ḡande belki ḡāl-i ādem giryedür dā'im

Biri birine bi'n-nisbe velīkin ṡād-mān dirler

6 Zemīn ehlin ider gendüm gibi elbette Ḥaḡḡī un

Ki çarḡa ās-vār olduḡı içün āsmān dirler

[54b] قال الله سبحانه وتعالى "انك لا تسمع الموتى"

اعلم ان بعض العلماء اخذ بظاهر هذه الاية فذهب الى انه لا ينفع تلقين الموتى لانهم لا يسمعون أصلا وخطاب من لا يسمع لا يجدر نفعا وخطربال هذا الفقير هنا شيء لم يسبق اليه وهوان الميت هو من فارق روحه ولا شك ان الجسد الخالي عن الروح ليس من شأنه السماع وانما السامع هو الروح ولذا ندب السلام في زيارة القبور لان الأجساد وان كانت بالية والعظام رميما لكن الأرواح لا يطراء عليها الفناء وهي مما يبقى ابدا ولاجل هذانادى عليه السلام اهل القليب وجعلهم اسمع من الاحياء لان الاحياء قد يعرض لهم ما يمنعمهم من السماع مثل ثقل الاذن وحيولة الشيء الكثيف بخلاف أرواح الأموات فانهم خرجوا عن دائرة التعلق بالاجساد فكانوا مجردن عن الموانع قطعاً فكانوا اسمع على ان الأجساد الميتة أيضا لها حيوة حقانية عند الله تعالى اذا خلق الله فيها السماع كانت بتلك الحيوة والخلق كسائر الأجساد الحية ومن لا يؤمن بذلك بان كان من اهل الحجاب الكثيف فسينجلى الحال له فليصبر [55a] فظهر ان اسماع الموتى امر ممكن وذلك بخلق الله تعالى فيهم الحيوة على ان الروح قد يتعلق بالجسد

في القبر وقت السؤال تعلقا شبيها بتعلقه في الدنيا وبذلك يكون الميت كالحي الدنياوي واما الحائل هنا وهو التراب فليس بحاجز حصين لان الاعتبار بسماع الروح وهو ليس بالة الاذن كما في الدنيا فيسمع وان كان بينه وبين الملحق جبال على ان الأرواح لها صور جسدانية في البرزخ بحسب اعمالها فلها ادراك حقيقى هناك بسمع برزخي فظهر

ان الموتى من السامعين بارواحهم لا باجسادهم ولو كانوا صما لم ينفعم السلام في الزيارات وقد دل الكشف أيضا على صحة السماع فمن ذهب الى نفي التلقين فقد أخطأ و من ذهب إلى إثباته فقد أصاب والحمد لله تعالى على الإجابة بالالهام فانها إصابة ليس فيها خطأ أصلا ومن اكثر الكلام في هذا الباب بلا فائدة فعليه كلامه نسال الله العصمة والتوفيق وسلوك طريق التحقيق انه بقبول الدعاء حقيقا. حقي

[Allâhu Ta'âlâ şöyle buyurmuştur: "Şüphesiz sen ölümlere duyuramazsın."²³¹

Bil ki bazı ulema bu ayetin zâhirini almış ve esasen işitmedikleri için mevtaya telkinin faydası olmayacağını düşünmüş, işitmeyene hitabın faydasız olduğunu söylemiştir. Daha önce hiç olmadığı şekilde bu fakirin aklına burada bir şey geldi. Ölünün basitliği ruhunun ayırıcısıdır. Şüphe yok ki ruhtan ayrılan bedende işitme özelliği yoktur. İşiten ruhtur. Bunun için kabir ziyaretlerinde selâm verilir. Her ne kadar cesetler toprağa karışmış, kemikler un ufak olmuş olsa da ruhlara fenâ gelmeyecek, sonsuza kadar kalacaktır. Bundan dolayı Peygamber (s.a.v) kabir ehline selâm vermiş ve onların dirilerden daha iyi işittiğini vurgulamıştır. Zira dirilerin kulaklarına ağırlık, ölümlerin aksine işitme güçlüğü ve yoğun gürültüye maruz kalma gibi bir takım işitmeye engel arazlar ilişebilir. Lakin ruhlara, cesetlere taalluk dairesinden uzaklaşmışlar ve kesinlikle maniâlardan mücerret hale gelmişlerdir. Böylelikle ayrıca dirilerden daha iyi işitir hale gelmişlerdir. Ruhların Allâh katında gerçek manada canlılıkları vardır. Allâh onlarda işitmeyi yaratmıştır. Bu canlılık ve yaratılış sâir diri bedenlerdeki gibi olmuştur. Kim buna inanmazsa yoğun bir şekilde örtülenmiştir. Bu durum ona âşikar olacaktır, sabretsin.

Ölüye işittirme meselesinin ortaya çıkması mümkün bir durumdur. Bu Allâh'ın ölümlerin ruhlarında canlılığı yaratması ile olur. Ruhun kabirdeki sual esnasında cesetle irtibatı dünyadaki alakasına benzer. Böylece ölü dünyada yaşayan diri gibidir. Buradaki engel ise topraktır. Fakat sağlam bir engel değildir. Ruhun işitmesi dünyada olduğu gibi kulağı ilgilendiren bir durum değildir. Telkin veren ile ruh arasında dağlar olsa bile berzaha amelleri nisbetinde ruhların sûretleri vardır. Ruhların gerçek manada idrâki vardır. Berzaha ait bir işitme vardır. Ölümlerin işitmesi olgusu bedenleri ile değil ruhları iledir. İşitemez olsalardı ziyaretlerde selâm vermenin de bir faydası olmazdı. İşitmenin doğruluğuna da böylece delil ortaya çıkmıştır. Kim telkini kabul etmezse hata etmiş, kim de isbatını kabul ederse isabet etmiştir. İlham ile isabet ettiren Allâh'a hamdolsun. Onda asla bir hata yoktur. Kim bu bapta fazla söz söylese artık faydasızdır. Onun "Allâh'tan ismet, tevfik ve hakiki yolda yürümeyi isteriz" sözünü söylemesi gerekir. Bu, gerçekte duanın kabulü için gereklidir. Hakkî.]

[55b] ورد في الحديث "اللهم لا تكني إلى نفسي طرفة عين ولا أقل من ذلك"

اعلم أنه عليه الصلوة والسلام محفوظ من النفس و الشيطان و معصوم من شرهما. أمّا الأول فلأنّ نفسها نفس كريمة مزكّاة مطمئنّة راضية مرضية فلا اتهم بشيء من المعاصي لكن لما كان في قوتها ذلك قال لا تكني إلى نفسي أي بإظهار ما دُسّ فيها وهو وإن كان ممكنا عقلا لكنّه ممتنع عادة لأنّ الفاني لا يردّ إلى أوصافه فيعود بالإضافة إلى الأمة كما في قوله "ليغفر لك الله ما تقدّم من ذنبك وما تأخّر" أي لا تكل أمتي إلى أنفسهم بل احفظهم و

²³¹ Naml, 27/80.

أنفسهم عن غوائل القهر و الهَمِّ. و إنما قيّد بالطَّرْفَةِ و بما هو أقلّ منها لأنّ الخذلان أني و العياذ بالله تعالى و إنّما الله تعالى يمسك عباده بيد لطفه و فضله

و أمّا النَّانِي فلأنّ كلّ شخص و إن كان له قرين من الجنّ فقرينه عليه السّلام قد أسلم إسلاما حقيقيًا فهو لا يأمره إلا بالخير فقله أعود بالله من الشّيطان الرّجيم راجع إلى الشّيطان المضلّ بالنّسبة إلى الأُمَّة و قد صحّ أنّها أُمَّة من أولاد أولاد إبليس قد أسلم فإسلام الشّياطين في حدّ الإمكان كإسلام النّفس و في المقام تفصيل ليس هنا موقع. حَقِّي

[Hadiste şöyle vârid olmuştur: “Allâh’ım, göz açmıcaya kadar hatta bundan daha az bir süre beni nefsimle baş başa bırakma.”²³²

Bil ki Peygamber (a.s.) nefisten, şeytandan ve bu ikisinin şerrinden korunmuştur. Birincisi onun nefsi şerefli, temiz, mutmain, râziye, marziyye bir nefistir. Herhangi bir günahı işlemekle itham edilemez. Fakat peygamberimizin nefsinde bilkuvve bu özellik olduğu için o “Allâhım beni nefsimle baş başa bırakma.” demiştir. Nefsi içinde bulunanları izhar etmek, aklen mümkün olsa da adeten imkânsızdır. Çünkü fâni olan kendi vasıflarına dönmez, sonra ümmetine döner. Allâh kelamında olduğu gibi “Allâh senin geçmiş gelecek günahlarını affetmek için...”²³³ Yani ümmetimi nefisleriyle baş başa bırakma, onları ve nefislerini kahır ve keder gâilesinden koru. Göz açıp kapayınca kadar ya da daha azı ile sınırlandırmıştır. Zira hayal kırıklığı anidir. Allâhu Ta‘âlâ’ya sığınmakla Allâh kullarını lütfu ve fazlı eliyle tutar.

İkincisi ise şudur: Her şahsın cinlerden bir takip edeni vardır. Peygamberimizin takip eden cini ise hakiki manada Müslüman olmuştur. Ona ancak hayrı tavsiye eder. “Eûzübillâhimineşşeytânirracîm” sözü ümmete nispetle sapkın şeytana râcidir. Fakat iblisin çocuklarının çocuklarından bir topluluğun Müslüman olduğu doğrudur. Şeytanların Müslüman olması insanların Müslüman olması gibi mümkün olan bir şeydir. Bu makamda tafsilatlı bilgi gelecektir. Fakat yeri burası değildir. Hakkî.]

[56a] ورد في الخبر القدسيّ “لولاك لولاك لما خلقت الأفلاك“

مضمونه متّفق عليه عند الأكابر و قد جرحه بعض الفقهاء لما أنه بظاهره يستلزم الفزع في شأن الأنبياء العظام عليهم السلام و يقتضي تحقيرا لهم و هو من الجهل العظيم بالمقام لأن الخطاب في لولاك للنبي عليه السلام صراحة و عبارة و لغيره من الكامل السعداء ضمنا و إشارة كما في سائر الخطابات الإلهية فيندرج فيه كل نبي و ولي وارث إلى يوم القيام فكأنه قال لولاك يا محمد و لولا من يليك من الأنبياء و من يراك من الأولياء لما خلقت الأفلاك فإن المقصود الأصلي من التجلي الإلهي إنما هو ظهور الكمال الإلهي

و ليس مظهره الكاملة إلا من ذكر بخلاف ما عدا هم و إنما دخلوا في الخطاب لأنهم كلهم من أهل الصف الأول في الحقيقة و إن جميع الأنبياء والأولياء شعبة من شعب عليه السلام و نور من أنواره و سر من أسراره فهم متصلون به في التعظيم و إن كان عليه السلام أعظم منهم من حيث جمعيتّه التامة في نشأته فهم منه بمنزلة الجزئي

²³² İbn-i Ebî Şeybe, a.g.e., C.6, s. 20.

²³³ Feth, 48/2

من الكلي أو الجزء من الكل و لا ريب إن للجزء شرفا من حيث إنه جزء للكل الشريف فمن تفتن لهاذا سلم من الجرح و كان من أهل القبول. حقي

[Kutsî haberde, “Sen olmasaydın bu âlemleri yaratmazdım.”²³⁴ diye vârid olmuştur.

Kibâr ulemaya göre bu haber müttefakunaleyh bir hadistir. Bazı ulema hadisın zâhirinden yola çıkarak diğerk peygamberlerin makamını küçülttüğü gerekçesiyle bu hadisi cerh etmişlerdir. Bu ulemayı büyük cehaleti sebebiyle küçümsemek icap eder. Çünkü “sen olmasaydın” hitabı diğerk ilâhî hitaplarda olduğu gibi zımnen ve işareten hem Peygamber Efendimiz için hem de diğerk insan-ı kâmiller için bir hitaptır, bir ifadedir. Bu hitap bütün peygamberleri ve Allâh dostlarını ve kıyamete kadar gelecek vârisleri içine almaktadır. Bu, şu demektir: Ey Muhammed, sen olmasaydın ve senden sonra gelecek peygamberler ve evliyadan seni görececek kullar olmasaydı âlemleri yaratmazdım. Burada ilâhî tecelliden asıl maksat ilâhî kemâlin zuhûrudur.

Bahsi geçen sınıftakiler bu hitâba dâhildir. Çünkü onların hepsi gerçekte birinci sınıftan kimselerdir. Peygamberlerin ve evliyanın tümü -selâm üzerlerine olsun- tek şubedendir ve onun nurundan bir nur, onun sırrından bir sırdır ve ta’zimde onunla birdir. Bu cihetle Peygamber Efendimiz onların en büyüğü kabul edildiğinde, neşetinde tam bir vahdet açısından bakıldığında da “Küllden cüz’ çıkar, cüz’den de küll” düsturunca onlar da ondan kabul edilir. Şüphesiz bu açıdan cüz’ün bir şerefi vardır. Zira o, küllün bir cüz’üdür. Kim bunu kavransa cerhden kurtulmuş olur ve kabul ehlerinden olur. Hakkî.]

[56b] HUDĀY

Aşlında ĥod-âyendedür; “kendi gelici” ma’ nâsına. Şoñra vâcib li-zâtihi’ye ‘alem oldu. Ve şâhib-i muṭlaḳ Allâhü Ta‘âlâ olmağla “şâhib” ma’ nâsına daği ıṭlâḳ olunup şoñra bu ma’ nâdan münselih olup izâfetle ĥudâ-yı māl ve “ĥudâvend-i māl” didiler. Pes, ĥudâvend daği “şâhib” ma’ nâsınadır. Velâkin âhîrine muttaşıl olan “vend” lafzı “işde zahmet çekmek” ma’ nâsına olmağla bi-ṭarîki’t-tecrîd yalınız “iş” ma’ nâsına me’ ĥüz olup ĥudâvend “iş şâhibi” üzerine ıṭlâḳ olundu. Ve gâh olur ki muṭlaḳâ “iş” ma’ nâsından daği tecrîd olunup “ĥudâvendigâr” dirler; “iş şâhibi” ma’ nâsına.

Pes, lafz-ı “gâr” kâf-ı ‘arabî ile olmuş olur. Ve ca’izdür ki kâf-ı ‘acemî ile olup mübalağa ma’ nâsını ifâde için müştakât ve ba‘zı esmâ evâhîrine lâhik olan edevâtdan ola. “Güneh-kâr” lafzı daği böyledür. Ve zimâm-ı umûr-i ‘azîme mülûk ve ekâbir elinde olmağın muḫterem kimesnelere ĥudâvendigâr dirler. Ve gâh olur ki bi-ṭarîki’t-taḫfif

²³⁴ Aclûnî, a.g.e, s.192.

hudāvende h̄ānd ve hudāvendigāra h̄āndigār dirler. Ve lisān-ı Türkīde taḥrīf idüp “h̄ün-kār” didükleri budur.

Ya‘nī [57a] h̄ünkāruñ aşlı h̄āndigār ve h̄āndigāruñ daḥi aşlı hudāvendigārdur. Şāhān-ı ‘Acem’den selātin-i ‘Osmāniyye’ye ilçilerle vārid olan nāmelerde bi-ṭarīḳi’t-ta‘zīm ve’t-taḥfif h̄āndigār yazarlar. Ve bu taḥfif şāyi‘dür. Nitekim dostgān ve dostgānīden “tā”yı ḥazf idüp dosgān ve dosgānī dirler. Ve “ḥudāygān” lafzı ki “ulu ve şāḥib-i devlet” ma‘nāsına isti‘māl olunur.²³⁵ Zāhir olan budur ki “gān” kāf-ı ‘arabī iledür; “ma‘din” ma‘nāsına. Ve zer ü sīm ve cevāhir-i nefise ma‘ādenden ḥāşıl olup sebeb-i devlet-i kāmīle ve ğinā-yı tām olmağla şāḥib-i devletlere ḥudāygān dirler. Nitekim şu‘arā ve bülegā ḳasāyid ve emşālinde ḥitābāt-ı mülūk ve ekābirde isti‘māl iderler.

Mevlānā Celāle’d-dīn’e “h̄āndigār” laḳabı pederi sulṭānū’l-‘ulemādan ve Mevlānā teşrīfī şeyḥ-i kebīr Sadre’d-dīn’den ḳalmışdur -Ḳaddesallāhū esrārahüm-. Nitekim meşāyih-ı ‘Acem’den Ḥāce Muḥammed’e “pārsā” demek ḥācegān-ı Naḳşibendiyye’den Bahāe’d-dīn’den şādır olup teberrüken ol lafz ile müştehir olmuşdur -ḳaddesallāhū sırrahümā-. Hazā fe innēhū taḥḳīḳun lem esbaḳa ileyh Ḥarrahū’l-faḳīr Ḥaḳḳī

[57b] ṬARİḲAT-I ÜVEYSİYYE

Ḥāce Muhammed Pārsā’dan menḳüldür ki zamān-ı Ḥazret-i Mūsā’da -‘aleyhi’s-selām- Berḥ-i Esved nām bir bende-i siyāh-çerde var idi ki dergāh-ı vālā-yı Kibriyā’da-celle şānühü- derece-i maḥbūbiyyete ḳadem başmış idi.

Ve bu ümmet-i merḥūme miyānında Üveysü’l-Ḳarenī nice ise Benī İsrā’īl arasında daḥi Berḥ-i Esved ol mesābede idi. Ve küberā-i müteḳaddimīnden bir cemā‘at ki bī-vāşīta-i zebān umūr-ı ḥaḳīḳati biribirlerinden mücālese ile aḥz iderlerdi; İşrāḳiyyūn gibi. Anlara “Bürḥiyān” dirler. Nitekim zuḥūr-ı dīn-i Muhammedī’den şoñra- ‘aleyhi’s-

²³⁵ Ve cā’izdür ki kāf-ı ‘Acemī ile olup aşlı Ḥudāyiyān ola ki Ḥudāya mensūb dimekdür ve nisbetde elif ve nūn ziyādelüğü şā‘yīdür. Taḥḳīḳi aşağada gird-gānda gelür. [Müellifin notu]

selām- vaşf-ı mezkūr üzere olanlara “Üveysiyān” ıtlāk iderler. Kezā fi’r-reşahāti bi’l-‘ibāreti’l-Fārisiyyete.

Velākin bu taqrīrde fi’l-cümle nazar vardır. Zīrā Üveysī fi’l-ḥaḳīka odur ki mücālese ve şoḥbet yüzinden aḥz itmeye ve aḥz-ı cismānī olmaduđı gibi rūḥānī dađı [58a] olmaya; yüz elli seneden şoḥra rūḥāniyyet-i Ḥallāc-ı Maşşūr Şeyḫ ‘Attār’a-kaddesallāhü sırrahümā- tecellī itdüđı gibi.

Pes, şoḥbet eger cismāniyye ve eger rūḥāniyyedür; bu iki ṭarīḳuñ biriyle ḥāşıl olan ma’nāya ve şāḥibine Üveysī dimezler. Belki Allāhü Ta’ālā’dan aḥz ve terbiyesi bilā-vāşıta olana dirler. Rasūlüllāh -sallallāhü ‘aleyhi ve sellem- Ḥazretleri’nün aḥzı bilā-vāşıtadır; egerçi Cibrīl vāşıta-ı şūriyyedür. Anuñçün buyurur: “Küntü yetīmen fi’ş-şıgar ve ğarīben fi’l-kiber.”²³⁶ Murād, şoḥbetden muṭlaḳā cüdā oldukların beyān ider. Nitekim kimseden ta’allüm-i ‘ilm ve telemmüz-i ḥaṭ itmedükleri maşşūşdur. Pes, bu ma’nāda Üveysü’l-Ḳarenī anlara tā’bidür. Zīrā sülüklerinde kimseye aşlā intisābları yoğdur. Ve Üveys’den müte’ahḥir olanlar dağı Üveys’e mülḥiḳ oldılar. Velākin mülḥiḳ olanlar dağı iki kısımdur. Bir kısmı budur ki aşlā dāḥil-i şoḥbet olmamışlardır. Ve bir kısmı dağı gerçi zāhirde dāḥil-i şoḥbet olmuşlar fe-emmā aḥz u fetḥ ve perverişleri min ‘indillāh bilā-vāşıta olmuşdur. Zīrā şoḥbet muṭlaḳā muḳtezā-yı fetḥ degildür ve bunlar ziyāde maḥfūzlar ve küberā-i erbāb-ı isti’dāddan feyz-i küllī ile maḥzūzlardur. Ḥāḳḳī.

[58b] SER-Ā-PĀ

Aşlı ser ü pādur ki vāv elife ḳalb olunup ser-ā-pā dirler; “baş dağı ayak” ma’nāsına. “Kem-ā-biş” dağı böyledür ki aşlında kem ü bişdür; “eksük dağı artuḳ” dimekdür.

Ser-ā-ser, feyz-ā-feyz ve keş-ā-keş ve çek-ā-çāk ve nazā’iri dağı mezkūrlara ḳıyāş oluna. Velākin ser-ā-pā ve emşālinde teğayür ihtilāf-ı lafzdan ve ser-ā-ser ve emşālinde vāv-ı ‘āṭifeden ve tenkīr-i ma’nevīdendür. Zīrā ser ü ser ki Fārisīdür; ‘Arabīde cism ü cism gibidür ki iki cism biri birine muğāyir ve muḥtelif olduğı gibi ser

²³⁶ “Küçükken yetimdim, büyüyünce de garip.” sözü hadis kaynaklarında bulunamamıştır.

ü ser daħi böyledür. Zîrâ ser ki “baş” ve “uç”dur; her biri başkadur. Ve bu maķûle ‘atıf ve tenkîrden teksîr daħi me’hûzdur. Meşelâ feyz-â-feyz, pür-feyz dimekdür ki feyzüñ keşretinden ‘ibâretdür.

Fe-emmâ ser-be-ser ve yek-be-yek ve kişver-be-kişver ve ten-be-ten ve der-be-der ve emşâli böyle degildür. İbn-i Kemâl ki ser-be-sere “baş başa” ve der-be-dere “ķapu ķapuya” ma‘nâların virüp mâ‘adâyı daħi anlara ķıyâşında ķuşûr itmişdür. Zîrâ bu ma‘nî “bâ”nuñ muķâbele ma‘nâsına aħz olunduğına göredür. Nitekim ‘Arab bu ma‘nâyı ifâdede “dârî tenzuru [59a] ilâ dârîhi” dir. Ya‘nî benüm hânem anuñ hânese ķarşusunda ve aña muķâbil ve muhâzîdür. Velâkin terâķib-i mezkûrede olan “bâ”lar “intihâ” ma‘nâsın daħi ifâde ider. Belki bu ma‘nî aźhardur. Pes, ser-be-ser “ez ser-tâ-be-ser” dimekdür ki ‘Arabîde ihâta için olan küll ifrâdı gibidür. Ve yek-be-yek “birdenbire dek” dimekdür ki ‘adedüñ cümlesini ihâta için vaz‘ olunmuşdur. Zîrâ aħsâbuñ ibtidâsı bir ve intihâsı daħi birdür. Ve kişver-be-kişver “cümle kişverler” ve ten-be-ten “mecnû‘-ı tenler” ve der-be-der “umûmen ķapular” dimekdür. Faķîr olan kimseye der-be-der didükleri faķîr ve ihtiyâcı sebebiyle bi-ķarîķi’s-sü’âl maħallenüñ veya şehrüñ cemî‘-i ebvâbını devr itdüğinden ötüridür. Ya‘nî ķapudan ķapuya gezer ve cerr-i menfa‘at ider ve hîķbir ķapu ķomaz. Pes, bu ‘umûm ya ħaķîķî ya iddi‘â’idür ki iddi‘â’î daħi ħaķîķî ħükminededür. Şoñra faķîr ve müflise der-be-der dirler; gerek sü’âl ķarîķıyla devr-i ebvâb eylesün ve gerek eylesün. Zîrâ bu maķûle ma‘nî-i ħaķîķiden münselih olmuş elfâz bisyârdur. Ve bu taħķîķ ki zıkr olundu; bu faķîrüñ müfredâtındandır. Nitekim tetebbu‘ ehline pûşide degildür. Ĥaķķî.

[59b] KENİZEK

Kenîz câriyedür; âħirinde olan kâf-ı ‘arabî taşğîr içündür. Pes, kenîzek “câriyecik” dimekdür. Şoñra ma‘nâ-yı taşğîrden münselih olup muṭlaķâ “câriye” ma‘nâsında müsta‘mel oldu. Lisân-ı Farisîde kâf-ı taşğîr ķâf-ı ‘Arabî olduğı kavâ‘idü’l-Fürs’de ve emşâlinde muşarraħdur.

İbn-i Kemāl ğalaṭ idüp ŧaġır kâf dimiŧdür. Ve bunda ğalaṭ iki vecihledür: Biri kâf-ı ‘Arabîniñ ğayr ile iŧbât ve iŧlâḥ itdügüdür ve bir daġı ŧaġır kâf didügüdür. Zirâ ŧaġır kâf lisân-ı Farisîde olmaz; belki Türkîde olur. Lisân-ı Farisîde olana kâf-ı ‘Acemî dirler. Meŧelâ baña ve saña ve aña ve emŧâlinde olan kâflara ŧaġır kâf ıtlâk olunur. Ve seg ve beg²³⁷ ve emŧâlinde olan kaflara kâf-ı ‘Acemî dirler. Kâf-ı ‘Arabî bu ikisinüñ ğayrı olandur.

Pes, bâ-i ‘Arabî ile ‘Arabîde “kem-i ceziyye” ma‘nâsın ifâde ider ki tekŧîr içündür. Ziyâde keŧret murâd olunsa âġirine elif-i mübâlaġa ilġâk olunup besâ dirler; “ziyâde çok” ma‘nâsına. Ve ġâḥ olur ki elifi “yâ”ya kalb idüp [60a] besî daġı dirler. Pes, besâ ve besî bir ma‘nâya maġmûldür. Nitekim ġüyâ ve ġüyî dirler. Kavâ‘ idü’l-Fürsde kavâ‘ id-i Tûsî’den aġz idüp besâ taġlîl ve besî tekŧîr içündür dimiŧdür. Velâkin bu beyânda kuŧûr vardır. Belki ma‘nâ-yı mezkûr ġuŧûŧ-ı mâdde ġasebiyledür. Lisân-ı ‘Arabîde “rubemâ” gibi ki bâ‘zı mevâzi‘da bi-ġasebi’l-maġâm tekŧîre maġmûldür. Meŧelâ “besâ merd-i kerîm râ mülâkât kerdem” terkîbinde muŧarraġ olan besâ bi-ġasebi’l-ġarîne “endek” ma‘nâsına maġmûldür. ġarîneden murâd lafz-ı kerîmdür. Zirâ kerem dünyâda kem-yâbdur. Binâen ‘alâ hâzâ merd-i kerîme mülâkât kılllet üzerine vâġi‘ olur. Pes, bundan her mevzi‘da besâ lafzı taġlîle maġmûl olmaġ lâzım gelmez. Ve kezâlik maġâm-ı tekŧîrde “besî merdümân âmedend” dirler; besî lafzını “bisyar” ma‘nâsına ġaml iderler. Zirâ merdüm-i kerîm gibi degildir. Belki keŧret ve vefreti vardır. Pes, bir maġalle çok merdümler ġudüm itmek ve bir merdüm nice merdümlere mülâkî olmaġ ba‘îd degildir.

Pes, bu taġrîrden bes ve besâ ve besî kelimeleriniñ aŧılları ve fer‘leri ma‘lûm oldu. Fa‘like bi-ġarîki’l-cühûr fâne fi ġâyeti’z-zuġûr. Ĥaġġî.

[60b] TAĤT

Ĥâ-ı mu‘ceme ile serîr-i sulṭanda a‘lâm-ı ġâlibeden olmuŧdur. Ta‘rîb idüp “serîr-i meyyit”e daġı taġt dirler. Ĥâ-ı müġmele ile taŧġîḥ idenler ġatâ itdiler. Taġta ki ġasebe-i

²³⁷ Emir ma‘nâsına ġâl degil [Müellifin notu]

‘arıza-i menhūtadur; āhirinde hā-ı nisbet taht-ı sulṫāna nisbeti olduđıçündür ki nisbet-i ma‘kūsedendür. Zırā zāhir olan bu idi ki tahta “hā” ile serir-i sulṫān olup taht ağac ola. Nitekim ‘aqlı ‘uqāldandur dirler. Ma‘a-hazā ‘uqāl ‘aqlıdan olmađı vecihdür. Fa‘rif.

Ve “taht-gāh” dağı taht gibidür. Velākin taht-gāhda kināye ṫarīkı vardır. Zırā “gāh” kāf-ı ‘Acemī ile burada zarf-ı mekāndur. Pes, taht-gāh “taht yeri” dimekdür. Taht yerinden murād tahtuñ kendidür. Maḫalli zıkr idüp anuñla ḫalle intikāl iderler. Nitekim ḫānedān dirler; aşlında “ḫāne yeri”dür. Ri‘āyeten li’l-edeb ḫāne ehli zıkr olunmayup maḫalleri olan ḫāne ile anlara intikāl olunur. ‘Arab “ḫarem” didüği dağı böyledür. Ve “Cenāb-ı şerife ve meclis-i laṫife selāmlar olunur.” didükleri ve emşālinde dağı kināye ṫarīkıyladır. Cenāb ve meclisüñ şāhibi bi-ṫarīkı’t-ta‘zīm lisāndan ṫayy olup aña ta‘allukkı olan cenāb ve meclis ve emşāli ile iktifā olunur.

İbn-i Kemāl bu ṫaḫrirden gāfil olup “Taht-gāh taht üzerinde pādişāhlaruñ oturacağ yerine dirler.” dimişdür. ṫaḫḫıkı güzer idendür. ḫaḫḫı.

[61a] KIRDİGĀR

Kirdigār Allāhü Ta‘ālā’dur. Kirdüñ kāfi aşda meftūḫdur. “Kerd” eyledi ve işledi dimekdür. Şoñra “iş” ma‘nāsına vaz‘ olup fetḫa kesreye tebdil olundu. Şoñra mübālağa için āhirine kāf-ı ‘Acemī ile “gār” lafzi ilḫāk olup kird-gār dinildi; “ziyāde işçi ve işleyici” ma‘nāsına ki ‘Arab “fa‘‘āl” dir.

Sūdī-i pür-ziyān Kütüb-i Sa‘dī üzerine şerḫ diyü ṫaḫrird itdüđi mesāvīde kird-gārı kāfuñ fetḫasıyla taşḫih idüp anı ṫaḫḫıkdēn ‘add itmişdür. Bilmemişdür ki vaz‘-ı terkibātda ve nisbetde bu maḫūle tağayyürāt carī olagelmişdür ki umūr-ı vācibe gibidür.

Ve “kirdār” dağı kāf-ı ‘Arabīnūñ kesresiyledür; ‘ādet olup işlenen işe ve şan‘ata dirler. Ve kāf-ı ‘Acemī ile olmağı dağı vecihdür. Zırā iş “gird” götüricidür; ya‘nī cem‘. Zırā “gird” kāf-ı ‘Acemīnūñ kesresiyle aşda degirmidür ve degirmilige cem‘iyyet lāzım olmağla “gird”i cem‘iyyetde isti‘māl itdiler ve şan‘at cem‘-i mālā sebeb olmağla “kirdār” dinildi.

Nitekim dest-gāh didiler ki aşlda “tezgāh” didükleridür. Velâkin tezgāhda iş işlemek kudret ve miknet bā‘ iş olmağla dest-gāhı ol ma‘ nāda isti‘ māl eylediler. ‘ Arab “menāl” dir. Hāzā fe innehü min letā’ifi’l-istihrācāt vallāhü vāhibü’l-‘aṭıyyāt. Hāḳḳī.

[61b] GİRD-BĀD

Kāf-ı ‘ Acemīnūñ kesresiyle “çaşırğa” didükleridür ki ‘ Arab “i‘ şār” dir; kesr ile. Velâkin ba‘ zı nazımlarda fetḫa ile daḫi vārid olmuşdur. Pes, kesr ile olursa “degirmi” ma‘ nāsınadır. Zira çaşırğa şüretde degirmidür ki ol vech ile havāya peyveste olur. Ve fetḫa ile olursa “toz” ma‘ nāsına olur; ğubār gibi. Zira çaşırğa yel ile tozdan ‘ ibāretdür; bu şüretde “gird”le “bād”uñ miyānında vāv-ı ‘ ātife taḳdīr olunur. Egerçi fetḫa ile vārid olan mevākı‘ nda aşlına kimse ta‘ arruz itmemişdür; vāki‘ ü’l-ḫāl zıkr olunandır.

“Gerdün” “gerdinden” dendür; “dönmek” ma‘ nāsına. Gerdiş gibi ki “dönüş” dimekdür. Pes, feleke gerdün didükleri döndüğinden ötüridür. Nitekim ḳaḳıllı ‘ arabaya daḫi gerdün dirler. Ve cā’izdür ki feleke gerdün demek degirmi olduğundan ötüri ola. Pes, gerd aşlında girddür; kesr ile. Şoñra ‘ ilmiyyetde kesre fetḫaya tebdil ve tağyir olunmuşdur; kird-gārda ‘ aksi olduğu gibi.

İbn-i Kemāl’uñ bu maḳāmda daḫi Daḳā’iḳ’da muḫtell ve müşevveş taḳriri vardır. Ve gerdün āḫirinde vāv nisbet ve nūn te‘ kīd-i nisbet içündür; nazā’irinde olduğu gibi. Pes, vāv daḫi yā gibi nisbet içündür. Anuñçün ‘ izzetlü ve mürü’etlü ve ‘ izzetli ve mürü’etli diyü yazarlar. Ve gāh olur ki miyānlarında fark olur. Meşelā Hindü dirler, vāvla. Ol kimseye ki Hindistān’da māder-zād olup orada neşv [62a] ü nemā bulmuş ola²³⁸; gerekse Hind’den ‘ Acem’e veya Rūm’a veya ğayrı iḳlīme hicret itmiş olsun. Ve Hindī dirler aña ki Hindistān’dan ğayrı yerde māder-zād olup Hind’de ḳarār eyleye. Nitekim keşret-i mücāveretle Mekkī ve Medenī ve Şāmī ve Mışrī ve Bağdādī dirler. Ma‘ a-hazā bu bilādda māder-zād degildir.

²³⁸ Bundan maşḳaṭ-ı re’si Hind olana Hindī demek lāzım gelmez. Belki hem o maḳūleler hem Hindī hem de Hindūdur. Fa‘ rif.

“Girdigān” iki kāfuñ bile ‘Acemiyyetleri ile “cevz” didükleridür. Zîrā gird ki kesr-i kāf-ı ‘Acemi ile degirmidür. Cevzün degirmiye nisbeti vardır; degirmi olduğün. Pes, aşlı gird-yāndur ki “yā” kāfa tebdil olunmuşdur. “Bāzār-gān”da olduğu gibi ki bunuñ dañi aşlı bāzār-yāndur. Ve elif ve nūn nisbetde ziyāde olunan edevātdandır. “Ḥāce-gān” ve “ferište-gān” ve emsālinde böyle degildir. Belki bunlarda olan kāflar ḥāce ve ferişte āhirinde olan hā-ı resmiden bedeldür. Anuñçün hā-ı resmî ile kāf-ı resimde cem‘ itmek ḥaṭadur. Zîrā bedel ve mübdelün minh bir mevzi‘ de müctemi‘ olmak lâzım gelür. Ve āhirlerinde olan elif ve nūn edāt-ı cem‘ dür ki cism-i nāmide müsta‘ meldür. İnsān ve ḥayvān ve nebāt gibi cemādda elif ile “hā” getirürler; seng-hā ve ḥār-hā gibi. Velākin bu edāt-ı nāmide dañi müsta‘ meldür; gül-hā ve esb-hā ve leşker-hā didükleri gibi. Meger kim zarūret-i kaviiye olup biri birinün maḳāmında isti‘ māl olunalır; ‘Arabīde olduğu gibi. Meşela cem‘-i keşreti cem‘-i kılletde ve bi’l-‘aḳis isti‘ māl iderler. Fārisinün dañi ‘Arabīye fi’l-cümle muvāfaḳatı vardır. Egerçi mā bihi’l-ımtiyāz dañi bisyārdur. Ḥaḳḳī.

[62b] KERZMĀN

“Āsmān” ve ba‘ zılar ḳatında “arş-ı ‘azīm” dür. Aşlında kerzemāndur ki “kerze” Vesīleti’l-Maḳāşit’da muşarraḥ olduğu üzere “ulu” ve “ḳuvvetlü” ma‘ nāsınadır. Burada murād ma‘ nā-yı evveldür. Zîrā ‘arşu’llāh kemāl-i ‘azīminden ‘azīm ile vaşf olunup ‘arş-ı ‘azīm dinilür. “Mān” beñzeyicidür. Şoñra kerzenün āhirinden ‘inde’t-terkīb hā-ı resmî hazf olunup kerzmān dinildi. Ma‘ nāsı “uluya ve ‘azīme beñzeyici” dimekdür. ‘Azīme müşābih olan ise ‘azīm cinsinde dāḥil olmağla i‘tibār-ı laṭif idüp ‘azīm olana, “‘azīme müşābih” diyü ta‘bīr olundu. Pes, maḳşūd fi’l-ḥaḳīḳā āsmān-ı ‘azīm ve ‘arş-ı ‘azīmdür.

Ve lisān-ı Fārisīde bunuñ nazā’iri çoḳdur. Meşelā “şād-mān” dirler; “şād olan” ma‘ nāsına. Ma‘ a-hazā vaz‘-ı terkībünün mü’eddāsı “şāda beñzeyici” dür. Ve “ḥān-mān” dirler; yürüklerün ḳah evine, eve müşābih olduğün. Ve “Türk-mān” dirler; Türk’e beñzedüğüün. Ve mücessem kimseye “diz-mān” dirler. Zîrā diz ki “kal’a” dür;

cesāmetde aña beñzer. Ve çarğa “ās-mān” dirler. Zīrā ās ki “degirmen”dür; aña beñzer. Ve ‘alā hāzā... Hakkī.

[63a] HĀN-VĀDE

Qadīmī hāne-dān ki ulı aşldan ola. Aşlı hān-nevādedür ki taħfffen bi-ṭarīki’t-terhīm nūn ulı hazf olunmuşdur. Hān “re’is” ve “ulu sulṭān”, nevāde fetħa ile “oğul oğlanları” ve “kız oğlanları”dur. Pes, hān-vāde hān-zāde ve hān zūrriyyeti ki aşldan kişizādedür. Ve bu terķibde i’tibār-ı āhır daħi vardır ki laṭıfdür. Ol i’tibār budur ki hān-vāde aşlında hān-bāddür ki “bād” siğā-ı du’ādür. Ve ‘inde’t-terķib āhırine hā-ı taħşış ilhāk olunmuşdur ve bā ile vāv arasında mübādele vardır; fā arasında olduğı gibi. Zīrā cümlesi şefevīdür. Nitekim zebān ve zefān dirler.

Ve “dest-vāne” dirler eldivene ki aşlında dest-bānedür; “bān” “ḥāfız” ma’ nāsına. Nitekim bağ bekçisine bāğ-bān dirler. Şoñra “bā”yı vāva ḳalb idüp eldivene dest-vāne dirler; desti ḥıfz itdüğün. Ve “yüksük” didükleri nesne ki ḥayyāṭlar isti’māl iderler aña “engüş-vāne” dirler. Anuñ daħi aşlı engüş-bānedür. Ve sā’irler daħi buña ḳıyās oluna. Hakkī.

[63b] SER-ḤÜŞ

Aşlında ḥüş serdür ki şıfat-ı müşebbehedür; ‘Arabide ḥasenü’l-vech gibi. Şonra lafz-ı ser taḳdīm olunup terkīb-i mezcı ḳılındı. Ma’ nāsı “başı ḥüş kimse” dimekdür. Ser-sām ve ‘inān-keşide ve emşāli daħi bu üslub üzerinedür ki aşlında sām-ı ser ve keşide-i ‘ināndur. Fe-emmā sebük-bār ve lāğar-miyān ve kemān-ebrū ve nīk-ḥū ve ḥüş-meniş ve nī-gū-kār ve güneḥ-kār ve emşāli aşlları üzere şıfat-ı müşebbehedür ki cüz-i şānī cüz-i evvele fā’ildür. Ve mecmū’ı ya bir mübtedā-i maḥzūfe-i cüzdür; “fülan-kes sebük-bārest” gibi. Nitekim “Zeydü’n-ḥāsenü’l-vech” dirler veya ḥod bir maḥzūfe-i şıfatdur; “merd-i sebük-bār” gibi.

Bu ma' nādan gāfil olup İbn-i Kemāl Daḳā'ıḳ'da ve Lāmi'ī Şerh-i Dībāce-i Gülistān'da ve Sūdī-i pür-ziyān Şurūḥ-ı Kütüb-i Sa'dī'de mesāvī söylemişler ve ḥalt-ı kelām yazmışlardır. Kem terkü'l-evveli li'l-āḥir.

Ve cümle-i mesāvīden biri daḥi budur ki “Be-nām-ı ḥudā-vend-i cān-āferinde mevşūf şıfatına muzāfdur.” dirler. Ve ḳavā'idden tehī olduklarından iftirā' ile esās-ı terkibi hedm iderler. Zırā terkib-i mezkūr aşında “Be-nām-ı ḥudā-vend ki cān-āferinest”dür. [64a] Ya'nī ki lafzı rābıtasıyla cān-āferin ḥudā-vende şıfatdur. Ve rābitanuñ ḥazfı şāyi'dür. Nitekim “merd-i cömerd” dirler. Aşında merd ki cömerdest dimekdür. Ve Nüşirvān-ı 'Ādil daḥi aşda Nüşirvān ki 'ādilestdür. Ve ol ki ḳavā'idü'l-Fürs'de terkib-i Nüşirvān-ı 'Ādil'de izāfet tecvīz olunmuşdur; ḥabtdur. Zırā muzāf olsa “ḥātemün fiżzatin” gibi olur ki 'āmmuñ ḥāşşa izāfetidür. Nüşirvān-ı 'Ādil ise ma'küsdür. Ya'nī 'āmm olan 'ādildür; Nüşirvān'ı değil. Zırā Nüşirvān 'alem-i maḥşuşdur ki ekāsireden kistrā-i evvelüñ nāmıdır; meger Nüşirvān kistrā ile mü'evvel ola. 'Arabīde “li külli Fir'avn'in Mūsī” mü'evvel olduğu gibi bu şuretde “ḥātemün fiżzatin” gibi olur. Zırā kistrā lafzı 'ādile ve ḡayr-ı 'ādile şāmildür; lafz-ı ḥātem fiżzadan ve ḡayr-ı fiżzadan müfrāḡ ve maşnū' olana 'āmm olduğu gibi. Ve bu maḳūle leṭā'if-i i'tibārātdan zāhil olanların kelāmları ḥadd-i belāḡatden ḥāric ve şuhan-ı cüzāf ü lāfileri merdüddür. Zırā kendilerinüñ ol i'tibāra tafatṭunları yoḡdur. Sā meḥahümü'llāḥü Ta'ālā. Ḥaḳḳī.

[64b] GEBR Ü TERSĀ

Gebr āteş-perestde şāyi'dür ki 'Arab “mecūs” dir. Nitekim Gülistān'da gelür. Mışra': “Eger şad-sāl gebr āteş-fürüzed.” Ve tersā kāfir-i Naşrānī'ye itlāk olunur. Nitekim Bostān'da gelür. Beyt: “Ḥudā-rā ki mānend ü enbāz ü cüft. Ne-dāred şinidī ki tersā çi güft.” Pes, Gülistān'da “Gebr ü tersā vazīfe-ḥordāri” mışra'ında olan gebr ü tersā ile murād ehl-i kitāb ve ehl-i kitābuñ ḡayrıdır ki cümlesi kāfirlerdür. Nitekim mışra': “Tū ki bā-düşmenān nazar-dāri” mışra'ında düşmenān lafzı añā ḳarīnedür. Pes, İbn-i Kemāl Daḳā'ıḳ'da gebr kāfirüñ müşrikine ve tersā muvaḥḥidine dirler diyüp şonra

evā' il-i Gülistān'da “Ey kerīmī ki... ilh” şî'r ile istidlālî lağv-ı maḥzûr. Zîrâ kelâm-ı Sa' dî'de tersâ muvaḥḥid degildür, belki kâfir-i Naşrânî'dür. Nitekim mürûr eyledi.

[VERD]

Fethâ ile lisân-ı 'Arabîde her şecerüñ çiçeğine ıtlâk olunup ğalebe-i işti' māl ile “havcem” ya' nî “kıızıl gül” üzerine ıtlâk olunduğı gibi lisân-ı Fâriside daḥi “gül” her çiçeğe ıtlâk olunurken ğalebe-i isti' māl ile kıızıl güle 'alem oldu. Taḥşîş murād olsa [65a] verd-i ebyâz ve verd-i aşfer didükleri gibi. Bunda daḥi gül-i zanbağ ve gül-i bādām dirler; zanbağ ve bādām çiçeklerine. Ve gül-i şeft-âlû dirler; şeft-âlû çiçeğine.

[MİHMÂN]

“Mih” uludur muḳâbili kihdür ki kîçîdür. “Mân”da iki i' tibâr vardır: Evvelkisi budur ki “mân” beñzeyicidir; “mânden”den veyahûd hilâf-ı kıyâş üzere “mânisten”den. Nitekim şâd-mân ve emşâli daḥi böyledür. Qonuç müsteḥikḳ-ı ta' zîm olup ḳonduğı yirde vâcibü'r-re'âya olmağla uluya beñzemegin ulu cinsinde idḥâl olunup mihmân dinildi. “Yâ” ile miyhmân demek daḥi cā'izdür. Ve ikincisi budur ki “mân” ev barḳ mâ' nâsına gelür. Nitekim Ni' metullâh'da muşarraḥdur. Qonuç seyyidü'l-menzil olmağla mihmân dinildi. Nitekim bâzî eş'âr-ı Arabîde gelür: “Mâ semmeti'l- 'Acemi'l- mihmâne mihmâna. İllâ li iclâlî zayf kâne men kânâ. Fâ lemihü ekberhüm ve'l-mânü menzilhüm. Ve'z-zayfu seyyidühüm ma'lezemi'l-mânâ.” Pes, şâ'ir-i 'Arabî kelâmı i' tibâr-ı 'Acem üzerine taşarruf idüp mih ü mânı beyân eyledi. Nitekim lafz-ı şehinşâh Farisî iken A' şâ nazmında ıtlâḳ-ı 'Acem üzerine gelür. Mışra': “Ve kisrâ şehinşâhi ellezî sâra zikruh.”

İbn-i Kemâl, Daḳâ'ik'da bu daḳîḳadan zâḥil olup şâ'ir-i mezbûruñ “mân”ı menzil ma' nâsına aḥzını taḥṭı 'esinde ḥatâ itmişdür. Ḥaḳḳî.

[65b] MUḤĀL

Ma' lûm ola ki muḥâl üç vecih üzerinedür:

Evvelkisi muḥāl-i ‘aqlīdür ki aña mümteni‘ li-zātihi dirler; i‘ dām-ı kādīm gibi. Bu maḳūle muḥālūñ vuḳū‘ı cā’iz olmaduđı gibi anuñla teklīf dađı bi’l-ittifāk cā’iz degildir.

İkincisi muḥāl-i ‘ādīdür; a‘ mānuñ Muşḥaf’a nazarı gibi. Bu maḳūle muḥāle teklīf ta‘alluḳ itmek bi’l-ittifāk cā’izdür. Zīrā Allāh Ta‘ālā çeşm-i nā-bīnāya rü’yet ḥalḳ itmek cā’izdür. Nitekim ḳudrete nisbetle gūşda, nazār ve başarda istimā‘ muḥāl degildir.

Üçüncüsü muḥāl-i ‘arīzīdür; īmān-ı Ebī Cehl gibi. Zīrā ‘adem-i īmānına iḥbār-ı Ḥaḳḳ ta‘alluḳ itmekle īmānı muḥāldür; yoḥsa fi nefsi’l-emr degil. Nitekim Ḳur’ān’da gelür: “Ve mā ḥalaḳtü’l-cinne ve’l-inse illā li ya‘budūn.”²³⁹ Maḳşūd ‘ibādeti isti‘dād üzerine maḥlūḳ olduđın beyāndür. Bu ma‘nī ise fi’l-cümle ‘adem-i ‘ibādeti münāfi degildir. Nitekim “Küllü mevlūdün yūledü ‘ale’l-fiḫrati”²⁴⁰ dađı böyle degildir ki īmāna isti‘dād-ı fiḫrī olduđın beyāndür. İsti‘dād-ı fiḫriden ise ḥāricde bi’l-fi‘il īmān lāzım gelmez. Ve illā cümle nās ‘ābid ve mü’mīn olurlarsa ve bu maḳūle muḥāle teklīf-i ilāhī ta‘alluḳı muḥtelifün fiḫdür ki Eşā’ire tecvīz ve Mu‘tezile men‘ itdiler. Ve muḥāl-i maḳdūr degildir. Ya‘nī taḫt-ı ḳudretten ḥāricdür ve illā mümteni‘ mümkinine münḳalīb olmaḳ lāzım gelür. Ve bundan ḳādire göre noḳşān lāzım gelmez. Belki noḳşāñ muḥāldedir ki ta‘alluḳ-ı ḳudrete şāliḫ degildir. Pes, fi’l-ḥaḳīḳa bize göre muḥāl olan, bā’zı umūr-ı Ḥaḳḳ’a göre muḥāl degildir. Ve Ḥaḳ Ta‘ālā [66a] muḥāli ḥalḳ itmege ḳādir degildir demek Ḥaḳ Ta‘ālā üzerine taḳyīd ile hükümdür. Senūñ ḥayālūñ maḥlūḳ iken muḥāli mülāḥazaya ḳādirdür. Anuñçün dirler ki ḥayālden evsa‘ nesne yoḳdur. Pes, señ kendi nefsūñde ḥayālūñ muḥāl üzerine ḳudretini müşāhede ider iken Ḥaḳḳ’a göre ḳudreti nice selb idersin. Şu ḳadar var ki muḥāle ḳudret ta‘alluḳ itmez diyessin. Pes, Allāh Ta‘ālā kendi gibi ya‘nī mişlini ḥalḳ itmege ḳādir midür diyü sü’āl itmek ḥaḫā bābındandır. Ve kezālik Allāh Ta‘ālā ehl-i cennetūñ ‘aded-i enfāsımı bilür mi demek gerekdür. Ve bi’l-farz sü’āl vārid olsa cevābında demek gerekdür ki Allāh Ta‘ālā bilür

²³⁹ “Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.” Zāriyāt, 51/56.

²⁴⁰ “Her doğan İslām fiḫrati üzerine doğar. Daha sonra ebeveyni onu Yahūdī, Hristiyan veya Mecūsī yapar.” Buhārī, *Cenāiz*, y.y., Dāru Tavki’n-necat, 1422, s. 91.

ki ehl-i cennetüñ enfâsına ‘aded ve niḥayet yokdur. Ve bundan mâ‘adâ erbâb-ı ḥaḳîḳat yanında daḫi taḥḳîḳ vardır. Velâkin güncâyiş-i ‘uḳûl-i za‘îfeden bîrûñ olmaḡla ṭayy olundu. Ve ol ki Şerḫ-i Ramazâni’de gelür: “İnnallâhe Ta‘âlâ leyse bi-kâdirin ‘ale’l-mümteni’.” Ve yine ‘Urfî eş‘ârında gelür:”Zât-ı tû ḳâdirest bi-îcâd-ı her muḫâl. İllâ be-âferiden çün tû yegâne.” Bu ikisi daḫi terk-i edeb ḳabîlindendür.

El-ḫâşıl Allâh Ta‘âlâ vâcibü’l-vücûddur ki aña ‘adem ṭarî olmaz. Ve mişli olmaḡ daḫi mümteni’dür. Ve mümteni’e ḳudret ta‘alluḡ itmez. Pes, mümteni’ü’l-vücûdda ebedî zuḫûr ma‘dûmdur; mümteni’ât didükleri gibi. Ve mümkinü’l-vücûduñ vücûdına ve ‘ademine ḳudret ta‘alluḡ ider. Nitekim “Yuḫyî ve Yümît” aña nâzırdir. Ve ma‘dûm fî nefsi’l-emrde olan vücûd-i ‘aynî, vücûd li-zâtihi degildir. Fe’fhem cidden. Ḥaḳḳî.

[66b] KERÂMET

Ma‘lûm ola ki evliyâya göre kerâmet -ḳaddesallâhü esrârahüm- enbiyâya göre -‘aleyhimü’s-selâm- mu‘cize gibidir. Zîrâ ikisi daḫi teşrîf bâbından ḫâriḳ-ı ‘adedür. Pes, mu‘cizeyi inkâr iden kerâmeti bi-ṭarîḳi’l-evlâ inkâr ider. Ve kerâmeti inkâr iden daḫi mu‘cizeyi inkâra mübâderet itmiş olur. Ve bu maḳûle münkirûñ zâtı âşâr-ı ḥaḳîḳatden ḫâlî olup bi’l-küllîye ifsâdı isti‘dâd idüp nâ-ḳâbil ḳalmışdur. Anuñçün erbâb-ı inkârdan derece-i velâyete ḳadem başmış kimse yokdur. Ve başmaḡa isti‘dâdı olsa ber-her-ḫâl inkârdan rücû‘ itmelüdür.

Ba‘zı fuḳahâdan maḫkîdür ki bir kimse İbrâhim Bin Edhem’üñ-ḳaddise sırruh-terviye günü Başra’da ve ol günde bi-‘aynihî Mekke-i Mükerrreme’de müşâhede olunmuşdur diyü i‘tikâd ve tecvîz eylese kâfir olur dirler. Bu maḳûle kelâm-ı fâḫişüñ ḳa’ili olan faḳîh ve ḡayrıya küfrden ḫavf vardır. Ve fuḳahâda olan ta‘aşşubı beyâna ḫâcet yokdur. Egerçi ba‘zı muḫaddişin daḫi sū-i i‘tikâdda anlara munzam ve mülteḫîḳ olmuşlardur. Şu ḳadar vardır ki muḫaddişin fuḳahâdan efdaldür. Zîrâ ḫaml-i ḫadiş ile teblîḡ-i risâlet sırrı üzerine cârî olup şâḫib-i silsile olmuşlardur. Egerçi silsileleri zevâhir-i aḫkâma göre dür. Pes, silsile-i ma‘neviyye ki [67a] erbâb-ı irşâd arasında cârîdür; aña ḳıyâş oluna.

Ve zıkr olunan kelām-ı fāsidiūn bir nazīri budur ki bir kimse, ben Hāḡ Ta‘ālā’yı menāmda gördüm dise, ol kimse ‘ābidü’l-veşenden şerrdür dirler. Ve anuñ ḡālını bu vech-i şeni‘ ile taḡbiḡ iderler. Ma‘a-hazā rū’yet-i Hāḡ fi’l-menām nice şādāt-ı ümmetden vāḡı‘ olmuş ve aḡbār-ı cevāzı tevātür mertebesin bulmuşdur. Pes, mes‘ele-i ulāda teravḡun ve telatḡuf nedür, bilmeyen mes‘ele-i aḡirede daḡı sırr-ı tecellī ve temeşşüli bilmez. Ma‘a-hazā yevm-i Hāşr’de rū’yete müte‘allıḡ olan ḡadış-i teḡavvül meşhürdür.

“Ve raeytü Rabbī fi şūreti şābbü emred”²⁴¹ daḡı isnād-ı şaḡiḡ ile müşbetdür. Pes, “emred” ‘ibāretünde fi’l-ḡaḡıḡa Allāḡ Ta‘ālā’nuñ tecerrüd-i zātına işāret vardur ki ol tecerrüd ḡasebiyle kimse anuñ künhüni idrāk idemez. Velākin şıfāt-ı zātıyyesi melābisi ile telebbüs idicek müdrek ve mer’iyy olması bī-iştibāhdur. Cihet-i zāta göre “mā ‘arafnāke ḡaḡḡa ma‘rifetik” vārid oldı. Ve cihet-i şıfāta göre “fe aḡbebtü’l-ḡaḡḡa li-u‘rife” buyuruldu. Bundandır ki tefsīr idüp dirler: “Mā ‘arafnāke ḡaḡḡa ma‘rifetik” ey bi-hasebik. Velākin “‘arafnāke ḡaḡḡa mā‘rifetik” ey bi-ḡasebnā. Ve illā li-kāne’l-ḡaḡḡu ve’l-icādü ‘abeşen Ta‘ālallāḡü ‘an zālike ‘ulüvven kebīrā.” Hāḡḡı.

[67b] RÜ’YET

Şerḡ-i Kirmānī’de gelür ki rū’yet mesā’il-i muḡtelefün fiḡādandır ki zarūriyyāt-ı dīnden degildir. Pes, aña imān vācib olmaz; intehī bi’t-tercūmeti.

Yā ḡasraten ‘ale’l-Kirmānī bu ḡadar idrākle bu maḡāmda muḡāl-endiş oldı. Ve dā’ire-i ehl-i sünnetde iken ehl-i i‘tizāl ḡaddine ḡurb-ı duḡül buldu. Muḡtelefün fiḡā olduğu ehl-i i‘tizāle nisbet iledür. Yoḡsa cemāḡir-i ehl-i sünnet ḡuşūs-ı mezbūrda şaḡḡ-ı ‘asā itmemişler ve ḡarīḡ-ı muvāfakata gitmişlerdür. Biz ki şūfiyyedeniz; mezhebimiz aña imān ve belki vüçüb-ı imāndur. Zīra rū’yet-i cemālden eşḡa ve ahlā nesne yoḡdur. Şöyle ki na‘im-i cinān aña bi’n-nisbe fi’l-cümle mezāḡ ve ḡaraf-ı lisānla cüz‘ī zevāḡdur. Zīra rū’yet ma‘rifetden etemm ve ‘ayn ‘ilmden ekmeldür. Ve rū’yet didükleri yalnız luḡ ve ḡuzūr bābından degildir. Belki anda çeşm-i sırr ve dī’de-i ser ile idrāk-ı ḡaḡıḡı

²⁴¹ “Rabbimi genç bir delikanlı sūretinde gördüm.” Ahmed bin Hüseyin el-Beyḡākī, *El-Esmā ve’s-Sıfāt*, C. II., Cidde, Mektebetü’s- Sevādī, 1993, s. 363.

vardur ki ḥalāvetde fā'ıḳdur. Anuñçün ḥadīſde gelür: “ Ve es'elüke lezzete'n-naẓari ilā vechike'l-ḳerīmi ebeden dā'imen sermedā.”²⁴² Bir nesne ki mes'ül-i ekmelü'l-ḥalḳ ve maḥlūb-ı etemmü'l-isti'dād ola ve andan lezzet ile ta'bīr eyleye. Pes, ol ne maḳūle maḳşūd ve ne vech ile ḥalāvet olmaḳ gerekdür tafatṭun oluna. Ve bāb-ı rü'yetde olan tafşil tefsīrimüz Rūḥü'l-Beyān'dadur. Ḥaḳḳı.

[68a] MÜTEVĀTİR, MEŞHÜR, ḤABER-İ VĀHİD

Ma'lūm ola ki Fahr-i 'Ālem sallallāhü 'aleyhi ve sellemden menḳül olan aḥbār üç mertebedür. Evvelkisi ḥaberi mütevātirdür ki münkiri kāfir olur. İkincisi ḥaber-i meşhürdür ki münkiri taḍlil olunur. Üçüncüsü ḥaber-i vāhiddür ki münkiri kāfir ve muḍallel olmaz. Belki terk-i ḳabūl ile āşim ü mücrīm olur.

Ve bir ḥaber-i vāhidüñ ḥükmi eger ef'āl-i dünyāya ta'alluḳ iderse anuñla ḥükmi etmek gerekdür. Ve eger umūr-ı 'uḥreviyyeye müte'allıḳ ise 'ale't-ta'yīn anı 'aḳīdesinde ḳalmamaḳ gerekdür. Belki demek gerekdür ki eger bu ḥaber fī-nefsi'l-emr bize vāşıl olduḡı gibi Rasūlullāh'dan-'aleyhi's-selām- şābit ise ben aña ve sā'ir şābit olanlaruñ cümlesine, ma'lūm ve ġayr-ı ma'lūma imān getürdüm.

Zīrā a'ḳā'idden olan maḳṭū'un bih gerekdür. Meşelā naḳl bābından ise tevātür ile şābit ola. Ve eger 'aḳl bābından ise delīl-i 'aḳlī ile şābit ola. Şu ḳadar var ki delīl-i 'aḳlīyi naşş-ı şāriḥ-i mütevātir ḳadḥ itmeye. Ve ikisinüñ miyānını cem' etmek daḡı mümkün olmaya. Ve illā naşşa i'tiḳād idüp delīl-i 'aḳlīyi terk etmek gerekdür. Anuñçün ekşer fuḳahā ve müctehidīn re'yyeden ve re'yy ile ḳıyasdan ihtirāz itdiler. Nitekim bid'at sünende ihtiyāṭ üzerine mu'ayyen olsa müstaḥsen ve illā ḳabīḥdür. Ya'nī sünen-i şābiteye müşādeme iden bid'at-i mezmūmedür ki 'amelinden ihtirāz lāzımdur. Ḥaḳḳı.

²⁴² Bkz. Nesāi, a.g.e.,s. 54.

[68b] HĀZĪHĪ MĪ‘RĀCĪYYETÜN LĪ‘L-‘ABDĪ‘L-FAḲĪRĪ‘Ş-ŞEYḤ İSMĀ‘İL
HAKKĪ²⁴³

Şerrefehüllāhü Ta‘ālā bi-berīki’t-tecellī ve mezīdü’t-terakḳī. Ve fihā mine’l-
muḥassināti şan‘atü’l-iltizāmi ve’t-tecnīs ve’t-teḳḳārubi ce‘alehāllāhü Ta‘ālā mirḳaten-
li’l-vuşūli ilā cenābihi’r-rāff‘i bi-ḥurmeti ḥabībihi’ş-şeff‘i.

Bismillāhirrahmānirrahīm

Fā i lā tün/ fā i lā tün/ fā i lün

- 1 Gel berū ey bülbül-i bāğ-ı şafā
Nāle-perdāz-ı güliştān-ı vefā
- 2 Ḳumrı-i hū ḥū-zen-i serv-i senā
Tūtī-i güyende-i medḥ ü senā
- 3 Tā’ir-i ḳudsī-i sidre-āşiyān
Murğ-ı hoş-ḥān-ı çemenzār-ı beyān
- 4 Olmuş iken sākin-i şaḥn-ı ḳıdem
Eyledüñ bu ‘āleme vaz’-ı ḳadem
- 5 Hemçü ṭāvūs eyleyüp cevlangiri
Ravza-i lāhūta dön şimden geri
- 6 Var ise cān u dilüñde nūr u fer
‘Ālem-i bālāya ḳıl ‘azm-i sefer

²⁴³ *Mi’râciye* metni; BYEBEK Genel No.124’te kayıtlı, İrfan Poyraz’ın yayımladığı diğer müellif nüshası (İsmâil Hakkı Bursevî, *Mi’râciye*, haz. İrfan Poyraz, Sır Yay.,İstanbul, 2007.) ile kıyaslanmış, birkaç kelimededen ibaret olan nüsha farkları dipnotta verilmiştir.

- 7 Nerd-bānı ‘ışkdur bu merşaduñ
Hāl-i dildür naqdi işbu maqşaduñ
- 8 Cān kim hem-rāh-ı ‘ışk-ı yār ola
‘Ākıbet ser-menzile seyyār ola
- 9 Bu sebebdendür ki Hallāk-ı cihān
Çün nazār kıldı kulūba der-nihān
- 10 [69a] Gördi qalb-i Aḥmed’i a‘ şaḳ idi
Ḥaṇçer-i ‘ışk ile şan münşakḳ idi
- 11 Hem mizācı a‘ del idi cümleden
Güyiyā rūḥ-ı mücessem-di beden
- 12 Sırr-ı “mā zāğa’l-başar”dı²⁴⁴ ḥatvesi
Lerze-şāz-ı ‘ālem idi şatvesi
- 13 ‘Işk-ı ‘āşık çün bula dilde kemāl
Eyleye mā‘ şuḳ aña ‘arz-ı cemāl
- 14 ‘Işk içinde çünki fāyık oldu ol
Dā’vet-i Mi’rāc’a lāyık oldu ol
- 15 Tā göre “āyāt-ı kübrā”yı²⁴⁵ ḳamu
Tā bile esrār-ı Ḥaḳḳ’ı mū-be-mū

²⁴⁴ “Göz (gördüğünden) şaşmadı ve (onu) aşmadı.” Necm, 53/17.

²⁴⁵ “Andolsun, o, Rabbinin en büyük alametlerinden bir kısmını gördü.” Necm, 53/18.

- 16 Tā ire nūr-ı cemālinden eſer
Ola rü'yetle münevver çeſm-i ser
- 17 İrdi müjde bir gice nāgāhdan
Geldi Cibrīl-i emīn dergāhdan
- 18 Ol gice Qadr idi ma' lümü'l-ḥaber
Ḥalk u Ḥaḫ yanında gāyet mu' teber
- 19 Gicede da' vetde ḥikmet bu idi
Kim meſām-ı ḥalka ſeb bī-bū idi
- 20 Genc-veſ ḥıfz eyler idi Yār anı
Görmeye tā dīde-i aḡyār anı
- 21 Bir de budur ſebde var sırr-ı fenā
Eyledi aña anuñçün i' tinā
- 22 Qıldı da' vet ſeb içinde Ḥazret'i
Tā fenāda göre ḥasret ḥasreti
- 23 Ger dir iseñ Ḥaḫ için keyfe erāh
Bil ki aña yok fenādan ḡayrı rāh
- 24 Var idi yanınca cennetden Burāk
Kim baſardı ayaḡın gāyet irāk
- 25 [69b] Bir adım idi aña medd-i baſar

Gerçi cismi idi gāyet muhtaşar

- 26 Eylemiş idi anı Rabb'i 'aliyy
Hikmeti birle merākibden 'aliyy
- 27 Halk u emri müstemildi hilḳati
İki cinse āyine idi ḳatı
- 28 Çün süvār oldı Burāk'a Muştafā
Mescid-i Akşā'ya geldi bā-şafā
- 29 Mekke'den irdi aña bī-ḳafīle
Ḳıldı anda iki rek' at nāfile
- 30 Emir ḳıldı ol Cenāb-ı Kibriyā
Tā ḳudūm itdi gürūh-ı enbiyā
- 31 Şūret-i cisme girüp ervāḥ o dem
Urdılar ol şāḥa ta' zīm ile dem
- 32 İtdiler ol ḳible-gāha iḳtidā
Bildiler oldur cihānda muḳtedā
- 33 Oldılar çün ol ser ile rū-be-rū
Eylediler aña dilden ser-fürū
- 34 Ruḥlarında göricek nūr-ı Hudā
Allāh Allāh oldı anlardan şadā

35 Ger dilerseñ bulasın Hakk'dan şılât

Rûh-ı pāk-i Muşafā'ya vir şalât

36 Andan idüp Şahratullāh'a 'urüc

Ol maḥalden eyledi 'azm-i burüc

37 Merkezi çün kim ḳodı ol pīş-i şaf

Hicr ile ḥāk ağladı bitti leşaf

38 Ne hevā seddoldı aña ne eşir

Cümle olmışdı aña zīrā esir

39 [70a] Bir hümā idi felekde zü'l-^ç alā

Oldı evc içre hevāgīr-i 'ulā

40 Ḳıldı çün çarḥ-ı nüḥuşṯini ḥarīm

Oldı ceddi Ādem'e zayf-ı kerīm

41 Ḳurşasın māh itdi anda çün hilāl

Feyz-i nūr-ı Hakk aña oldı ḥalāl

42 Rūḥ idi Ādem taḥayyüzden beri

Ders-i tecrīd idi dā'im ezberi

43 Līk oldı şüret-i tende 'ıyān

Āyine içre yüze baḳ bil beyān

- 44 Didiler hikmet ne ola kim anı
Çarh-ı evvelde kodı Hâkim anı
- 45 Virdiler aña iki dürlü cevâb
Kim olupdur her biri ‘ayn-ı şavâb
- 46 Biri budur berzâhîdür ol semâ
Nûr u nâra müstevâdur dâ’imâ
- 47 Bu sebebden ‘azm iderken ol Raşûl
Nefsini anda kodı kıble’l-vuşûl
- 48 Nefs zîrâ berzah-ı esmâ durur
Berzâhı iden güzer esmâ durur
- 49 Anuñçün nesline idüp nigâh
Geh gülerdi Âdem vü ağılardı gâh
- 50 Çün bu mavtından ide rûh irtihâl
Ol maqâma iricek baq n’ola hâl
- 51 Âdem-i kâmil ola fevka’l-ķamer
Kala nâķış taht bulmaya memerr
- 52 Koma yâ Rabbi bu berzâhda bizi
‘Arşâ irgür pây-ı rûh-ı gürbüzi
- 53 Âdem’i pes itdügi ol çarh şad

İtmek için idi evladın raşad

54 [70b] Bir de budur iki vechüñ ey şerîf

Levh-i cân içre yazup olğıl ‘ arîf

55 Ol semānuñ kevkebidür çün kamer

Kim olupdur sür‘ at-i seyri semer

56 Sür‘ atinde aña beñzer devr-i kalb

Fikr-i gün-â-gün iledür tavr-ı kalb

57 Pes münāsibdür ki rûh-ı âdemî

Ol semāyı mesken ide her demi

58 Bu kıyās üzre uçup hem çün melek

Seyrine yek pāye oldı nüh felek

59 Şems anuñ nūrından aldı nūrını

Yakdı anūñla cihān tennūrını

60 Her felek devr itdi ol cân üstine

Nitekim cân dürr ü mercān üstine

61 Müjde-i iqbāl irişdi her yaña

Merhabā didi kamu ervāh aña

62 H̱‘ace-i kevneyn idi çün kim o gül

Didiler tedrîse geldi ‘ aql-ı kül

- 63 ‘ Aql-ı evveldür budur Ümmü’l-Kitâb
Bundadır levh u kalem idüñ şitâb
- 64 Bu durur ‘ ilm-i ledünniden habîr
Kim kelâmına Uṭâred’dür dibîr
- 65 Gevherine baḥr-i mescûr oldu denk
Kavs-i eflâk atdı şaydına ḥadenk
- 66 Müşteri’dür aña her Zühre-cebîn
Kim anuñ alınıdadur nûr-ı mübîn
- 67 Her felekte gördi bisyâr âyeti
Bulmadı bir yerde seyri ğâyeti
- 68 Kulle-i dîhûr olupdı merşadı
Kubbe-i nûr idi belki maḥşadı
- 69 [71a] Kâ’inâtı eyleseñ âmâc-gâh
Tîr-i ‘ azmi aña itmezdi nigâh
- 70 Seyr-i Vâcib idi a‘ lâ himmeti
Kühünü bilmezdi anuñ ümmeti
- 71 Nice bilsün kim idüp Ḥaḫ tesliye
Aña bi’z-zat eylemişdür taşliye

- 72 Ger dilersen olasin ehl-i şalāt²⁴⁶
Vir Muhammed Muşafā'ya şad şalāt

- 73 İrdi andan Beyt-i Ma' mūr'a Rasūl
Kıldı mihrābında Hāḡḡ' için müşūl
- 74 Olmuş idi cümleden muhtār-ı Hāḡ
Anuñçün oldu mihrāba eḡḡ
- 75 Kıldıḡı anda şalāt-ı vitr idi
Kim teveccühden murādı vitr idi²⁴⁷
- 76 İḡtidā itdi añā şaff-ı melek
Bildi faẓlın cümle-i ehli felek
- 77 Kūtḡ-ı devr-i kā'ināt idi Nebī
Añā da'ir kıldı Hāḡ her cānibi
- 78 İşbu beyti kim şeref zātındadır
Didiler Ḳa'be muḡāzātındadır
- 79 Oldı cāyı āsmān-ı heftümīn
Şabitü'l-bünyāndur anda hemīn
- 80 İntiḡāl itmez o semt-i Ḳa'be'den
Kim semā degil felekdür devr iden

²⁴⁶ Rahmet [Müellifin notu]

²⁴⁷ Allāhü Ta'ālā [Müellifin notu]

- 81 Çün irişdi ol maķāma Muřtafā
Zāhir oldı çeşmine ehl-i şafa
- 82 Gördi kim ĥil' atları çün berk-i bīd
Yüzleri gibi olupdur heb sipīd
- 83 [71b] Zāhir ü bātın olup ġarķ-āb-ı nūr
Yüzlerinden şems-i 'ālem utanur
- 84 Bu sebebden rūz-ı cum' a aķ libas
Müsteĥabdur mü'mine bī-iltibas
- 85 Gördi hem ol ĥalkı Ĥallāk'a delīl
Kim oturmuş anda İbrāhim Ĥalīl
- 86 Çevresi cevlāngēh-i eťfāldür
Her biri bir tıfl-ı nīk ü fāldür
- 87 Didi kimler ola āyā bu kirām
Kim bu ĥurrem cāda eylerler ĥirām
- 88 Yüzleri gül tenleridür yāsemen
Sebz-serler çün bahār içre çemen
- 89 Virdi Cebrā' il cevāb-ı müsteĥāb
Kim bulardur fevt olan ķable'l-ĥiĥāb

- 90 Olmadın cārī bu dünyāda alem
Diktiler arā-yı ‘ ubāya ‘ alem
- 91 Eyleyüp Ha anlara luf u kerem
Oldılar ceddūn yanında muterem
- 92 Fırat-ı aliyyenūn hukmi budur
Bu durur avāl iinde hem-ū drr
- 93 Hazr’dan menul olan atl-i ulām²⁴⁸
Huccet-i ruendr ana ve’s-selām
- 94 Gedi ar-ı ābi‘ i n ol efi‘
Grdi krsiler urur āyet refi‘
- 95 İns ü cinden zerinde var uver
Gyiyā olmi revāndan behre-ver
- 96 Her birine bir melek idp naar
Elde bir perde utar mensc-ı zer
- 97 Her aan bulsa taayyr ol cesed
Eyler ol perde ile anı setr ü sedd
- 98 [72a] Tā ki kimse itmeye iraf ana
Bamaya ervādan eraf ana

²⁴⁸ “Nihayet bir erkek ocukla karılatıklarında adam (hemen) onu ldrd.” Kehf, 18/74.

99 Çün bula ke'l-evvel anda hüsñ ü ân
Ref' idüp ol perdeyi andan ol an

100 Dir eyâ sultân-ı a' lâ-yı şehân
Dir eyâ sübhân-ı Mevlâ-yı cihân

101 Dem-be-dem eylersin izhâr-ı cemîl
Ger kabîh ola çekersin çeşme mîl

102 Hüsñ-i hulķı senden ögrensün kirâm
Kim odur ehl-i dile hayrû'l-merâm

103 Bu sebebden didi eşraf-ı ricâl
Kim ki viriser mesâviye mecâl

104 İtmeyüp ihvân haķķında hıfz-ı ğayb
'Ādeti olsa dem-â-dem keşf-i 'ayb

105 Almaz ol hulķ-ı Hudâ'dan şemme bû
Müdde' idür aña fetħ olmaz kapu

106 Sî-şad ahlâķ-ı Hudâ vardur velî
A'zamıdur hû-yı nîgü ey velî

107 Ger dilersen her dü 'âlemde selâm
Rûh-ı pāk-i Aħmed'e vir şad selâm

108 Andan itdi Sidre'ye 'azm-i rehi

Cebre'îl olmuşdı yanında rehi²⁴⁹

109 Çün aña vâşıl olup kıldı nigâh
Gördi anda var bir özge cilve-gâh

110 İricek aña Burâk-ı zeyn-zîn
Nâzil oldu nâz ile bil ol güzîn

111 Oldılar ol şâh için gülbang-zen
Nitekim sulţâna olmuşdur mezen²⁵⁰

112 [72b] Didiler Sidre olupdur müntehâ
Yâ'ni a' mâl anda bulur intihâ

113 Müntehâ Hâk'dur haqîkatde velî
Sidre'dür ol müntehânuñ evveli

114 Çokdur ikisi miyânında sider
Her 'amel ihlâsına göre gider²⁵¹

115 Kimi 'arş'a kimi Levh'e 'azm ider
Kimine olur qalemde fetḥ-i der

116 Kiminüñ bilmez yerin illâ ilâh
Zî-'amel ki irgüre Hâkḥ'a külâh

²⁴⁹ Kûl ve ḥâdim [Müellifin notu]

²⁵⁰ 'Âdet, 'Arabîdür. [Müellifin notu]

²⁵¹ "Güzel sözler ancak ona yükselir. Sâlih ameli de güzel sözler yükseltir." Fâtır, 35/10.

117 Bu meger kibrit-i aḥmerdür çü zer
Eylemişdür ma‘ diniyyâtı güzer

118 Bu meger kāmillerüñ girdâridur
Anlaruñ girdâr-ı cevher-dâridur

119 Gel berü ol nîk-nâma iresin
Cümleden Rabbü’l-enâma iresin

120 Sidre saña olmasun hîç sedd-i reh
Müntehâ Allâh’a vaşla kıl şereh

121 İşbu Sidre’dür ki Rabb-i “kün fekân”²⁵²
Eyledi Cebre’îl’e anı mekân

122 Sidre şüretdür dimâğ-ı âdemî
Cebre’îl’dür anuñ ‘ aql-ı hoş-demi

123 Çün dimâğ-ı âdem ola mu‘ tedil
Feyz alur nûrından anuñ cân u dil

124 Kim ki görse Cebre’îl’i der-menâm
‘ Aqlını görmüş olur ey nîk-nâm

125 Kim görünmez enbiyâdan ğayrıya
Pes mişâl ola görünen ğayrıya

²⁵² “Bir şeyi dilediği zaman onun emri o şeye ancak ‘Ol!’ demektir. O da hemen oluverir.” Yâsîn, 36/82.

- 126 Didiler bu Sidre hakkında beyân
Kim anı halk itdi Mevlâ der-miyân
- 127 [73a] ‘İrķı der Siccīn-i çün çāh-ı sūcūn
Fer‘i ‘illiyyīne bahş eyler şūcūn
- 128 ‘İrķıdur zaķķum u zehr-i kāfirān
Fer‘i mīvedār-ı mü’mindür her ān
- 129 Bergi anuñ hulleler eyler nişār
Hem şı‘ār-ı mü’mīn olur hem dişār
- 130 Anuñ için eyleyüp tenzīl edā
“Lā yecū‘u” didi “lā ya‘ra” Hūdā²⁵³
- 131 Çünkü ‘ırķı bergden oldı beri
Kaldı ‘üryan ehl-i küfrūñ her biri
- 132 Sidre’den taķsim ider aķkāmı Hāķ
Emr ü nehyūñ cümlesidür şıdķ u hāķ
- 133 Bu ciħetden Kürsī’den iki ķadem
Sidre’ye eyler tedelli dem-be-dem
- 134 Çün ķadem sābit olupdur naķl ile
Eyle iķrār itme te’vīl ‘aķl ile

²⁵³ “Şüphesiz senin için orada aç kalmak, çıplak kalmak yoktur.” Tâhâ, 20/ 118.

- 135 Anı idrāk itmede ‘ aql oldu lām
Haq bilür künh-i şifātın ve’s-selām
- 136 Sidre’de kırmak dilersen ger hıyām
Kıl şalāt ü kıl selām ile kıyām

- 137 Çünkü oldu Sidre’nün seyri tamam
Eyledi Kürsî’ye andan ihtimām
- 138 Kaldı anda Cebre’ıl ile Burāk
Kim zarūrî idi ol demde firāk
- 139 Eylemez haddin güzer ehl-i veleh
Kim “vemā minnā” didi “illā ve leh”²⁵⁴
- 140 Geldi Refref düşdi pay-ı hāzrete
Şan mülākî oldu hasret hasrete
- 141 [73b] Var idi Refref yanınca bir melek
Dir idi “el-ḥamd ü lek-eş-şükrü lek”
- 142 Kim sezā itdüñ beni bu hidmete
Eyledüñ idḥāl silk-i ümmete
- 143 Cebre’ıl-i ğam-güsār aña hemān
İtdi teslīm ol Rasūl’i bî-gümān

²⁵⁴ (Melekler derler ki:) “Bizim her birimizin bilinen bir makamı vardır.” Sâffât, 37/164

- 144 Bindi Refref üstine çün nâz ile
Okıdı Nûr âyetin²⁵⁵ şehnâz ile
- 145 Gördi qaldı anda Cibrîl-i seni
Didi Allâh'a şımarladum seni
- 146 ' Âlem-i envâra yol düşdi baña
Bunda qal sen olmasun zaħmet saña
- 147 Çünkü ' aql-ı mahz idüñ hilqatde sen
' Âqıl olan bunda qalur şağ esen
- 148 ' Aqla bu vâdî degildür püye-gâh
Sırr ile eyler kişi Haqq'a şikâh²⁵⁶
- 149 Olduñ ise Refref-i ' ışka süvâr
Qat^c -ı menzil itmege saña ne var
- 150 Eyle celb-i ' ışk vü kıl def^c -i ħıred
Olmaya tâ sine deff-i dest-i red
- 151 Andan ol ħüb oldı gözlerden nihân
Cân idi güyâ ki der cism-i cihân
- 152 Pây-gâhı oldı Kürsî-i kerîm
Dest-ber-dergâh didi ey Kerîm

²⁵⁵ Bkz. Nûr, 24/35.

²⁵⁶ Muqârebe, ' Arabîdür. [Müellifin notu]

- 153 Kürsî-i zer zirr-i ʿilmüñdür vücūd
Vāşîʿ ü'l-meydāndur ğāyet de cūd
- 154 Dil çü şaḥ-ı cennet ü rûḥ ʿarşdur
Cism-i cevher-dār-ı ʿāşık ferşdür
- 155 Ferşi fevka'l-ʿarş kılsañ vechi var
Ferş ile tā kim ola ʿarş üstüvār
- 156 [74a] Nitekim gülmîḥ-i zer mānend kûḥ
Virdi rûy-ı arza temkîn ü şükûḥ²⁵⁷
- 157 Belki rûḥu'r-rûḥdur işbu cesed
Eylese n'ola ferîştehler ḥased
- 158 Kim leḫāfetde ʿālem iken sürüş
Bulmadı bu seyri ḫaldı pür-ḫurüş
- 159 Ger sürüşüñ var ise şeş şad perî
Bunda yüz artuḫdur ey peyker-perî
- 160 Andan idüp müstevâ-yı ʿarşa meyl
Ḳondı ol gülzāra mānend-i cümeyl²⁵⁸

²⁵⁷ Bkz. Nahl,16/ 15.

²⁵⁸ Bülbül, ʿArabîdür. [Müellifin notu]

- 161 Didi “er-Raḥmān ‘ale’l-‘arş istevā”²⁵⁹
Raḥmete ‘arş oldu yine müstevā
- 162 Oldı kübrā çünki bu şuğrāya zamm
‘Arş-ı a‘ zamda füzūn oldı ‘ızam
- 163 Bir netice eyledi ‘āḥir zuhūr
Görmemişdi māderi dehr-i duhūr
- 164 Çünki ‘arşuñ tāli‘ i oldı sa‘īd
Toğdı ol mihr üstine çün mäh-i ‘īd
- 165 Yazdı tāk-ı müstevāya ismini
Atlas-ı nev-püş kıldı cismini
- 166 Cism-i külle nefḥ olup rūḥ-ı revān
Cünbüş-i nev buldı çün serv-i revān
- 167 Çün şifātından idi ‘arş ey taḳī
Zātına oldı şifātı mültaḳī
- 168 Reng-i gül olmaz cüdā gülden ebed
Mā’-i şāfi ile devr eyler zebed
- 169 Çün o şāha ‘arş oldı mīz-bān
Dökdi ḥūn-ı mihri dilden bī-zebān

²⁵⁹ “Raḥmān, Arş’a kurulmuştur.” Tāhā, 20/5.

- 170 Dest ber dest-i dīger olup dü yār
Gezdiler ekvāmı heb dār ü diyār
- 171 [74b] Ne kadar var ise āyāt-ı ‘izām
Buldı ‘ıkd-ı seyri içre intizām
- 172 ‘Ālem-i terkīb çün oldı tamām
Tutdı ferd ü vāhide rû ol hümām
- 173 Vaz‘-ı terkīb eyleyüp ol zirvede
Turdı Beyt’e karşı gūyā Merve’de
- 174 Ğāyib oldı ‘ālem-i terkībden
Rūh-ı maḥz oldı tecellīden beden
- 175 Ol melek kaldı girü gitdi Ḥabīb
Bilmedi ne ḥālete yitdi ṭabīb
- 176 Çün Rasûl olmışdı ‘ışk ile ḥarīk
Baḥr-i nûra Ḥaḳḳ anı kıldı ğarīk
- 177 Anda gūş itdi kalemde hoş şarīr
Kim yazardı Levḥ’e mānend-i ḥarīr
- 178 İrdi nev‘a vaḥşet anda ol güle
Toldı heybet gözlere vü gönüle
- 179 Ḥayret-i kübrāya düşdi bī-civār

Nitekim baħr-i muħit ire cevār

180 Aldı bir hālet anı kim nişveden
Gitdi ayd-ı rūh vū tedbīr-i beden

181 Bā-ħuşuş irdi alemde çün şadā
Bir şadā kim anda var ħuśn-i edā

182 Vecde geldi lezzetinden nağmenūñ
Zīr ü bem-veş cūnbūşinden zaħmenūñ

183 Çünki sārī oldı sırrına o ħāl
Kendini zabt eylemek oldı muħāl

184 Esdi çün bād-ı nesīm-i ħoş- nefes
İtdi berg-i sırrı taħrīk ol nefes²⁶⁰

185 Eyledi zāte'l-yemīn zāte'ş-şimāl
Meyl kim eyler nice ħāl iştimāl

186 [75a] İltifātı bundan aldı' aşıān
anaalma var bu şīr-i ħāle an

187 Kimde vecd olmazsa cūnbūş ılmasun
Hem tekellūfle yanup yaılmasun

188 Hīle ile hīç āb olur mı şīr

²⁶⁰ Sā' at [Müellifin notu]

Fi'l-ḥaḳīka ḳande rūbeh ḳande şīr

- 189 Reng ile ṭāvūs olsa ger kelāğ
Eylese cevlān olur ḫāli çü lāğ
- 190 Cāme-i zer geysel pīş-endām eger
Ehl-i ‘irfān şanma añā baş eger
- 191 Ḳıl ri‘āyet var aḥd-i evveli
Olasın ḫıfz-ı edeble tā velī
- 192 Ṭutmayan bu dā’ire içre uşūl
Olmadı ehl-i maḳāmāt-ı vüşūl
- 193 Çünki ol ḫālet virildi Aḫmed’e
Ḳulzūminūñ cezri irişdi mede
- 194 Anda keşf oldı añā ‘ilm-i keşīr
Olmadı bir vech ile ammā ki sīr
- 195 Her kime kim geldi bu ‘ilm içre riyy
“Rabbi zidni”²⁶¹ olmadı añā meriyy
- 196 Nice Mūsī oldı ğālib-iştiyāk
Didi yā Rab nice bir bu cāmı yaḳ
- 197 Çün ḳulaḳdan ‘āşıḳuñ oldum senūñ

²⁶¹ “Rabbim! İlmimi arttır, de.” Tâhâ, 20/114.

Baňa göster al' at-i m'ustahsen'ũ

- 198 Ol ab'ibull'ah dai b'i-itiy'ar
Didi y'ar' nice bir bu albi yar
- 199 Ő'oyled'ur c'ān u dil'ũm ar-āb-ı ' iŐ
Bilmez anı degme bir m'urg-āb-ı ' iŐ
- 200 "Len ter'ān'i"²⁶² didi M'us'ā'ya vel'i
MuŐtaf'ā'ya ne didi ba ol Vel'i²⁶³
- 201 [75b] Őavt-ı Őiddı'a m'uš'ābih bir Őad'ā
"Y'ā Muammed ıf'" diy'up ıldı ed'ā
- 202 "İnne Rabbeke yuŐall'i" didi hem
Kim Őal'āt-ı a idi ol dem ehem
- 203 Ramet eyler ya' n'i Rabb'ũ'l-'ālem'ın
T'ā az'abdan 'ũmmet'ũn ola em'ın
- 204 Hem sa'na ramet ider maŐ'ũŐ kim
Bilmez anu' sırrını h'ibir ak'ım
- 205 Z'ā 'il oldu vaŐet-i dil ol demi
M'undefi' oldu cel'āl'ũn demdemi²⁶⁴

²⁶² "Beni (d'ũnyada) katiyen g'oremezsin" A'r'āf, 7/143.

²⁶³ All'āh'ũ Ta'āl'ā [M'uellifin notu]

²⁶⁴ Sedd ve iŐr-i az'ab ve aŐey'ān [M'uellifin notu]

- 206 Oldı çün kim vahşet andan müsteleb
Oldı üns-i hazret-i Hâk mücteleb
- 207 Ol ki “fe evhâ ilâ ‘ abdihi”²⁶⁵ didi
Vağfe içre vahy olan âyât idi
- 208 Şol kadar esrâr aña oldı mufâz
Kim vahiyden olur ancak müstefâz
- 209 Çünkü ‘ aşıkdı o dem Fahrü’l-enâm
Ol mağâma kâbe kavseyn oldı nâm
- 210 ‘ Işğ zîrâ âdemi eyler dü reng
Anuñ için itdi ol demde direng
- 211 Tâ irişe vahdete bî-bâk ola
Gide işneyniyet andan pâk ola
- 212 Vâhidiyyet rütbesidür ol mağâm
Vardur ol berzahda ‘ uşşâka seğâm
- 213 Çünkü zâtuñ pertevi ola şikâr
Anda mağbûbiyyet olur âşikâr
- 214 Kurb-ı ev ednâ denilmişdür buña
Kim Hâbîbullâh vâşıldur aña

²⁶⁵ “Böylece Allâh kuluna vahyedeceğini vahyetti.” Necm, 53/10.

- 215 Bu fenā-i muṭlaḳa nāzır durur
Bunda ehl-i zāt olan ḥāzır durur
- 216 [76a] Ger teraḳḳī-cū iseñ mālā-kelām
Vir revān-ı Muṣṭafā'ya çoḳ selām

- 217 Çünki irdi ḡāyetine intizār
Bülbül-i dil oldu ḡāyet ile zār
- 218 Gerçi gülzār içre idi her nefes
Olmuş idi līk maḥbūs-ı kafes
- 219 Çün kafesden ' andelīb azād ola
Gül muṣāḥib büyı cāna zād ola
- 220 ẖurb içinde bir daḥi bu' d olmaya
Nüş idüp bu cāmı ḳan özge meye
- 221 Olıcaḳ zāhir göze ' ayne'l-yaḳın
Dir ne var ' ālemde ya andan yaḳın
- 222 Belki ḳurb u bu' d olur heb ber-ṭaraf
Şirket-i nisbet olur maṭrūḥ-ı reff
- 223 Zerrece ḳalmaz dilinde ārzū
Ārzūlardan ḳamu eyler vuzū
- 224 Çünki bula feyz-i rü 'yetden nemā

Lāzım olmaz Kā‘be’de kıble-nümā

- 225 Kā‘be-i zāta çün itdi iltifāt
Qalması zātında āşār-ı şıfāt
- 226 ‘Aql-ı ‘ışk oldu vü ‘ışk ender-fenā
Qalması sırrından özge āşınā
- 227 Sırrı girdi şūret-i cisme hemān
Qāleb ü qalb oldu yektā bī-gümān
- 228 Şol ridāü’l-kibriyā qaldı raqīk
Tā ki Mevlā ile farq ola daqīk
- 229 Mazhariyyet āyine oldu aña
Kendi kendin kimse görmez baqsaña
- 230 [76b] Olmasa āyine-i imkān eger
Vācibi hıç göre mi mümkin meger
- 231 İsteyen nūr-ı tecellīye civār
Mazhara eyler nazār āyine-var
- 232 Dīdeñi aç eyle mir’āta nazār
Tā ki meşhūd ola anda müntazar
- 233 Çün qafānuñ hükmi oldu muzmañill
Ol qafā rü oldu dü çeşme mañill

234 Gitdi kaydî dîdenüñ anda kamu
Mazhariyyet kaldı perde kadr-i mû

235 Kıl nazâr ebr-i sepîd olmaz hicâb
Eylemez hurşîd anuñla ihticâb

236 Hem ‘ârusuñ nefesine göre kınâ‘
Perde olmağ buldı hadd-i imtinâ‘

237 Bunda yoğdur taşradan ğayra nazâr
İtmeye tâ perdeden dîde güzêr

238 Bilmedi bu sırrı ehl-i i‘ tizâl
Kaldı bî-idrâk hem çün ‘ağl-i zâl

239 Ol ki didi sâ’ile “ennâ erâh”²⁶⁶
Oldı tecrîde çıkâr bir özge râh

240 Esdi çün bād-ı şabâ-yı vaşl-ı yâr
Vaşl-ı yâra irdi âhîr faşl-ı yâr

241 ‘Âkıbet gitdi hazân irdi bahâr
Şeb güzêr idüp zühûr itdi nehâr

242 Her yaña buldı serâ-perde güşâd
Bir bahâne kaldı dil olmağa şâd

²⁶⁶ Ebû Zer (r.a.) rivâyet ediyor ki: “Hz. Peygamber’e (s.a.v.)’ Rabbini gördün mü?’ diye sordum. Hz. Peygamber de “O bir nurdur, onu nasıl göreyim.”buyurdu.” Müslim, a.g.e., s. 291.

- 243 Açdı ol sultāna Mevlā bir apud
Ol apudan girdi vü ıldı apud
- 244 Eyledi seyrān sarāy-ı udreti
Görđi bī-perde cemāl-i Hāzret'i
- 245 [77a] Görđi didārın didi yā hū añā
Ben saña āyīne oldum sen baña
- 246 “Men ra'ānī ad ra'āke men re'āk
ad re'ānī lā yeul ennā erāk”²⁶⁷
- 247 Nūruña müstāgraam hem ün hebā
Nūr-ı zātuñdur görünen ser-be-pā
- 248 Şemsüne āyīne oldum ün amer
Eyledüm nad-i şifātuñ der kemer
- 249 Mazar-ı tāmeme bugün envāruña
Vāris-i bī-şirketem her vāruña
- 250 Sırruñ ile oldı sırrum āşinā
Rūyuñ ile oldı eşmüm rū-şinā
- 251 Bu durur ol kim didüñ “Allāhu nūr”²⁶⁸

²⁶⁷ “Beni gören seni görmüştür. Seni gören beni görmüştür ki seni nasıl göreyim, demesin.” Poyraz, a.g.e., s. 107.

²⁶⁸ “Allāh göklerin ve yerin nurudur...” Nur, 24/35.

Yüzüne bakmağa âdem utanur

252 Bu durur ol vech-i bâķī kim ‘ıyān
Oldı nūrı gözlere fevķa’l-beyān

253 Bu durur ol kenz-i maħfi-i ezel
Zāhir oldı lā yezāl ü lem yezel

254 Kim bu yüzi görmedi a‘ mā durur
Münkirānı kāfir-i na‘ mā durur

255 Hem daħi ol Muştafā-yı hūb-rū
Çünki derden dāħil oldı iķerū

256 “Lā ilāhe” didi “illallāh” aña
Sen ulu Mevlā vü ben ‘ abdem saña

257 Şüretünde gerçi oldum müsteķır
Sen Ğanī Hāķķ’sın velī ben müfteķır

258 Bu sebebden didi erbāb-ı cemāl
Kim ki ‘ abd-i maħķz ola buldı kemāl

259 Kim ki gösterdi riyāsetden nişān
Eyledi da‘ vā-y-ile i‘ lā-yı şān

260 [77b] Ya “ene’l-Hāķķ”ı idüp “hel min mezīd”²⁶⁹

²⁶⁹ “O gün Cehenneme, ‘Doldun mu?’ deriz. O da, ‘Daha var mı?’ der.” Kāf, 50/30.

Ya ki “sübhānī” didi çün Bāyezīd

261 Kim dimedi añı kümmelden biri
Belki oldılar o da‘ vādan berī

262 İtdi her dü rütbeyi bī-imtiyāz
Misk ile hāṭ eyledi berg-i piyāz

263 Ya ki isfīdāc ile mezc itdi zāc
Ḳıldı iki zıddı gūyā bir mizāc

264 Ya ki baḥr-i ‘azb ile baḥr-i ücāc
Şevb idüp gösterdi yekden ihticāc

265 Aşl-ı Ādem çünki āb u gil durur
Böyle sözi söylemek müşkil durur

266 Didi “kānā ye ‘külān ya‘ ni’ṭ-ṭāām”²⁷⁰
Kim anuñla mübtelādur ḥāş u ‘ām

267 Pes bu māye birle ādem utanur
Kim diye zūlmetde oldum ‘ayn-ı nūr

268 İdelüm biz mebhāşe yine şürū‘
Ḳalmaya tā intizār içre bürū‘

269 Ḥaḳ Ta‘ālā didi ol dem Aḥmedā

²⁷⁰ “(Nasıl ilah olabilirler?) İki de yemek yerlerdi.” Māide, 5/75.

Kim nāzirūñ gelmemiřdür sermedā

270 Bir benem bir sensin ancak māverā
Heb senüñ çün halk olundu bī-mirā

271 Didi Aḥmed Ḥaḳḳ’a ol dem ey Selām
Bir sen ü bir benven ancak bī-kelām

272 Mā’ adāyı eyleyüp terk-i ebed
Yoluña mebzül kıldum bī-kebed

273 Bu durur “levlāke”²⁷¹ sırrı şübhesiz
Böyle fehm idüñ bu sırrı böyle siz

274 Līk “levlāke” ḥiṭābında kamu
Mündericdür aşfiyā heb mü-be-mū

275 [78a] Yoḳ durur pes anda taḥḳīr-i mihān
Ey faḳīh geş fehm ile olma mühān

276 Ger dilerseñ göresin nūr-ı Ḥudā
Eş-şalātü ve’s-selām olsun edā

277 Didi temkīn ehli bir sırr-ı Seriyy
Nāfi’ olmaz i’ tiḳād-ı serserī

278 Olsa mer’i hem ḥilāf-ı mu’ teḳad

²⁷¹ Aclūnī, a.g.e, s.192. Bkz. vr. 54b.

İ' tîkâd-ı evvel olur muntekâd

279 Pes Hâk'a hâk üzre 'âkıd olmadı
Emr-i Hâkık üzre mu'âkıd olmadı

280 Hâkık'a dâhil olıcak bak ol nebîl
İ' tîkâd-ı evvel üzre buldı bil

281 Kim teğayyür bulmadı evvelki 'ağd
Bulmadı²⁷² bir vech ile ol 'ağd fağd

282 Şol kadar var kim şuhûda irer 'ayn
Bir degil zîrâ bakılsa 'ilm ü 'ayn

283 Bu cihetden rü'yeti tercih ider
Ma'rifet üzre açan 'irfâna der

284 'İlm zîrâ 'aynı olmaz muhtevî
Ġayb ile olmaz şehâdet müstevî

285 Keşfe irgörmezse Rabbü'l-'âlemîn
Nâmı ol 'ilmüñ şu'ûr olur hemîn

286 Çün kapu muğlak ola sen taşrada
Göremezsın anı varsañ haşra da

287 Şimdi seyr eyle başiretle katı

²⁷² Olmadı (BYEBEK 124'te)

Ḥaḫḫ yarın tebdīl ider bu ḥilḫati

288 Kim başar olur başiret ol zamān
Çeşm-i serle görünür Ḥaḫḫ bī-gümān

289 [78b] Gör Ḥabībullaḥ’uñ isti‘ dādını
Yarınıñ verdi bu günde dādını

290 Anuñçün didiler ehl-i vüşül
Bař göziyle gördi Allah’ı Rasūl

291 Hadd-i dünyāda degildi gerçi ol
Kim götürmezdi çirā-y-ile çi ol

292 Hadd-i dünyāda daḫi vardur cevāz
Ol Ḥabīb’e oldı bab-ı keşf vāz²⁷³

293 Gör nice tekbīr idince ol Şāfi
Seyr iderdi cümle-i ehl-i şafi

294 Kim muḫāzāt eyler idi Ḥazret’e
Çün şamer maşhardı şems-i şudrete

295 Çün tecellī eyleye Rabb-i řadīm
Anda bil sitt-i cihāt olur ‘ adīm

296 Kim vücūd-ı muḫlaḫ oldı řāfi vech

²⁷³ Bi-ma‘ nā, bāz [Müellifin notu]

Oldı anuñ cümle-i evşâfı vech

297 Çünki ola dīdenüñ kaydı müzāl
Görüne dünyāda Hakk-ı lā yezāl

298 Var kıyās it hadd-i ‘ uqbāyı aña
Hadd-i fevka’l-‘ arşı da kıl ol yaña

299 Ger dir iseñ görmedi Mūsī niçün
Çünki var idi cevāz insān için

300 Vechi budur gerçi yok bunda muhāl
Līk muhtaşdur Hābīb’e işbu hāl

301 Didı “tilke’r-rusulü”²⁷⁴ Qur’an’da Hakk
Her birin bir haşlete kıldı ehaq

302 Muştafa’da çünki cāmī‘ di nihād
Cümle evşâfı aña kıldı mihād

303 Didiler aşı-ı sa‘ ādāt-ı verā
Hālīk’a imān olupdur bī-mirā

304 [79a] Her kemālūñ hem-seri ‘ irfāndur
Fehm-i “küllü men ‘ aleyhā fān”²⁷⁵ dur

305 Gāyet-i ‘ irfān daħi oldı şuhūd

²⁷⁴ “İşte peygamberler...” Bakara, 2/253.

²⁷⁵ “Yer üzerinde bulunan her canlı yok olacaktır.” Rahmân, 55/26.

Kim likā-i Hāk'dur evvelden 'uhūd

- 306 Çün 'ibādet ola andan ma'rifet
Zāt-ı Hāk'a mūşıl olur bu şıfat
- 307 Çünkü Hāk 'abde ola sem' ü başar
Zāt²⁷⁶ ile meşhūd ola tūl u kışar
- 308 Bulmayınca zātdan dil pertevi
Olmaz ol feyz-i şıfatdan mürtevi
- 309 Kim şıfātuñ pertevi zā'il durur
Şarkı āhır mağribe ā'il durur
- 310 "Lā uḥıbbü'l-āfiline"²⁷⁷ kıl nigāh
Bil fenā virmez tecellı gāh gāh
- 311 Kim o ebrāruñ maḳāmıdur işit
Var muḳarreb ḫāline göre iş it
- 312 Kim muḳarreb ḫāli oldı ber-devām
Ol ḫavaşş aḫvālını bilmez 'avām
- 313 İmdi 'ilm ü 'ayn-ı Hāk'a irişen
Dā'imā olsa n'ola rü'yetle şen

²⁷⁶ Hāk (BYEBEK 124'te)

²⁷⁷ "Yıldız batınca da, 'Ben öyle batanları sevmem' dedi." En'âm,6/76.

- 314 İrmeyen Hakk'a kalur berzahda bil
Eyle var cān u dili Hakk'a sebīl
- 315 Hem didiler aşl-ı 'ālem bir durur
Bu sözi fehmi eyleyen kābir durur
- 316 Aşlı bir fer' i görünmişdür keşir
Vaḥdete baḡ keşrete olma esir
- 317 Var "mā fi'd-dāri illallāh" a baḡ
Alaḡör 'ilm-i ilāhiden sebak
- 318 Hem Muḡammed Muşafā'ya kııl naḡar
Ol durur her ma' dinün aşlı çü zer
- 319 [79b] Her güher andan toḡup buldı vücūd
Cümle esmā aña eylerler sücūd
- 320 Bāḡın-ı Hakk zāhir-i ḡalk oldı bil
N'ola olsa kıbleḡāh-ı her kabīl
- 321 Görmez anı gerçi çoḡdur nāzirüñ
Dir anuñçün "ve terāhüm yenzurün"²⁷⁸
- 322 Görse Hakk'ı görmüş olurdu hemān
Bulur idi iki 'ālemde emān

²⁷⁸ "İleyke vehüm lā yübsirün" [Sayfa kenarında ayetin devamı not edilmiştir.] "Sen onların sana baktıklarını görürsün, hâlbuki onlar görmezler." A'râf, 7/198.

- 323 Vāriş-i peygamberi aña kıyās
Eyle itme rü'yet-i Haqq'dan iyās
- 324 Kıl nazar rüy-ı şevāhiddür celī
Tā ki her yüzden ola Haq mūncelī
- 325 Ger dilerseñ būy-ı Haq tola meşām
Muştāfā'ya vir şalātı şubḥ u şām
- ***
- 326 Çünkü tekmīl itdi Mi' rāc'm Rasūl
Aldı her menzilde tārācın Rasūl
- 327 Geydi evşāf-ı Hudā'dan ḥil' atı
İsm-i a' zamdan göründi ṭal' atı
- 328 Eyledi ol bāğdan servi ḥurām
Tā ola āzāde-i Beyti'l Ḥarām
- 329 Tā ola ehl-i zemīn bā-luṭf-ı Rab
Ol Ḥabīb'ūñ cilvesinden pür ṭarab
- 330 Kim perīşan idi çün kākül-i cihān
Gül yüzinden ola tā gül gül cihān
- 331 Bū-yı cennet virdi ise ceddi bu
Bir gül-i şadberg-i Haq'dan vire bū

- 332 Eyleye irşād-ı cümle kā'ināt
Zāhir ola çeşm-i cāna beyyināt
- 333 [80a] Çün kıomışdı 'arşda terkībini
Döndi añā tā bula ehlin bini
- 334 Sākin oldı bīnesinde ol nefes
Cism-i pākin itdi rūhına kıafes
- 335 Dāhıl oldı gülşene hem-çün hezār
Bir zamān tā ide ol gülşende zār
- 336 Müstevādur ol maķām-ı pāke ad
Hāll-i terkīb it o semte adım ad
- 337 Başmadı ol cāye bir ehl-i şafā
Başdı ancak Faḥr-i 'ālem Muştafā
- 338 Kim budur tertībūñ evvel maşdarı
Nitekim ol oldı terkībūñ deri
- 339 Zırve-i ekvān olupdur ser-te-ser
Hadd-i cism ü rūḥı ol zırve keser
- 340 Fi'l-ḥaķīķa andadur sırr-ı sūkūn
Olur anda cümle cünbüşler yekūn
- 341 Leyl-i deycūr añā mazḥardur bugün

Sırrı anuñ bunda ezhardur bugün

342 “Yenzilü’r-Rabbü”²⁷⁹ diyen Faħr-i cihān

İtdi sırr-ı cünbüşe remz-i nihān

343 Rūz-ı nūr efrūz olup mir’āt añā

Pāy-ı ehl-i cünbüş oldı at añā

344 Andan açdı Kürsī’ye ol şah per

Açmadı bir kimse böyle şāh-per

345 Eyledi çün Kürsī’ye vaż’-ı kadem

Hayra maķdem didi ehl-i dem-ķadem

346 Saķf-ı Kürsī ‘arş u saķıdır cinān

Vüs‘atında yoķ felekde hem-çünān

347 Görđi cennet çevresi dīvārdur

Cennet içre ne dilerseñ vardur

348 [80b] Şūret-i a‘ māl idüp anda bürūz

Olmada her nesne efzūn rūz rūz

349 Zırvesidür şol Vesile cenneti

Kim Haķķ’uñ oldı Rasūl’e minneti

²⁷⁹ “Cenāb-ı Allāh gecenin yarısından sonra dünya semasona iner ve şöyle der: Yok mu isteyen, istediğini vereyim; yok mu bağışlanma dileyen, onu bağışlayayım.” Abdürrezzak es-Sanānî, *Kitābu’l-Musannef*, C. II, Beyrut, El-Mektebetü’l-İslāmî, 1403, s. 161.

- 350 Ol Vesîle işbu dünyâda nedür
Ravzadur kim ol Ḥabîb'e lânedür
- 351 Bu sözi fehm eylemek âsân degil
İlmi anuñ şân-ı her insân degil
- 352 Girdi 'Adn'e kim odur a'le'l-cinân
Anda olur rü'yet ile imtinân
- 353 Ğayra nisbetle odur Ka'be-nihâd
Eyledi efďâl anı Allâhu Hâd
- 354 Çün keşibe cem'ola ehl-i nazâr
Keşf-i didâr-ı Ḥağ ola muntazar
- 355 Kim ki tâ'ate bugün ide şitâb
Anda da sür'at ide bâ-âb u tâb
- 356 Ol göre evvel cemâl-i hazreti
Seyr ide anda kemâl-i kudreti
- 357 Kim te'ennî ide tâ'atden yaña
Cümleden şoñra kudüm ide aña
- 358 Var hazâna qalma seyr it der-bahâr
Kim gider tûrmaz qatâr ile bahâr
- 359 Olsa 'âşık 'ışk ile cüy-ı revân

- Tiz irer ma' şukına ruḥ-ı revān
- 360 Gir niyāz ile yola ne nāz ile
Menzile ir irmedin bir nāzile
- 361 Tīr-i ḥükm-endāz-ı bāz u rūy per
Bāz kılsa hīç çiz olmaz siper
- 362 Gird-bāde olma rehde pey süpür
Yoluñı bād-ı şabā gibi süpür
- 363 [81a] Didiler ' Adn içre çün ḥalvet ola
Ḥalvet eşnāsında ḥoş celvet ola
- 364 Oқыya Ṭāhā o meclisde Ḥudā
Güş ide anı kāmı şāh u gedā
- 365 Luṭf-ı ez' āf ile der vaḳt-i sere
Vire ḥazḫın güş ile çeşm-i sere
- 366 Çünkü taḥşīş eyleye Ṭāhā'yı Ḥaḳ
Didiler ol suredür fazla eḫaḳ
- 367 On iki burcı didi ehl-i ḥikem
Kürsī'den taḫsīm ider Rabb-i ḥakem
- 368 ' Ālem-i kevne kaçan irse fesād
Bulsa bāzārı bu edvāruñ kesād

- 369 Devr-i küllinüñ olup devrânı tām
Bulmayıser intihâ vü ihtitām
- 370 Anuñ ile bile cennetde şıbâh
Kim nedür anda dağı şâm u şabâh
- 371 Bu durur Ƙur'ân'da bükre vü 'aşıyy
Ey serîre-dân-ı nazm-ı dilkeşî
- 372 Ya' nî dünyâ 'âdeti üzre ğıdâ
Birisi oldı 'aşâ biri ğadâ
- 373 İşbu 'âdet üzre idüp nehmeti
Cennet içre ekl iderler ni' meti
- 374 Sâ'ir evkât içre de olmaz cüzâz
Anda dâ'imdür ükül bâķî lezâz
- 375 Anda olmaz kimse ašlâ gürisne
Ekl ü şürb itmezse de ger bir sene
- 376 Lezzet-i şırf oldı anda ĥurdenî
Olmaz 'âlî meşrebüñ zevķi denî
- 377 Sürmek isterseñ cinân içre şafâ
Ƙıl şalâtı ber revân-ı Muştafâ

- 378 [81b] Andan ol şahbāz-ı evc-i ma' rifet
Ol güzide zāt u sencide-şifat
- 379 Eyleyüp cennātdan meyl-i nüzül
Oldı zayf-ı Mūsī-i 'ālī püzül²⁸⁰
- 380 Sordı Mūsī Muşafā'ya farzdan
Kaç vaqt emr itdi didi farz iden
- 381 Didi pençeh vaqtdür olmam melül
Kıluram tā kim ecel ide hulül
- 382 Didi vardur gerçi 'ālī himmetün
LİK var taħfif eyle zımmetün
- 383 Ümmete zırā gelür bār-ı girān
Dön bu deryādan karīb iken kerān²⁸¹
- 384 Bu söz ile eyledi Haqq'a niyāz
Elliden tā buldı beş vaqt imtiyāz
- 385 Ger şorarsañ vech-i taħşīşi baña
Kim neden Mūsī delil oldı aña
- 386 Enbiyādan çünki ğayrı var idi
Her biri bir çarħda devvār idi

²⁸⁰ Ka' b [Müellifin notu]

²⁸¹ Kenār [Müellifin notu]

387 İki vech ile cevāb oldu raķīm
Her birisi miŗver-asā mūstaķīm

388 Biri budur kim olup danā-yı kār
Ėayrıdan ok grmiŗ idi rūzigār

389 A‘lem-i aŗvāl-i ĥalk idi ķamu
Zevķ-yāb-ı ĥulv ü mūrr idi hemu²⁸²

390 Bir daŗı budur kim ol Rabb-i ‘Alīm
Eylemiŗdi anı maŗŗūŗan Kelīm

391 nki oldur ĥāzin-i sırr-ı kelām
Pes kelāma ol eŗaķdur ve’s-selām

392 Andan ol dest-i Ĥaķķ’a engūŗerī
RaĖbet-engīz-i dern-ı mūŗerī

393 [82a] Heykel-i nr-ı tedāvır-i felek
Rŗ-ı cumhr-ı teŗāvır-i melek

394 Eyleyüp seyr-i ncm-ı sāyire
Pertev-i ruŗsārını Şaldı yire

395 Ŗıldı ‘izzet ile teŗrif-i ĥarem
Oldı anuŗla ĥarem bāĖ-ı İrem

²⁸² Ey hem o [Müellifin notu]

396 Bir nefesde hâşıl oldu bu umûr
Bilmez anı kim ola derkinde mûr

397 Çün didi “şümme denâ”²⁸³ remz eyledi
Kim ‘urûc-ı Aḥmed’i ğamz eyledi

398 Nitekim oldu nüzûline sened
“Fetedellâ”²⁸⁴ âyeti ey müstened

399 “Ḳābe ḳavseyn”²⁸⁵ oldu “Allâhü’ş-şamed”²⁸⁶
Kim ulûhiyyetdedür imdâd u medd

400 Sırr-ı “ev-ednâ”²⁸⁷ dur “Allâhu Eḥad”²⁸⁸
Kim o baḥr-i zâtdur yok ana ḥadd

401 Seyr-i âyât-ı ‘izâm idi murâd
Yoḥsa bulmuşdı tecellî ittîrâd

402 ‘Arş u ferş üzre berâberdür zuhûr
Nitekim eṭrâfa ‘aḳs-i nûr-ı hûr²⁸⁹

403 Eyleyüp ta‘lîm anı ol Muştafâ
Virdi cân-ı ehl-i tevḥîde şafâ

²⁸³ “Sonra (ona) yaklaştı derken sarkıp daha da yakın oldu.” Necm, 53/ 8.

²⁸⁴ Bkz. Necm, 53/ 8.

²⁸⁵ “(Peygambere olan mesafesi) iki yay aralığı kadar yahut daha az oldu.” Necm, 53/ 9.

²⁸⁶ “Allâh Samed'dir. (Her şey O'na muhtaçtır, o, hiçbir şeye muhtaç değildir.)” İhlâs, 112/ 2.

²⁸⁷ Bkz. Necm, 53/ 9.

²⁸⁸ De ki: “O, Allâh'tır, bir tektir.” İhlâs, 112/1.

²⁸⁹ Bi-ma‘nâ hûr [Müellifin notu]

404 Didi “bir ḥabl eyleseñ tenzîl sen”²⁹⁰

Düşer Allâh üzerine ol resen

405 Çünkü oldu berşüde fevḳa’s-semâ

Didi “lâ uḫşî şenâ ente kemâ”

406 Oldı Zü’n-nün ḳa’ r-i baḥre müstehem

“Lâ ilâhe” didi “illâ ente” hem²⁹¹

407 Hû hüviyyetde ma’ iyyet sırrı var

Cümle esmâ-y-ile oldur hem-civâr

408 [82b] Şeş cihetden gerçi ‘ alîdür vücûd

Münbasıḫdur lîk nûr-ı feyz u cûd

409 Ḳande isterseñ bulursın anı sen

Ol güzel yüzde görürsın anı sen

410 Çün nüzûl itdi yire ol muḫteşem

Bâ-hezârân ‘ izz ü nâz u bâ-ḫaşem

411 Nûr-ı zât olmışdı rûyında güneş

Ol güneşten mâh iderdi nûr neş²⁹²

²⁹⁰ Hadis kaynaklarında tespit edilememiştir.

²⁹¹ “Zünnûn’u da hatırla. Hani öfkelenerek (halkından ayrılıp) gitmişti de kendisini asla sıkıştırmayacağımızı sanmıştı. Derken karanlıklar içinde, ‘Senden başka hiçbir ilah yoktur. Seni eksikliklerden uzak tutarım. Ben gerçekten (nefsine) zulmedenlerden oldum.’ diye dua etti.” Enbiyâ, 21/87.

²⁹² İktisâb-ı ‘ arşdur. [Müellifin notu]

- 412 Meh yüzinden tutulup mihr-i felek
Çehresinde oldu lem'î çün hâlek
- 413 Çün tecelliden ruhı gül gül idi
Dür der-i gülzâra rengin gül idi
- 414 Kûlzüm-i nâ-ka' r-ı yâb-ı zâtdan
Dür getürdi görmedi baħr-i 'Aden
- 415 Lîk tab'-ı 'âm-ı nâs idi ruħâm
Yâ dürüş olmaħda hemçün cild-i hâm
- 416 Çün 'amâ-yı dil olupdı perde-püş
Oldılar inkârına ol demde büş²⁹³
- 417 Görmediler ol yüzi gül-nârı hîç
İtmediler fark nûr u nârı hîç
- 418 Olmadılar müşterî bazarına
Düşdiler çün hâr o gül âzarına
- 419 Ya meger Şiddik ola taşdik iden
Nik-hüy u hüş-meniş nâzük-beden
- 420 Didi Hâk "kul innemâ ene beşer"²⁹⁴

²⁹³ Çapük [Müellifin notu]

²⁹⁴ "De ki: Ben de ancak sizin gibi bir insanım" Kehf, 18/110.

Oldı zāhir-bīn pes erbāb-ı ŧer

421 Almadı “yūhā ileyye”²⁹⁵den sebağ
Bulmadı bū pūr iken gülden ŧabağ

422 Bu kıyās-ı nefse ruḧŧat virme sen
Olasın tā kim belālardan esen

423 [83a] Evliyādan ğayra muğlağdur bu bāb
Evliyā maḥfī durur taḥte'l-kıbāb

424 Ḥağğ'ı bilmek didiler āsāndur
Müşkil ammā kāmīl-i insāndur

425 Ger ferīŧteh olsa insāndan ḥabīr
Olur idi mağzar-ı sırr-ı kebīr

426 Muḥtecibdür līk iŧbu nūrdan
Bī-ḥaberdür āteŧ-i tennūrdan

427 Didi “lā ŧarḳiyye lā ğarbiyye”²⁹⁶ çün
ŧems ü zılden terbiye bulmağičün

428 Çün cemāle mağzar olmışdı melek
Gözler idi dā'imā ğarb-ı felek

²⁹⁵ “(Ne var ki) bana, ‘Sizin ilāhınız ancak bir tek ilāhtır’ diye vahyolunuyor.” Kehf, 18/110.

²⁹⁶ “Mübarek bir ağaçtan, ne doğuya, ne de batıya ait olan zeytin ağacından tutuŧturulur.” Nūr, 24/35.

- 429 Bilmedi çün ol nedür şarķ-ı celāl
‘ Işķ derdi olmadı aña ħelāl
- 430 Bu sebebden olmayup bīdār-ı Ħaķ
Görmedi insān gibi dīdār-ı Ħaķ
- 431 Çünki def’ idür aña Ħaķ’dan kemāl
Bīş ü kem olmaz kemāli hem çü māl
- 432 Çünki tadrīcī durur insāna ħāl
Olmadı aña teraķķī bil muħāl
- 433 Belki ehl-i izdiyād olmaķdadur
Tā ebed ‘ ilmi ziyād olmaķdadur
- 434 Fevķ-ı ‘ arş oldı kerūbiye maķām
İtdiler ol ‘ ālemi dār-ı muķām
- 435 Gerçi dir ħikmet yüzinden ehl-i ferş
Lā ħalā vü lā melādur fevķ-ı ‘ arş
- 436 Bu sözi itmez pesend erbāb-ı rūħ
Belki der fevķı melādur bī-cürūħ
- 437 Andadur ervāħ-ı tehyīmiyye heb
Ħāşlardur Ħaķķ’a mānend-i zeheb
- 438 [83b] Neş’ede cāmī durur insān velī

Gelmemişdür aña beñzer bir velî

439 Andadur külliyet-i esmâ bugün
Halk-ı ' âlemden odur esmâ bugün

440 İşbu insân ekmelidür Muştafa
Andadur bî-şübhe sırr-ı iştıfâ

441 İster iseñ şüretin Kıur 'ân'a baķ
Oķı anda hūy u hūlkından sebaķ

442 Eyle ihyâ sūneti vū ismini
İdesin ķabrinde ihyâ cismini

443 Ger dilerseñ ķabrūne reşş ola mâ
Kıl şalâtı vir selâmı dâ'imâ

444 Didiler Mi' râc olupdur si vū çâr
Ya'nî otuz dördür eyle dūçâr

445 Biri cismânîdür anuñ bî-cedel
Kim aña olmaz fazîletde bedel

446 Kim odur maḥşûş-ı zât-ı Muştafa
Kâne emren li'l-ḥabîbi Muştafa

- 447 Naşş idüp “esrâ bi ‘ abdih”²⁹⁷ çün didi
Kıldılar taşdıķ çün niçün didi
- 448 ‘ Abd-i maḥz olduğı için ol şefi‘
Oldı cism ü rûḥ ile çārḥa refi‘
- 449 Cisme göre âmed ü şüddür maḳâl
Yoḥsa rûḥa göre olmaz kıl ü kâl
- 450 Mâ‘ adâsı ol otuz dördüñ dilâ
Oldı rûḥânî ki yoḳdur anda lâ
- 451 Didiler olsa muşaffâ bu vücüd
İRSE HAK’dan cism ü rûḥa feyz u cüd
- 452 [84a] İrs olur mi‘ râc-ı rûḥânî añâ
Eyler ‘azm-i arş-ı a‘ lâdan yaña
- 453 Gâh nevm ile olur rü’yâda bu
Açılır gâh insilâḥ ile kapu
- 454 İnsilâḥ ile olan aḳvâ durur
Kim o ma‘ nî ğâyet-i taḳvâ durur
- 455 Mâsivâdan her ne deñlü iḥtirâz
Eyler iseñ keşf olur ol deñlü râz

²⁹⁷ “Kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye kulunu (Muhammed’i) bir gece Mescid-i Haram’dan çevresini bereketlendirdiğimiz Mescid-i Aksa’ya götüren Allâh’ın şanı yücedir.” İsrâ, 17/1.

- 456 Didiler bu insilâha hem fenâ
Aşfiyâ eyler fenâya i' tinâ
- 457 Kim tahâret bunda olur ber-devâm
Hâl-i rü'yâda ise yokdur kıvâm
- 458 Bak Raşûl'ün i' tidâl-i bâline
Ġaflet 'ârız olmaz idi bâline
- 459 Hû'âb gelse nergîs-i şehlâsına
Tutmaz idi kalbini nevm ü sine
- 460 İz'icâ' itseydi ger ba' de'l-vüzû
Hâcet olmazdı uyandıķda vezû²⁹⁸
- 461 Zâtı her yüzden hâdeşden pâk idi
Cümle âlâyişden ol bî-bâk idi
- 462 Cismine 'aks itmiş idi nûr-ı cân
Uşanurdu tal' atından ins ü cân
- 463 Yoğ idi anda keşâfetden eşer
Nûr-ı maḥz olmuşdı cismi ser-te-ser
- 464 Şûret-i Haḫ idi zâtı çün anuñ
Sâyesi olmazdı anuñçün anuñ

²⁹⁸ Āb-ı vüzû [Müellifin notu]

- 465 Sāye zīrā kim olur tārīk reng
Görünür gerçi ‘ aceb bārīk reng
- 466 Çünki ol āyīne idi bā-şafā
Anda zāhir oldu envār-ı vefā
- 467 [84b] Bu vefādan itdi Mi‘ rāc-ı berīn
Nūr idi oldu yine nūra qarīn
- 468 Ger dilerseñ bula mir ’ātuñ şafā
Gitmesün dilden şalāt-ı Muştafā

- 469 Yā Rasūlallāh şefā‘ at el-meded
İtmişüz bī-ḥad şenā‘ at el-meded
- 470 Yā Ḥabīballāh yā Ḥayre’l-Verā
Gitmişüz bu yolda rūz u şeb vera
- 471 Yā Nebiyyallāhi’l-cūde’l-‘ aḫā
Olmışuz ğarḳ-āb-ı deryā-yı ḥaḫā
- 472 Ḳalb-i ‘ Arşullāh-vāruñ ḥaḳḳıçün
Ḳāleb-i Kürsī-civāruñ ḥaḳḳıçün
- 473 Çeşm-i hem-çün nergis-i bīdār içün
Rū-yı pür-nūr u fer-i dīdār içün
- 474 Rū-be-rū Ḥaḳḳ’ a selāmuñ ḥürmeti

Anda oksan biñ kelāmuñ hürmeti

475 Şeyh İsmā‘īl-i Hakkī’ye nazar
Eyle kim luţfuñ olupdur muntazar

476 Teşnegān-ı dehre çün sensin mufiz
Kevser-i feyzüñden eyle müstefiz

477 Bu durur dil-h‘āhımız yā Muştafā
Olalum bā-cümle ümmet der-şafā

‘Aded-i ebyāt: 477

[85a] TĀRĪHÜ’L-Mİ‘RĀCİYYETİ Lİ-MÜNŞİ’İHE’L-FAKİR HAKKİ Bİ-
TARİKİ TAHDİŞİ’N-Nİ‘METİ

Fā i lā tün/ fā i lā tün/ fā i lā tün/ fā i lün

- 1 Bārekallāh çerme-pülād-ı sebük-seyr-i kalem
Çün Burāk-ı berķ-rev ıttı reh-i Mi‘rāc’a rü
- 2 Eyledi taħrīr-i mi‘rāciyye kim ‘aql-ı me‘ād
Cebre’il-āsā ider kim pāyesine ser-fürü
- 3 Cevheridür kilik-i ‘anber-bār gūyā ki eyledi
Silik-i taħrīre keşide çend lülü-yı nigū
- 4 Ya ney-i ünbüb-ber-ünbüb-ı mışr-ı feyzdür
Kim nebāt-ı ma‘rifetdür aña āgīn-i gülü
- 5 Böyle nazm-ı āb-dāra dürr-i ter olmaz nazīr
Hem ıomaz bu āb-ı huşk-i tāb-dāra āb rü
- 6 Her ne deñlü tarı-ı ser gūşı ide ilhām ile
Diķkat-i erbāb-ı dil olmaz yanında tār-i mū

- 7 Bülbul-i hūş-lehçe-i gülzār-ı kudse söyle kim
Bu gül-i şad-berg-i ma‘ nī būyın itsün ārzū
- 8 Bir ‘ aceb būdūr dimāğ-ı ehl-i Mi‘ rāc’a bu kim
Rūḥ-ı qudsūñ girmedi hergiz meşāmına bu bū
- 9 Ḥaḫḫıyā didüm bu nazm-ı dilkeşūñ tārīḫini
“Pāye-i Mi‘ rāc’a budur nerdbān-ı nūr-ı bū” 1121

DĪGER:

Fā i lā tūn/ fā i lā tūn/ fā i lā tūn/ fā i lūn

- 1 “Buldı mi‘ rāciyyeñ ey Ḥaḫḫī senūñ şān-ı ‘ alī”

DĪGER:

Mūs tef i lūn/ fe ū lūn/ mūs tef i lūn/ fe ū lūn

- 1 Ḥarf-i mücevher ile tārīḫini ḫıl ezber
“Bu nazm-ı pāküm oldı ‘ iḫdü’l-cümān berāber”

[85b] **DĪGER:**

Bi’l-Fārisiyyi

Fe ū lūn/ fe ū lūn/ fe ū lūn/ fe ū lūn/ fe ū lūn

- 1 “Bidān-ı ḫisāb-ı kitābem zihī nazm çün lūlū”

DĪGER:

Bi’l-‘ Arabiyyi²⁹⁹

- 1 Ḳale Ḥaḫḫīü’l-faḫīr li’t-tārīḫ
“Celle şānü Kitāb-ı Mi‘ rāc”

²⁹⁹ Vezin yok.

TĀRĪHŪN ĀḤAR LĪ-FAḤRĪ'L-MEVĀLĪ 'ABDŪ'L-HĀDĪ EFENDĪ BĀĪ-
ZĀDE

Fe i lā tūn/ fe i lā tūn/ fe i lūn

ذاك نظم للآل لآلاء	١
لا يدانيه كلام الشعراء	
مُنطَق بالنَّفْسِ القدسي	٢
عجزتُ عنه فهوُ البلغاء	
ما جرى من قلم حَقِّي	٣
كيف يحكيه مقال الأدياء	
كلّ سطر متوازٍ فيه	٤
سَلْم المدح لمعراج سماء	
كيف لا ناظمه فاق على	٥
كُمَل العصر بفضل و زكاء	
سمو إرشادِ سماء التَّقوى	٦
قطب الأقطاب بأرضِ غرباء	
ما تغنّى بأغاني قلمه	٧
غنة القدس جدير الإصغاء	
كلّ ما حرّر في المعراج	٨
قول حق و عليه الإمضاء	
بشكر الله مساعيه ولا	٩
فضّ فاه بنبيّ البطحاء	
من رأى ينشد ذا التّاريخا	١٠
"حبّذا حلّ محلّ الإسراء"	

[86a] قرظه و نظمه العبد المستفيض من الأنفاس القدسية لناظم تلك المعراجية أبو الهدى عبد

الهادي القاضي في الماضي بمدينة طرابلس الشام عفى عنه ربه السلام

[1. Bunu ev halkı ve nimetler için nazmetti

Ona şuarânın kelâmı erişemez.

2. Kutsî nefes ile konuşmakta

Ondan aciz kalmıştır bülegânın kavrayışı.

3.Hakkî'nın kaleminden akanları
Üdebânın sözleri nasıl anlatsın.

4. Her satır kendi içinde bir ahenk içinde,
Medhin merdiveni semâya miraç içindir.

5. Üstün olan nasıl nazmedemez
Asır fazl ve zekâsı ile kemâle ermiştir.

6. Takvanın en güzeli, irşâdın zirvesi
Çorak toprakların kutbü'l-aktâbı.

7. Kaleminin terennümü ile şarkı söylediği,
Kulak verilmesi gereken kutsalın gunnesidir.

8. Miraç hakkında yazdığı her şey
Üzerinde imza olan gerçek sözdür.

9. Sa'yi meşkûr, ağzına sağlık olsun.
Çorak toprakların habercisidir o.

10. Kim bu tarih düşüreni nazmederken görse
“Ne güzel, İsrâ'nın yerini almıştır.”

Kutsî nefeslerin tafsilâtına giren, geçmişte Tablûşşam şehrinde kadılık yapmış kul Ebu'l-Hüda
'Abdü'l-hâdî -Allâh onu affetsin, selâmet versin- bu Mi'râciye'nin sahibi için bu satırları yazmıştır.]

TÂRİH Lİ'S-SEYYİD MUHAMMED EMİN EŞ-ŞEHİR Bİ-HÂDİ-ZÂDE

Fâ i lâ tün/ fâ i lâ tün/ fâ i lâ tün/ fâ i lün

- 1 Hâzret-i Hâkkî Efendi kutb-ı aqtâb-ı zamân
Yazdı mi'râciyye oldı nazmı gâyet tâ benâk
- 2 İtdi taqrîz ehl-i inşâ ben de taḥrîr eyledüm
Çün düşürdüm bir güzel târîḥ “ḥaḳḳâ nazm-ı pāk”

TĀRĪḤ LĪ MAḤMŪD EFENDĪ EL-MŪDERRĪS EŞ-ŞEHĪR BĪ-ḤĀCE-ZĀDE

Fā i lā tūn/ fā i lā tūn/ fā i lūn

- 1 Ḥāzret-i Ḥaḳḳī Efendi kim odur
Fā 'iḳ-i zūmre-i erbāb-ı himem
- 2 Ḥaḳ budur 'ayn-ı kerāmetdür bu
Böyle manzūmeye oldu mülhem
- 3 Bārekallāh zihī nazm-ı belīg
Ser-be-ser nūkte-i esrār-ı ḥikem
- 4 Düşdi bir mısrā' ile tārīḥi
“Vaşfu Mi' rāc-ı şeffi' i'l- 'alem”

TĀRĪḤ LĪ MUŞṬAFĀ EFENDĪ EŞ-ŞEHĪR BĪ-RESĪM

Fe i lā tūn/ Fe i lā tūn/ Fe i lūn

حَبَّذَا حَلَّ رَمُوزِ الْإِسْرَاءِ	۱
شَهِدَ الْعَقْلُ لَهُ بِالصِّدْقِ	
أَثْرَ نَاطِمِهِ قَدْ فَاقَ	۲
حَازِلًا لِقِصَبَاتِ السَّبِقِ	
قَالَ مَنْ طَالَعَهُ فِي التَّارِيخِ	۳
“وَهُوَ مَعْرَاجُ خِيَالِ الْحَقِيِّ”	

[1. Ne güzeldir ki İsrâ'nın remizlerini çözdü.

Akıl onu sıdk ile gördü.

2. Onu nazmedenin eseri üstünlük sağlamış

Tüm başarıları elde etmiştir.

3. Onu inceleyen şöyle tarih düşmüştür:

“O, Hakkî'nın hayalinin mirâcıdır.”]

[86b] TĀRĪḤ LĪ MUŞṬAFĀ EFENDĪ FĀRİĞ EL-MED' UVV SİYĀH-ÇEŞM

Fā i lā tūn/ fā i lā tūn/ fā i lā tūn/ fā i lūn

- 1 Ḥabbezā ferḥunde-nazm-ı pāk-sebük ü ḥuş-edā
Kim nazīrin görmedi dehr içre ne şeh ne gedā
- 2 Ḥāzret-i Nāzım ki Ḥaḳḳī sa' y-ı ihḳāk itmedür

- Sa‘y-ı mevfüri meşkür eyleye luḡ-ı Hudā
3 Vaşf-ı Mi‘rāc-ı Habīb’i muḡtezā-yı zevḡ ile
Bir güzel tafşil idüp ‘uşşāḡa virmişdür ġnā
4 Didi Fāriḡ bir güzel tāriḡ bu mışrā‘ ile
“Ḳāmet-i maḡbūbe-i Mi‘rāc geydi nev-ḡabā”

[87a] TĀRİḤ Lİ-ŞEYḤ ‘İZZE’D-DĪN EŞREF-ZĀDE

Fā i lā tūn/ fā i lā tūn/ fā i lūn

- 1 Ḥāzret-i Ḥaḡḡī kim ol şāḡib-şafā
Zāḡir anda nūr-ı pāk-i Muşṡafā
2 ‘İlm ü faḡl u zūhd ü taḡvāda anuñ
Kimse mümkin mi ki mānendi ola
3 Seyyīd ü sa‘de’d-dīn olsa el-yevm
Faḡlına teslīm olurlar bī-merā
4 ‘İlm-i bāṡında denilse ḡaḡḡına
Muḡyī-i şānī dimez ḡiḡ kimse lā
5 Siyemmā te’lif ü tafşil eyledi
Vaşf-ı mi‘rāc-ı Rasūl-i Müctebā
6 Geldi ilḡām ile tāriḡ ḡalbūme
Lafz-ı bi “naḡmin laṡifin” ‘İzziyā

[87b] Yā ‘ālimen bi-ḡālī ‘aleyke ittikālī yā ‘azīze’l-vücūd veyā ‘azīze’l-feyzi
ve’l-cūd yaḡşidūke küllü’l-‘ālemīne bi’s-sücūdi’l-meşḡūd fe ente’l-ma‘būdū’l-maḡşūd
[88a] ve i‘timādī ve şıḡati ve bike şalāḡī ve rüşdī men tevekkele ‘aleyke ve kefeytehu
ve men ‘ahidte vefeytehu feleke’l-ḡamdū bi külli lisānin

[88b] Min keremihi'l-‘amīm ve feyzihi'l-cesīmi'l-irşādi ilā ʔarīḫi'l-müstakīmi bi-irşādi celiyyin ve ḥafıyyin ve'l-īşāli ilā ‘arşati'l-‘ayni ba‘de'l-‘ilmi’ş-şarīḫi'l-yaḫniyyi ve hüve medā lā şey’ün fevḫahü

[89a] يا صاح ما قولك في بحر موجه دمّ و درّه مرجان و خلقه غير إنس و جانّ و في جوفه حجر هو أكبر من الحجر الأرضي و فيه من الصلابة بحيث لو جمع معاول الدّنيا كلّها لما عملت فيه و انصداعه بألین الأشياء كما أنّ تقطّع حجر الماس بالأسرب فإنّ تفتننت له تعجّبت لشانه و تركت الأكل و الشّرب و أخذت بالسّهر لأنّ من أراد تقطيعه إذا جاع و ضعف بدنه جدّا قوي على استعمال الآلة و إلاّ حرم عن الوصول إلى المراد فأجب إلى هذا الكلام و اصغ إليه لعلّك تكون من أهل السّلام بالخلاص عن الآلام. حقّي غفر ذنب و جوده

[Ey “Denizde vardır.” sözünü doğrulayan! Onun dalgası kandır, incisi mercan. Tabiatı ne insdir ne de cin. Ortasında taş vardır. Yeryüzündeki taşların en büyüğüdür. O oldukça serttir. Dünyanın bütün balyozları bir araya gelse onu işleyemezler. Onun çatlaması nesnelere en yumuşağıdır. Elmas taşının kesici ile kesilmesi gibi. Bunu kavradığında duruma şaşırıp kalır, yemeyi içmeyi keser ve sehre kadar mukîm olursun. Çünkü acıktığında kim onu kesmek isterse bedeni oldukça güçsüz düşer. Kullanma konusunda güçlüdür. Ancak muradına erişmeye muktedir değildir.]

Bu söze karşılık ver, kulak kesil. Belki o zaman ızdıraplardan kurtularak selam ehlinde olursun. Hakkî -Varlığı ile günahları bağışlansın-]

[89b] أقول لك قولاً حقّاً لا بطلان فيه و جدّا لا يحوم حوله هزل و هو إنك أيها المشتهمي إذا أردت أن تتزوج فزوجك ينبغي أن تكون بعلا فيه من الهزال ما لا يوصف و إلاّ لم تلد فإن السمين غير سمين ولود بل رخيص عقيم فإذا كانت على ما وصفت ولدت و ولدها عرش تجلس عليه و أنت سلطان و في عنقك قلادة ثمينة فيها من الجواهر ما لا يحصى لكن بعضها ليل و بعضها نهار و فيها من الشفق شيء فأنت إن تقلدت بهذا بعد أن يلد لك ولد مثل ما ذكرت سجد لك اللع و الحاك

و أعني بهما شيتين هما عندك بمنزلة يوح في الظهور و بيدهما الأمور فاعرف من العبد حقّي هذا و إلا

ندمت

[Sana içinde bätülün olmadığı ve şaka barındırmayan bir söz söyleyeyim. O şudur: Ey hevesli insan, evlenmek istediğinde eşinin kadın olması gerekir. Bunda şaka söz konusu değildir. Yaşlı doğurmaz, doğurganlık özelliğini kaybetmiştir. Zayıf doğurgandır. Vafettiğim durumda olursa doğurur. Sen sultan olarak arşın üzerinde oturur iken bir kısmının gece bir kısmının gündüz parladığı; senin boynunda üzerinde sayılamayacak kadar değerli taşların olduğu kıymetli bir kolye takılı iken onun çocuğu doğar. Bu çocuk senin oğlun olarak dünyaya geldiğinde zikrettiğim şekilde aydınlık ve karanlık sana secde eder.]

O iki misalle iki şeyi kastediyorum. O ikisinin senin yanında bir konumu vardır. Görünürde ilham olunur, işler o ikisinin elindedir. Bunu Hakkî kuldand öğren ki pişman olmayasın.]

[90a] قل لي سؤالا ما تقول في تراب طبخ في نار فبعد ما زال ماؤه بهوائها جعل في قبته المجوفة شيء

حلك فيه كل شيء يلغقه طائر ضعيف ثم يسمن و إنما يجيء في صحراء فيقيء فيها فتتلون من قيئه أشد تلون فأقول في الجواب هذا الذي تسأل منه شيئين أحدهما ذكر هو الجناح والثاني أنتى هي الرحصاء والقيء هو الرمل و لا يحصى يستخرج من كنز لا يدري بابه لوسعته اللهم إلا أن يعرفه الصورة فإذا عرفته كنت عارفا عالما كاتباً. حَقِّي

[Bana “Ateşte pişirilen toprak konusunda ne dersin?” diye bir soru sor. Suyu hava ile temas ettiği tepesinin ortasında karanlık bir şey olur. Her şey ondadır. Onu bir kuş çığner. Sonra da şişmanlar. Bir çöle gelir ve onu oraya kusar. Kustuğu şey ise rengârenk olur.

Bana sorduğun bu soruya cevap olarak şöyle söylerim: Burada iki şey vardır. Birincisi erkektir, o da kanattır. İkincisi dişidir, o ise terdir. Kusmuk, sayılamayacak kadar çok olan kumdur ki kapısı genişliği sebebiyle bilinemeyen hazineden çıkarılır. Bu sureti bilen ne kadar azdır. Sen onu bildiğinde âlim, kâtip ve ârif olursun. Hakkî.]

[90b] **Ve lehu**

Fā i lā tūn/ fā i lā tūn/ fā i lā tūn/ fā i lūn

- 1 Feyz-i Hakk ile toplu deryā-yı ‘ummān ol yūri
Var ser-ā-ser nūr olup mihr-i dirahşān ol yūri
- 2 Geldi Ādem ‘āleme insān-ı kāmīl olmağa
Sen de sohbet idüp insān ile insān ol yūri
- 3 ‘Işka düş tā kayd-ı serden bulasın āhīr necāt
Cāna bakma vir seri Manşūr-ı meydān ol yūri
- 4 Kāfir-i ‘ışk olma kim imānuñ olmaz mu‘teber
Zühd zunnārın birağ taqvādan ‘üryān ol yūri
- 5 Pür ğam-ı ‘ışk olduñ ise Hakkıyā müjde saña
Var ebed şimden geri ‘ālemde şādān ol yūri

Ve lehu

Mef ū lü/ me fā ī lü/ me fā ī lü/ fe ū lün

- 1 ‘Işık âteşi cânım yine nîrâna düşürdi
Çeşmümden akan şu beni ‘ummâna düşürdi
- 2 Zühd ile baña cümle cihân yâr idi evvel
‘Işık anlara âhîr beni bîgâne düşürdi
- 3 Ben dūr olalı âh vaţandan nice demdür
Dil-zârı anuñçün ne ğarîbâne düşürdi
- 4 ‘Âşık mı dinür anlara kim şakladılar cân
Manşūr nice bak seri meydâna düşürdi
- 5 Mısr içre ‘azîz itmek için Yūsuf’ı Mevlâ
İhvân hasedinden çeh-i Ken‘ân’a düşürdi
- 6 Ten derdini Eyyüb’a vü cân mişnetin âhîr
Tağdır-i ezel Hakkî-i bî-câna düşürdi

[91a] Ve lehu

Me fā ī lün/ me fā ī lün/ me fā ī lün/ me fā ī lün

- 1 Ne gelse Hakk Ta‘âlâ’dan şikâyet eylemek olmaz
Dil-i şafvet-nihâda ğam sirâyet eylemek olmaz
- 2 Şadef-veş dâ’imâ beste-dehân olmağ gerek ‘âşık
Ki râz-ı yârı ağıyâra hikâyet eylemek olmaz

- 3 Kelām-ı ʿışk u ilhāma sened ister muḥakḳıklar
Ḥadīs-i nefsi ehl-i dil rivāyet eylemek olmaz
- 4 Aʿmā-yı ḳalb māder-zād olursa neylesün mürşid
Ki anı rāh-ı dīdāra hidāyet eylemek olmaz
- 5 Bu nefsi dost zannidüp şaḳın hoş tutma ey Ḥaḳḳī
ʿAdū-yı cāndur anı riʿāyet eylemek olmaz

Ve lehu

Mūs tefʿ i lūn/ mūs tefʿ i lūn/ mūs tefʿ i lūn/ mūs tefʿ i lūn

- 1 Varlık fenā bulsun ḳamu ʿışk āteşine yan yaḳıl
Evşāf maḥv olsun ḳamu ʿışk āteşine yan yaḳıl
- 2 Gitsün küdüret sīneden sāf olsun ol āyīneden
Pāk olmaḡa cān u beden ʿışk āteşine yan yaḳıl
- 3 Nāy eyle baḡruñ ḳıl fiḡān ḳaddūñ kemān it bī-gümān
Yāra fenādur armaḡān ʿışk āteşine yan yaḳıl
- 4 Yıḳ ḳaşrını cān u tenüñ neñ var ise var yaḳ senüñ
Nūr ola tā kim meskenüñ ʿışk āteşine yan yaḳıl
- 5 Her kim bugün uyanmadı bū-yı Ḥaḳḳʼa boyanmadı
Evvel yanan şoñ yanmadı ʿışk āteşine yan yaḳıl
- 6 Ḥāk içre kendüñ ḳıl zelil nār içre otur çün Ḥalil

Ḥaḳḳī Ḥaḳḳ’ a budur delīl ‘ ışḳ âteşine yan yakıl

[91b] **Ve lehu**

Me fā ī lün/ me fā ī lün/ fe ū lün

1 Cihānda bülbülem feryāda geldüm
Gül-i şad-berg-i Ḥaḳḳ’ ı yāda geldüm

2 Olup muṭlaḳ kuyūd-ı māsivādan
Bu bāğa serv-veş āzāde geldüm

3 Güzer idüp nice gülzār-ı ḳudsi
Bu dünyā-yı ḥarāb-abāda geldüm

4 Hevā-yı ‘ ālem-i bāladan uçdum
Ḥarīm-i ḥāk ü āb u bāda geldüm

5 Muḳaddem bilmez idüm ḥāl-i ‘ ışḳı
Bugün bir ‘ āşıḳ-ı dil-dāde geldüm

6 Benem Ḥaḳḳī Ḥaḳ’ a āyīneyem ben
Cihāna şūret-i Mevlā’ da geldüm

Ve lehu

Mef ū lü/ me fā ī lü/ me fā ī lü/ fe ū lün

1 Anlar ki bugün ‘ ışḳ ile bu dāra gelürler
Bülbül gibi şan kim gül ü gülzāra gelürler

2 Çün vaşl ile hicrān yiridür ‘ ālem-i dünyā

Telvīne düşüp niceleri zāra gelürler

3 ‘Āşıklara şor kıymetini cevher-i ‘ışkuñ
Ol cevher için ‘āleme bāzāra gelürler

4 Bir noқта durur evvel ü āhir bu devrde
Āhir dönerek merkez-i edvāra gelürler

5 Çün-bende bugün şıdķ ile hıdmetde olanlar
Bī-perde yarın meclis-i hünkāra gelürler

6 Evşāf-ı vücūdı yaķup ütmek dileyenler
Hāķ ‘ışķına ey Hāķķi düşüp nāra gelürler

[92a] **Ve lehu**

Mef ū lū/ me fā ī lū/ me fā ī lū/ fe ū lūn

1 Ey dost senūñ ‘ışkuñ ile āteşe yandum
Hıāb içre idüm yanmağıla şanki uyandum

2 Şūret bulalı ‘ışķ dil ü cānum içinde
Būlbūl gibi bū-yı gül-i ma‘ nāya boyandum

3 Eţvār-ı vücūdı güzer itdüm hele āhir
Bu gāyeti yoķ yolda ben Allāh’a tayandum

4 Rūhum baña ervāhda virdi ķasem-i ‘ışķ
Nefsüm bu cesedde hıç olur mı şıya andum

- 5 Cān gibi cihān görmedi ašlā beni Hakkī
Ben ūret-i Raḥmān'a girüp gerçi 'ıyāndum

Ve lehu

Mef ū lū/ me fā ī lū/ me fā ī lū/ fe ū lūn

- 1 Yār olmaz ise' ıūka dil ü cānı n'iderler
Deryā-yı dem-i bī-dür ü mercānı n'iderler
- 2 Hıkmət güherin bulmadadır kıymet-i insān
Bī-ma' nī olan ūret-i insānı n'iderler
- 3 Çevgān-ı maḥabbetle ele gūy-ı ser al kim
Merdān-ı hūner serserī meydānı n'iderler
- 4 Ān ister iseñ mürşid-i kāmīl yüzine baq
Anuñ ki gözi görmez ānı anı n'iderler
- 5 Bir bāde-i rengīn-i maḥabbet idegör nūş
Bu kana berāber mey-i rummānı n'iderler
- 6 Virmezse eger feyz ḥayāt-ı ebediyye
İy Hakkī bugün Çeşme-i Ḥayvān'ı n'iderler

[92b] **Ve lehu**

Mūs tef i lūn/ mūs tef i lūn/ mūs tef i lūn/ mūs tef i lūn

- 1 ' İūka düşelden bir ' aceb āşüfte-ḥāl oldum yine
' Aqlum perīşān oldu baq pür-iḥtilāl oldum yine

- 2 Kāl içre bulmağ hāl-i dil āb içre āteş bulmadur
Bir hāle vāşıl olmağa biñ kerre kāl oldum yine
- 3 Zāhir şecerdür meyvesi bāṭın yüzinde zevkdür
Ol mīve zevkin sürmege kāmette dāl oldum yine
- 4 Çün kim ezel yazdı kalem nāl eyledi çeşmüm elem
Bu derde ne çāre kılam ‘ ayn-ı hayāl oldum yine
- 5 Hāḳḳī felekden ağlamam Hāḳ’dur her işi işleyen
Gün toğa şāyed üstüme gerçi hilāl oldum yine

Ve lehu

Mūs tef i lün/ mūs tef i lün/ mūs tef i lün/ mūs tef i lün

- 1 Kān yaşum aqdı seyl olup şahrāya şaldum kendümi
Ġarḳ oldum ol yaşa ṭolup deryāya şaldum kendümi
- 2 Miḥnetlere yār olalı yarāna aġyār olalı
‘ Işḳ ile seyyār olalı her cāya şaldum kendümi
- 3 Ṭutdum sedd idüp ayamı itdüm güzer ol dem yemi
Gör kuvvet-i ḳudsiyyemi ‘ Ankā’ya şaldum kendümi
- 4 Vā‘ iz nice bir pend ide cānum yaḳup ispend ide
Şüret nice bir bend ide ma‘ nāya şaldum kendümi
- 5 Çeşmi sivādan bağlayup cānı belādan taġlayup
Dir Hāḳḳī ḳan ağlayup Mevlā’ya şaldum kendümi

[93a] **Ve lehu**

DER ŞEHR-İ RECEB

Müs tef i lün/ müs tef i lün/ müs tef i lün/ müs tef i lün

1 Hax'dan olup halka 'aṭā hoş geldi Őehrullāh Receb
Mağfūr olur anda ḥaṭā hoş geldi Őehrullāh Receb

2 Ferd oldu Ferd Allāh için sırr oldu dil āgāh için
Zād oldu halka rāh için hoş geldi Őehrullāh Receb

3 Şehr-i aşamdur aña ad itmez günāh-ı halkı yād
Ṭa' zīmīne gel adım ad hoş geldi Őehrullāh Receb

4 Tevhīd-i ef' āle iriş ḳāli bıraḳ ḥāle iriş
Her dürlü āmāle iriş hoş geldi Őehrullāh Receb

5 Haxḳī ḳoyup ṭul-i emel kesb eyle var ḥüsn-i 'amel
Çün māzīye irişmez el hoş geldi Őehrullāh Receb

Ve lehu

DER LEYLE-İ REGĀ'İB

Müs tef i lün/ müs tef i lün/ müs tef i lün/ müs tef i lün

1 Sırr-ı Hax'ā āmāde ol geldi Regā'ib gicesi
Nūr-ı Ḥudā'yı dilde bul geldi Regā'ib gicesi

2 Her kim Haxḳ'a cānın vire sırr-ı Haxḳ'a āḥir ire
Raḥmet iner gice yire geldi Regā'ib gicesi

- 3 Nefs anda rûḥa rām olur zıkr ile cān ārām olur
‘ Āşıklara bayrām olur geldi Reġā’ib gicesi
- 4 Şāf eyle ġışdan özüni tut Ḥaḳḳ-ı pāke yüzüni
Ḥ’ābı bıraḳ aç gözüni geldi Reġā’ib gicesi
- 5 Bu gicedür nūr ile gün eyle sürūr ile düġün
Ḥaḳḳī irişdüñ var öġün geldi Reġā’ib gicesi

[93b] **Ve lehu**

DER ḤAḲḲ-I Mİ‘ RĀC

Fā i lā tūn/ fā i lā tūn/ fā i lā tūn/ fā i lūn

- 1 Eyledi şehr-i Receb’de Ḥaḳḳ’a mi‘ rāc ol Ḥabīb
Oldı ehl-i’ arş u ferşüñ cümle derdine ṭabīb
- 2 Seyr idüp ol gicede āyāt-ı kübrā-yı Ḥaḳḳ’ı
Hem cemāl-i Ḥaḳḳ’ı gördi şād olup cān-ı ke’ib
- 3 Sidre anuñ olmadı seyrine āḫir Müntehā
Eyledi tā ḳurb-ı ev ednāya dek seyr-i ‘ acīb
- 4 Cebre’il āḫir rikābından cüdā düşdi anuñ
Bulmadı ḳuvvet perinde Sidre’de kaldı ġarīb
- 5 Sırr-ı Mi‘ rāc-ı Rasūlullāh’dan oldı bī-ḥaber
Bulmayan ṭıfl-ı dili ta‘ lıme Ḥaḳḳī bir edīb

Ve lehu

DER HAQQ-I MÂH-I ŞA‘BÂN

Fâ i lâ tün/ fâ i lâ tün/ fâ i lün

- 1 Toldı cân u dil yine zevk u sürür
Hamdülillâh geldi Şa‘bân-ı Şerîf
Eyledi nür-ı Habîbullâh zuhûr
Hamdülillâh geldi Şa‘bân-ı Şerîf

- 2 Mâh-ı Şa‘bân oldu mâh-i Muştafâ
Ehl-i dil buldı kudümünden şafâ
Bu vefâ şehridür ey dil ne cefâ
Hamdülillâh geldi Şa‘bân-ı Şerîf

- 3 Çün şalat ider aña Rabbü’l-enâm
Sen de kııl aña şalat ile selâm
Haqqıyâ bunda budur âhir kelâm
Hamdülillâh geldi Şa‘bân-ı Şerîf

[94a] **Ve lehu**

DER ŞEB-İ BERÂ’ET

Fe i lâ tün/ fe i lâ tün/ fe i lâ tün/ fe i lün

- 1 Fazl-ı Haq’dur bize ey ‘aşık-ı şadık haqqâ
Hamdülillâh ki kudüm itdi Berâ’et gicesi
Kimdür ol kim bu gice şem‘-i ‘ibadâtı yağa
Hamdülillâh ki kudüm itdi Berâ’et gicesi
- 2 Çün zuhûr eyledi halka kerem-i Rabb-i Ğafûr
Eyledi ümmet-i merhûmeyi cümle mağfûr
Böyle bir ni‘met-i ‘uzmâya şağın olma kefûr

Hamdülillāh ki kudūm itdi Berā'et gicesi

- 3 Var berāt al bu gice Haq saña tā vire necāt
Yaza haqkuñda senüñ deftere 'ālī derecāt
Haqqıyā anda qabül-i Haq olur bil hācāt
Hamdülillāh ki kudūm itdi Berā'et gicesi

Ve lehu

DER HAQK-I ŞEHR-İ RAMAZÂN

Fe i lā tün/ fe i lā tün/ fe i lā tün/ fe i lün

- 1 Nice hāmd eyleyelüm yā nice şükr eyleyelüm
Geldi 'izzet ile mü'minlere şehr-i Ramazân
Medhîni kañğı dehân ile anuñ söyleyelüm
Geldi 'izzet ile mü'minlere şehr-i Ramazân
- 2 Pāyesi ğayrı şuhūra göre ber-terdür anuñ
Şerefi cümle-i ehl-i dile azhardur anuñ
Her demi kıymet ile çün zer ü gevherdür anuñ
Geldi 'izzet ile mü'minlere şehr-i Ramazân
- 3 Bāb-ı Haq dā'im olur mü'mine bunda meftūh
İrişür cān u dil-i 'aşıka envā'-ı fütūh
Haqqıyā nūr-ı tecellî bulısar dīde-i rūh
Geldi 'izzet ile mü'minlere şehr-i Ramazân

[94b] **Ve lehu**

DER HAQK-I LEYLE-İ QADR

Fā i lā tün/ fā i lā tün/ fā i lün

1 Hoş mübârek gicedür işbu gice
Leyle-i Qadr'e ri' âyet eylegil
Hâtır-ı mü'min olur hoş bu gice
Leyle-i Qadr'e ri' âyet eylegil

2 Bu gice gökden yere iner emân
Acı şular tatlu olur bî-gümân
Qadrini bil leyle-i Qadr'ün hemân
Leyle-i Qadr'e ri' âyet eylegil

3 Bu gice olur tecellî-i Hudâ
İşidür erbâb-ı dil Haq'dan şadâ
İctihâd ehline idüp iktidâ
Leyle-i Qadr'e ri' âyet eylegil

4 Eyleyüp luğf u kerem Raḥmân bize
Virdi hem ihsân u hem imân bize
Yılda bir kerre olur mihmân bize
Leyle-i Qadr'e ri' âyet eylegil

5 Haqqıyâ iner melekler bu gice
Şevk ile döner felekler bu gice
Hâşıl olur heb dilekler bu gice
Leyle-i Qadr'e ri' âyet eylegil

Ve lehu

DER HAQQ-I İ' TİKÂF

Fâ i lâ tün/ fâ i lâ tün/ fâ i lün

- 1 Sünneti ihyâ idüp kııl i' tikâf
Ta ki albũn mäsivâdan ola şâf
- 2 Eyle zıkrullâhı pışe rüz u şeb
Nice bir bu halk ile lâf u güzâf
- 3 Kim vire evtâr-ı ' aşruñ hükmüni
Ol göre envâr-ı adri bî-ilâf
- 4 alvet olmaz mäsivâdan cân u dil
Eyleye mâ-dâm efkâr-ı itilâf
- 5 Bÿy alur ehl-i riyâzet ' Adn'den
Her seher virür meşâma müşk-nâf
- 6 Gel cihâd it aıyâ nefsün ile
im bu dÿnyâ içre bâidür meşâf

[95a] **Ve lehu**

DER A-I 'İD-İ RAMAZÂN

Mef ũ lü/ me fâ ĩ lü/ me fâ ĩ lü/ fe ũ lün

- 1 İrişdi gönül mevsim-i 'id-i Ramazân'a
a'dan yine luf oldu amu ehl-i zamâna
- 2 İftâr iden h'ân-ı ilâhî ile gelsün
Virsün bedene uvvet ü hem lezzeti cânâ
- 3 Mabül-i Hudâ oldu amu itdügün a' mâl

Ger muhlis iseñ düşme bu ma‘ nāda gümāna

- 4 Mü’minlere her mevsim ‘afv oldu hemān ‘id
‘Mağfūr n’ola bakmaz ise ‘id-i cihāna
- 5 Hakkī’ye ilāhī nazar eyle keremünden
Tā mäh-ı cemālūñ görüp irişe ‘ıyāna

DER HAQQ-I ‘AREFE VE ‘İD-İ KURBĀN

Mef ū lü/ me fā ī lü/ me fā ī lü/ fe ū lün

- 1 İhrām geyüp beñze yūri ehl-i vefāta
Rūz-ı ‘Arefe eyle ‘azīmet ‘Arafāt’a
- 2 Lebbeyk diyüp emrine kııl Hālik’uñ iqbāl
Tā mażhar ide zātuñı zāt ile şifāta
- 3 Rūz-ı ‘Arefe ma‘ rifetūñ çün ola efzūn
Pāyeñ irişe zirve-i küll-i derecāta
- 4 Çün kim Minā’da eyleyesin nefsūñı kurbān
‘İd ola günüñ beñzeye şeb Qadr ü Berāt’a
- 5 Andan irişüp Cemre’ye kııl recm-i şeyātın
Tā kim iresin iki cihān içre necāta
- 6 Var Kā‘be-i zātı dileyüp eyle tavāfin
Şoñra iresin menzil-i vaşl içre şebāta

- 7 Hakkî yûri seyr ü sefer Hazret-i Hak'a kıl
Haccuñ ola maqbûl irişüp Ka'be-i zâta

[95b] **Ve lehu**

DER HAKK-I MUHARREM

Mef û lü/ fâ i lâ tü/ me fâ î lü/ fâ i lün

- 1 Mâh-ı Muharrem oldı yine evvelü's-şuhûr
Kim anuñ ile bed' olunur cümle-i dühûr

- 2 Çâr oldı eşhür içre dilâ eşhür-i hurum
Kim hurmetinde ehl-i kemâl eylemez kuşûr

- 3 Biri Muharrem ü birisi mâh-ı Receb'dür
Zü'l-kâde dañi kim olaydı va' de-gâh-ı Tûr

- 4 Zü'l-ħicce âñir-i 'aded-i çârdur bu dört
Oldı mezâhir-i kerem Hazret-i Ğafûr

- 5 Zûlm itme nefsüne yûri bu aylarda sen
Fazl-ı Hak ile itmeye Hakkî 'âdil zuhûr

Ve lehu

DER HAKK-I MÂH-I MEVLİD

Mef û lü/ fâ i lâ tü/ me fâ î lü/ fâ i lün

- 1 Çokdan kudümüne gönül eylerdi intizâr
Hoş geldi mâh-ı mevlid-i sultân-ı kâ'inât
Dil 'andelîbi olmış idi ğâyet ile zâr
Hoş geldi mâh-ı mevlid-i sultân-ı kâ'inât

2 Çün kim ufukda görünedüŝdi yeñi hilâl
Nür-ı Cemâl itdi tecellî gidüp Celâl
İkbâli cânı eyledi şen almadı melâl
Hoş geldi mâh-ı mevlid-i sultân-ı kâ'inât

3 İtdi o nür bu meh-i pür-nürda zühür
Kim pertevinden aldı şu'â'ın cemâl-i hür³⁰⁰
Haqqî fi'l-haqqîka budur efdâl-i şuhûr
Hoş geldi mâh-ı mevlid-i sultân-ı kâ'inât

[96a] **Ve lehu**

DER HAQQ-I MÂH-I MEVLİD EYZAN

Fâ i lâ tün/ fâ i lâ tün/ fâ i lün

1 Nice ŝadân olmasun bu cân u dil
'İzzet ile mâh-ı mevliddür gelen
Nice na'tin itmesün dil muttaşıl
'İzzet ile mâh-ı mevliddür gelen

2 Mihre gâlibdür bu mâhuñ kevkebi
Söyleŝür envâr-ı rûz ile ŝebi
Merhabâdan açılur halkuñ lebi
'İzzet ile mâh-ı mevliddür gelen

3 Nürdur toğdı cihâna bü'l-'aceb
Gülgüle-sâz oldu 'âlem halkı heb
'İzzetine ümmetüñ budur sebeb

³⁰⁰ Bi'l-hâ ve'l-hâ, ya'nî eş-şems. [Müellifin notu]

‘ İzzet ile mäh-ı mevliddür gelen

- 4 Var ise sende eger ‘ ahde vefâ
Kıl salâtı vir selâmı bul şafâ
Hakkiyâ ola şefi‘ üñ Muştafâ
‘ İzzet ile mäh-ı mevliddür gelen

Ve lehu

DER HAKK-I TEŞBİH-İ RAMAZÂN

Fe i lâ tün/ fe i lâ tün/ fe i lâ tün/ fe i lün

- 1 Mescide eyleyüp iqbâl leyâli-i şıyâm
Gelünüz biz de melekler gibi teşbîh idelüm
Eyleyüp rağbet-i cân ile cemâ‘ atle kıyâm
Gelünüz biz de melekler gibi teşbîh idelüm
- 2 Hüsni-şavt ile idüp gulguleyi bülbül-vâr
Şevk ile tâ ki semâ‘ a gele çârğ-ı devvâr
Emri teşbîhe nazar kıl bağ a Kur‘ân’da ne var
Gelünüz biz de melekler gibi teşbîh idelüm
- 3 Hağ Ta‘âla ki anuñ bestedür emrine umûr
Eyledi Ka‘be gibi mescidi Beyt-i Ma‘mûr
Hakki teşbîh ider şubh ü mesâ mürğ ile mûr
Gelünüz biz de dil ü cân ile teşbîh idelüm

[96b] **Ve lehu**

DER HAKK-I RÛZ-I CUM‘A VE ŞALÂT-I Û

Mef û lü/ fâ i lâ tü/ me fâ i lü/ fâ i lün

Mef ū lū/ me fā ī lū/ me fā ī lū/ fe ū lūn

- 1 Eyyām içinde şāhid[i]dür cum‘ a-1 şerīf
Bil cum‘ a günü hürmetini ümmet iseñ bil
Eflāk içinde māh durur cum‘ a-1 şerīf
Bil cum‘ a günü hürmetini ümmet iseñ bil
- 2 Bu ümmete huşūş ile virdi anı Hudā
Tā ideler namāzı cemā‘ at ile edā
Eyle müsāra‘ at viricek çün şalā sadā
Bil cum‘ a günü hürmetini ümmet iseñ bil
- 3 Yevmü’l-mezīd dirler aña cennet içre heb
Ehl-i nazar o günde iderler şuhūd-ı Rab
Cem‘ iyyet-i kulūba odur Hāḫḫıyā sebep
Bil cum‘ a günü hürmetini ümmet iseñ bil

Ve lehu

DER HAKK-I EZĀN

Me fā ī lūn/ me fā ī lūn/ fe ū lūn

- 1 Ezānı gūş idicek cān ile di
Ta‘ ālā şānuhü Allāhü Ekber
Hāḫḫ’ı ta‘ zīm idenler böyle didi
Eger mü ’min iseñ kı1 anı ezber
- 2 Diseñ lebbeyk çün yā da‘ vetü’l-Hāḫ
İcābet itmiş olursın muḫāḫḫāḫ
İdegör var icābet Hāḫḫ’a muḫḫāḫ
Ḳuruldı da‘ vet içün çünki minber

- 3 Menāre heft ü mihrāb oldu bil çār
Nedür sırrı anı fehm idegör var
Yüri Hakkī münācāt eyle her-bār
Hulūşuñ bār-gāha ola rehber

[97a] **Ve lehu**

DER HAQQ-I SULTĀN

Me fā ī lün/ me fā ī lün/ me fā ī lün/ me fā ī lün

- 1 Nedür şāh-ı cihāngīr-i ra‘ıyyet-perver-i ‘ālem
Odur zıll-i Hudā kim sāyesinde müsterīh ādem
- 2 Şükūh-ı şānı beyne’l-halk esmā-ı Hudā içre
Hemān şol ism-i a‘zamdur ki oldu cümleden ekrem
- 3 Odur hurşīd-i pertev-pāş-ı vech-i cümle-i zerrāt
Şu‘ā‘-ı nūr-ı zātı olmaz ‘ālem şafhasından kem
- 4 Serīri ‘arş u tacı Beçcet-efzā-yı cihānıdur
Elinde seyr-i āfāk itmek için var cām-ı Cem
- 5 Yüri Hakkī cihānda başuñna sultān olagör kim
Ayaklarda қalur yarın bugün mūra başan sersem

Ve lehu

DER HAQQ-I VEZİR

Me fā ī lün/ fe i lā tün/ me fā ī lün/ fe ī lün

- 1 Nedür vezīr-i müşir-i cenāb-ı sultānī

Yedinde hâtem ile Âşaf-ı Süleymânî

2 Bu mihr-i meş' ale efrûz-ı âsmân-ı şükûh

O mâh-ı şu' le-feşân-ı zemîn-i zî-şânı

3 İder umûr-ı hürde sây-ı devleti tedbîr

Olur muvâfık-ı taqdîr-i emr-i Rabbânî

4 Dili maḥaṭṭ-ı riḥâl-i ḳavâfil-i ilhâm

Şımâḥı mehbit-ı feyz-i kelâm-ı Yezdânî

5 Olursa şıdk ile Şıddık u 'adl ile Fârûḳ

Yüzinde cilve urursa ḫayâ-ı 'Oşmânî

6 O gûne merd-i 'Alî-vâr-ı himmet-i 'âlinüñ

Olur bu Ḥaḳḳî gibi ḫalk menḳabet-ḫ~ânı

[97b] **Ve lehu**

DER ḤAḲḲ-I MÜFTÎ

Me fâ î lün/ fe i lâ tün/ me fâ î lün/ fe î lün

1 Nedür cihânda dilâ ḫâl-i şeyḫü'l-İslâmî

Ki ḫall-i müşkül-i ḫalkuñ ola elif lâmi³⁰¹

2 Ola miyân-ı varâḳ-ḫ~ân-ı fiḳh-ı dîn içre

Hemîşe fâ 'iḳü'l-aḳrân u 'aşruñ 'allâmı

3 Büzürg-vâr ola nefsinde besân-ı destâr

³⁰¹ El [Müellifin notu]

Yanında ola hamûş ehl-i ‘ilmüñ a‘lâmı

4 Yazarsa n’ola varağ-pâreye olur olmaz
Oğur kabûl ider ehl-i cihân ol i‘lâmı

5 Cihânda bâr-ı vücûd oldı bu fetvâ taqvâ
Çeker mi ‘âkıl olan Hâkkî bunca âlâmı

Ve lehu

DER HAKK-I ŞEYH

Fâ i lâ tün/ fâ i lâ tün/ fâ i lâ tün/ fâ i lün

1 Şeyh odur kim deyicek aña mürîdi yâ şeyh
İde biñ feyz ile bir demde anı ihyâ şeyh

2 Açıla revzene-i kalbi cihân-ı gayba
Dâhil-i gülşen-i Firdevs ola güyâ şeyh

3 Cümle a‘zâsına sârî ola sırr-ı hikmet
Hâkk ile güş idüp anuñla ola güyâ şeyh

4 Şöyle telvîn ile temkîni ri‘âyet ide kim
Halk u yâ Hâk mı olupdur diyeler âyâ şeyh

5 ‘Ameli zer-i tılâ ide nühâs-ı kalbi
Bir ‘azîz ola vücûd içre hemân kîmyâ şeyh

6 Hâkkıyâ n’ola çıkarsa dür-i hikmet dilden
Olıcağ feyz-i ilâhî ile çün deryâ şeyh

[98a] **Ve lehu**

DER HAQQ-I MÜDDE'İ

Fā i lā tün/ fā i lā tün/ fā i lā tün/ fā i lün

- 1 Şanki zer-endūde misdür müdde'î bulmaz revâc
Şubh-ı kâzib gibi kim maḥlūṭ olupdur anda dâc³⁰²
- 2 Şive-i şire neden ḳâdir olur rûbeh-nihād
İtse de ger kendine ol yüzde biñ dürlü ' ilâc
- 3 Meşrebi nâ-pâk u güftârı olupdur hemçü yaḥ
Mi' desi pür zehr ü zaḳḳûm u yüzünüñ rengi zâc
- 4 ' Arz-ı küfriyyât ider ḥalka taşavvufdur diyü
Mü'min iseñ kāfirüñ aşlâ yanında ṭurma ḳaç
- 5 Kân-ı ' âlem Ḥaḳḳıyâ pür-cevher-i ' irfândur
Yok durur seng-i siyâh-ı kıl ü ḳâle ihtiyâc

Ve lehu

DER HAQQ-I MÜRİD

Fā i lā tün/ fā i lā tün/ fā i lā tün/ fā i lün

- 1 Feth-i bâb-ı daḡalı eylese bir dest-i mürîd
Zammeden fetha ' udül eyler olur nâmı mürîd
- 2 Ger dilersen olasın sen de mürîd-i ḥazret
Eyle ifnâ-yı irâdet bi-ṭarîḳi't-te ' kîd

³⁰² Zulumet [Müellifin notu]

3 Māsivallāha nazār eylese şūfi bir dem
Gördüğü pertev-i taḥkīk olur heb taḥlīd

4 Ḳalbine ḥāṭıra-ı ğayr gelürse anuñ
Aña lâzım gelür ĩmānını itmek tecdīd

5 ‘ Işḫ sīmurğ u gönül aña olupdur çün Ḳāf
Tefriḳa şūret-i Ye’cūc u fenā sedd-i sedīd

6 Ben ne şeyḥem bu zamān içre ne şūfi Ḥaḳḳī
Olmuşam dergeh-i Mevlā’da bir ednā-yı ‘ abīd

[98b] **Ve lehu**

DER ḤAḲḲ-I VĀ’İZ

Fā i lā tūn/ fā i lā tūn/ fā i lā tūn/ fā i lūn

1 Vā’izā oldı yerūñ gerçi ki fevḳa’l-minber
‘ Amelūñ yoğ ise var eyleme ‘ ilmi ezber

2 Vaḥy-i dilden ḥaberūñ var ise söyle sözüñi
Ḳīl ü ḳāl ile kişi ḥalḳa olur mı rehber

3 Medrese ḥāletini ḥāle değiş ḳāli bıraḳ
Gir ḥaḳīḳat yolına eyle mecāzı mi‘ber

4 Āşiyāndan beçe-i mürğ ider mi pervāz
Olmasa ger aña ol demde müheyyā şehper

- 5 Hakkıyā vā'iz ü şeyh olma cihānda zinhār
Va'z u nuşh ister iseñ işte budur toğrı haber

Ve lehu

DER HAQQ-I HAṬĪB-İ NĀ-ŞAVĀB

Mūs tef' i lün/ müs tef' i lün/ müs tef' i lün/ müs tef' i lün

- 1 Ey dil saña toğrı haber egri haṭĭb olmak neden
Ḳıble тұrurken mu' teber yüzüñ çevirme kıbleden

- 2 Elde тұtar şemşir-i tiz halk ile eyler biñ sitiz
Ur boynumı anuñla tiz ola cüdā cān u beden

- 3 Şemşir-i tiz-i huṭbe-güy çevgāndur sözdür çü güy
Āhir çoğaldı güft ü güy meydāna gelsüñ ceng iden

- 4 Çün minbere çıkdı ulāđ şavtı ile oldı kelāđ
N'itmeğ gerek тұtma kulāđ oldı olan gitdi giden

- 5 Minberde kim zālim aña Haqqı kulak тұtma aña
Olursa güftarı saña hikmetle ger dürr-i ' Aden

[99a] **Ve lehu**

DER HAQQ-I HAṬĪB-İ BĀ-ŞAVĀB

Me fā i lün/ me fā i lün/ me fā i lün/ me fā i lün

- 1 Haṭĭb-i hoş-nevā kim itse bir dem huṭbeye āđaz
Mesihā-veş derün-ı halkı ihyāya şalar āvāz

- 2 Şadā-yı hālet-engizi ider bülbülleri hāmūş

Dile āteş düşer andan olur dil derd ile dem-sāz

3 Ne şahbādūr ki bir cāmı nice pīri cūvān eyler
Ne gūne hoş-nefesdür kim olur mağlūb añā hem-sāz

4 Haṭīb-i minber ‘arş-ı berīn öyle haṭīb üzre
Nişār eyler cevāhir-berg-i Ṭūbā’dan kıılır i‘zāz

5 O gūne hoş-nevāya āşiyān olsa n’ola minber
Olupdur huṭbe-gūyān içre bülbül gibi çün mümtāz

6 Şadā-yı dilkeş ey Haḫḫī gīdā-yı rūḫdur taḫḫīḫ
Virür hoş-perveriş cāna kıılır bāb-ı şafāyı bāz

Ve lehu

DER HAḫḫ-I İMĀM

Fā i lā tūn/ fā i lā tūn/ fā i lā tūn/ fā i lūn

1 Eylese bir pāk-edā miḫrāba çün vaż‘-ı ḫadem
Keşf olur anuñ edāsından dile sırr-ı ḫidem

2 Devr-i miḫrāb içre gūyā noḫṫadur zāt-ı imām
Çevresinde feyz alur andan cemā‘ at dem-be-dem

3 Sūre-i Yūsuf’dan āğaz-ı tilāvet eylese
Gūş iden Ya‘ḫūb-ı cānuñ ḫüzni olur ke’l-‘adem

4 Ṭıfl-ı şīr-āşām gūş itse eğānīsın anuñ
Ne peder ne māder olmaz biri ‘aynında dedem

5 ʿAzm-i iqlīm ŧuhūd eyler imām-ı bā-ŧafā
Kim peyinde muḳtedī ŧaffı olur gūyā ḩadem

6 ḩaḳḳıyā ŧābit-ḩadem ol merkez-i dilde bugün
ḩaḳḳ’ a eyle iḳtidā çekme ḩıyāmetde nedem

[99b] **Ve lehu**

DER ḩAḒḒ-I MÜ’EZZİN

Fā i lā tün/ fā i lā tün/ fā i lā tün/ fā i lün

1 Her ḩaçan olsa mü’ezzin cān ile gülbang-zen
İtmege farzı edā ḩalḩar ayaĝa merd ü zen

2 ŧūret-i daʿvet için yaptı menāre ehl-i ḩayr
Çünkü var maʿnāsı elbette bozulmaz bu düzen

3 Var yeründe sen menāre gibi ol ŧābit-ḩadem
Kim namāzın bāḩıl eyler mescidi ḩoyup gezen

4 Bir selām ile duḩūl eyler derūna ŧad sürūr
Dāḩil-i mescid olup var eyle iḩrāc-ı ḩazen

5 ḩavf-ı ḩaḒ’ dan sübḩa-i mercāna dönsün eŧk-i çeŧm
ḩaḳḳıyā reŧk itsün aña zīnet için dūr dizen

Ve lehu

DER ḩAḒḒ-I ḒAYYİM-I CĀMİʿ VE FĪH MİZĀḩ

*Mef ū lū/ fā ī lā tū/ me fā ī lū/ fā ī lūn*³⁰³

Mef ū lū/ me fā ī lū/ me fā ī lū/ fā ī lūn

- 1 Ḳayyım ki bāb-ı mescidi açar cırıl cırıl
 Ḳındıl gibi ḥidmete döner pırıl pırıl

- 2 Īkād-ı şem^ç -i gūşe-i miḥrāb eylese
 Yanmaz mı ḥiç āteş-i cānı ḥarıl ḥarıl

- 3 Ger çüb ucıyla eylese nāgāḥ münkesir
 Ḳındıl yağı üstine açar zırıl zırıl

- 4 Cabbār-ı ṭab^ç olmağla ehl-i tevlīt
 Ayda alur vazīfesin andan ḥırıl ḥırıl

- 5 Ey Ḥaḳḳī gūş-ı bāṭıla girse kelām-ı Ḥaḳ
 Gider iderek gürbe gibi ol mırıl mırıl

[100a] **Ve lehu**

DER ḤAḲḲ-I CEMĀ' AT

Fā ī lā tūn/ fā ī lā tūn/ fā ī lūn

- 1 Eylemez ' ahde ri' āyet bir nefes
 Bī-vefādur ḥalḳ-ı ' ālem bī-vefā
 Bülbül-i cāna idüp ṭab^ç ı ḳafes
 Pür-cefādur ḥalḳ-ı ' ālem pür-cefā

- 2 Cāmi' e gelmez görünmez farz için
 Ḥālını dergāḥ-ı Ḥaḳḳ' a ' arz için

³⁰³ Vezin ihmāli var.

Eylemez hergiz taşadduk karz için
Pür-marazdur buhl ile bulmaz şifā

3 Ger ezān oқinsa ger şağır olur hemān
Ḥāb-ı gāfletde güzer ider zamān
Olur ‘işyān ile yaḥşi iken yaman
Pür-keder olup dili bulmaz şafā

4 Ya münāfıkdur ya kāfirdür özi
Hem-çü a‘ mā mescidi görmez gözi
Beş vaқtde kıbleye dönmez yüzi
Yüz gidüp қalmış durur ‘ayn-ı kafa

5 Ābdest almaz var iken bunca şu
Yüz yumaz iki cihānda bī-vuzū
Dā’imā dünyāyı eyler ārzū
Eylemişdür anuñ ile iktifā

6 Hāḳḳıyā eyle ṭahāret cümleden
Yu vücūduñ pāk ola cān u beden
Hāḳḳ’a karşı dā’im istiḳbāl iden
Yüzini görüp ‘ıyān olur ḥafā

[100b] **Ve lehu**

DER HAḲḲ-I BURUSA

Me fā i lün/ fe i lā tün/ me fā i lün/ fe i lün

1 Burusa şehri olup dilde şöhre-i ‘ālem
Bilād içinde odur şimdi şöhret ile ‘alem

- 2 Yazıldı levh-i vücûda çü Ka'be'den soñra
Çeküp keşide-i zātın uzatdı hayli qalem
- 3 Aña şu virdi Hudā 'arq-ı pāk-i Kevşer'den
İçen mariz ider ol nefesde def' -i elem
- 4 Kimi burûdet-i qalbe müsahhîn-i a' del
Kimi suhûnet-i tab' a müberrid-i eslem
- 5 Olup mu' allim-i evvel mürebbî-i halkı
Zuhûra geldi nice merd-i a' ref ü a' lem
- 6 Kitâb-ı hikmeti itdi qalem-zen andan nesh
Çü gördi cā-yı sühan yok ne lâ ne hod lem lem
- 7 Midâd-ı qalb-i süveydâ ne dürr ider bîrûn
Olnca mevc-zede feyz-i ' ilm çün ' aylem³⁰⁴
- 8 Olursa fâlib-i Mi' râc-ı ma' nevî sâlik
Bulina Bursa'da belki o maqlaba süllem
- 9 Şu dil ki hürmen-i ' âlemde dâne-cû oldı
Virürse naqd-i irâdet vire o şehre selem
- 10 Seni bu vaşf ile Haqqî işiden ' âşık dir
Varup Burusa'da ben de qalam ne çâre kılam

³⁰⁴ Bañr [Müellifin notu]

[101a] **Ve lehu**

BÎ-ZEBÂN-I ZÂHİR LÂ HAYR VE LÂ ŞER

Me fâ î lün/ me fâ î lün/ fe û lün

1 Yüzün gördüm hayâl-i h^ıâba düşdüm
Şafâ-yı ‘arızuñda âba düşdüm

2 Görüp nâgâh tâk-ı ebrvânuñ
Derûn-ı heykel-i mihrâba düşdüm

3 İdüp zülf-gir-i hakîrûñ senüñ seyr
Yem-i hüsnuñde bir girdâba düşdüm

4 Ruḥ-ı pertev-fürûzuñ şevḳi ile
Bağılsa âteş-i pür-tâba düşdüm

5 Bu Ḥaḳḳî ‘aşîka gel fetḥ-i bâb it
Ṭaleb-kâruñ olup ebvâba düşdüm

Ve lehu

DER ḤAḲḲ-I İSTANBOL

Me fâ î lün/ fe î lâ tün/ me fâ î lün/ fe î lün

1 Serîr-i Ḥazret-i Ḥân Aḥmed a‘nî İstanbul
Sezâdur eylese vaşfin belîğ anuñ bol bol

2 Yüzini baḥr-i siyâha virüp o çehresi aḳ
Nesîm-i baḥar ile kâküllerin ider ḳol ḳol

3 Hişār-ı dāhili anuñ beden besān oldı
Tarā'ıķı çü' urūk-ı beden durur yol yol

4 İçinde ehl-i dili baħr-i feyzdür anuñ
Ki buķ' alarla' imāret-pezirdür şāğ şol

5 Şu cān ki kīse-i müflis gibi bugün ola boş
Di aña zāhir ü bāṭın Sitānbul'a var ıol

6 Anuñ bu bende-i Ḥaķķī nice medihin ide
Ki bu ra' iyyet-i dā' i şeh-i cihāndur ol

[101b] **Ve lehu**

DER ḤAĶĶ-I MEKKE VE KA' BE-ŞERREFEHÜMA'LLĀHÜ TA' ĀLĀ-

Me fā ī lün/ me fā ī lün/ me fā ī lün/ me fā ī lün

1 Güher kim Ka' be-i' ulyādur aña Mekke kān oldı
Ne kān belki o cennet kıt' asına hoş mekān oldı

2 Ḥarīm-i ravza-ı lāhuta beñzer kim anuñ ehli
Ĝarīķ-ı baħr-i envār-ı Ḥudā rüḫāniyān oldı

3 Ḥarem'den Ḥill'e dek maḥlül-zerdür riğ-i berrākı
Türābı kühl-i çeşm-i cān-ı a' yān-ı cihān oldı

4 Kıbāb-ı nürdur ebyāt-ı cennet kıt' a-ı Mekke
Kim anda olsa mesken-sāz cennet-āşiyān oldı

5 Safā vü Merve mābeyni ḥıyābān-ı cinānīdür

- İki sū rū-be-rū envā' -ı maḥlūba dükān oldu
Tetimme
- 6 Menārāt anda naḥl-i ḳad-keṣīde peyker olmuṣdur
Derūn-ı Ka' be Firdevs-i mu' allā-yı cinān oldu
- 7 Ya bir mestūre-i ' iṣmet-serāy-ı pādiṣāhīdür
Ki eksūn-ı siyāh-ı zer-nesic iḳre nihān oldu
- 8 Ya bir ḥavz-ı Őekerdūr anda mīz-āb-ı zer-i rengīn
Dili sīr-āba gūyā lūle-i Őīrīn-i dehān oldu
- 9 Ya bir ma' Őūḳadur kim zīr-i zeylinde Ḥacer Őaḳlar
Şikest-i ehl-i pendār itmege beste-miyān oldu
- 10 Yanında minberi bir ũtī-i ser-sebze beñzer kim
Ḥaṭīb-i ḥuṭbe-gūy üstinde aña tercümān oldu
[102a]Tetimme
- 11 Őafā-yı zemzemi eyler kūdūretten dili Őāfī
Őifā-yı cān iḳün ḥaḳ-ı cihāna armaġān oldu
- 12 Ṭurur her kūŐesinde ḳār maḥfil ḳār mezhebde
ḤuṣūŐan maḥfil-i Nu' mān niŐān-ı ehl-i Őān oldu
- 13 Ḥarīm-i Ka' be kim yoḳdur nazīri devr-i ḳarḫ iḳre
Egerḳi ' arş-ı a' lā anuñ ile imtiḥān oldu
- 14 Ḓekildi geldi her sūdan ḳavāfil aña Őevḳ ile
Ki ol ũmmü'l-Ḳurrā'dur sā'ir aña beḳḳe-gān oldu

- 15 Tavāfinda sekīnet var namāzında ḥalāvet var
Nigāhı içre raḥmet var ne cā-yı imtinān oldu
- 16 Aña bir kez giren görmez taşalluṭ dest-i a‘ dādan
Ki zāhirde vü bātında maḳām-ı pür-emān oldu
Tetimme
- 17 Güzer itseñ Minā’ya cümle ümniyyeñ olur mebzül
Nitekim zebḥ-i ḳurbān ile anda ḳan revān oldu
- 18 Anuñ kim oldu ḳurbānı vü reym-i cemresi maḳbül
Maḳām-ı ğayba merfū‘ olmağ ile bī-niṣān oldu
- 19 Nedür kūh-ı ‘ Arefe ḳubbetü’l-İslām-ı ‘ ālemdür
Kim anda vaḳfeye ızn-i Ḥudā-yı müste‘ ān oldu
- 20 Ne vaḳfe kim vuḳūfı vāḳıf-ı esrār ider cānı
Degil ‘ afv-ı günāha yalıñız ol cür‘ a-dān oldu
- 21 Nedür ol Kūh-sār-ı Nūr kim anda nüzül idüp
Kelām-ı Ḥaḳ şifa-yı cümle-i emrāz-ı cān oldu
- 22 İrişdi Ḥaḳḳıyā tevfiḳ-i Ḥaḳ med‘ uvv-ı ḥacc olduñ
Bi-ḥamdillāh bu in‘ ām ile cānuñ şād-mān oldu

[102b] **Ve lehu**

DER ḤAḲḲ-I MESCİD-İ NEBEVİ -‘ ALEYHİ’S-SELĀM-

(6+5) (5+6)

- 1 Maḳām-ı Hudā'dur maḳām-ı Rasūl
Hudā-y-iledür yād-ı nām-ı Rasūl
- 2 Hudā'yı ḳabūl eyleyen ehl-i dil
Rasūl'i daḫi eyler āḫir ḳabūl
- 3 Nedür sırr-ı vaḫdet bilürseñ eger
İdersin ḫuzūr-ı Nebī'de müşūl
- 4 Ki Ḥaḳ'dur anuñ bātını şübhesiz
Bu sözden şaḳın eyleme sen 'udūl
- 5 Yüri 'āşık-ı şādık iseñ eger
Anuñ āştânında ḫidmetde ol
Tetimme
- 6 İdüp aña pervāz bülbül gibi
Var eyle anuñ ravzasına duḫūl
- 7 Ne ravza ki çeşm-i cihān görmedi
Figān içre bülbüleri şaḡ u sol
- 8 Derūnında hecdeh sūtūn var anuñ
Kim ol ḳubbe-i ḳabri oldu ḫamūl
- 9 Anuñ remzidür on sekiz biñ cihān
Aña girmez efkār u irmez 'uḳūl
- 10 Müşebbek durur çevresi lâ-naẓīr

- Ki tā bulmaya ḥud‘ a erbābı yol
Tetimme
- 11 Çekilmiş serā-perdesi var güzel
Olagör serā-perde ehli ne ḳul
- 12 Civārında ol şāhuñ āsūdedür
İdüpdür vezīrini anda ḥulül
- 13 İki muttaşıl ḥānedür yek ḳafes
Birinde yatur ‘ izzet ile Betül³⁰⁵
- 14 İner her gice yetmişer biñ melek
Daḫi ol ḳadar gündüz eyler nüzül
- 15 Per ü bāl urup Muştafā ḳabrine
Anı ḫıfz idüp eylemezler nükül
[103a]Tetimme
- 16 Ḥudā’nuñ iner raḫmeti çün maṭar
Daḫi feyzi cārī olur çün süyül
- 17 Bulur ol nem ile nemā bāğ-ı dil
Gönül gülşeni bulmaz aşlā zübül
- 18 Anuñ zā’ir-i dergehi Cebre’ıl
Ne deñlü muḳīm olsa olmaz melül
- 19 Zamānındaki mescidüñ sāhası

³⁰⁵ Fāṭıma [Müellifin notu]

Tamām yüz zira‘ oldı bil ‘ arz u ʔül

- 20 Anuñla teberrük ider evliyā
Bilür ƙadrini cümle ehl-i vüŝül
- 21 Huŝuŝan ki mihrāb u minber daħi
Nice üstüvān oldı anda uŝül
Tetimme
- 22 Giren bār-gāhına ol Һazretüñ
İder anı ta‘ zīm ü itmez zühül
- 23 Varan dergehine ƙarīb ü ba‘ id
Ƙalur ŝevƙ ile anda itmez ƙufül
- 24 Dirīg itmedük sünnet ile ‘ amel
Çü ħurŝid-i ‘ ömr itdi aħir ufül
- 25 Bu deñlü nefes oldı zāyi‘ ħayf
Geçüp gitdi ğafletle bunca fuŝül
- 26 İrişmez ise feyz ü fazl-ı Hudā
Bizi n’eyleye baƙ vebāl-i fuzül
Tetimme
- 27 Ŝefā‘ at eyā ŝāhib-i nīg-ħū
Eyā cān-ı ehl-i ‘ uƙül u nüƙül
- 28 Bugün dergehe ‘ arz idüp ħālimüz
Ƙapuñda tazarru‘ la olduƙ se’ül

29 Bizi şöhre-i şehri-ı haşr eyleme
Meded setrle eyle ehl-i humûl

30 Didi Hâk “ve ezvâcühü ümmehât”³⁰⁶
Sen olduñ peder biz saña çün tufûl

31 Dil-i Hâkķi-i zâra vir perveriş
Kemâle irişdi marâzdan nühûl

[103b] **Ve lehu**

Fā i lā tūn/ fā i lā tūn/ fā i lā tūn/ fā i lūn

1 Gelüñüz şubḥ u mesā şāhib-i ezķār olalum
İctihād eyleyelüm cān ile der-ķār olalum

2 ‘Işķ u şevķ-i Şamedī’den içelüm bāde-i şāf
Kendimüzden geçelüm her nefes ev-gār olalum

3 Dili ilhām-ı ilāhī ile ma‘ mūr idelüm
Nice bir vesvese gel fāriğ-i efķār olalum

4 Merd iken böyle zen-i dehre zebūn olmaķ ne
[104a]Ḥayf kim ğaflet idüp peyrev-i mekkār olalum

5 Şeref ü ‘izzet-i cān u dili ķulluķda bulup
Ḳoyalum dūn olanı ḥādīm-i ḥūnkār olalum

³⁰⁶ “Onun (Peygamberin) eşleri de mü'minlerin analarıdır.” Ahzâb, 33/6.

- 6 Hakkıyā kāfir-i ʿışk olmayalum ʿālemde
Anı inkār idene şāhib-i inkār olalum

Ve lehu

Fā i lā tūn/ fā i lā tūn/ fā i lūn

- 1 ʿIşk u şevk ile bizi aldı gönül
Feyz-i Hakk ile katı taldı gönül

- 2 Çün taleb-kār idi tā evvelden
ʿĀkıbet maṭlabını buldı gönül

- 3 Bilmeyen hayret-i ʿışkuñ hālın
Dir bu hāl ile ʿaceb n’oldı gönül

- 4 Açılıp bāğ-ı beḳāda āḫır
Bu fenā gülşeninde şoldı gönül

- 5 Yine dürr-i ḫikem çıkarmak için
Özge deryāya bugün taldı gönül

- 6 Hakkıyā Kaʿbe-i zāta irişüp
Oldı anda muḫim u taldı gönül

[104b] **Ve lehu**

Fā i lā tūn/ fā i lā tūn/ fā i lā tūn/ fā i lūn

- 1 Nār-ı ʿışk içre şu dil kim ola pür sūz u güdāz
Kül olup küll-i vücūdı gide āşār-ı mecāz

- 2 Kayd-ı keşretden idüp kendi vücūdın muṭlaḳ
‘ Ālem-i vaḥdete bülbül gibi ide pervāz
- 3 Şaff-ı evvelde nice ḳā’im ise rüz-ı ezel
İrişüp ol deme āḥir ḳıla vaḥdetde namāz
- 4 Maḥv olup ‘ āḳıbetü’l-emr rüşüm-ı imkân
Ḳuds-i zāt ile ide seyr-i vücūba āġāz
- 5 [105a]Ḥaḳḳ ile ḥaḳ ola bir vech ile kim zātında
Ḳalmaya zerrece evşāf ne nāz u ne niyāz
- 6 Resm-i fānide ola ma’ nī-i bāḳī zāḥir
Ola esmā-ı cemīle ile zātı mümtāz
- 7 Sırr-ı iḥlāşa irişdüñse bugün ey Ḥaḳḳī
Eḥadiyyetde fenā bul şamediyyet ola bāz

Ve lehu

Fā i lā tün/ fā i lā tün/ fā i lā tün/ fā i lün

- 1 Ey gönül Ḥaḳ’da fenā bulmaġa himmet eyle
‘ Ālem-i vaḥdete sırr ile ‘ azīmet eyle
- 2 Mürşid-i kāmili bulduñsa elin tut irken
Cāna ḳalma seri vir sırr ile soḥbet eyle
- 3 Cümle eşyāda şuhūd eyle cemāl-i Ḥaḳḳ’ı
Ne ḳadar var ise esmāya maḥabbet eyle

4 Keşret içre çü ola ‘ ayn-ı müsemmə zâhir
Keşrete bakma müsemmə ile vaḥdet eyle

5 Sendedür nūr-ı ezel sendedür sırr-ı ebed
Saña senden seni bulmağa seyâhat eyle

6 Haḳḳıyâ Haḳḳ’a duḥûl itmede âdâb gerek
Kendüñi ‘ ışḳ ile var lâyıḳ-ı vuşlat eyle

[105b] **Ve lehu**

Fâ i lâ tûn/ fâ i lâ tûn/ fâ i lâ tûn/ fâ i lûn

1 Ey ḥabîb-i Kird-gâr u v’ey ṭabîb-i rûz-ı gâr
Merhem-i luṭfuñ umar ‘ âlemde her bir dil-figâr

2 Kalmadı esrâr-ı küntü kenzden maḥfi ebed
Olalı mecmû‘ a-i zâtuñ cihâna âşikâr

3 ‘ Işḳ u şevḳuñla cihân sûz u güdâz itmekdedür
Serde sevdâ-yı maḥabbet eyleyüp cânına kâr

4 Dâm-gâh-ı ḥüsnüñ üzre dâne-i ḥalüñ görüp
Ṭâir-i ḳudsî saña ol demde olmışdur şikâr

5 [106a]Çün ser-i sebzüñ naẓar-gâh oldu sulṭâna ezel
Tâ ebed oldu cihânda kâm-bîn ü kâm-kâr

6 Ṭutmasa dâmân-ı şer‘ uñ şıdḳ ile ger bir velî

Yâ Nebiyyallâh olmaz âhîretde rest-gâr³⁰⁷

7 Müşteri-i ‘ışkuñ olmağdur bu bāzār içre dil
Hâbbetü’l-ķalbi ider mi andan ‘ârif ihtikâr

8 Yâ Rasûlallâh ne var luţfuñla bir yâd eyleseñ
Hâķķi-i ‘âşık seni ah eyleyüp her dem añar

[106b] **Ve lehu**

Fâ i lâ tün/ fâ i lâ tün/ fâ i lâ tün/ fâ i lün

1 Yâ Rasûlallâh açıldı çün ezel vağdet güli
Tâ-ebed olduñ o vağdet gül-şeninüñ bülbüli

2 Belki sensin ğonce-i vağdet ki senden bûy alup
Eyledük âşüfte-i bû bülbül-i cân u dili

3 Ravzaña dâhîl olan elbette olur hoş-meşâm
Gül-bün-i gül-zâr-ı ğudse irişür bî-şek eli

4 Hâl-i vechüñ oldu reşk-i fülful-i Hindû-sitân
Ēande ğördi bû-sitân çün kâkülüñ hoş sünbüli

5 [107a] Eylese meyhâne-i ‘ışkuñda dil yek cür‘ a nüş
Nişvesinden mest olup yâd eylemez olur müli

6 İsm-i ‘azamsın senüñle ķâ’im oldu ķâ’inât
İtdi ğerden-bend zâtuñ bu cihânuñ heykeli

³⁰⁷ Necât ehli [Müellifin notu]

7 Çün didüñ “küntü nebiyyen”³⁰⁸ bildiler sultānlıgıñ
Her ne emr itdüñ ise ervāh didiler belī

8 Bülbül-i gül-zār-ı hüsünüdür bu Hakkī ‘āşıkuñ
Artar eksilmez habībā gice gündüz gulğuli

[107b] **Ve lehu**

Fā i lā tün/ fā i lā tün/ fā i lā tün/ fā i lün

1 Yā Rasūlallāh ‘ışkuñ ile devr eyler felek
Yā Habīballāh şevkuñ ile seyr eyler melek

2 Pādişāh-ı ma‘ nisin dīvān idersin dem-be-dem
Hāşıl olur ümmet-i merhūmeye herbir dilek

3 Pertev-i nūr-ı ruḡ u ṭārīkī-i geysūlaruñ
‘ Aks idüp āfāқа zāhir oldı bu lem‘ ü ḡalek

4 Şanki zer-endūde misdür naqd-i ḡāl-i zāhidān
İntikāda anı bu ‘ālemde ‘ışkuñdur meḡek

5 [108a] Yā şefi‘ e’l-ḡalk rüsvā-yı günāh olduḡ meded
Defter-i a‘ mālimumuzden kı1 sevād-ı cürm-i ḡak

6 Āşinā-yı ‘ışkuña bīḡānelik yoḡdur ebed
Āsitāneñ ḡādimi olsa n’ola bī-reyb ü şek

³⁰⁸ Bkz. İbn-i Ebî Şeybe, a.g.e, s. 329.

- 7 Yâ Nebiyyallâh sırruñ sırr-ı Hâk'dur şübhesiz
Cism-i pâküñde bile yoğdur saña bir müşterek
- 8 Yâ emîne'l-vağy senden çok durur h̄vâhiş velî
Hâkķi-i 'irfân-cüya feyz-i ilhâmuñ gerek

[108b] **Ve lehu**

Me fâ î lün/ me fâ î lün/ me fâ î lün/ me fâ î lün

- 1 Saña âyinedür işbu mezâhir yâ Rasûlallâh
Olupdur vech-i pâküñ anda zâhir yâ Rasûlallâh
- 2 Olupdur sırr-ı zâtuñ cümleye sârî hâkķatde
Senüñle devr ider bu dehr-i dâhir³⁰⁹ yâ Rasûlallâh
- 3 Vücûduñ 'âlem-i hejdeh-hezâra rağmet olmışken
Görüñdün seyf ile zâhirde kâhir yâ Rasûlallâh
- 4 Nifâğ erbâbını mağlûb-ı seyf-i zecr ü kahr itdüñ
Hafâda kâldı bîmüñden mücâhir yâ Rasûlallâh
- 5 [109a]Ezel Hâk tıynet-i aşliyyeñi çün şüst ü şü itdi
Tenüñ tayyîb dilüñ hem kıldı tâhir yâ Rasûlallâh
- 6 Kânâdîl-i felek vechüñden idüp iktibâs-ı nûr
Ziyâ-güster güher-veş oldı zâhir yâ Rasûlallâh

³⁰⁹ Mübâlağa [Müellifin notu]

7 Ulü'l-ebşâr olanlar itdiler cümlesini taşdıķ
Çü vechüñ gözlerine oldu bâhir yâ Rasûlallâh

8 Senüñ enfâs-ı kıdsiyyeñden aldı çok nefes Hakkı
Anuñçün oldu evşâfuñda mâhir yâ Rasûlallâh

[109b] **Ve lehu**

Fâ i lâ tün/ fâ i lâ tün/ fâ i lün

1 Ey Rasûl-i ümmet-i hayru'l-ķurûn
Merhabâ yâ merhabâ yâ merhabâ
Perde-i ervâhđan olduñ bürün
Merhabâ yâ merhabâ yâ merhabâ

2 Muntaızırdı cümle-i ' âlem saña
Nergis-âsâ gözler idi her yaña
Gördiler âhir señi aña aña
Merhabâ yâ merhabâ yâ merhabâ

3 Būyuñ ile gül-sitānda bitdi gül
Hāk-i bustān miske döndi gitdi kül³¹⁰
[110a]Rūyuñ ile güldi vech-i ' aķl-ı kül
Merhabâ yâ merhabâ yâ merhabâ

4 Müjdeñ ile oldılar gülbāng-zen
Na' ralar urdılar anda merd ü zen
Hamdülillâh buldı ' âlemler düzen
Merhabâ yâ merhabâ yâ merhabâ

³¹⁰ Hākister [Müellifin notu]

- 5 Hakkıyâ oldı vücūd-ı Muştafa
Cümle halka bâ' iş-i zevk u şafâ
Merhabâdur vird-i erbâb-ı vefâ
Merhabâ yâ merhabâ yâ merhabâ

[110b] **Ve lehu**

[4+3]

- 1 Gelün tövbe idelüm
Ey ümmet-i Muḥammed
Râh-ı Hakk'a gidelüm
Ey ümmet-i Muḥammed
- 2 Hâb-ı gâflet nice bir
Cürm ü zellet nice bir
Bu mezellet nice bir
Ey ümmet-i Muḥammed
- 3 Zuhûr eyledi eşrâṭ
Ḳuruldı halka şırât
Hisâb var kırâṭ kırâṭ
Ey ümmet-i Muḥammed
- 4 Vardur diyü şefâ' at
Nedür bunca şenâ' at
Ḳapandı bâb-ı tâ' at
Ey ümmet-i Muḥammed

- 5 İdün addũnũz ũ lām
Bulasız Hak'dan selām
Budur Hakkĩ'den kelām
Ey ũmmet-i Muammed

[111a] **Ve lehu**

Fā i lā tũn/ fā i lā tũn/ fā i lũn

- 1 Āh u zār eyleyenũn yok  adedi
Herkes Allāh'dan ister mededi
2 Her kimũnle mũzākere itseñ
Olur elbette Őikāyet Őadedi

Ve lehu

Fā i lā tũn/ fā i lā tũn/ fā i lũn

- 1 Kime aldı bu cihān dārını gŕr
Ba gedāsına cihān-dārını gŕr
2 Hardala beñzer anda rāat-ı rũ
Taqlarca olan ekdārını gŕr

Ve lehu

Fā i lā tũn/ fā i lā tũn/ fā i lũn

- 1 Neye beñzer cihānda fiŐk u fũcũr
Nũr u fersiz hemān Şeb-i deycũr
2 Rũz-ı rũŐen miŐāldũr tavā
Feyz āir oldu ũ bar-i mescũr

Ve lehu

Fā i lā tũn/ fā i lā tũn/ fā i lũn

- 1 Mâderinden bu zamân içre toğan
Kılllet-i ‘ömrle oldu çü toğan
- 2 Kendini şalup ehl-i tül-i emel
Boğazına taķar uzun urgân

Ve lehu

Fâ i lâ tün/ fâ i lâ tün/ fâ i lün

- 1 Tâli‘ -i âdem olsa necm-i Zühâl
Olmaz elbet nazâr-ı Hâķķ’a maħâl
- 2 Eşer-i nür gerekdür ezeli
Bir degil sürme-keş ile ekhel

[111b] **Ve lehu**

DER FESÂD-I RAĀAM BÂ-TECNİS-İ HAĀĀ

Me fâ î lün/ me fâ î lün/ me fâ î lün/ fe û lün

- 1 HaĀa-yı haĀĀ-ı kâlem-zen ider reşîdi resîd
Yazar yarar sūzı şūr u ruķūmı hem zaķķūm
Hudâ cüdâ ide andan anuñ yed-i bedini
Āalem gibi ola âħir bürîde-i hulķum

Ve lehu

Me fâ î lün/ me fâ î lün/ fe û lün

- 1 Nedür taşħîf-i kâtib ey kâlem-zen
Ki taħrîr eyleye merħūmı mercūm
- 2 Nedür taħrîf idüp bir Ĥarfi taĀdîm
Yaza maħrūmı ola ma‘ kūs merħūm

Ve lehu

Mef ū lū/ fā i lā tū/ me fā ī lū/ fā i lūn

- 1 Kātib ki siri şir yazar sîr şûr olur
Nādân-ı kâsver ola huţûtı kuşûr olur
- 2 Bûm u nûsûrî bir kuru laqlaq şanursa ger
Ker³¹¹ ola sem‘ i andaki yevm nûşûr olur

Ve lehu

- 1 Şafî şık yazma şakın sâķini
Bıçâķ nacâķ gibi itme kânı gibi kını³¹²

[112a] **Ve lehu**

“Āf u küf” dirler; “āf”dan ğalaţdur ki ţab‘ uñ teneffür itdügi nesnedür. “Küf” zamlâ Türkîdür.

“Mu‘ āf u müselleme” dir; “mu‘ āfi”den terĥim olunmuşdur. İbn-i Kemâl bilmeyüp ğalaţ u ĥaţāya ĥaml itmişdür.

“Muĥarrā”, pişdi dirler; “müherre”dür ki mahmûzdur. Velâkin “ĥa” vü “hā”nuñ teķârûbi olmaĝla lisân-ı ‘ āmmede “ĥā” ile şāyi‘ dür.

“Yaĥnî” ki laĥm-ı maţbûĥdur. ‘ Acem “ĥā”la isti‘ māl ider. Nitekim Mesnevî Şerîf’de vâķi‘ olmuşdur. Fe-emmā aşlı “yehni”dür, ‘ Arabîdür. Nitekim “henî’ en mer’iyyen” dirler.

“Hoşmerî” ki ekşer kura ehli ţabĥ iderler. Aşlında “ĥoş-mer’î”dür ki bir cüz’i Fârisî ve bir cüz’i ‘ Arabîdür ki ‘ Acem “güvârende” dir. Boĝazdan sühûlet ile münĥadar olup “siñici” ma‘ nâsına.

“Ķagırdı” dirler; bir ağacı zor idüp kökünden çıkarsa aşlı “ka‘ rıdı”dur. Nitekim Ķur‘ân’da “münka‘ ir”³¹³ gelür; “kökünden kopardılmış” ma‘ nâsına.

³¹¹ Ehemm [Müellifin notu]

³¹² Vezin yok.

³¹³ “İnsanları köklerinden sökülmiş hurma kütükleri gibi kaldırıp atıyordu.” Kamer, 54/20.

“Maṭara” dirler ma‘hūd deriden zarfa ki andan şu içüp ba‘zı hācāt için isti‘māl iderler. Aşlı mıṭharadur, kesr-i mīmle “ālet-i ṭahāret” ma‘nāsına. Egerçi ki Şaḥīḥ-i Buḥārī Şerhi’nde Kirmānī fetḥ-i mīm ile daḥi tecvīz itmişdür. Fe-emmā evlā olan kesrdür.

“Şār” dirler şehre. Velākin ‘Acem “şāristān” dir. Nitekim Tefsīr-i Yezdī’de vāki‘dür.

“Ḳar” dirler ki buz nev‘indendür. ‘Acem “berf” dir. Pes, Türkīde bu ıtlāk Ḥabeşī’ye kāfūr ıtlākı gibidür. Zīrā ḳaruñ ḳararı yoḳdur.

[112b] **Ve lehu**

“Ḥaḳḳ-ı sābıḳa” ve “istişhād-ı kāzibe” ve “in‘ām-ı ḡālib” ve “ıştabl-i ‘āmire” ve “maṭbaḳ-ı ‘āmire” ve bu iş bizim cemilemizdür.

Dirler ki mevşūfi müzekker irād itmekle zāhiren şıfaṭ ile mevşūf arasında muṭābaḳat bulunmaz. Bināen alā hāzā İbn-i Kemāl isti‘māl-i mezbūruñ sırrından ḡāfil olup kelimāt-ı mezkūreyi ḥaṭā vü ḡalaṭa ḥaml itmişdür.

Sırrı budur ki kelimāt-ı mezkūre taşarrufāt-ı ‘Acem üzerine vārid olmuşdur. Nitekim “ma‘şūḳa” ve “arza” dirler, murād “ma‘şūk” ve “arz”dur.

Ve bir daḥi budur ki o maḳūle kelimāta ilḥāḳ olunan “tā”lar mübālaḡaya maḥmūldür. Ve “tā”nuñ mübālaḡa için geldiḡi şāyi‘dür. Nitekim “allāme” dirler mübālaḡa ile, ‘ālim olan kimseye. Yoḳsa te’nīş için degildür. Tā ki ‘adem-i muṭābaḳat ile mecrūḥ u müzeyyef ola.

Ba‘zı “tā”lar daḥi vardur ki aşlında te’nīşe delālet için vaz‘ olunmuş iken ol ma‘nādan münsalih olmuşdur; zāt lafzında olduḡı gibi. Anuñçün “zāt-ı şerīf” dirler, “şerīfe” [113a] dimezler.

Pes, “ḥaḳḳ-ı sābıḳa” demek meşelā mübālaḡa ile “ḥaḳḳ-ı sābıḳ” dimekdür. Ve bu maḳūle mevāzi‘ da olan mübālaḡa te’kīde maşrūf veya envā‘-ı ḥuḳūḳa müveccehdür.

Nitekim Ḥaḳ Ta‘ālā ḥaḳḳında “Alīm” denilür. Keşret-i ‘ilme nāzır veya vefret-i ma‘lūmāta dā’irdür. Ve “Tevvāb” denilür. Zīrā bisyār ‘ibāduñ tevbelerin ḳabūle ḳarīn

itmişdür. Ve bir daği tevbelerin bir vechle abl ider ki mznibi ‘adem-i mznib menzilesine tenzl ider.

Nitekim Hk Ta‘l’ya ‘‘a’’ tlk olunsa ya makeleye veyahud maabbet-i m’ekkedeye mamldr. Ve ill ‘k ifrt- maabbete dellet ider. ft- Hkk ise i‘tidlle muttaıfdur, ifrtla degil. Velkin bu mblaatda ihm olmamaqla Hkk zerine tlk olundu.

Ve ill Hkk’a ‘‘Alm’’ denilr, ‘‘allme’’ denilmez. Zr ‘‘allme’’ lafzında ihm- te’n vardur. Bu cihetdendr ki zt lafzından daği te’ni tecrid itmişlerdr. Zr eger Allh Ta‘l zerine tlk olunur.

Fe’fhem hedkallh Ta‘l. Hkk.

[113b] **Ve lehu**

خطبة

الحمد لله الذي خلق الأرواح و الأجسام، و جعل الظلمات و النور في الليالي و الأيام، فسبحانه من إله دلت على ذاته آياته العظام و الصلوة و السلام على سيدنا محمد المبعوث إلى خير الأمم من الأنام، و على آله و أصحابه و خلفائه الراشدين أبي بكر و عمر و عثمان و علي و من تبعهم إلى يوم القيام، موعظة أيها المؤمنون [114a] انظروا إلى صنع الله الملك العلام، و أيقنوا إتقانه إن كنتم من أولي العلم و ذوي الأفهام، و ارجعوا إلى ربكم بشكر النعماء و صبر الآلام، و فوضوا الأمور إلى الحكيم فإن فيه السلامة، و توكلوا على الله توكلًا دائمًا بلا انصرام جعلنا الله و إياكم من المشتغلين به على الدوام، و شرفنا بلاقائه و جماله في دار المقام

HUTBE

[Ruhları ve bedenleri yaratan, gndz nur, geceyi karanlık kılan Allh’a hamdolsun. O diğer ilahlardan mnezzehtir. Yce ayetleri zatına delildir.

Salt ve selm en hayırl mmete ve insanlara gnderilen Hz. Muhammed’e (s.a.v), line ve ashabına ve Rait halifeleri Ebubekir mer, Osman ve Ali’ye ve kıyamet gnne kadar onlara tbi olanlara olsun. Bu sizlere bir gttr.

Her eyi bilen, mlk sahibi Allh’ın yarattıklarına bir bakın! ayet akıl ve kavrayı sahibi iseniz yaratılıtaki intizamı kavrayın. Nimetlere kr, ızdıraplara sabır ile Rabbinize ynelin. İleri Hakm’e havale edin. Zira bunda selmet vardır. Kesintiye uqratmaksızın srekli bir tevekkl ile Allh’a tevekkl edin.

Allâh sizi ve bizi dâimî olarak kendiyile meşgul olanlardan kılıp dâr-ı bekâda cemâliyle şereflendirsin.]

[114b] Ve lehu

خطبة

الحمد لله واجب الوجود، مفيض الخير و الجود على كل موجود، مبلغ الأمر بالطاعة و السجود، فسبحانه من إله كل شيء يسبح بحمده من أهل الحجاب و الشهود و الصلوة و السلام على سيدنا محمد المصطفى المحمود، و على آله إلخ و من تبعهم من أهل طاعة المعبود. موعظة أيها المؤمنون، إن الله تعالى[115a]أمر بالأحكام و حدّ الحدود، فلا تقربوها فإنه غير مردود، اتقوه تهتدوا إلى طريق دار الخلود، و اعملوا صالحا بما عين لكم من الشروط و القيود جعلنا الله و إياكم من الراسخين في العلم و العمل و محافظة العهود، و عصمنا من الجهل و الكسل و النقض و الجحود

HUTBE

[Vacibü'l-vücut olan, tüm mevcudat üzerinde her türlü hayrı ve bereketi yayan ve itaat ve ibadeti emreden Allâh'a hamdolsun. O diğer ilâhlardan müstağnidir. Görünür ve görünmez âlemde her şey onu hamd ile tesbih eder.

Salât ve selâm Mahmud Muhammed Mustafa'ya (s.a.v.), âline, ashabına ve Ma'bûda itaat ehli olan tâbilerine olsun.

Ey müminler, bu bir nasihattir. Allâh, hükümlere uymayı ve sınırlara riâyet etmeyi emretmiştir. Onlara yaklaşmayın. Zira Allâh bu konuda tavizsizdir, azabı da engellenemezdir. Ondandır sakının ki sonsuzluk yurdunu kazandıran yola hidâyet olasınız. Şartları ve sınırları sizin için muayyen olan sâlih amel işleyin.

Allâh sizi de bizi de ilimde ve amelde derinleşen ve ahdine bağlı kalanlardan eylesin. Bizi cehalet, tembellik, emirlere muhalefet ve inkârdan muhafaza buyursun.]

[115b] Ve lehu

خطبة

الحمد لله الذي جعل شهر رمضان للصيام و التراويح، و أنزل الملائكة في لياليه لحضور التسابيح، و نور المساجد و الجوامع بأنوار القناديل و المصابيح، و الصلوة إلخ محمد الذي أنزل عليه القرآن في شهر رمضان باللسان العربي الفصيح، و على آله إلخ و من تبعهم من أهل الدين الصحيح موعظة أيها المؤمنون [116a] عليكم بمراعاة شهر رمضان بالامتثال إلى الأمر الصريح، فإنه تعالى جعله فوق سائر الشهور بالترجيح، و احذروا عما يكرهه الله تعالى من أمر قبيح، فإنه إذا رأى عبده حيث نهاه لا يقبل العلل و لا يريح، جعلنا الله و إياكم من الرزان المراجيح، و شرف ألسنتنا بتلاوة كلامه البليغ المليح

تمت الخطب الثلاث بما فتح الله تعالى من العبارات و الألفاظ، لتكون وعظا للناس يوم الجمعة موقظا عن
غفلات القلوب و لحظات الألفاظ

HUTBE

[Ramazan ayını oruç ve teravîh için, gecelerini de melekleri tesbîh için yaratan; mescidlerini, camilerini kandiller ve lambalarla aydınlatan Allâh'a hamdolsun. Kur'an'ı fasîh Arapçayla Ramazan ayında indirdiği Muhammed'e, âline ashâbına ve doğru din üzere kâim olarak onlara tâbî olanlara salât ve selâm olsun.

Ey müminler, bu bir nasihattir. Apaçık emirlere tabî olarak Ramazan ayını gözetmeniz gerekir. Zira Allâhu Ta'âlâ tercihle Ramazan'ı diğêr aylara üstün kılmış. Allâh'ın hoşnut olmadığı çirkin işlerden sakının. Zira o kullarını nehyettiği fiiller üzerinde gördüğünde özür kabul etmez, yükünü almaz. Allâh sizi ve bizi alçak gönüllü, vakur kimselerden eylesin. Dillerimizi hoş, belîğ kelâmıyla şereflendirsin.]

[Lafîz ve ibarelerden takdir ettiği kadarıyla kalplerin gafletinden ve şerli bakışlardan uyandırarak cuma gününde insanlara bir öğüt olması için Allâh bu üç hutbeyi tamamlamayı nasibetti.]

[116b] **Ve lehu**

Fâ i lâ tûn/ fâ i lâ tûn/ fâ i lâ tûn/ fâ i lûn

- 1 Nice bir âfâk içinde 'âlem-i âşâra bağ
Gel vücûduñ şehrine gir âlem-i envâra bağ
- 2 Bu vücûduñ Mısr'ınun sensin 'azîzi ey gönül
Anda binbir pâyeden tertîb olan eṭvâra bağ
- 3 'Alem-i rûḥ-ı revândan eyleyüp 'azm-i sefer
'Âlem-i ḥalkı koyup emr içre şol esrâra bağ
- 4 Mâsivâdan yum gözüñ kim anda yoğdur nûr u fer
Mâsivâyı ḥalk iden şol Ḥazret-i Ğaffâr'a bağ
- 5 Ḥağğıyâ Ḥağğ'dan ḥaber virseñ hüve'l-ḥağğı gözet
Kim ene'l-ḥağğ berzahında 'âkıbet bir dâra bağ

Ve lehu

Fā i lā tūn/ fā i lā tūn/ fā i lā tūn/ fā i lūn

- 1 Oldı ‘ālem bir yaña insān-ı kāmīl bir yaña
Nitekim ten bir yaña vü anda şol dil bir yaña
- 2 Kimse bilmez kimsenüñ ħalin bu dünyāda ebed
Merd-i ‘āşık bir yaña dil-mürde ‘ākīl bir yaña
- 3 Keffe-i pindārla olmaz berāber nīstī
Kūh-i sengīn bir yaña barīk bir kıl bir yaña
- 4 Kimine zūhd ü selāmet kimine ‘ışķ u belā
Ĥāl ehli bir yaña ķāle ķalan il bir yaña
- 5 Bir şecerden Ĥaķķıyā itdi iki şu‘ be zuhūr
Her birisi oldı ķün Ĥābīl ü Hābīl bir yaña

[117a] **Ve lehu**

Me fā ī lūn/ me fā ī lūn/ fe ū lūn

- 1 Göñül ‘ışķuñ ile maĥzūn olupdur
Nice derd ü ġama māķrūn olupdur
- 2 Güher şandūķasıdur işbu göñül
Kim anda sırr-ı Ĥaķ maĥzūn olupdur
- 3 ‘Acūl olma eger düşdüñse ‘ışķa
Ki vuşlat vaķtine merhūn olupdur

- 4 Görelden h̄üsn-i bī-hem-tā-yı yārı
Gözüm hayrān gönül meftūn olupdur
- 5 Düşen zehr ü riyā bāzārına vay
Ticāretde atı maġbūn olupdur
- 6 Saña zannın ilāhī rāst eyle
Ki ışkuñ ile Haqqī nūn olupdur

Ve lehu

Fe ū lūn/ fe ū lūn/ fe ū lūn/ fe ūl

- 1 Gönül bülbul ü h̄üsnüñ oldı çü-gül
Açılsun gönül yūzesinde gül
- 2 Belā āteşinde yanup yaılup
Ne ten aldı ne cān heb oldı kül
- 3 Ne sırr-ı nihānīymiş³¹⁴ ışk-ı Hūdā
Ki idrāk itmez anı aql-ı küll
- 4 Bu gird-ābdan aşıa yok necāt
ı düşdi aña bilmeyüp bu gönül
- 5 Belā-yı hasen cennetidür bu ışk
Giren dil aña yer belādan ükül
- 6 Nice āmet-i serv-sāye bu derd

³¹⁴ Daı imiş [Müellifin notu]

Didi Hakkıyā lām-veş var bükül

[117b] **Ve lehu**

Fe i lā tün/ me fā i lün/ fe i lün

- 1 Dil dinür bende şüh bülbül var
Âteş-i sürh-ı ıışğdan gül var
- 2 Buldı hâlüm katı perîşânî
Bû-siñân-ı dilümde sünbül var
- 3 Ruğ-ı evrâğda bu haññ-ı siyâh
Yoğ dime anda sırr-ı kâkül var
- 4 Bin süvâr-semend-i himmet olup
Zîr-i rānumda özge düldül var
- 5 Sühanuñ virdi özge keyfiyyet
Hakkıyā anda neşve-i mül var

Ve lehu

Fā i lā tün/ fā i lā tün/ fā i lün

- 1 Ey gönül bülbül iseñ gül-zāra gel
Ol gülün şevkiyle âh u zāra gel
- 2 Cān alup cān virmede erbāb-ı ıışğ
‘Āşık iseñ sen de bu bāzāra gel
- 3 Gül-mişāl olup toğınma hāñıra

Hār gibi nice bir āzāra gel

4 Eyle Şimden Őoñra terk-i māsivā
Var fermān-ı dil-i bīzāra gel

5 Ma‘ Őiyet-i ālāyiŐden pāk olup
Bir gūn evvel tevbe-i evzāra gel

6 Vech-i pāk-i Hāķķ’a yūz tūt Hāķķiyā
Virme ğayra ruĥŐat-ı nezzāra gel

[118a] **Ve lehu**

Fā i lā tūn/ fā i lā tūn/ fā i lā tūn/ fā i lā tūn

1 Yā Rabbe’l-‘ālemīn bugūn derdüñe dūŐ oldu ğoñūl
Mātem oldu baña dūğūn derdüñe dūŐ oldu ğoñūl

2 ‘IŐķuñ deryā gibi ŐaŐdı mevc urup başımdan aşdı
Cigerūm ķaynadı piŐdi derdüñe dūŐ oldu ğoñūl

3 Meftūn olup cemālūñe ğayrān ķaldum kemālūñe
İrgör beni viŐālūñe derdüñe dūŐ oldu ğoñūl

4 Eyyūb gibi nālān oldum Ya‘ ķūb gibi giryān oldum
Ħalīl gibi ‘ūryān oldum derdüñe dūŐ oldu ğoñūl

5 Bu gird-āba dūŐen ķiŐi fenā-ı maĥz olur iŐi
Ħaldurup ğayrı teŐvīŐi ferdūñe dūŐ oldu ğoñūl

- 6 Derdüñ gelür baña dermān yahşi olur cümle yaman
Hāḫḫī bulmaz bundan emān derdüñe düş oldı gönül

[118b] **Ve lehu**

Fā i lā tün/ fā i lā tün/ fā i lün

- 1 ‘Andelibe her dem olmaz yār gül
Hefteye varmaz olur aḡyār gül

- 2 Berg-rīz olup nesīm-i şubḫ ile
‘Andelīb-āsā olur tayyār gül

- 3 Bülbüle karşı ḫatı ra‘nālanup
Gösterür rüy u riyā ‘ayyār gül

- 4 Ğamz ile açmaz diyü ḡonce-i dehān
Açmazın bāḡı olur seyyār gül

- 5 Hāḫḫī bülbül gibi gelmez ebed
Gerçi her dem açılır bisyār gül

Ve lehu

Fe i lā tün/ me fā i lün/ fe i lün

Fe i lā tün/ fe i lā tün/ fe i lün

- 1 Gitdi gül kesti ‘andelīb āhı
Hoş gör şimdi gelen dey-māhı

- 2 Mevsim-i nev-bahār vaşl şanur
Ğulgüle-sāz olur gönül ḡahı

- 3 Nice olmaya mürğ-i dil hāmūş
Oldı sırr-ı hazānuñ āgāhı
- 4 Berr ü baħr oldı perīşān aħvāl
Uçdı bülbül görünmedi māhī
- 5 Berg-i nergis saçıldı çün zer ü sīm
Bād-ı nā-sāz esdi nāgāhī
- 6 Ger dilerseñ gönülde şolmaz gül
Seyr kıł Hāķķī cemālullāhı
- [119a] **Ve lehu**
Fā i lā tūn/ fā i lā tūn/ fā i lūn
- 1 Gāh olur şādī yerine ğam gelür
Gūyiyā sūra bedel mātem gelür
- 2 Bir ħayāl-i ħ̄ābdur ħāl-i cihān
Anda bīdārī dile eslem gelür
- 3 Dil tennūrı böyle āteş-bār iken
Dīdeye andan dem-ā-dem nem gelür
- 4 Çāre-cūy-ı derd-i dil olma şaķın
Kim şeker dirken yerine sem gelür
- 5 Hāķķiyā ħālī deĝil meydān-ı ışķ

Ehl-i himmetden nice âdem gelür

Ve lehu

Fâ i lâ tün/ fâ i lâ tün/ fâ i lâ tün/ fâ i lün

1 Pendi ço zâhid ki ‘ uşşâka müdârâ olmadı
Kıl nazar İskender’e mağlûb-ı Dârâ olmadı

2 ‘ Âşık-ı bî-câna elfâz u ma‘ nî n’eylesün
Kim gözüm aña nazarla âğ u kıra olmadı

3 Kıl ü kâl-i medrese olmaz bu şoĸbetde müfîd
Ehl-i hâlûñ ĸayrı bunda meclis-ârâ olmadı

4 ‘ Işķa düş âyîneñi gibi pâk itmek isterseñ eger
‘ Işķda bâdî-i jeng-efkâr o ara olmadı

5 Züll-i ĸull-i zühdle kıaldı kıalanlar tâ ebed
Serv-i âzâd oldı ehl-i ‘ ışķ üsârâ olmadı

6 Nice olsun kıuvvet-i kıudsiyyede Hâķķî-şifat
Aña kim Hâķ’dan bugün ey yâr yâre olmadı

[119b] **Ve lehu**

Fâ i lâ tün/ fâ i lâ tün/ fâ i lâ tün/ fâ i lün

1 ‘ Işķ u sevdâ âteşi eski ocağumdur benüm
Derd ü miĸnet külĸanı çoķdan bucağumdur benüm

2 Nîze-i ser-tizüm elde ĸâmedür düşmen süpüz

Çün Ebū Müslim-zebānum şan nacağumdur benüm

3 Gerçi pîrem nev-hevesden himmetüm ‘ālî durur

Bāzî-i çevgân-ı ‘ışğa çākçāğumdur benüm

4 Nāv-dān-ı hāmeden bārān-ı feyz olur çü-seyl

Kim midād ‘aynü’l-ḥayāt-ı çāğuçāğumdur benüm

5 Seng-rîze deñlü yoğdur dāmenümde küh-i Qāf

Haqqıyā dünyā vü mā-fihā kucağumdur benüm

Ve lehu

Fā i lā tün/ fā i lā tün/ fā i lā tün/ fā i lün

1 Ḥalveti esmā ile seyr eyler ammā Celveti

Dā’imā eyler müsem mā ile sırda ḥalveti

2 Ḥalveti vü Celveti nisbetdür ey sālîk saña

Var izāfetden fenāya ir bul andan selveti

3 Çün didi “firrū ilallāh”³¹⁵ ol Ḥakīm-i kār-dān

Bağ neden eyler neye fikr eyler işbu da’veti

4 Fenāfillāh olan eyler beḳāya’azm-i rāh

Kim erenler ḥālînedür dā’im anuñ üsvetî

5 Kuvvet-i kudsiyye-i ‘ışğ iledür tāb ü tüvān

Zühd ü taḳva ile zāhid ḳanda bulur kuvveti

³¹⁵ “Allāh'a koşun.” Zāriyāt, 51/50.

- 6 Hâkķıyâ cān u seri meydāna o Mañūr-vār
Kim ki varı itmese bezl Hâkķ olımaz mürveti

[120a] **Ve lehu**

Müs tef' i lün/ müs tef' i lün/ müs tef' i lün/ müs tef' i lün

- 1 Bir derde oldum mübtelâ kim yok aña dermân bilür
Cân derdini zîrâ dilâ bilse yine cānân bilür

- 2 Şol “küntü kenz”üñ³¹⁶ gevheri ‘ âlemdür anuñ mazharı
Âdem durur en azharı Raħmân’ı pes insân bilür

- 3 ‘ Işķ olmasa ger der-miyân olmaz cemâl-i Hâķ ‘ iyân
Ey ‘ ilm-i esmâ okıyan bu nükteyi a‘ yân bilür

- 4 Hâkķ’ı şuhūd âsân degil maħcüb olan insân degil
Kim mazhar-ı iħsân degil ne sırr u ne seyrân bilür

- 5 Olduñsa Hâkķî Hâkķ’a yâr terk eyle var dâr u diyâr
Olmaz bu tecrîde uyar bu gevheri ‘ ummân bilür

Ve lehu

Fe i lâ tün/ fe i lâ tün/ fe i lâ tün/ fe i lün

- 1 Ehl-i dil her ne kadar kâmil insân ise de
Kimse dönmez aña ger merkez-i devrân ise de
- 2 Zerre-vâr ola gözi görmeye anı halkuñ

³¹⁶ Bkz. Aclûni, a.g.e., s. 156.

Kaatreye şaymaya ger 'ilmle' ummān ise de

3 Cām-ı feyzüñ ne bilür kıadrini bī-kıymet olan
Cür'ası 'āleme bahşende-i şad-cān ise de

4 Yūsuf'ıñ baqmaya erbāb-ı zamāne yüzine
Ger Züleyhā-şifat 'ālem aña hayrān ise de

5 Ne bilür gevher-i güftarı sözin bilmez har
Ne kadar reşk-i dür ü ğıbta-i mercān ise de

6 Haqqıyā ehl-i zamān baq nice kattāl oldu
Baqma sen anlara itdüklere ger kan ise de

[120b] **Ve lehu**

Fe i lā tün/ fe i lā tün/ fe i lā tün/ fe i lün

1 Kimse dönmez dile ger feyz ile dolāb ise de
Kim açar 'āşıka der devlete ger bāb ise de

2 Kimse baqmaz yüzine ehl-i niyāzuñ şimdi
Ger feriştehlere Ādem gibi mihrāb ise de

3 Çāşnī-i sühānı bilmese bir har-meşreb
Zehr olur aña o güftār mey-i nāb ise de

4 Ayağın almağa merdüñ tolaşur baq nā-merd
Fi'l-meşel kuvvet ile Rüstem ü Sührāb ise de

- 5 Hakkıyâ halkı yürü kendüne a' da ' add it
Bağma düşmenlere ger lâfla aḥbâb ise de

Ve lehu

Me fâ î lün/ me fâ î lün/ fe ü lün

- 1 Bozuldu cümle evzân oldu bitdi
Üzüldü ḥabl-i mizân oldu bitdi
- 2 Ne ' âlem kaldı ne âdem ḥâkîkat
Çekildi gitdi insân oldu bitdi
- 3 Eger kâl u eger ḥâl oldu nâ-bûd
Kemâle irdi noḡşân oldu bitdi
- 4 Ne şâh u ne gedâda ' ırz kaldı
Ġaraždan töldü her cân oldu bitdi
- 5 Dürüldü defter-i âdâb cümle
Sürüldü ehl-i ' irfân oldu bitdi
- 6 Ġam-ı âḥir zamâna düşme Hakkî
' Ömür de buldı pâyân oldu bitdi

[121a] **Ve lehu**

Mef ü lü/ me fâ î lü/ me fâ î lü/ fe ü lün

- 1 Hakk' dan yine ilhâm ile ḥalka ḥaberüm var
Sem' ehline çün dür süḥan-ı mu' teberüm var

- 2 ‘ Ālemde baña oldu muḳaddem naẓar-ı Hāḳ
Ehl-i naẓar-ı pāke hezārān eṣerüm var
- 3 Ervāḥ benüm pāyem için pāyuma düṣdi
Çün gördi benüm ŧeh gibi devletlü serüm var
- 4 Mi‘ rāc benüm ŧānuma yetmez mi ŧehādet
Tā ğayb-ı ğuyūba iriŧince seferüm var
- 5 Ḳur’ān benüm ŧuret-i sırrumda oḳındı
Tafŧil-i kemāl itmege anda süverüm var
- 6 Hāḳḳī n’ola naẓm eyler isem dürr-i kelāmı
Deryā-yı dilümde nice nice dürlü güherüm var

Ve lehu

Mef ū lü/ me fā ī lü/ me fā ī lü/ fe ū lün

- 1 Meydān-ı belāğatda bugün ŧah-süvärem
Elfāz u ma‘ nī ile zerrin-sivārem
- 2 Pehlū-zen-i Hāssān-ı faŧiḥ olsam ‘ aceb mi
Ben de nefes-i rüḥ-ı ilāḥiye düçārem
- 3 Te ’yīd-i melek olmasa bī-vāsıta Hāḳ’dan
Aḥz-ı ḥikem itsem n’ola kim Hāḳ’la varam
- 4 Tā rüḥ-ı süḥan Meryem-i dilden toğadüŧdi
Āsüde-i gehväre-i ma‘ nā-yı vaḳāram

- 5 Hakkî sühanum olsa ‘aceb mi dür-i yektâ
Baħr-i ‘Aden’em gerçi ki zâhirde kenârem

[121b] **Ve lehu**

Me fâ î lün/ me fâ î lün/ me fâ î lün/ me fâ î lün

- 1 Şühüd-ı ‘ayn ile dilden gider âşâr-ı ğayn u reyn
Gelür esrâr-ı “el-faħru sevâdü’l-vech-i fi’ d-dâreyn”³¹⁷

- 2 Nice oldu “fe eħbabtü” netice “küntü kenzen”den³¹⁸
Şunuñ kim dîni vardur aña olmışdur maħabbet deyn

- 3 Bu ism-i a‘zam-ı insâna baħ esmâ-i ħüsnâda
Gülistân içre gül gibi viripdür cümlesine zeyn

- 4 Eger tecrîd-i tevħîd eyledünse oldu ‘ilmün tam
Kaçan tefrîde irersin bulur ‘aynuñ şühüd-ı ‘ayn

- 5 Şaķın Hakkî “ene’l-ħaķ”dan ki da‘vâda olur belvâ
Neden didi “hüvallah” nazâr kıl şâh-ı kevneyn

Ve lehu

Me fâ î lün/ me fâ î lün/ me fâ î lün/ me fâ î lün

- 1 Yine âşüfteyem câm-ı mey-i ħâlû belâdan ben
Selâmet bulmadum gerçi ebed derd ü belâdan ben

- 2 Derûnum âteş-i ‘ışķ ile oldu külħan-ı hammâm

³¹⁷ “Fakirlik iki cihanda da yüz karasıdır.”

³¹⁸ Bkz. Aclûni, a.g.e., s.156.

Dökerven ılı şu gözden bu nâr-ı ibtilâdan ben

3 Belâ şaykal gönül âyinedür gūyâ nazar kılsañ
Neler çekdüm belâ-yı zūr-ı bāzū-yı cilâdan ben

4 Çihil-sâle qarīb oldu menare üzre rûz u şeb
Cihânı eyledüm âgah bu gülbāng-ı şalâdan ben

5 Bela-y-ile velâ çün tev'emân oldu bugün Hâkķī
Ne fâriğ oluram derd ü belâdan ne velâdan ben

[122a] **Ve lehu**

Fâ i lâ tûn/ fâ i lâ tûn/ fâ i lûn

1 Yağdı cānum âteş-i ğam āh āh
Ağlamağdan çalması nem āh āh

2 Dürdî-i derd ü belâdur içdügüm
Derdi dilden nice sürsem āh āh

3 Hıl' at isterken kefedür geydügüm
Ben şeker dirken gelür sem āh āh

4 Dem-ğadem olmaz cihānda 'āşığa
Dem yerine mevc urur dem āh āh

5 Bu ħarāb-ābādda bir cām-ı merg
Çaldı anı dağı görsem āh āh

6 Kanı āyīne kanı ma' hūd-ı cām
N'oldı İskender daḫi Cem āh āh

7 Ḥaḫḫıyā gıtdükçe efzūn oldı derd
Olmadı bir zerrece kem āh āh

Ve lehu

Fā i lā tūn/ fā i lā tūn/ fā i lā tūn/ fā i lūn

1 Düşdi gön̄lüm ḫalib-i mestī olup meyhāneye
Ṭoldı cānum şevḫ ile bir cür' a-i peymāneye

2 Pür-fiḡānem nice bir hicrānuñ ucından senün
Şerbet-i vaşluñ içür yā Rab bu ben dīvāneye

3 Bir gön̄ül kim bāde-i ' ışḫ u maḫabbet ḫatmadı
Bezm-i dünyāya ' aceb bilsem neye geldi neye

4 Zevḫ-i küllī isterseñ ḫanma cām-ı ḫālete
Dönme bu devr içre bir cür' a ile mestāneye

5 Çün neyistān-ı ezelden oldı āḫir cān cüdā
Beñzedi işbu cihānda āh u zār ile neye

6 Ḥaḫḫıyā eşyā vü esmādan çü bulduñ perveriş
Ḥürmet-i şire naẓar ḫıl olma ' āşī ānaya

[122b] Ve lehu

Fā i lā tūn/ fā i lā tūn/ fā i lā tūn/ fā i lūn

- 1 Āşinā-yı ‘ ışk olup ıaldum yine baır-i dile
Cān u cismüm ser-be-pā örtüldi mevc-i derd ile
- 2 Āftāb-ı ‘ ışkdur insānı ger-ā-germ iden
Olmağıl efsürde-dil yah-vār zehr-i serd ile
- 3 ‘ Ālem-i dünyā vü mā-fihā zene beñzer hemān
Nice küştı-giri eyler bilsem ol zen merd ile
- 4 Derd-i dil hıç beñzemez bir derde yoğ dermān aña
Çāre bulmaz mübtelā olan bu derd-i ferd ile
- 5 ‘ Ālem-i ekbersin ‘ ālem halkı bilmezler seni
Hađkıyā setr eyle zāhirde seni bāıın dile

Ve lehu

Me fā ī lün/ me fā ī lün/ fe ū lün

- 1 Şu dil kim iş bugün merdāne geldi
Anı şayd itmege hū dāne geldi
- 2 Kōdı ‘ āşık olan elbette h̄ābı
Seher-bīdār olup dīvāna geldi
- 3 Şu kim cām-ı maħabbet eyledi nūş
Bu bezm içre ebed mestāne geldi
- 4 Çü didiler “kalem dīvāna-rā-nīst”
Kalem yoğ ‘ āşıka dīvāne geldi

5 Çü zülf-i dilberi nice siyeh-dil
Görüp yāruñ yüzün imāna geldi

6 Bulup ğayb-ı ilāhiden şahādet
Bu Hāḡḡī ‘ālem-i insāna geldi

[123a] **Ve lehu**

Me fā ī lün/ me fā ī lün/ me fā ī lün/ me fā ī lün

1 Cihānda ehl-i tecrīdem ne māl u ne menālum var
Ten-i bīmāra pūşış olmağa bir köhne şālum var

2 Ne ḡāl-i medrese ne ḡal-i tekye var durur bende
İkisinden daḡi ey ḡālib-i Mevlā melālüm var

3 Baña ḡu‘ me olur mı māl-ı vaḡf-ı ḡurmet-ālūde
Aña minnet ne çün kim duḡter-i rez-veş ḡelālüm var

4 Sözüüm zehr-āb-tīzī ḡurde bir şemşīrdür ḡüyā
ḡarīb olma baña zinhār zīrā kim celālüm var

5 Tefe’ül eyledüm evrāk-ı aḡvāl-i cihāniden
Hele Hāḡḡī bihamdillāh Hāḡ’dan ḡasb-i ḡālüm var

Ve lehu

Fe ī lā tün/ me fā ī lün/ fe ī lün

Fe ī lā tün/ fe ī lā tün/ fe ī lün

1 Olma var ḡurre-i dehr-i vārun

Kim degildür o sa'âdet³¹⁹ maḳrûn

2 Küşt-gîr-i ğam ile âḫir-i kâr
Elleşüb oldu dilüm zâr u zebûn

3 Ḳaddi miḫnetle ider aḫir lâm
Dime kim oldu o yârûm mevzûn

4 Varṭadan varṭaya üftâde ḳılır
Esb-i dehr oldu ğâyet ile ḫarûn

5 Elif iken büküldi gitdi vücûd
Aña nisbetle râstdur râ nûn

6 Pîr-i Ken'ân'a beñzedüñ Ḥaḳḳî
Ğam-ı evlâd ile ḳalduñ maḫzûn

[123b] **Ve lehu**

Fe i lâ tûn/ fe i lâ tûn/ fe i lûn

1 Hayf aña kim bu cihân-ı bî-dâd
Eyledi zûlmetle aĝzın bî dâd

2 Kime kim oldu müsâ'id kevkeb
Düşdi aḫvâli râst olmadı çep

3 Bî-beḳâdur bu 'âlem-i fânî
Cevheri dür-i 'arz gibi ânî

³¹⁹ Baḫt [Müellifin notu]

- 4 Secde-gāh itdi zeri çün Qārūn
Hāk-sār itdi anı dehr-i dūn
Tetimme
- 5 N'itdi Fir'avn ile baq a Hāmān
Bulmadı her birisi ğamdan emān
- 6 Oldılar ğarqa-i deryā-yı belā
Bu durur hāli demez her ki belā
- 7 Qanı Mūsī ile 'aceb Hārūn
Oldılar 'izzet-i Hāqḳ'a maqrūn
- 8 "Ve fetennāke"³²⁰ didi gerçi Hudā
Anı taḥliş için idi o edā
- 9 Geldi çün kim yerine emr-i Şamed
Qulzüm-i hāli buldı ğāyet med
Tetimme
- 10 Nūrdan çün serine toĝdı güneş
Yaqmadı anda Halīl'i āteş
- 11 Oldı çün ğarqa-i deryā-yı fütūh
Olmadı ğarq-āb hazret-i Nūh
- 12 İde ide melekātı tadrīs
Feleke çıqdı melek-veş İdrīs

³²⁰ "...seni sıkı bir denemeden geçirdik." Tâhâ, 20/40.

- 13 Hiç kes itmedi ta' yin-i zebîh
Gerçi dirler bi-ṭarîkî't-tercîh
- 14 İki şâh idi bakılsa iki şâh
Kim bir aşla çıkardı iki de râh
[124a] Tetimme
- 15 Dirdi çün kim cilâ-yı nûr cemîl
Rûşen oldu cemâl-i İsmâ'îl
- 16 Geldi andan o nûr-ı ğıbṭa-hûr³²¹
Ya' nî Faḥr-i Cihân itdi zuhûr
- 17 Çekdi ta' lîm-i dîn için emegi
Kodı ol yolda içmegi yemegi
- 18 Eşkiyâ-peş aña hücûm itdi
Anları Ḥaḳ yaḳup rücûm itdi
- 19 Bu durur ḥâl-i vâriş-i nebevî
Ḥâlî olmaz kederden 'âlem evi
- 20 Kiminûñ dîn için durur kederi
Kimi dünyâ ğamına açdı deri
Tetimme
- 21 Olma var zâr u zebûn-ı evlâd

³²¹ Bi'ḥâ ve'l hâ yâ' ni âftâb [Müellifin notu]

Bunlaruñ her birisidür cellād

22 Kim kıyarlar kişiye āhir dem
Nem yerine getirürler göze dem

23 Zenüñ olmaz vefası dünyāda
Biliş iken döner hūyı yāda

24 Getürür başuña bunca ʿaḳabe
Kim götürmez anı degme raḳabe

25 Dīv-i ūehvet olursa ger maḳtūl
Çözilür anda cemīʿ -i meftūl
Tetimme

26 Dime baña neye birāder hiç
Āşināya bile açma der hiç

27 Olagör āşināya biḡāne
Ḥalvet içre iresin bir kāna

28 Bu zamān oldı ziyāde alçaḳ
Ki kıyāmet ḳopacaḳ demdür çaḳ

29 Her kim oldıysa āḳıbet-endiş
Bilemez intiḳām için hiç diŝ

30 Ḥaḳḳ'ı eyler ḥavāle-i kārı
Refʿ ider cān u dilden efkārı

- 31 Kimde kim ola bugün alb-i selim
Haqqı Haqq'a ider emrin teslim

[124b] **Ve lehu**

Fā i lā tūn/ fā i lā tūn/ fā i lā tūn/ fā i lūn

- 1 Ehl-i derd olan gönül dermānı eyler ārzū
Şerbet-i cān isteyen Lokmān'ı eyler ārzū
- 2 Rūz u şeb 'āşık gider bilmez firāz ile nişib
Seyl-veş kim çağlayup 'ummānı eyler ārzū
- 3 Dest-būs-ı maqlaba çün oldu dil bī-iqtidār
Hādīm-i kem-pāye-veş dāmānı eyler ārzū
- 4 Zulmet-i şebde alan lā-būd ider ümmid-i rūz
Küfr içinde niceler imānı eyler ārzū
- 5 Çok Ebūbekir ü 'Ömer'den halk 'Alī-şān oldılar
Haqqı-i bī-çāre Şeyh 'Oşmān'ı eyler ārzū

Ve lehu

Fā i lā tūn/ fā i lā tūn/ fā i lūn

- 1 Maqla' -ı dilden toğar envār-ı hāl
Bu zebān oldu nice cāy-ı maqlāl
- 2 Feyz-i Haqq'a sır durur mizāb olan
Kim āna cārī olur āb-ı zülāl

3 Kim ki ʿışka düşmedi bir zerrece
Girmedi cān gözine nūr-ı Cemāl

4 Kim ki şevkuñ içmedi bir ıatresin
ıapladı her cānibin baır-i Celāl

5 Baır-i ʿışka bir nefes ğavvāş ol
Tā ki taışıl idesin dürr-i kemāl

6 Haıııyā ʿışkuñ füzūn olmaıdadur
Āferin kim cānuña gelmez melāl

[125a] **Ve lehu**

Fā i lā tūn/ fā i lā tūn/ fā i lūn

1 ʿIşıdur ʿālemde baır-i bī-kenār
Kim o oıyānūsı³²² eyler der-kenār

2 Dāmen-i ıāf'a irişmez dest-i nās
ıullesi nice ola ğalka menār

3 Ger muıat olduńsa bilmezsın muıit
Baısańa oldu hevānuñ üsti nār

4 Mīve-dār ol Sidre vü Tūbā gibi
Olma bī-ber-vār çün serv ü çınār

³²² Baır-i muıit [Müellifin notu]

- 5 ‘ Işık ile rengin olup Hakkî sözün
Cân u dil buldı şifâ andan çü nâr

Ve lehu

Fâ i lâ tün/ fâ i lâ tün/ fâ i lün

- 1 Zâhid-i efsürdeye şunma şarâb
Kim şarâb içse olur hâli harâb

- 2 Bu fenâfillâha irmez bir kişi
Hak-sâr olmazsa mânend-i türâb

- 3 ‘ Arş u ferşi kıl sülûk ile güzer
Hak katında olasin ‘ âlî-cenâb

- 4 Bir ‘ âceb hal içredür insâna bak
Herbiri bir isme nice oldı bâb

- 5 Fi’l-hakîka kañtara oldı mecâz
Ger hakikat-cû iseñ eyle şitâb

- 6 Hakkıyâ te’sîr-i Hak der-kâr olup
Oldılar saña musahhar şeyh ü şâb

[125b] *Fâ i lâ tün/ fâ i lâ tün/ fâ i lâ tün/ fâ i lün*

- 1 ‘ Aklımı sevdâ-yı ‘ işkuñ eyledi pür-ihtilâl
Kaddümi servün büküp kıldı mişâl-i nün u dâl

- 2 Tutmamış idi dañi mesken hevâ üzre hümâ

Ben senüñ ‘ işkuñ hevāsında açardum perr ü bāl

3 Almış oldum ağzuma ağyār lafzın nāgehān
[126a] Zehr olup āb-ı dehānum gitdi yāra-yı maḳāl

4 Cünbüş-i gehvāresin devrān o tıfl-ı nev-resüñ
İtdi ta‘ yīn-i şabā nāzüklüğinden bī-mecāl

5 Mihr-i rūyın çün nazār-gāh eyledüm ben zerre-vār
Ḥaḳḳıyā yüzi gözümden bulmaya şāyed zevāl

[126b] **Ve lehu**

Fā i lā tūn/ fā i lā tūn/ fā i lūn

1 Kāmil-i insānadur iḥsān-ı dost
‘ Ārif-i billāhadur vicdān-ı dost

2 Her kim evvel eyledi bezl-i vücūd
Buldı āḥir luṭf-ı bī-pāyān-ı dost

3 Gūy-ı maḳşūd ur yūri cevḡān ile
Kim açıḳdur dā’imā meydān-ı dost

4 ‘ Andelibā irmeden faşl-ı ḥazān
Bul bahār içre gül-i ḥandān-ı dost

5 Olagör ḡavvāş-ı baḥr-i ma‘ rīfet
Bulasın tā kim dūr ü mercān-ı dost

- 6 Ğulĝule-sāz ol seherde Ğaĝĝıyā
Açılur ol dem der-i dīvān-ı dost

Ve lehu

[4+3]

- 1 Ey Ğaĝĝ'a yol bulanlar
Ğaĝĝ'dan ğaber viriñüz
Vāşıl-ı Ğaĝĝ olanlar
Ğaĝĝ'dan ğaber viriñüz

- 2 Bulduñuz mı envāri
Bildünüz mi esrāri
Ğördüñüz mi ol yāri
Ğaĝĝ'dan ğaber viriñüz

- 3 Kitābını okıyup
Ğaĝā'ıķını tıyup
Ğāl u ğālî heb yuyup³²³
Ğaĝĝ'dan ğaber viriñüz

- 4 Ğüzer idüp esmādan
Dil bulup müsem mādan
Tıyup bu mu' ammādan
Ğaĝĝ'dan ğaber viriñüz

- 5 Çün tecellî itdi hū
Nice oldı rū-be-rū

³²³ Ğoyup [Müellifin notu]

Ḥaḳḳī' nūñ murādı bu
Ḥaḳḳ' dan ḥaber viriñüz

[127a] **Ve lehu**

[4+3]

- 1 Ey şüret-i zībā gel
Ma' nī ḥaberin vir sen
Mecnūn olup evvel
Leylā ḥaberin vir sen
- 2 Ādem demine ur dem
Şir ola ḳamu bu dem
Bildür bize çün ādem
Esmā ḥaberin vir sen
- 3 Hızr ile döner Mūsā
Mehd ile iner Īsā
Yūnus ile nūn-āsā
Deryā ḥaberin vir sen
- 4 Çün kim per ü bāl açduñ
Binbir derece geçdüñ
Ednāda yeter uçduñ
A' lā ḥaberin vir sen
- 5 Çün bāğ-ı fenā şolup
Ḥaḳḳ ile beḳā bulup
Ḥaḳḳī Ḥaḳḳ' a ḳul olup

Mevlā haberin vir sen

Ve lehu

Mef ū lū/ me fā ī lū/ me fā ī lū/ fe ū lūn

- 1 Ey kâmil-i insân bize Raḥmân haberin vir
Biz zerrelere mihr-i dıraḥşân haberin vir
- 2 Şol katre gibi baḥr-i vücūd içre ğarîkuz
İnsâna olan katre-i iḥsân haberin vir
- 3 Mürġ-i dile ta‘lîm idüp mantıķu’ṭ-tayrı
Enfûsde olan sırr-ı Süleymân haberin vir
- 4 Tûṭî gibi yüz urmuşuz âyîneye karşı
Ey ehl-i nefes lehçe-i insân haberin vir
- 5 Ey Ḥaḳḳî ‘aṭâdur dilüne ḥikmet-i ‘uzmâ
Feyz eyle cihân ḥalkına ‘ummân haberin vir

[127b] **Ve lehu**

Fā i lā tūn/ fā i lā tūn/ fā i lā tūn/ fā i lūn

- 1 Ey Ḥudâ-yı zî’l-minen iḥsânunñ irgür dem-be-dem
‘Afv idüp ‘işyânımız ğufrânunñ irgür dem-be-dem
- 2 Baḥr-i cûda oldı bi’n-nisbe ḥaṭâmuz katrece
Kullara sen luṭf-i bî-pâyânunñ irgür dem-be-dem
- 3 Şerbet-i luṭfunñ şifâ-sâz-ı dil ü cân eyleyüp

Ehl-i derd olanlara dermānuñ irgür dem-be-dem

- 4 Rūz-ı mīşāk içre çün itdüñ hıṭāb-ı müsteṭāb
Feyz idüp peymāne-i peymānuñ irgür dem-be-dem
- 5 Haḳḳī-i zāra tecellī ebed kıl ey Ḥudā
Bülbül-i cāna gül-i ḥandānuñ irgür dem-be-dem

Ve lehu

Me fā ī lün/ me fā ī lün/ fe ū lün

- 1 Ḥaṭā-yı cānuma estağfirullāh
Ḳamu ‘ işyānuma estağfirullāh
- 2 Ḥaṭādan defter-i a‘ māl pürdür
Ḥaṭ-ı dīvānuma estağfirullāh
- 3 Eger enfüs eger āfāḳ cümle
Baña ihvānuma estağfirullāh
- 4 Ğam-ı dünyā ṭolupdur ḥāne-i dil
Ğam-ı her ānuma estağfirullāh
- 5 Ne ef‘ ālüm ki vardur āşikār
Daḫi pinhānuma estağfirullāh
- 6 Fenā bāğında ey Haḳḳī-i pür-zār
Ḳamu efgānuma estağfirullāh

[128a] **Ve lehu**

Me fā ī lün/ me fā ī lün/ fe ū lün

- 1 Fenā bul cāndan cānān bulınca
Bu cismi maḥv-ı maḥz it cān bulınca
- 2 Belā-yı ʿışka yoḡdur ḡadd ü pāyān
Bu derdi çek yūri dermān bulınca
- 3 Otur Yaʿkūb-veṣ beytü'l ḡazende
Ḳan ağla Yūsuf-ı Kenʿān bulınca
- 4 Neler çekdi belā içinde Eyyūb
Vücūd u ehl ü ferzendān bulınca
- 5 Ḳarār itmez ū gibi ḡalb-i ʿāṣıḡ
Kemāl-i feyzden ʿummān bulınca
- 6 Seri virdi olup ber-dār Manṣūr
Ene'l-ḡaḡ Ḳaḡḡıyā meydān bulınca

Ve lehu

[4+4]

- 1 Ey ūerīʿ at eri olan
Ṭarīḡatdan ḡaber var mı
Ey ṫarīḡat yārı olan
Maʿrifetden ḡaber var mı
- 2 ʿİlme'l-yaḡīni bildūn mi

‘Ayne’l-yaķını bulduñ mı

Haķ ile sen haķ olduñ mı

Haķıķatdan haber var mı

3 Zühd ile taķvā nice bir

4 Şaṭṭ ile da‘vā nice bir

Ma‘şūķdan şekvā nice bir

Metānetden haber var mı

5 Enfüsdeki Qur’ān nedür

Āfāķdaki Furķān nedür

Haķķī esmāda ān nedür

Haķķıyyetden haber var mı

[128b] **Ve lehu**

Me fā ī lün/ me fā ī lün/ me fā ī lün/ me fā ī lün

1 Haķālüñ cūy-ı eşk içre perī-i āba beñzetedüm

Ya āb-ı şāf-rence ‘aks iden mehtāba beñzetedüm

2 Nücümü feyz-i envār ile gūyā Delv’dür anuñ

Şehr-i bī-ķarāruñ devrini dolāba beñzetedüm

3 Egerçi cüşt ü cū itsüñ degil kem-yāb deryā dil

Velikin ‘ışķ-ı pāki bir dūr-i nā-yāba beñzetedüm

4 Ne mümkindür tutuşmaķ küşt-gīr-i ğamla ‘ālemde

Anuñ ben dest-bürdin Rüstem ü Sührāb’a beñzetedüm

- 5 Dil-i pür-hâlet-i Hâkķi-i köhne-rûzgâra sen
Dime şeyh anı ben cünbüşde zîrâ şâba beñzetedüm

Ve lehu

Fâ i lâ tün/ fâ i lâ tün/ fâ i lâ tün/ fâ i lün

- 1 Dil hadîs-i nefsi gûş itmez bu şadr-ı sînede
Cânib-i Rûhü'l-Ḳuds'den belki câna söz gelür
- 2 Bir nazarla kııl nazâr âyîne-i ekvâna var
Gerçi kim esmâ yüzinden anda nice yüz gelür

Ve lehu

Fe i lâ tün/ me fâ i lün/ fe i lün

Fe i lâ tün/ fe i lâ tün/ fe i lün

- 1 Pâdişâh-ı cihân iken böyle
Bu kıılı añmayasun zerre kıadar
- 2 Ne disün n'eylesün bu Hâkķi gedâ
Bu imiş hükm-i kıazâ sırr-ı kıader

[129a] **Ve lehu**

Fe i lâ tün/ fe i lâ tün/ fe i lün

Fe i lâ tün/ me fâ i lün/ fe i lün

- 1 Âşaf-ı Hân-ı Aḥmed-i Cem-câh
‘Ali Paşa-yı mu‘ allâ-der-gâh
- 2 İşbu Firdevs kııt‘ a buķ‘ a ki iner
Her gice üzerine nür-ı siyâh
- 3 Kıumrıyân-ı dil itmege hû hû
Şubḥ-dem olsa kıaçan gülğule-ḥ‘âh
- 4 Pây-ı best hülüş ile yapıdı

- Pāyede bī-nazā 'ir ü eşbāh
- 5 Beyt-i Ma' mūr'ı çıkarmaz felege
Eyleyen bu maqāma 'ālī nigāh
- 6 Pāk-rev böyle ebu'l-hayrātuñ
' Adline ola yarın fazlı güvāh
- 7 Didi Hāḫḫī bi-ḥarf-i cevher-dār
"Tekyede gel idelüm zıkrullāh" 1120³²⁴

Ve lehu

TĀRĪḤ-İ Mİ'RĀCİYYE-İ 'ĀRİF EFENDİ³²⁵

Fā i lā tün/ fā i lā tün/ fā i lā tün/ fā i lün

- 1 Ḥarf-i cevher-dār ile Hāḫḫī didüm tārīḥini
"Bāḡ-ı mi' rāca bu üslüb urmadı bir kes kalem" 1121³²⁶

³²⁴ Bkz. Tanman, a.g.m, s. 371-373.

³²⁵ "Abdülbâki Efendi'nin *Mi'racnâme*'si manzum bir eser olup devrin önde gelen bestekârlarından Niznâm Yûsuf Efendi tarafından bestelenmiştir. " Abdülbâki Efendi, eserinin her yıl Mi'râc kandilinde Eyüp Camii'nde okunması ve bu esnada davetlilere şeker, şerbet, öd ve anber ikram edilmesi için bir vakıf yapmış ve eser uzun yıllar bu şekilde okunmuşsa da, sonraları bestesi Nâyî Osman Dede'nin *Mi'râciye*'siyle karışarak unutulmuştur. Eserin İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde (TY, nr. 2480, 2633, 4636) ve Süleymaniye Kütüphanesinde (Hacı Mahmûd Efendi, nr. 3702, 3879, 4478; Lala İsmâil, nr. 264/1) birçok yazması bulunmaktadır. Mi'râciyeler üzerinde bir doktora çalışması hazırlayan Metin Akar, incelemesinde Abdülbâki Efendi'nin bu eserini de tanıtmış, ancak onun ölüm tarihini yanlış olarak 1810 gösterdiği için *Mi'râciye*'nin yazılış tarihini de '1810 yılından önce' kaydıyla belirtmiştir. Ayrıca Metin Akar, Abdülbâki Ârif'in eseriyle Ârif Süleyman'ın mi'râciyesini birbirine karıştırarak tek bir esermiş gibi göstermektedir. Gerçekte Ârif Süleyman'ın da manzum bir mi'râciyesi bulunmaktadır. Nitekim Reîsülküttâb Ârif Efendi divanı içinde basılan (Bulak 1258) iki mi'râciyeden biri Abdülbâki Efendi'ye ait olduğu halde diğeri Ârif Süleyman'ın eseridir. Abdülbâki Efendi'nin *Mi'râciye*'si, *Manzûme-i Mi'râciyye* adıyla Tâhirülmevlevî tarafından yanlış olarak Sırrı Abdülbâki Dede'ye ait gösterilip ayrıca da basılmıştır. (İstanbul 1318)" Mustafa Uzun, "Abdülbâkî Ârif Efendi", *DİA*, C.1, 1988, s.197.

"Kaynaklarda mi'râciye yazdığı belirtilen Ârif Efendi'nin bu eseri, çoğu zaman, şiirlerinde Ârif mahlasını kullanan şair, bestekâr ve hattat Abdülbâki Ârif Efendi'nin mi'râciyesiyle karıştırılmaktadır." Uzun, "Ârif Süleyman", *DİA*, C.3, 1991, s. 370: Ayrıca bu konuda geniş bilgi için bkz.: Esra Okudan, *Ârif Mahlaslı Miraciyelerin Şâiri Olarak Abdülbâkî Ârif ve Ârif Süleyman*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008, ss. 6-56.

³²⁶ Abdülbâki Ârif Efendi'nin doğumu *Tuhfe-i Nailî*'de 1642, Uzunçarşılı'ya göreysen *Sâlim Tezkiresi*'ndeki 1633 tarihidir. Abdülbâki Ârif Efendi'nin vefat tarihi H. 1125/ M. 1713 senesidir. Arif Süleyman'ın vefat tarihi ise H.1183/ M.1769 senesidir. Doğum tarihleri kesin olarak bilinmeyen iki şairin vefat tarihleri dikkate alındığında mecmuada tarih düşürülen *Mi'râciye*'nin Arif Süleyman'a ait olamayacağı söylenebilir. M.Uzun'un verdiği bilgilerden hareketle, İsmail Hakkı Bursevî'nin H.1121 (M.1709/1710) yılını çağdaşı Abdülbâki Ârif Efendi'nin *Mi'râciye*'si için tarih düşürmüş olması kuvvetle muhtemeldir.

Ve lehu

TĀRĪḤ-İ ‘İMĀRET-İ ‘ALĪ PAŞA EL-VEZİR VEHÜVE TĀRĪḤU NĀDİR³²⁷

Fā i lā tün/ fā i lā tün/ fā i lā tün

- 1 “Ta‘āmünā mebzülün limen ekele”

Ve lehu

TĀRĪḤ-İ CĀMİ‘-İ CEDİD-İ VĀLİDE SULTĀN³²⁸

Fe i lā tün/ fe i lā tün/ fe i lā tün/ fe i lün

- 1 Çü elif dāḥil olup rāst didüm tārīḥin
“Cāmi‘-i Vālide Sultān ola Beyt-i Ma‘mūr” 1121

[129b] **Ve lehu**

Fā i lā tün/ fā i lā tün/ fā i lā tün/ fā i lün

- 1 Şāh-ı ma‘nīyem ki her maṭlab müyesserdür baña
Ḥüsrev-i nazmem ma‘ānī heb musaḥḥardur baña
- 2 Şi‘r-gū olmaḡ degildür şān-ı rütbem n’eyleyem
Yoḡsa her gūne muḥayyel nükte ezberdür baña
- 3 Seyf-i ser-tiz-i belāgatdür elümde kilik-i nazmum
Pāyıma her bir sūḡan efgende-i serdür baña
- 4 Kimseden ben ṭarz u ṭavr-āmūz-ı güftār olmadum
Tā ezelden şive-i güfte muḡadderdür baña
- 5 Āsmān-ı iḡtirā‘ a nerd-bāndur ḡimmetüm

³²⁷ Tanman, a.g.m, ss. 371-373.

³²⁸ “Caminin inşa kitâbesi 1122 (1710) tarihini taşır.” Orman, “a.g.m, s. 433.

Her teveccüh bir muḳarnes ma' niye derdür baña

- 6 Sözlürüm bâḳîdür evrâḳ-ı cihânda tâ ebed
Fi'l-meşel kâvîde-naḳş-ı ḥüb-ı mermerdür baña
- 7 Ben ne Veysi'yem ne Nef'î'yem ne Yaḥyâ bu zamân
Rütbeme nisbet velî anlar mu'aḥḥardur baña
- 8 İftihârum faẓl-ı Mevlâ-yı 'aṭâ-baḥş iledür
Kim anuñ tevfiḳi işbu yolda rehberdür baña
- 9 Yok bugün taḥdîs-i ni' met itmede aşlâ bezeh
Ben 'Alî'yem faẓl ile aşḥâb Ḳanber'dür baña
- 10 Ḥaḳḳıyâ güyâ zer-i maḥlûldür her bir sözüm
Ḥoḳḳa-i zerrîn-devâtum ma' din-i zerdür baña

[130a] **Ve lehu**

'Azîzü'l-ḳadr celîlü's-şân eyvân-nişîn-i ḥubb-i dervîşân cenâb-ı mekremet-şi'âr ve merḥamet-âşârüñ dülbend-i 'inâyet-i ilâhiyye ile müşt Emil ve câme-i girân-ḳıymet-i şihhâte pîçide ve muttaşıl olmak du'âsıyla dest-i teveccühe ber-dâşte-i der-gâh-ı vâlâ-yı Kibriyâ ḳılınduḡun ifâdeden şoñra benüm medîḥ-i zât-ı sencîde-şifâtı ıtrâya sezâ-vâr ve nu'ût-ı sâbıḡatü'l-eṭrâf ve fasîḥatü'l-eknâfı dır'-ı zâtü'l-füzül-vâr-ı hem-vâr olan Sulṭânüm Ḥazretleri şeniyyetü's-selâm tevaḳḳu' ve intizârda istiṭlâ'-ı iḥbâr-ı meserret-engîz için vâḳıf iken nâ-gâh ḳâşıd-ı mülemma'-i peyâm-ı ḡubâr-ı târik-reng-i râh miyânından ebr-i siyâh-peyker ḥilâl ve şikâfindan ṭal'at-ı mâh gibi pertev-endâz-ı çehre-i ibtihâç olup tebâşîr-i şubḥ-ı şâdıḳ gibi ibtidâ mengüş-sâmi'a ḳılduḡı bir ferzend-i meh-pâre-i ḥuceste-demüñ maḳdem-i meymenet-tev'emidür.

Hemîşe ol vücūd-ı ğıbta-fermā-yı nāhīd-i kımāṭ-nāz-ı pīçide-i āsūde-i gehvāre-i şıḥḥat olup āġūş-ı ḥıfzū'l-ġayb-ı ilāhī ve ḥızāne-i 'ināyet-i nā-mütenāhī olmaları ile ol dūdman-ı ḥayr-endīş ve ḥān-vāde-i 'aṭā-gīşūñ sülāle-i kerem-nevālesi beḥcet-efzā-yı serāy-ı sipenç olduğundan saḳf-ı sürūr-ı kâḥ-ı dil daḥi perde-fersā-yı 'arş-ı berīn ola. Ḥaḳḳī.

[130b] **Ve lehu**

Fā i lā tūn/ fā i lā tūn/ fā i lūn

- 1 Kıldı çeşmüm cismüm 'ummāna ġarīḳ
Oldı cānum āteş-i 'ışḳa ḥarīḳ
- 2 Eşḳ-i ḥūn-ālūdümü seyr eyleyen
Didi ḳandan geldi bu rengīn 'aḳīḳ
- 3 Sāġar-ı şahbā-yı 'ışḳı nūş eyleyen
Tā şabāḥ-ı ḥaşre dek olmaz müfīḳ
- 4 'Āşīḳ u zāhid cinān u nārda
Buldılar yerlü yerin her bir ferīḳ
- 5 Ḥaḳḳıyā ser-menzil-i maḳşūd için
Rāh-ber tevfiḳ u 'ışḳı oldı ṭarīḳ

Ve lehu

Fā i lā tūn/ me fā i lūn/ fā i lūn

- 1 Gelüñüz bāş u cāna ḳalmayalum
Māl u mülk-i cihāna ḳalmayalum

2 İdelüm varı fedâ-yı ma' şûk
Behre vü behremâna³²⁹ kıalmayalum

3 Ğonce-veş itmeyelüm zerri nihân
Aķça-i nergisâna kıalmayalum

4 Berg-rîz olalum bahâr içre
Dîr-bâz-ı hâzâna kıalmayalum

5 Ne nihân u ne âşikâremize
Hâşılı ĩn ü âna kıalmayalum

6 Bezl-i maķdûr idüp bu ' âlemde
İşbu tâb u tûvâna kıalmayalum

7 Olalum piş-rev-i râh-ı fenâ
Dünbe-i pes-revâna kıalmayalum

8 Çoķ durur gerçi vaz' -ı nâ-sâzı
Hâķķî vaz' -ı zamâna kıalmayalum

[131a] **Ve lehu**

Fâ i lâ tün/ fâ i lâ tün/ fâ i lün

1 Yâ ilâhe'l- ' âlemîn yâ ze'l- ' aţâ
Feyz-i bî-minnetden eyle müstefîz
Kıalmaya çeşm-i dil ü cân bâ-ğıtâ
Feyz-i rü ' yetden bizi kııl müstefîz

³²⁹ Yâķût-ı sürh [Müellifin notu]

2 Gerçi oldu cürmümüz Һadden birün
‘ Afv u ğufrānuñ velī andan füzün
Yandı yağıldı kebāb oldu derün
Feyz-i raħmetden sen eyle müstefiz

3 Enbiyāya itdüğüñ ihsān için
Evliyāya kılduğüñ dermān için
Һazrete vahyüñ olan Ƙur’ān için
Feyz-i Һikmetden sen eyle müstefiz

4 ҺaƘƘı-i bī-çāreye eyle nazar
Nağd-i Һāli tā ola mānend-i zer
İde eṭvār-ı sülūki heb güzer
Feyz-i Ƙudretten sen eyle müstefiz

[131b] **Ve lehu**

Fā i lā tün/ fā i lā tün/ fā i lün

1 Çün zuħūr itdi Һiṭāb-ı “kāf ü nün”³³⁰
Oldı peydā kenz-i maħfiden şu ’ün

2 Didiler aña odur “ve ’ş-şāffāt”³³¹
Hem daħi “Nün ve’l-Ƙalem mā yeşturün”³³²

3 İrdi gün ervāħ-ı tehyīmiyyeye
Ƙaldılar ol rütbe içre enderün

³³⁰ “Bir şeyi dilediği zaman onun emri o şeye ancak "Ol!" demektir.” Yâsîn, 36/82.

³³¹ “Saf bağlayıp duranlara...” Sâffât, 37/1.

³³² “Nün. (Ey Muhammed) Andolsun kaleme ve satır satır yazdıklarına...” Kalem, 68/1.

4 [132a] Hil' at-ı evşâfi geydi çün kalem
Oldı teşrîf-i hilâfetle bürün

5 ' Aql-ı evvel budur ey nî-gû-sirişt
Kim odur aşl ü aña çoğdur şücün

6 Hem aña rûh-ı Muḥammed didiler
Ümmeti oldı anuñ ḥayre'l-kurün

7 Var kalemde cünbüşüñ hem-çün kalem
Cünbüş ehli Ḥaḳḳıyâ bilmez sükün

[132b] **Ve lehu**

Me fâ î lün/ me fâ î lün/ me fâ î lün/ me fâ î lün

1 Ezelden levḥ-i maḥfûza Ḥaḳ insânı kalem yazmış
Dil-i ' âlem-nümâsın fi'l-ḥaḳîka cām-ı Cem yazmış

2 Cihân Muşḥaf'dur anda nice âyât u suver vardur
Ki dest-i kudret-i Ḥaḳ şafḥasında çoğ raḳam yazmış

3 O Muşḥaf'da vücūd-ı âdemî ser sûreye beñzer
Ki ḥaṭṭât-ı ezel anı menâr üzre ' âlem yazmış

4 Nazar-gâh-ı dili çün vech-i pâk-i ḥazret-i Ḥaḳ'dur
O ' âşık ile bu ma' şûkı anuñçün behem yazmış

5 Cebîni ol ḳadar pertev-fürüz-ı nûr-ı kudretdür

Ki Hakk ol yüzde bî-çün u çirâ Allâh menem yazmış

- 6 Yürî Hakkî bu esrârı nihân it cür‘ a-dân içre
Ene’l-ḥaḳ-ḥâ~na zîrâ şer‘ -i Hakk icrâ-yı dem yazmış

[133a] **Ve lehu**

Fâ i lâ tûn/ fâ i lâ tûn/ fâ i lûn

- 1 Halk-ı ‘ âlem hücûm idüp diyeler
Ki duḥân iç olasın ‘ âleme ḥân
2 Ağzuña alma bil ki burnuñdan
Gelür âḥîr ki ḥabiş oldu duḥân

Ve lehu

Fâ i lâ tûn/ fâ i lâ tûn/ fâ i lûn

- 1 Kim duḥân-ı ḥabişe dirse mubâḥ
Ağzı çün şeb ola siyah şabâḥ
2 Nazar iden yüzine ‘ ibret ile
Diye olmuş maḥâsini ne kıbâḥ

Ve lehu

Fâ i lâ tûn/ fâ i lâ tûn/ fâ i lûn

- 1 Eyleyüp tağyîr-i ḥilkât zen gibi
Fıtrat-ı aşliyyeden çıkma şaḳın
2 Vesmeden jengâr bağlar ebruvân
Kim anı yaḳsa ana olma yaḳın

Ve lehu

Fâ i lâ tûn/ fâ i lâ tûn/ fâ i lûn

- 1 Kendüñe virme zen mişāl düzen
Merd merd oldı haqıķat zen zen
- 2 Nā-tüvān-ı ğam olup bunca cüvān
Ĝālib oldı se çār merde dü zen

Ve lehu

Fā i lā tün/ fā i lā tün/ fā i lün

- 1 Düşdüñ ise firāķ-ı evlāda
Çekme ğam belki ola fāyidesi
- 2 Kesbinüñ olmaz ise nef' i saña
Ecrinüñ vāşıl olur 'āidesi

[133b] **Ve lehu**

Fā i lā tün/ fā i lā tün/ fā i lün

- 1 Bulmağa sūd-ı ticāret ez' āf
Tāciri gör ki Ğandehār'a gider
- 2 Gāh mālın virüp ħarāmīye
Kārı el-kışşa ħārĥāra gider

Ve lehu

Fā i lā tün/ fā i lā tün/ fā i lün

- 1 Olmaķ isterseñ eger şāha nedīm
Hüner ü ma' rifeti kıl taķdīm
- 2 Bir midür rütbede zātü'l-yed ile
Eyle im' ān dest-gāhı 'adīm

Ve lehu

Fe i lā tün/ fe i lā tün/ fe i lün

- 1 Şadra geçdükde hâtem ile vezîr
Zeber olur o dest-bürd ile zîr
- 2 Aña seyf ile siyâset virilür
Ûāđiye çüb ile hâlkı ta' zîr

Ve lehu

Fe i lâ tün/ me fâ i lün/ fe i lün

- 1 Ne zamân kim zamân ola âhîr
Geçine ehl-i zamâna hırhır
- 2 Dînleri gibi dilleri bozılup
Diye âhûra ol hârân âhîr

Ve lehu

Fi i lâ tün/ me fâ i lün/ fe i lün

- 1 Her kim eylerse bâdeye tevbe
Tevbeye tevbe gerekdür taĥķîķ
- 2 Şıķabildünse duĥter-i rezi ger
Varsa ' aķluñ anı ķullan şıķ şıķ

Ve lehu

Fe i lâ tün/ fe i lâ tün/ fe i lün

- 1 Bâdeden oldu murâdum mestî
Ki anuñla yıķılur her hestî
- 2 Nice tutsun ' uķalânuñ desti
Olmasa ellerinde ger desti

[134a] **Ve lehu**

Fe i lâ tün/ fe i lâ tün/ fe i lün

1 Yā ilāhī ümīdimüz senden
Āhīr ü ‘ākıbeti hayr eyle
Olıcağ cānımız cüdā tenden
Āhīr ü ‘ākıbeti hayr eyle

2 Açılup perde-i h̄āb-ı ğaflet
Göze girmeye şıhhat ü ‘illet
Çün qarīb ola zamān-ı rıhlet
Āhīr ü ‘ākıbeti hayr eyle

3 Sekerāt ile gelüp cāna kerb
Mevtle zā’ıl ola cümle erēb
Dir bu HAKKĪ o nefesde yā Rab
Āhīr ü ‘ākıbeti hayr eyle

Ve lehu

Fe i lā tūn/ fe i lā tūn/ fe i lūn

1 Yā ilāhī dilerüz hazretten
Sözümüz eyle şehādet āhīr
Bulalum kuvvet-i dil kudretten
Sözümüz eyle şehādet āhīr

2 ‘Afv idüp cümle-i kuşūrumuzı
Cebr-i maḥz eylegil kūsūrumuzı
Nefh ide çünkü ecel şūrumuzı
Sözümüz eyle şehādet āhīr

3 Çeşmimiz cūy u rūyı sāz kılup

Ḥazret-i ‘izzete niyāz kılıp
Ḥaqqı-i zār dir yanup yaqılıp
Sözümüz eyle şehādet āhir

[134b] **Ve lehu**

TĀRĪḤŪ’L-MECMŪ’ A Lİ MŪNŞİ’İHE’L-FAḤĪR ḤAQQĪ BĪ-ṬARĪQĪ

TAḤDİŞİ’N-Nİ’ METİ

Fā i lā tün/ fā i lā tün/ fā i lā tün/ fā i lün

- 1 Bārekallāh oldu mecmū’ a yine bāğ-ı İrem
Kim açıldı verd-i gūn-ā-gūn yek mevsim behem
- 2 Sū-be-sū oldu şaḥā’if gül gibi ḥande-zenān
Būlbül-i ḥāme terennüm-sāz olup çün zīr ü bem
- 3 Nice būlbül kim ider bir perdede bin bāz-geşt
Ehl-i dilden eylemez āgāzesin bir demde kem
- 4 Lafzınuñ her ḥarfı bir mīzāb-ı feyz-i pākdür
‘İlminūñ her nüktesi ḥalk içre olmuştur ‘alem
- 5 Sürḥ rüyı itdi evrāk-ı sepīde ḥabbezā
Noқта-i ḥāl-i siyāhına nişār olsun direm
- 6 Çehre-i evrākına kim ola nezzāre-künān
Çeşm-i ḥurde-bīn-i cānı görmeye hīç rū-yı gam
- 7 Cevheridür ḥāme kim dükkānce-veş mecmū’ ası
Pürdür envā’ -ı cevāhirden nazār kııl bī-sitem
- 8 Olmasun ‘ırz-ı kemālātum diyü noқşān-pezīr
Bī-direng itdi nice taḥrīr ü āhir didi tem
- 9 Ḥaqqıya didüm bu nazm u neşre ben tārīḥ için
“Dizdi dürr-i ḥikmeti mecmū’ aya yine kalem” 1121

DİGER

Be-ḥarf-i cevherīn

Fā i lā tūn/ fā i lā tūn/ fā i lā tūn/ fā i lūn

- 1 “Oldı mi‘ rāc-ı dil-i erbāb-ı ‘ıŝıŝıbu kitāb”

[135a] BOŞ SAYFA

[135b] EBRU DESENLİ BOŞ SAYFA

SONUÇ

İsmail Hakkı Bursevî XVII. yüzyılın ikinci yarısı ile XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşamış, döneminin ve Bursa'nın en verimli müelliflerindedir. Edebiyat, dil, tasavvuf, tefsir gibi farklı alanlarda yazdığı yüz yirmiden ziyade eseriyle devrinde ve sonrasında etkisi devam eden bir mutasavvıftır.

Bu çalışmada Topkapı Sarayı Müzesi Ktp. E.H. 1790 numarada "Mecmua" adıyla kayıtlı, İsmail Hakkı Bursevî'ye ait eser, transkripsiyon/çeviriyazı ile günümüz alfabesine aktarılmıştır. Yapılan incelemede mecmua ile ilgili bazı tespitlere ulaşılmıştır.

Bursevî'nin mecmuada da yer alan *Mi'râciye*'sini tamamlaması dolayısıyla başka şairlerce yazılıp müellif tarafından istinsah edilen altı tarih manzumesi hariç, mecmuadaki bütün metinler Bursevî'ye aittir. Bu sebeple mecmuayı tanınmış kişilerin adıyla anılması gereken mecmualar sınıfında değerlendirerek "*Mecmû'a-i Hakkî*" adıyla çalışmayı uygun gördük.

Mecmua, kütüphane kaydında müstensih, bazı kaynaklarda ise müellif nüshası olarak zikredilmiştir. Mecmuada kullanılan hattın karakteri müellifin diğer eserlerindekiyle örtüştüğünden ve mecmuanın müellifin kaleminden çıktığına dair eserdeki ibarelerden *Mecmû'a-i Hakkî*'nin "müellif nüshası" olduğu anlaşılmaktadır.

Mecmuanın telif tarihi kimi kaynaklarda yanlışlıkla 1131 olarak gösterilmiştir. Mecmuanın ikmâl tarihinin kütüphane kaydında doğru gösterilen 1121 tarihi olduğu eserdeki diğer tarihlerle karşılaştırılmak suretiyle netleştirilmiştir.

Bursevî'nin kimi zatlara ithâf ettiği, tuhfe tarzında on dört eserinin olduğu bilinmektedir. Mecmuada bir zatın dışında adına metin yazılan veya kendisine doğrudan hitap edilen başka bir isim bulunmamaktadır. Bu bakımdan *Mecmû'a-i Hakkî*'nin eserde kendisine yer yer hitap edilen "Seyyid Abdürrahim Tayyib Çelebi"ye ithâfen, onun istifâdesi için İsmail Hakkı Bursevî tarafından düzenlenmiş "tuhfe" tarzında bir eser olduğu kanaatindeyiz.

Mecmû'a-i Hakkî muhtevası itibarıyla şiir mecmuaları (mecmû'a-i eş'âr), tarih manzumelerini içeren mecmualar (mecmû'a-i tevârih), hutbe mecmuaları (mecmû'atü'l-huteb), mektup mecmuaları (mecmû'a-i mekâtib) ve risale mecmuaları (mecmû'atü'r-resâ'il) gibi mecmua çeşitlerinin bir sentezi görünümündedir. Mecmuada

gazel ve ilâhi örnekleri çoğunlukta olmak üzere mesnevi, kasîde, nazm, kıt'a, âzâde, matla' ve müfredlere yer verilmiştir. Münâcât, şefa'at-nâme, mirâciye, devriye, tarih, es'ile, fahriye, methiye gibi nazım türlerinin bulunduğu mecmuada na't türü çoğunlukta. Mensur bölümler sarf ve nahive yönelik sözlük tarzında metinler, şiir şerhi, mektup, tefsir, hadis şerhi, mensur tahrîr, dua ve hutbe örnekleri olarak çeşitlilik göstermektedir. Metinler müellifin edebî ve tasavvufî yönü; devrin dinî, siyâsi, sosyal ve kültürel atmosferine dair ipuçları sunmaktadır. Gerek muhteva gerekse metin türleri yanında mecmuadaki hat örnekleri eseri renklendiren bir diğer unsurdur.

Şiir, şerh, mektup gibi edebî metinler ile sarf ve nahive dâir uzunca bir bölüm eserin çoğunluğunu oluşturmaktadır. Bu bakımdan *Mecmû'a-i Hakkî* tasniflerde müellifin edebî eserleri arasında değerlendirilebilir.

Türkçe, Arapça ve Farsçanın bir arada kullanıldığı *Mecmû'a-i Hakkî*'de 204 manzum ve 22 parça mensur metin yer almaktadır. Çalışmada metinlerin şekil ve muhteva özellikleri Mecmuaların Sistemik Tasnifi Projesi (MESTAP) kapsamında MESTAP tablolarına projeye uygun, sistemli şekilde işlenerek araştırmacıların bilgiye daha kolay ve hızlı ulaşması hedeflenmiştir.

Sonuç olarak çalışılan eser, Türk-İslam Edebiyatı, tarih, edebiyat ve sanat tarihi gibi alanlara kaynaklık edebilecek; müellifin hayatı, edebî yönü ve çok yönlü kişiliğinin aydınlatılmasında araştırmacılara katkı sunabilecek niteliktedir. Bursevî'nin "Bu kitap, aşk erbâbının gönlünün mirâcı oldu." nitelemesiyle sonlandırdığı eseri tasavvufî ve edebî okumalara meraklı fakat Osmanlı Türkçesine yeterince vâkıf olmayan okurlar için de önemli bir kaynak olacaktır. Kütüphanelerin tozlu raflarından kurtarılan her eserin aslında toplumsal hafızamız üzerindeki tozları kaldırmaya vesile olacağı aşîkârdır.

KAYNAKLAR

- ABDÜRREZZAK ES-SANÂNÎ, *Kitâbu'l-Musannef*, C. II, Beyrut, El-Mektebetü'l-İslâmî, 1403.
- ACLÛNÎ, *Keşfu'l-Hafâ ve Mûzile'l-İlbas Amma İstehere mine'l-Ehadisi alâ-Elsineti'n-Nâs*, C. II, Beyrut, Mektebetü'l Asriyye, 2006.
- AÇA Mehmet, GÖKALP Haluk, KOCAKAPLAN İsa, *Başlangıçtan Günümüze Türk Edebiyatında Tür ve Şekil Bilgisi*, İstanbul: Kriter Yayınları, 2009.
- AHMED BİN HANBEL, *Müsned*, C. IX, Beyrut, Müessesetü'r-Risâle, 2001.
- AHMED BİN HÜSEYİN EL-BEYHÂKÎ, *El-Esmâ ve's-Sifât*, C. II, Cidde, Mektebetü's- Sevâdî, 1993.
- AHMET YESEVÎ, *Dîvân-ı Hikmet'ten Seçmeler*, haz. Kemal Eraslan, 4. b., Ankara: Kültür Bakanlığı, 2000.
- AKÇE Zübeyir, *İsmâil Hakkı Bursevî'nin Tuhfe-i Recebiyye Adlı Eseri (İnceleme-Metin)*, (Doktora Tezi), Şanlıurfa: Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.
- ATIL Esin, "Osmanlı Sanatı ve Mimarîsi", *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, C. II, ed. Ekmeleddin İhsanoğlu, İstanbul: İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi(IRCICA), 1998, ss. 447-480.
- AYNÎ Mehmed Ali, *Türk Azizleri I, İsmâil Hakkı*, İstanbul: Marifet Basımevi, 1944.
- BANARLI Nihad Sâmi, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, C. II, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2004.
- BUHÂRÎ, *Cenâiz*, y.y., Dâru Tavkî'n-necat, 1422.
- , *Sahîh-i Buhârî*, Beyrut: Dârü Tavkî'n-Necât, 1422.
- BURSALI MEHMED TAHİR, *Mevlânâ eş-Şeyh İsmâil Hakkı el-Celvetî*, İstanbul, 1329.
- , *Osmanlı Müellifleri*, C. I, İstanbul, 1333.
- CEZAR Mustafa, *Mufasssal Osmanlı Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay., C. IV, 2011.

- DEVELLİOĞLU Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, yay. haz. Aydın Sami Güneşal, 16. b., Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 1999.
- DİLÇİN Cem, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, 8. b., Ankara: Türk Dil Kurumu Yay., 2005.
- EBÛ NUAYM EL-ISFAHÂNÎ, *Hilyetü'l-Evliyâ ve Tabakâtü'l-Asfiyâ*, C. X, Beyrut: Dâru'l- Kütübi'l-Arabî, 1974.
- EMECEN Feridun, "Osmanlılar: Siyasi Tarih", *DİA*, C. XXXIII, Ankara: TDV Yay., 2007, ss. 487-496.
- ERDEM Sadık, *Râmiz ve Âdâb-ı Zurafâ'sı*, Ankara, 1994.
- ERGİN Muharrem, *Dede Korkut Kitabı*, 15. b., İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1995.
- FATİN DAVUD, *Hatimetü'l-eş'âr*, İstanbul, 1271.
- FINDIKLILI İSMET EFENDİ, *Tekmiletü's-Şakâik fi hakkı ehli'l-hakâik*, haz. Abdülkerim Abdülkadiroğlu, (*Şakâik-i Nu'maniyye ve Zeyilleri* içinde) C. V, İstanbul, 1989.
- GIYNAŞ Kamil Ali, *Şiir Mecmuaları Hakkında Yapılan Çalışmalar Bibliyografyası*, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 25. Sayı, 2011, ss. 245-260.
- GÜZEL Abdurrahman, *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı*, 3. b., Ankara: Akçağ Yayınları, 2006.
- HAKÎM TİRMİZÎ, *Nevâdirü'l-Usûl*, C. IV, Beyrut, Dâru'l-Cîl, t.y.
- HÜSEYİN AYWANSARAYÎ, *Hadikatü'l-Cevâmî*, C. II, İstanbul, 1281.
- HÜSEYİN VASSÂF, *Kemâlnâme-i Hakkî*, haz. M. Murat Yurtsever, Bursa: Arasta Yayınları, 2000.
- , *Sefine-i Evliyâ-yı Ebrâr Şerh-i Esmâr-ı Esrâr*, C. III, Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, No. 2307.
- İBN-İ EBÎ ŞEYBE, *Musanne*, C. VII, Riyad, Mektebetü'r-Rüşd, 1409, s. 329.
- İBNÜ'L-ESİR, *Câmiu'l-Usûl*, C. VI, Beyrut, Mektebetü'l-Halvânî, 1970.
- İLGÜREL Mücteba, "Ahmed II", *DİA*, C. II, Ankara: TDV Yay., 1989, ss. 33-34.
- , "Celâlî İsyanları", *DİA*, C. VII, Ankara: TDV Yay., 1993, ss. 252-257.
- , "Köprülü Fâzıl Ahmed Paşa", *DİA*, C. XXVI, Ankara: TDV Yay., 2002, ss. 260-263.

- İNCE Adnan, *Sâlim Tezkiresi*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi, 1977.
- İPEKTEN Haluk, *Eski Türk Edebiyatı: Nazım Şekilleri ve Aruz*, 3. b., İstanbul: Dergâh Yayınları, 1999, 2008.
- İSMÂİL BELİĞ, *Nuhbetü'l-âsâr li-zeyli Zübdeti'l-eş'âr*, haz. Abdülkerim Abdülkadiroğlu, Ankara, 1985.
- İSMAİL HAKKI BURSEVÎ, *İdarecilere Öğütler: Sülûkü'l-Mülûk*, haz. Mustafa Utku, Bursa: Uludağ Yayınları, 2015.
- , *Kitâbu'n-Netîce 1*, haz. Ali Namlı, İmdat Yavaş, İstanbul: İnsan Yayınları, 1997.
- , *Mecmû'a-i Hakkî*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, T. Y., No. E. H. 1790.
- , *Mi'râciye*, haz. İrfan Poyraz, Sır Yay., İstanbul, 2007.
- KARA Mustafa, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*, Bursa, 1993.
- , *Türk Tasavvuf Tarihi Araştırmaları*, 2. b., İstanbul: Dergah Yayınları, 2010.
- KEMİKLİ Bilal, *Dost İlinden Gelen Ses*, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2004.
- , *Türk İslam Edebiyatı Giriş*, 2. b., Bursa: Emin Yayınları, 2011.
- KOÇ Yalçın, *Anadolu Mayası*, 4. b., Ankara: Cedit Neşriyat, 2014.
- KOÇU Reşat Ekrem, *Osmanlı Tarihinin Panoraması*, İstanbul: Ak Kitabevi, 1964.
- KÖKSAL M. Fatih, *Şiir Mecmualarının Önemi ve Mecmuaların Sistematik Tasnifi Projesi (MESTAP)*, Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı: Mecmua Sempozyumu, İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, 2011, ss. 409-433.
- KÖPRÜLÜ M. Fuat, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2011.
- , *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, 13. b., Ankara: Akçağ Yayınları, 2013.
- KURNAZ Cemal, ÇELTİK Halil, *Şekiller Arasında: Nazım Şekli Araştırmaları*, Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları, 2012.
- LEVEND Ağâh Sırrı, *Türk Edebiyatı Tarihi*, 5. b., C. I, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2008.
- MAHMUD NÂSIH, *Sübhatü's-sâlikin*, BYEBEK, Genel, No. 1700.

- MEHMED ŞEMSEDDİN, *Yadigâr- Şemsî (Bursa Dergâhları)*, haz. Mustafa Karakadir Atlansoy, Bursa, 1997.
- MUHAMMED ZÂHİD EL- KEVSERÎ, *Makâlâtü'l-Kevserî*, Kahire: Matbaatü'l-Envâr, t.y.
- MUSTAFA SAFÂYÎ, *Tezkire-i Safâyî*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, No. 2549.
- MÜSLİM, *Sahîh-i Müslim*, C. IV, Beyrut: Dârü İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, t.y.
- MÜSTAKİMZÂDE Süleyman Sadettin, *Tuhfe-i Hattâtîn*, İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2014.
- NAMLI Ali, "İsmail Hakkı Bursevî", *DİA*, C. XXIII, Ankara: TDV Yayınları, 2001, ss. 102-106.
- , *İsmâil Hakkı Bursevî Hayatı, Eserleri, Tarikat Anlayışı*, İstanbul: İnsan Yayınları, 2001.
- NESÂÎ, *Sünen*, C. III, Halep: Mektebetü'l-Matbu'âtü'l-İslamiyye, 1986.
- OCAK Ahmet Yaşar, "Düşünce Hayatı", *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, C. II, ed. Ekmeleddin İhsanoğlu, İstanbul: İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA), 1998, ss. 159-193.
- OKUDAN Esra, *Ârif Mahlaslı Miracyelerin Şâiri Olarak Abdülbâkî Ârif ve Ârif Süleyman*, (YL Tezi), İstanbul: Marmara Ü. Sosyal Bilimler Enst., 2008.
- ORMAN Tülay Sezgin, "Yeni Vâlide Külliyesi", *DİA*, C. XLIII, Ankara: TDV Yayınları, 2013, ss. 433-435.
- ÖZCAN Abdülkadir, "Süleyman II", *DİA*, C. III8, Ankara: TDV Yayınları, 2010, ss. 75-80.
- ÖZTÜRK Ali, *Ötüken Türk Kitabeleri*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1996.
- PALA İskender, "Mecmua", *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, 3. b., İstanbul: Akçağ Yayınları, 1995, s. 361.
- PAMUK Bilgehan vd., *Osmanlı Tarihi El Kitabı*, ed. Tufan Gündüz, 3. b., Ankara: Grafiker Yayınları, 2013.
- RADO Şevket, *Türk Hattatları*, İstanbul: Yayın Matbacılık, t.y.
- SÂLİM EFENDİ, *Tezkîre*, İstanbul, 1315.
- SERİN Muhittin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 1999.

ŞEYHÎ MEHMED EFENDÎ, *Vakâiyü'l-fuzalâ*, haz. Abdülkadir Özcan, (*Şakâik-i Nu'maniyye ve Zeyilleri içinde*), C. III-IV, İstanbul, 1989.

TANMAN M. Baha, “Çorlulu Ali Paşa Külliyesi”, *DİA*, C. VIII, Ankara: TDV Yayınları, 1993, ss. 371-373.

TANRIKORUR Çinuçen, “Osmanlı Müsikişi”, *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, C. II, ed. Ekmeleddin İhsanoğlu, İstanbul: IRCICA, 1998, ss. 493- 530.

TOPALOĞLU Ahmet, “Mecmua”, *Türkçe Sözlük: Güzel Türkçenin Sözlüğü*, İstanbul: Kapı Yay., 2014, s. 847.

UZUN Mustafa, “Abdülbâkî Ârif Efendi”, *DİA*, C. I, Ankara: TDV Yay., 1988, ss. 195-198.

-----, “Ârif Süleyman”, *DİA*, C. III, Ankara: TDV Yay., 1991, ss. 369-370.

-----, “Mecmua”, *DİA*, C. XXVIII, Ankara: TDV Yay., 2003, ss. 265-268.

-----, “Mi‘raciyye”, *DİA*, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 2005, C. XXX, ss. 135-139.

UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C. V, 6. b., Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 327.

YILDIZ Sâkıp, *L’Exegete Turc Ismâil Hakkı Burûsawî, Sa Vie, Ses Oeuvres et La Methode dans son Tafsir Rûh al-Bayân*, Paris, L’Universite de Sorbonne, 1972.

YURTSEVER M. Murat, *İsmâil Hakkı Bursevî Divan*, Bursa: Arasta Yayınları, 2000.

-----, “İsmâil Hakkı Bursevî: Edebî Yönü”, *DİA*, C. XXIII, Ankara: TDV Yayınları, 2001, ss. 107-108.

ZAVOTÇU Gencay, *Eski Türk Edebiyatı: Yüzyıllara Göre Nazım ve Nesir*, Ankara: Aydın Kitabevi, 2005.

<http://ktp.isam.org.tr/?url=makaleilh/findrecords.php> (27.01.2018).

<http://mestap.gen.tr> (06.07.2018).

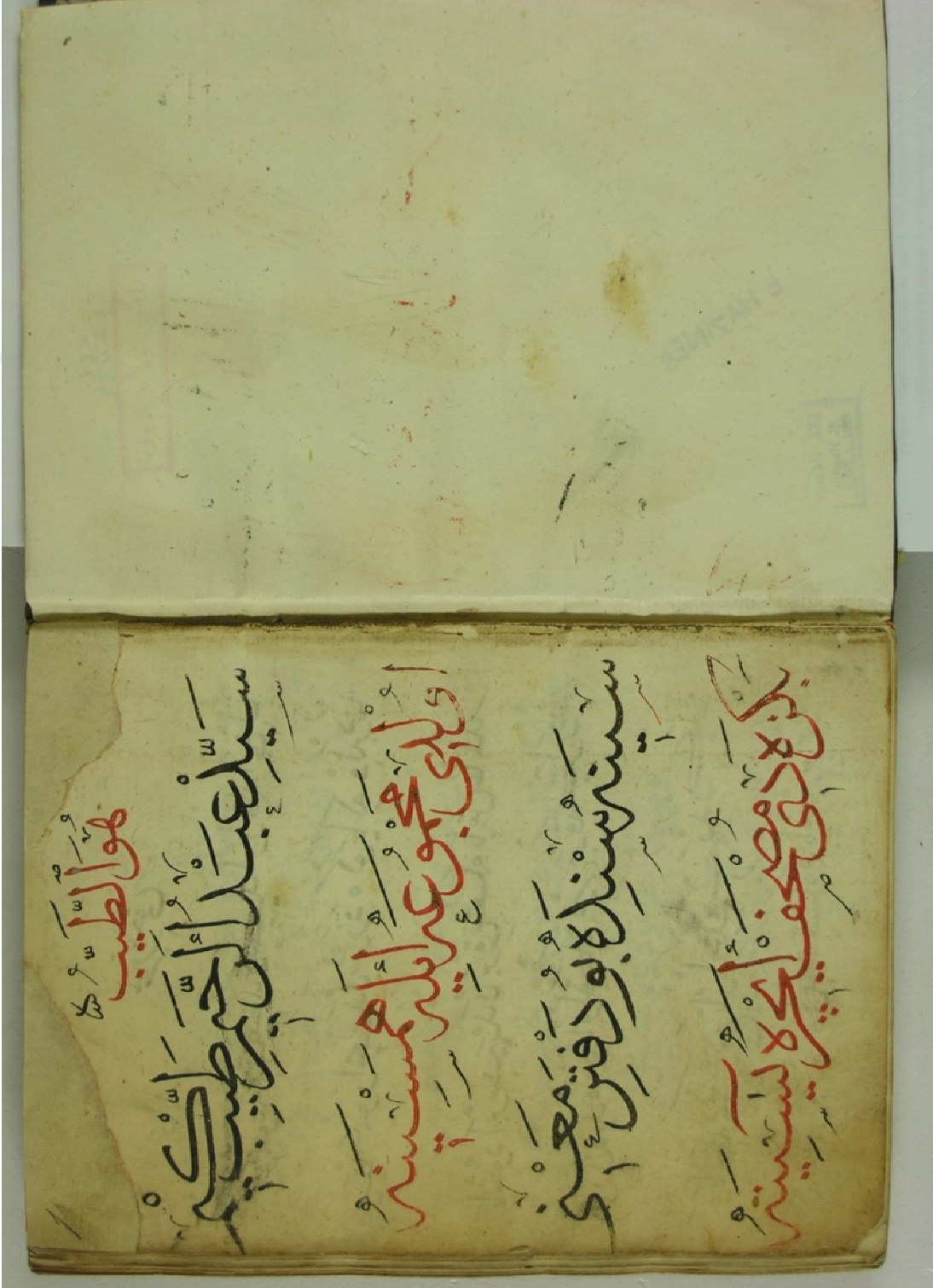
<https://hattatlarsofasi.com/aklam-i-sitte-hattatlari/kurtzade-ibrahim-efendi/>(03.12.2017).

<https://meczualar.tr.gg/MESTAP%C7al%26%23305%3B%26%23351%3Btay%26%23305%3B-Hakk%26%23305%3Bnda.htm> (06.07.2018).

<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> (27.01.2018).

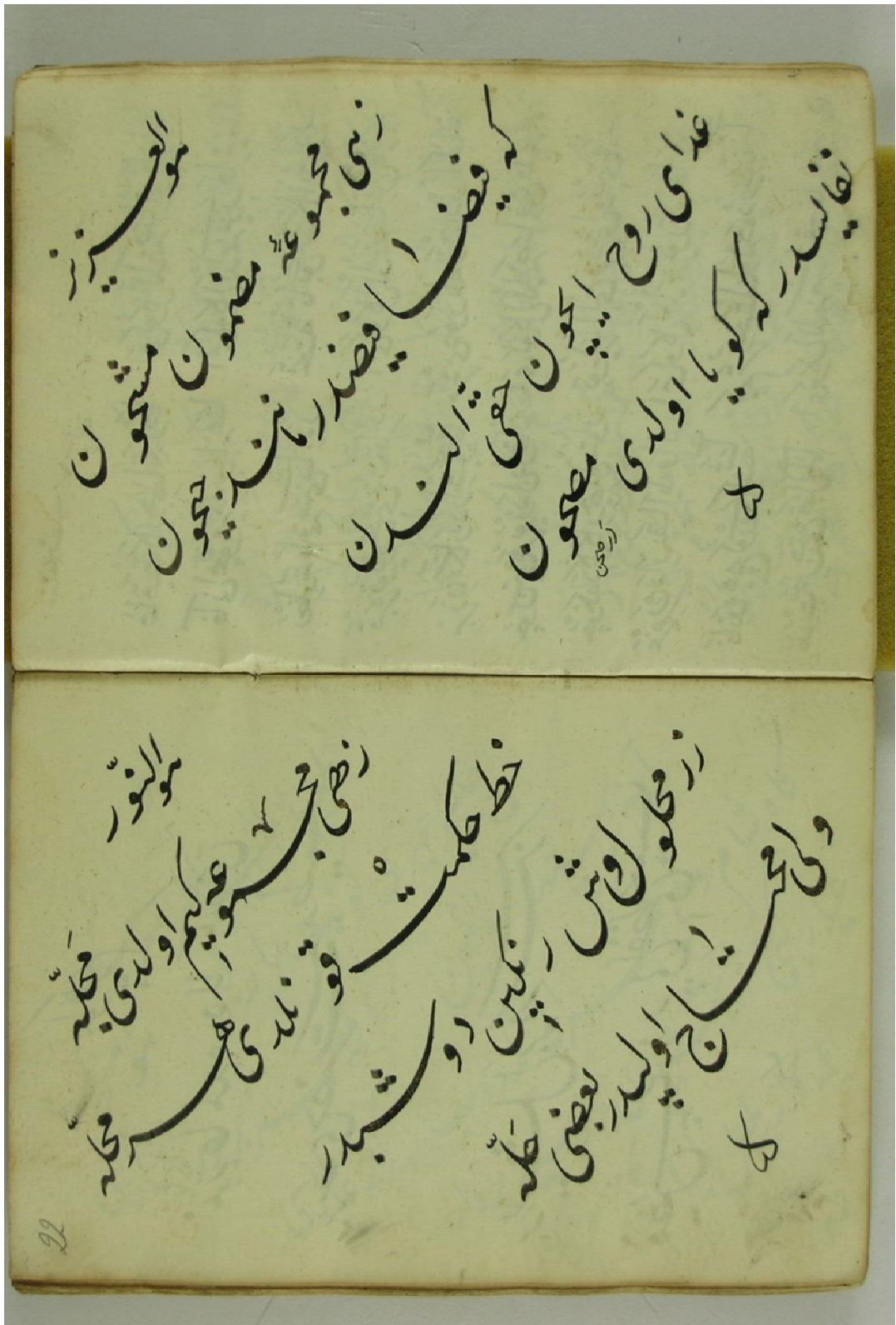
EKLER

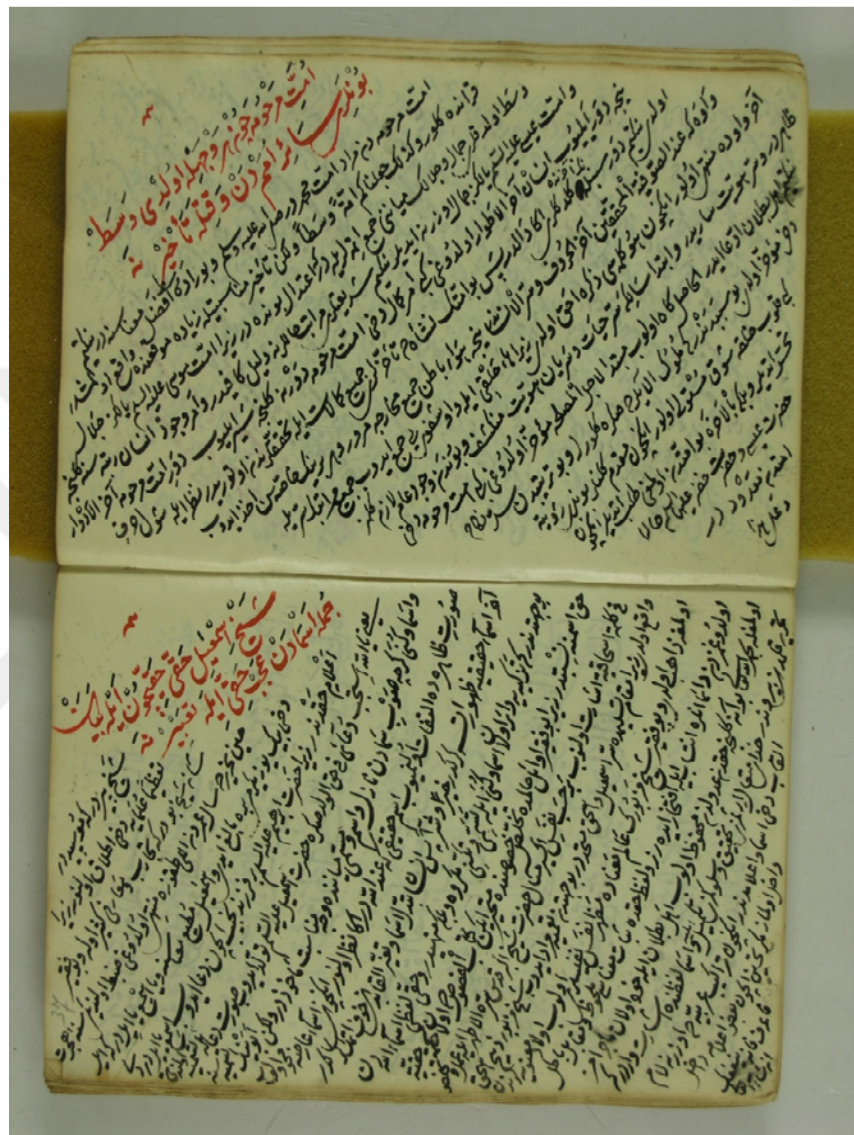
Ek-1

Ek-2

يا امير المخلوق يا عبد الرحمن

الامر يا الله الكبر والذكر والملك والخلق والتم والاول والامر والبرية
 مأخوذة واقل منهم يمتى بالبرانيين عز وجل كمال رضى الله عنه
 ويطبق الامر على من يدق عليه وان لم يكن امير في فضل الامر
 فالامر على من الامارة بكسر واو وحسن خروج الامر يطبق في
 الملك التي على اليد امير عبد الرحمن المذكور بالامر والامر الطمان
 حيتي على التخطي المذكور لا على التخطي كبري كبري السيد واصف الامر
 الى الحق عند الخلق لان الحق كمال الامر والامر والعبد مؤمن وان
 امر في كبر الامر قارى امر انا في الحقيقة كخاضة الحق والامر
 فانها حقيقة اطلاقية وعبد الرحمن هو صاحب الحق والامر اعظم
 طامسا واخفى وكذا ايضا في الحقيقة على الله وهو اعظم
 الامور وهو خير من الله عليه وتم بالامر واسم الملك الاله

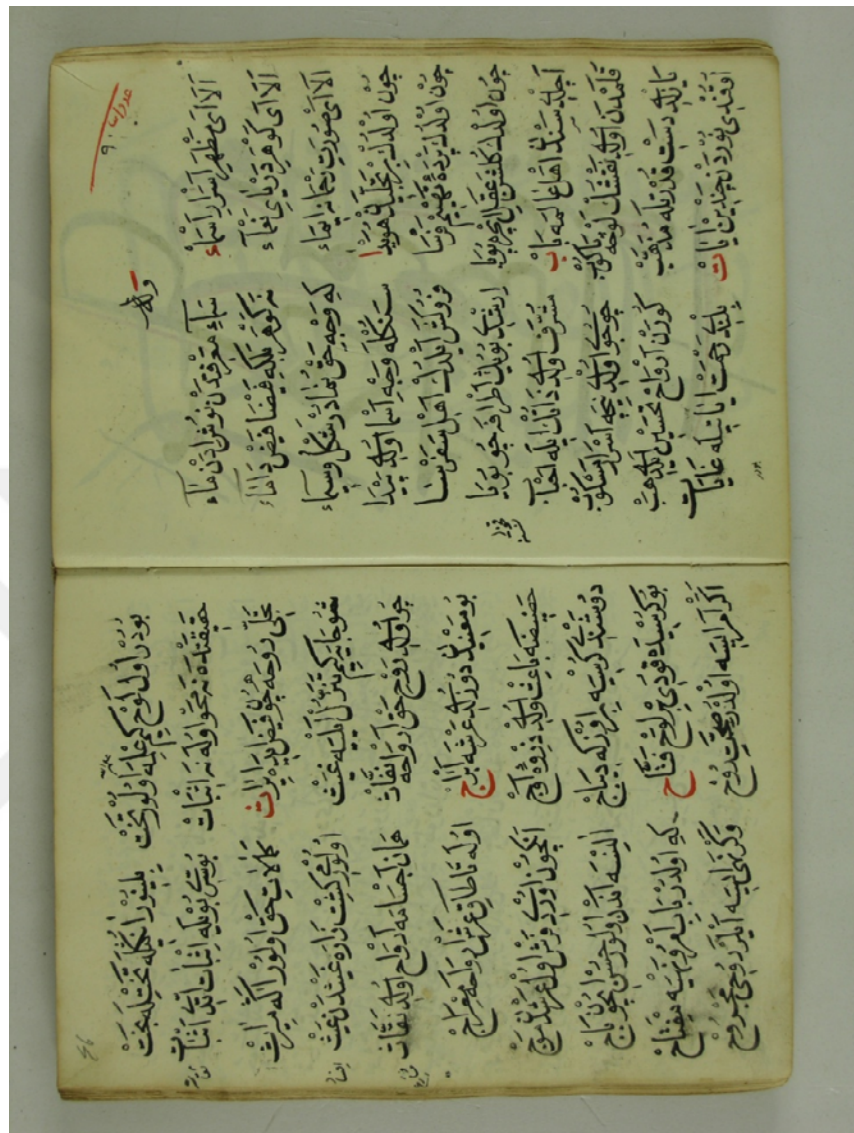
المؤمنين بالقوة وبقا عبد الرحمن وبقا اسم الحق والنعمة وكذا
 اسم عبد الرحمن بالنعمة واسم عبد الرحمن وبقا عبد الرحمن وهو
 اسم عبد الرحمن بالنعمة بالنعمة فلهذا تفرقت عبد الرحمن وهو
 عبد الرحمن كما ردت النبوة الى الله والامر بفتح كبر على الله
 الرحمن وتسمى عبد الرحمن بفتح كبر لان الامر الله
 الرحمن وتسمى عبد الرحمن بالامر عبد الرحمن وهو

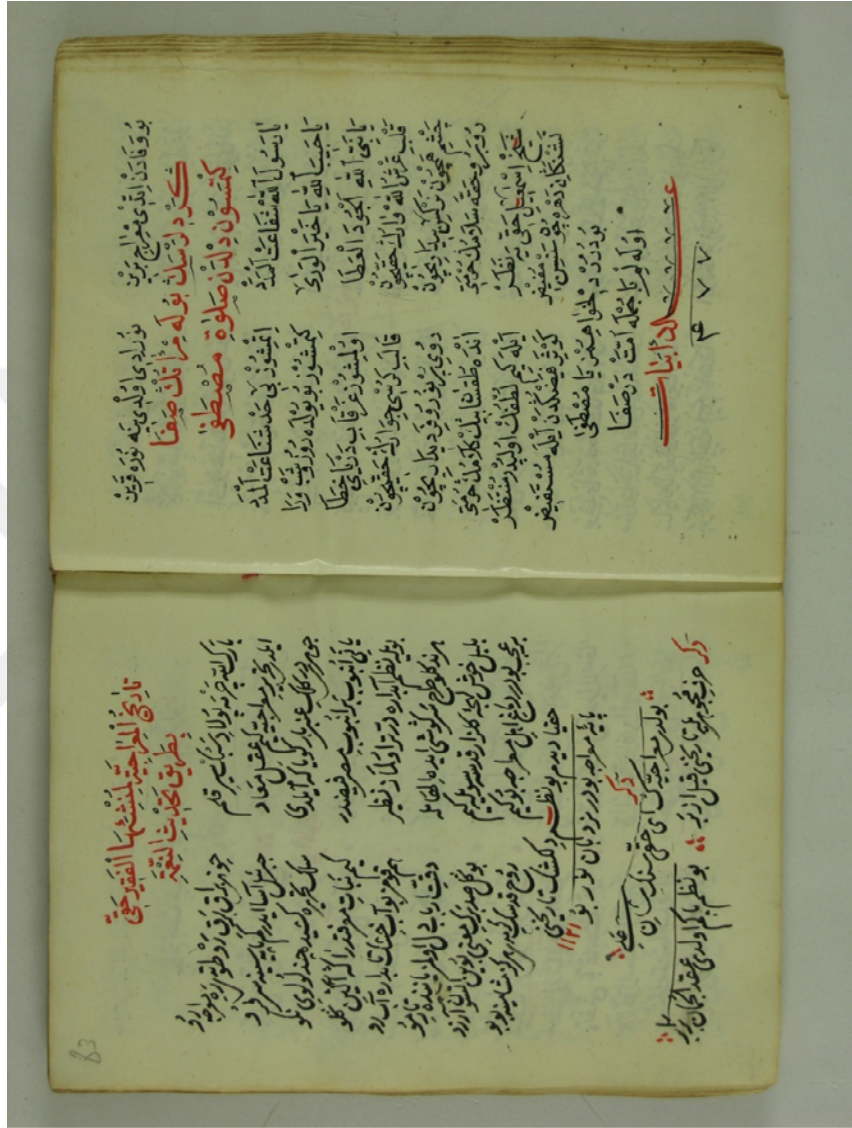
طيب النفس وذو القلب المسكين

اصلا طيب النفس ذكرا والحق والطيب من الانسان من غير
 نجاسة الجسد وبقا لا على ولا على بالامر والامر والامر
 قارى النفس بين الطيب والامر والامر والامر والامر
 وبقا ذكرا المسكين ذكرا الطيب بالامر والامر والامر
 الالف نفعا ايضا في النفس الطيب لا يجنى النفس
 بين ذكرا الانسان ويطبق على الله فكل من كان في الامر

Ek-7

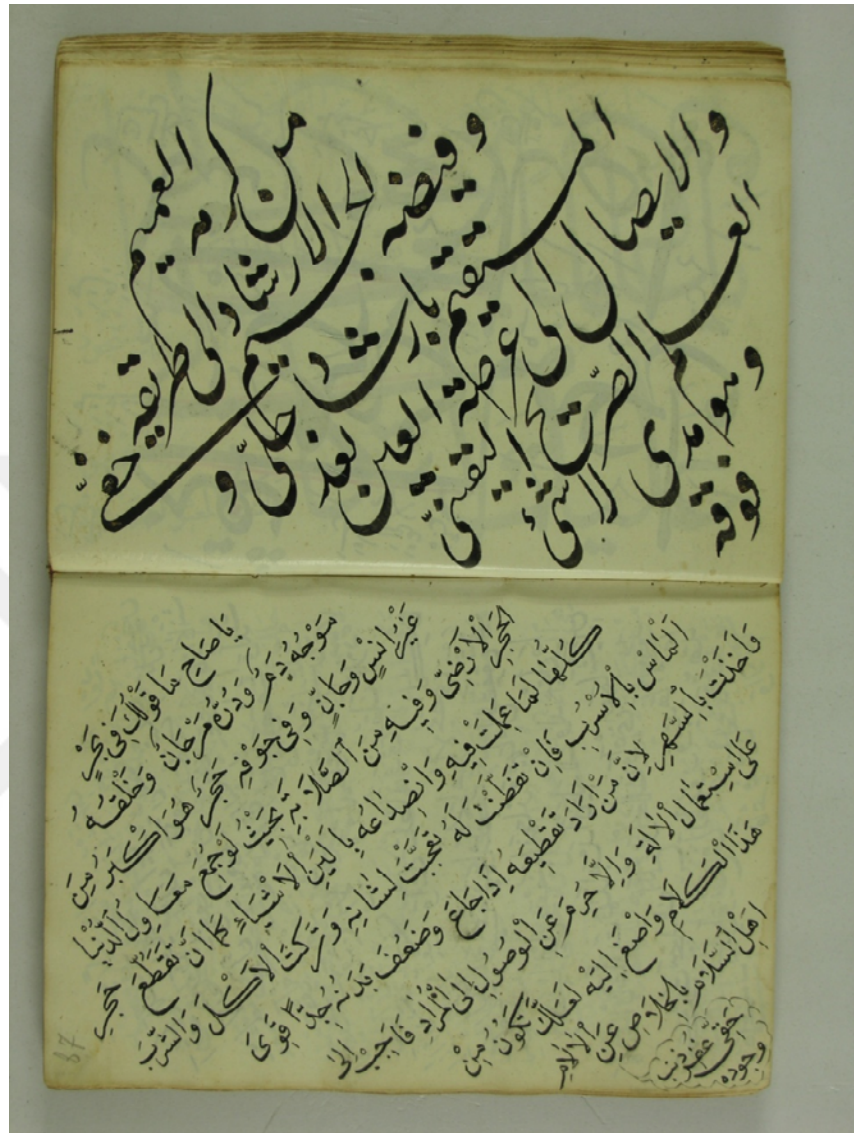

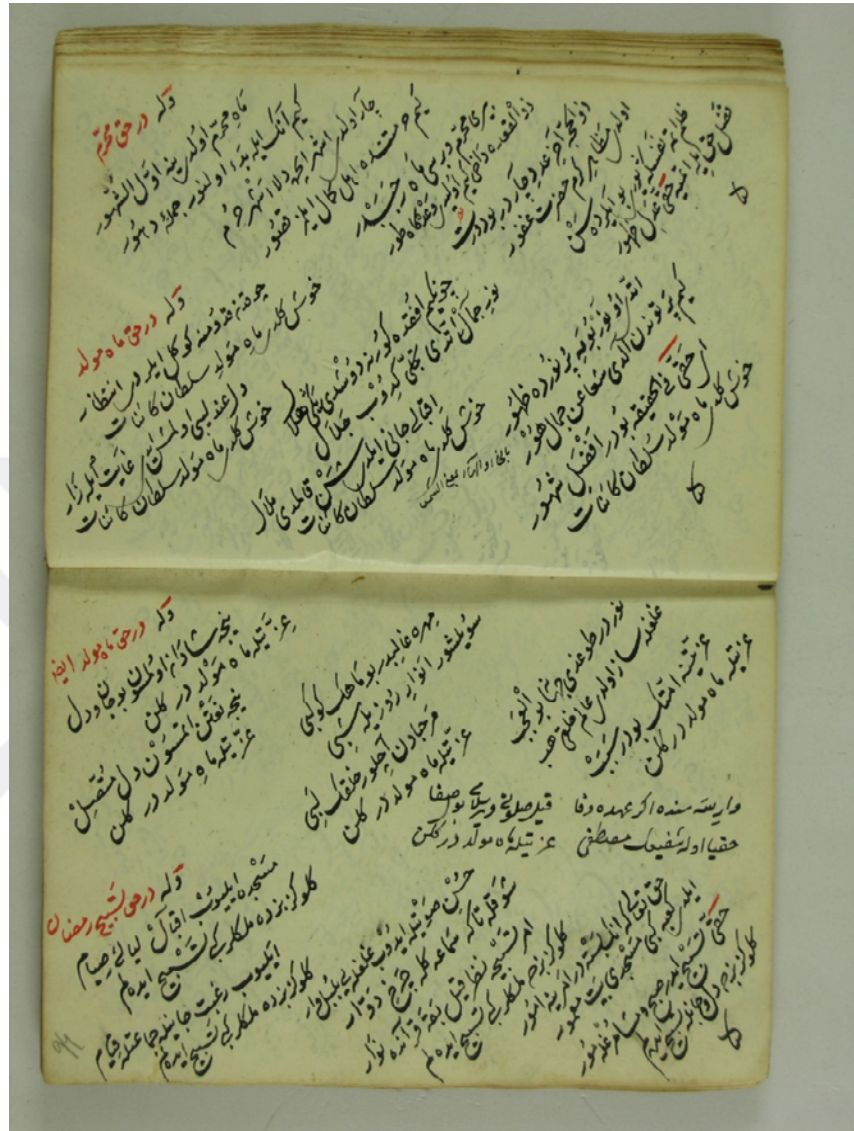
بوقه قانداق ائدي مخرج برين
كرد در سين بوله مرا نك صفا
 كيتسون داند صلوة مصطفى
 ارسوا لله شفاعت ائدي
 يا حي يا قيوم يا خير الوالا
 يا نعم الله الخيرة العظام
 قاتل غزاة الله والذخيرة
 يا نعم نعمين يا حي يا قيوم
 روي بر روي در بار محين
 ائدي طهنا بلك كانه محي
 ائله كبر لظنك اوليد شنگل
 كوتو فضلكه الهه مستمير
 بودون در لطف ائمن يا مصطفى
 اوله لور با جملة امت در صفا

عبد الله بن ابي اسحاق
 ٣٧٢

تاریخ المراجعه للشيخها المصطفى
 بطريق تكذيب النجفة
 بركت چرند تو لا در سبب قلم
 ائدي بر سر طبع عقل معاد
 جوم در ملك عبد كروا كروا ايداي
 يا نيا نبوت كبريت صر فصد
 بولظ ابداره در رواك در نظير
 هر دو طرح كوشى ابداه لعل
 باين خض ائمن كوزا در سبب ائيم
 بجز بورد رخ ائمن طر صر بركم
 هئنا دريم بولظ در كشت ائمن
 بايم مسو بر در زبان طر بر
 بولدر ائمن ائمن ائمن ائمن
 بولظ با كروا ائمن ائمن ائمن

كرد
 بولدر ائمن ائمن ائمن ائمن
 بولظ با كروا ائمن ائمن ائمن

دکله در حق حضرت

دکله در حق ماه موله

دکله در حق ماه موله ایضا

دکله در حق شیخ رمضان

ماه محرم اوله روز اول شهر
 کیم آنکب لیلید اولونور جمله دهنور
 جار اوله منور اجدد اولونور
 کیم هسته این حال اولونور
 کیم هسته این حال اولونور
 کیم هسته این حال اولونور
 کیم هسته این حال اولونور
 کیم هسته این حال اولونور
 کیم هسته این حال اولونور
 کیم هسته این حال اولونور
 کیم هسته این حال اولونور

عزیزت ماه موله در کلن
 عزیزت ماه موله در کلن
 عزیزت ماه موله در کلن
 عزیزت ماه موله در کلن
 عزیزت ماه موله در کلن
 عزیزت ماه موله در کلن
 عزیزت ماه موله در کلن
 عزیزت ماه موله در کلن
 عزیزت ماه موله در کلن

کلوگله بزده ملکلرک
 کلوگله بزده ملکلرک
 کلوگله بزده ملکلرک
 کلوگله بزده ملکلرک
 کلوگله بزده ملکلرک
 کلوگله بزده ملکلرک
 کلوگله بزده ملکلرک
 کلوگله بزده ملکلرک
 کلوگله بزده ملکلرک

عَقْلِي سَوْدَايِ عَشِقُكَ اَيْلِدِي پَرِ اِخْتِلَانِ

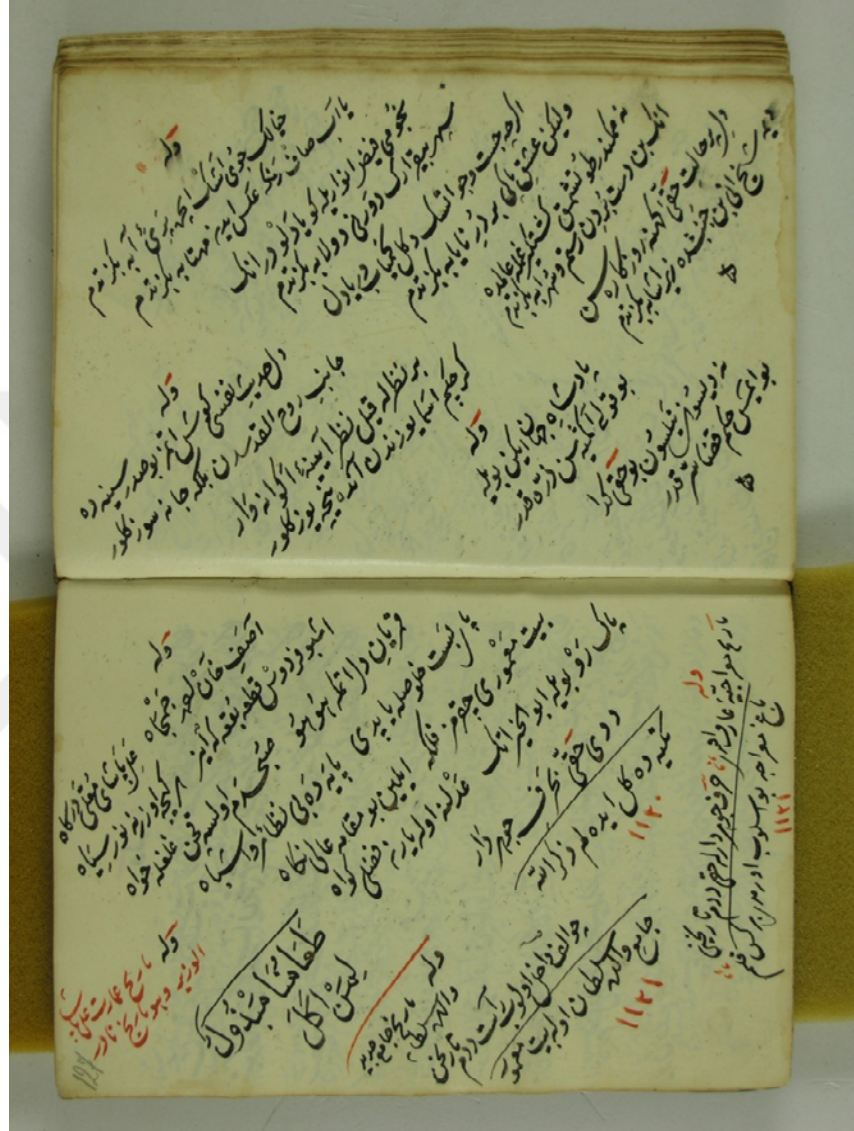
قَدِّمِي سِرْوَكْ بُو كُوْبْ قِلْدِي مَنَالِ نُونِ
وَدَالِ طُوْتَمَشْ اَيْدِي مَسْكَنْ هُو اَوْزُو
هَمَا بِنِ سَنَكْ عَشِقُكَ هُو اَسِنْدَه اَجْرْدَمِي

الْمَشِ اَوْلَدُمُ اَغْرَمَه اَغْيَا رَفِضُنْ نَاهَا اَنْ

زَهْر اَوْلُوْبْ اَبْ دَهَانِمُ كَتْدِي بَايْ اِي مَقَالِ

جَبْشْ كَهْوَارَه سِنِ دَوْرَانِ اَوْطِفَلِ نُوْرَسُكْ
اِتْدِي تَعْيِيْنِ صَبَا نَانِ كَلِكُنْدِنِ بِي مَجَالِ
مَهْرِيُوِيْنِ جُوْنِ نَطْرُكْ كَاهِ اَيْلِدُمُ بِنِ دَرَهْوَارِ

حَقِيًّا يُوْزِي كُوْرُمُنْدِنِ بُوْمِيَّه سَيَا اَيْدِ زَوَالِ

تاریخ المجموعه المشتمله على بطون حیات النبوة

پرکرت اوله مجموعین باغ ارم
 سوسوا و صحائف کل به خنده رونا
 بخیل کیم ایدر بر پوره همین نازکست
 لفظک هر خونی برینا ب فیض پاکر
 سخ روی آینه آفاق سپید هفتا
 چهره اوراقه کیم اول نظر ده کمان
 خوری در خایم کیم کجا خوش محبت
 اولک غرض کلامه دیو نقصا پذیر
 حقیقا دیدیم بو ظرف و فزونه بن تاریخ چون
 دزدی نکره حکمتی مجموعیه یسنه قلم

حرفه جعفر بن
 اوله مشتمله على ارباب عشق لعل کاتب

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN FORMU

Yazar Adı Soyadı	Mustafa ÇONOĞLU
Tez Adı	Mecmû'a-i Hakkî (İnceleme-Metin)
Enstitü	Sosyal Bilimler
Anabilim Dalı	İslam Tarihi ve Sanatları
Tez Türü	Yüksek Lisans
Tez Danışman(lar)ı	Dr. Öğr. Üyesi M. Murat YURTSEVER
Çoğaltma (Fotokopi Çekim) İzni Kısıtlama	☐ Patent Kısıt (2 yıl) ☐ Genel Kısıt (6 ay) ☒ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin veriyorum.

Hazırlamış olduğum tezimin belirttiğim hususlar dikkate alınarak, fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere Bursa Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından hizmete sunulmasına izin verdiğimi beyan ederim.

Tarih : 18/01/2019

İmza :

